

ВНЗ „ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ „УКРАЇНА”
ПОЛТАВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ І ПРАВА

РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ
ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

РАДА АДВОКАТІВ В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ

ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ
(НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ)

УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ
ПОДІЛЬСЬКОЇ РАЙОННОЇ У М. ПОЛТАВІ РАДИ

МАТЕРІАЛИ РЕГІОНАЛЬНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

“ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН:
АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ
УДОСКОНАЛЕННЯ”

6 грудня 2018 року

м.Полтава

УДК [30+33+34]: 001.895

ББК 67

П68

Друкується за ухвалою ради факультету правознавства та
фінансів

Полтавського інституту економіки і права

Університет «Україна»

(протокол №6 від 18.11.2018 р.)

Редакційна колегія:

Шаравара Роман Іванович – к.е.н., доцент, перший заступник
директора з науково-педагогічної роботи

Аванесян Геннадій Миколайович – заступник завідувача
кафедри правознавства

Пономаренко Вікторія Володимирівна – адвокат,
к.психол.н., доцент кафедри правознавства

Коваленко Володимир Федорович – ст. викладач кафедри
правознавства

Матеріали Регіональної науково-практичної конференції
«Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми
та перспективи удосконалення». – Полтава. – 2018. – 423 с.

Видання розраховане на науковців, аспірантів, викладачів,
студентів

УДК [30+33+34]: 001.895

©Колектив авторів, 2018

Божко Володимир Миколайович,
д.ю.н., доцент, в.о. завідувача кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
volodya_bozhko@ukr.net

ЗАПОБІГАННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

В Україні упродовж останніх років активно формується правова основа для запобігання та протидії корупції. Вітчизняний законодавець прийняв цілу низку нормативно-правових актів, спрямованих на викорінення такого ганебного явища, як корупція. І хоча юридичної відповідальності за корупцію законодавством не запроваджено, Верховна Рада України сформувала вітчизняне поняття корупції, під яким, відповідно до статті 1 Закону України «Про запобігання корупції», слід розуміти використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Вказане поняття «корупції» законодавець розмежовує на дві складові: корупційне правопорушення та правопорушення, пов'язане із корупцією.

Корупційним правопорушенням, відповідно до статті 1 вказаного Закону, є діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. Вичерпний перелік корупційних

злочинів перераховано у примітці до статті 45 Кримінального кодексу України.

Натомість під правопорушенням, пов'язаним із корупцією, законодавець пропонує розуміти діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього ж Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність.

До правопорушень, пов'язаних із корупцією, належать як злочини (наприклад, у разі декларування недостовірної інформації, відповідно до статті 366-1 Кримінального кодексу України), так й адміністративні правопорушення, зазначені у главі 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення (наприклад, у разі порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності; порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків; порушення вимог фінансового контролю; й порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів).

І хоча у чинному вітчизняному законодавстві відсутнє поняття конфлікту інтересів, у статті 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 7 квітня 2011 року під ним розуміли суперечність між особистими майновими, немайновими інтересами особи чи близьких їй осіб та її службовими повноваженнями, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи не вчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень.

У чинному законодавстві поняття конфлікту інтересів також розділяється на два різновиди: потенційний та реальний конфлікт інтересів. Під потенційним конфліктом інтересів законодавець пропонує розуміти наявність у особи приватного інтересу у сфері, у якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи не вчинення дій під час виконання зазначених повноважень.

Натомість під реальним конфліктом інтересів – суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи не вчинення дій під час виконання зазначених повноважень.

Відповідно до пункту 15 частини 1 статті 11 Закону України «Про запобігання корупції», до повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) належить надання методичної та консультативної допомоги з питань застосування актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб. На виконання вказаного припису НАЗК періодично ухвалює свої методичні рекомендації щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, затверджені її рішенням від 29.09.2017 року №839. У своїх методичних рекомендаціях НАЗК пропонує застосовувати трискладовий тест, розмежовуючи потенційний від реального конфлікту інтересів. Але при виникненні конфлікту інтересів через можливе ухвалення рішення щодо самої себе НАЗК спонукає особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб, письмово повідомити про це безпосереднього керівника або колегіальний орган, до якого вона належить, а якщо така ситуація зумовлює виникнення реального конфлікту інтересів, то утриматися від його ухвалення.

Натомість в Інформаційному листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 223-943/0/4-17 від 22.05.2017 року щодо притягнення до адміністративної відповідальності за окремі правопорушення, пов'язані з корупцією, наголошується протилежне: «Беручи до уваги визначення поняття «реальний конфлікт інтересів», згідно з яким він можливий при прийнятті рішення, а також роль окремої особи при прийнятті рішення колегіальним органом, можемо констатувати, що голосування окремою особою само по собі не може створювати безпосередній причинно-наслідковий зв'язок між

її діями та юридичними наслідками у формі прийнятого рішення колегіальним органом».

«У разі, якщо, наприклад, депутат місцевої ради голосує за погодження самого себе до складу виконавчого органу міської ради та погодження призначення себе на посаду заступника міського голови, він одноособово не приймає такого рішення, таке рішення приймається колегіальним органом більшістю голосів. Відтак відсутній прямий і безпосередній причинно-наслідковий зв'язок між голосуванням та прийняттям рішення. Голосування депутата за формування виконавчого органу є його обов'язком, тобто участь у такому голосуванні є здійсненням депутатом його представницьких повноважень», – наголошується у Інформаційному листі.

То ж не дивно, що Печерський районний суд міста Києва постановою від 2 липня 2018 року закрити провадження у справі №757/21062/18-п проти Людмили Денисової, Уповноваженої Верховної Ради України з прав людини. Щодо неї було складено протокол про адміністративне правопорушення через голосування за саму себе при обранні на посаду Омбудсмана. «Оцінивши докази у справі в їх сукупності, за своїм внутрішнім переконанням та з точки зору належності, допустимості та достатності для висновку про вчинення особою адміністративного правопорушення, вважаю, що в даному випадку не відбулась подія адміністративного правопорушення, передбаченого ч.1 ст.172-7 КУпАП, та, відповідно, у діях ОСОБА_2 склад такого правопорушення відсутній, у зв'язку з чим провадження у справі слід закрити», – вказано у зазначеній постанові суду.

Щоправда, дивує те, що після такої позиції суду 30 Жовтня 2018 року НАЗК направило до суду два протоколи про адміністративні правопорушення стосовно Олега Гелі, старшого слідчого Печерського управління поліції Головного управління Національної поліції у місті Києві щодо неповідомлення ним про реальний конфлікт інтересів і прийняття ним рішень в умовах реального конфлікту інтересів. Зокрема, посадовець розпочав та здійснював досудове розслідування у кримінальному провадженні стосовно самого себе.

Коросєд Сергій Олександрович,
д.ю.н., доцент, професор кафедри правознавства
Полтавського інституту економіки і права
Аванєсян Геннадій Миколайович,
доцент кафедри правознавства
Полтавського інституту економіки і права
nikolaevich9103@ukr.net

ДОГОВІР НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ В ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ УКРАЇНИ

Серед відносин найму (оренди) самостійне місце посідає договір найму (оренди) земельної ділянки, відносини щодо якого регулюються Цивільним кодексом України, Земельним кодексом України, а також Законом України від 6 жовтня 1998 року № 161-XIV «Про оренду землі», який спрямований на регулювання особливостей оренди земельних ділянок та іншими нормативно-правовими актами.

Актуальність дослідження зумовлена різноманітністю та неоднозначністю правового регулювання договору найму (оренди) земельної ділянки, яке стосується форми договору, правових наслідків відсутності у договорі хоча б однієї з істотних умов, прав та обов'язків сторін.

Дослідженням договору найму (оренди) земельних ділянок займалися В. І. Андрейцев, Ю. Г. Басін, Ц. В. Бичкова, А. Г. Брунь, Н. В. Гришук, Н. В. Ільків (Ільницька), П. Ф. Кулинич, О. О. Кулініч, Т. О. Коваленко, В. С. Мартем'янов, А. М. Мірошниченко, О. О. Погрібний, Ф. М. Раянов, Н. І. Титова, М. В. Шульга та інші.

Слід зазначити, що договору найму (оренди) земельної ділянки у ЦК присвячено лише одну статтю (ст. 792), друга частина якої відсилає до спеціального законодавства. Згідно із ст. 792 ЦК за договором найму (оренди) земельної ділянки наймодавець зобов'язується передати наймачеві земельну ділянку на встановлений договором строк у володіння та користування за плату. У ч. 1 ст. 93 ЗК вказується на те, що право оренди земельної ділянки – це засноване на договорі строкове платне володіння і

користування земельною ділянкою, необхідної орендареві для провадження підприємницької та іншої діяльності. Як ми можемо бачити, положення обох кодексів дещо відрізняються. Найбільш вдалим, на наш погляд, є визначення договору, яке міститься у Законі України «Про оренду землі», за яким договір оренди землі – це договір, за яким орендодавець зобов'язаний за плату передати орендареві земельну ділянку у володіння і користування на певний строк, а орендар зобов'язаний використовувати земельну ділянку відповідно до умов договору та вимог земельного законодавства [2, с. 53].

Правовою підставою набуття права орендного землекористування є укладення договору найму (оренди) земельної ділянки. Питання про правову природу договору найму (оренди) земельної ділянки є дискусійним в науці земельного та цивільного права. Одна група авторів (Ю. Г. Басін, А. Г. Брунь, В. С. Мартем'янов) стверджує, що договір оренди землі є цивільно-правовим договором, різновидом договору майнового найму, обґрунтовуючи це тим, що законом дозволено короткострокове користування природними ресурсами, що характерно для майнового найму. Інша група авторів (Ц. В. Бичкова, Н. В. Ільків (Ільницька), Ф. М. Раянов, Н. І. Титова, М. В. Шульга) наголошує, що договір оренди земельної ділянки має земельно-правову природу, яка зумовлена специфікою його предмета – земельної ділянки, яка виступає важливою складовою екосистеми, невід'ємною частиною навколишнього середовища і за своєю природою не є майном в його цивільно-правовому розумінні [3, с. 97].

На думку Т. О. Коваленко, аналіз нормативно-правових актів, які регулюють орендні земельні відносини, показує, що договір оренди земельної ділянки має ознаки і цивільно-правового, і земельно-правового договору. Тому загальні положення про договір оренди регулюються цивільним законодавством, а особливості передачі в оренду земельних ділянок – земельним [4, с. 104]. Аналогічної думки дотримується А. М. Мірошніченко, зазначаючи, що якщо земельне законодавство не передбачає

спеціальних положень про оренду землі, то можуть застосовуватися положення цивільного законодавства [5, с. 239].

Узагальнюючи вищевикладене, можемо зробити висновок, що договір найму (оренди) земельної ділянки відноситься до видів цивільного договору найму (оренди), а тому до відносин, не врегульованих спеціальними нормами, мають застосовуватись як загальні положення ЦК України щодо договорів, так і спеціальні – щодо договорів найму (оренди).

При цьому підтримується думка про те, що цивільним законодавством доцільно врегулювати майнові відносини, а земельним – закріпити правила про обмеження прав власників земель у сфері їх продажу, дарування, спадкування, міни тощо, з огляду на необхідність подальшого збереження цільового (сільськогосподарського) призначення надзвичайно цінних ґрунтів. Враховуючи це, слід зазначити, що предметом регулювання цивільного законодавства повинні бути відносини, які виникають безпосередньо між сторонами договору найму (оренди) земельної ділянки з питань істотних умов договору, передачі земельної ділянки, сплати орендної плати та припинення договору. Земельним законодавством повинні встановлюватись особливі умови надання у найм (оренду) земельних ділянок, використання землі, збереження її стану та відповідальності за порушення цих умов, тобто визначення особливих обов'язків сторін договору щодо дотримання цих умов.

Сутністю договору найму (оренди) є передача певного майна в тимчасове володіння й користування іншій особі.

Більш об'ємне поняття договору оренди земельної ділянки надано Н. В. Гришук, яка розглядає його як юридично оформлений документ, що посвідчує обов'язок орендодавця (однієї сторони договору) передати орендареві (другій стороні договору) за плату земельну ділянку у володіння та користування на певний строк [3, с. 99].

На думку Н. В. Ільницької, договір оренди землі – це окрема форма використання земельної ділянки, яка передбачає передачу, що оформляється нотаріально посвідченим договором, власником (державою, громадянином чи юридичною особою України)

земельної ділянки у тимчасове строкове володіння та користування орендаря за плату для здійснення підприємницької чи іншої діяльності з привласненням останнім одержаної продукції і доходів [6, с. 100].

Проаналізувавши законодавство з даного питання, ми побачили, що договір найму (оренди) земельної ділянки регулюється в основному спеціальним Законом України «Про оренду землі» та нормами Цивільного і Земельного кодексів України. Крім того, в окремих випадках застосовуються положення й інших нормативних актів. Разом із тим деякі положення законодавства є різними за своєю суттю. Така ситуація призводить до того, що по-різному трактується навіть правова природа договору.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст.461.
2. Чорна Ж. Л. Деякі питання правового регулювання договору найму (оренди) земельної ділянки за законодавством України / Ж. Л. Чорна // Університетські наукові записки. – 2008. – № 2(26). – с. 53–57.
3. Вилегжаніна В. В. Поняття та юридична характеристика договору найму (оренди) земельної ділянки / В. В. Вилегжаніна // Митна справа. – 2014. – № 5 (95). – с. 96–103.
4. Цивільна право України. Договірні та не договірні зобов'язання: [підручник] / [С. С. Бичкова, І. А. Бірюков та ін.]; за заг. ред. С. С. Бичкової. – 3-тє вид., змін. та допов. – К.: Алерта, 2014. – 496 с.
5. Мірошніченко А. М. Земельне право України: Підручник. – 2-ге видання, допов. і перероб. / А.М. Мірошніченко – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 678 с.
6. Ільницька Н. Оренда як правова форма використання земель у сучасний період: поняття, особливості, юридична природа / Н. Ільницька // Право України. – 2000. – № 8. – С. 60–64.

Кальян Олександр Сергійович,
к.ю.н., доцент, професор кафедри підприємництва і права
Полтавської державної аграрної академії
kalyan-ua@ukr.net

Кальян Сергій Євгенійович,
д.політ.н., професор, професор кафедри
гуманітарних і соціальних дисциплін
Полтавської державної аграрної академії

ОКРЕМІ ПРАВОВІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Гарантії прав та свобод національних меншин є системою заходів міжнародного і національного характеру, спрямованих на забезпечення режиму дотримання та ефективної реалізації прав національних меншин. Ці гарантії виступають важливим чинником внутрішньої та зовнішньополітичної стабільності.

Система гарантій прав і свобод національних меншин включає загальносуспільні та юридичні гарантії. Серед загальносуспільних гарантій розрізняють політичні, економічні, соціальні і духовні (культурні) гарантії. Юридичні гарантії поділяються на нормативно-правові і організаційно-правові гарантії. Нормативно-правові гарантії встановлюються державою в конституції та в нормах поточного законодавства. Їх метою є реальне забезпечення правовими засобами максимального здійснення, охорони й захисту конституційних прав і свобод національних меншин в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання правового регулювання та захисту прав і свобод національних меншин в Україні досліджували відомі науковці: В. Я. Тацій, О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш, М. І. Панчук, І. Л. Гошуляк, С. С. Діброва, Ю. І. Зінченко та інші.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є аналіз правових та політичних аспектів прав і свобод національних меншин в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. До загальних нормативно-правових гарантій належать, зокрема, Конституція України, закони України, кодекси, декларації та акти Верховної Ради України, нормативні акти Президента України, нормативні акти органів виконавчої влади, декрети, постанови Кабінету Міністрів України, нормативні акти місцевого самоврядування.

Спеціальні (корпоративні) нормативно-правові гарантії прав і свобод національних меншин включають: статuti об'єднань громадян та політичних партій; рішення зборів та з'їздів; Положення; угоди й ін.

Визначальним нормативно-правовим актом спеціального характеру у сфері захисту прав та свобод усіх національностей стала Декларація прав національностей України, прийнята 1 листопада 1991 року. Вона гарантує всім народам і національним групам право вільного користування рідними мовами, право кожного громадянина сповідувати свою релігію, використовувати свою національну символіку, відзначати свої національні свята, брати участь у традиційних обрядах своїх народів, охороняти пам'ятки історії та культури національних груп [1].

Поступове наростання проблем, пов'язаних з національними меншинами, необхідність законодавчого визначення їх статусу, регулювання правових відносин між владою та громадами стали основою для ухвалення 1992 р. Закону «Про національні меншини в Україні». Згідно з цим Законом національні меншини уперше дістали юридичні підстави легальної діяльності, права на створення національно-культурних товариств, можливості для культурного і мовного відродження, самоорганізації тощо. Як визначено в ст. 11 Закону «Про національні меншини в Україні», громадяни мають право вільно обирати та відновлювати національність. Крім того, частиною другою цієї статті не допускається примушення громадян у будь-якій формі до відмови від своєї національності. Це повною мірою гарантує право на вільне визначення власної національності дорослим громадянам, які є повністю суб'єктом права. Складнішим є захист права на збереження своєї національності неповнолітніми громадянами, які не завжди вільні у визначенні своєї долі.

Розвиваючи положення Декларації, Закон «Про національні меншини в Україні» в ст. 6 гарантує всім національним меншинам права на національно-культурну автономію: користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства, розвиток національних культурних традицій, використання національної символіки, відзначення національних свят, сповідання своєї релігії, задоволення потреб у літературі, мистецтві, засобах масової інформації, створення національних культурних і навчальних закладів та будь-яку іншу діяльність, що не суперечить чинному законодавству. Закон гарантує охорону пам'яток історії і культури національних меншин на території України [1].

Основним нормативно-правовим гарантом в Україні є Конституція, прийнята 28 червня 1996 року. В Преамбулі проголошено, що Конституція прийнята не від імені Верховної Ради України, а від імені громадян усіх національностей, які мешкають на її території. Таким чином, усім національностям України надаються рівні юридичні гарантії незалежно від того, чи є вони українцями або національними меншинами.

Одним з визначальних завдань держави, як проголошено в ст. 11 Конституції України, є сприяння консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. Це підтверджено і в ст. 5 Конституції, де сказано, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ.

Необхідною умовою стабільності політичної і соціальної ситуації в країні, як впливає із ст. 4 Конституції, є єдине громадянство. Воно повинно внести упорядкованість і врегульованість у суспільні процеси, що дає можливість координувати й узгоджувати інтереси різних національних груп, підводити правову основу під складну систему суспільних відносин [2]. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються Законом «Про громадянство України» від 8 жовтня 1991 року [3]. Конституція в статті 25 гарантує громадянам

України за будь-яких обставин збереження громадянства і відповідний захист з боку держави.

Важливим положенням Конституції України є державна гарантія вільного розвитку, використання російської та інших мов національних меншин України. Конституція України в ст. 10 передбачає, що вона гарантує застосування мов в Україні, яке передбачається Законом «Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 р. із змінами та доповненнями. Так, у ст. 3 цього Закону закріплено, що держава створює необхідні умови для розвитку і використання мов інших національностей у республіці. У роботі державних, партійних, громадських органів, підприємств, установ і організацій, розташованих у місцях проживання більшості громадян інших Національностей, можуть використовуватись поряд з українською і їхні національні мови.

У разі, коли громадяни іншої національності, що становлять більшість населення зазначених адміністративно-територіальних одиниць, населених пунктів, не володіють у належному обсязі національною мовою або коли в межах цих адміністративно-територіальних одиниць, населених пунктів компактно проживає кілька національностей, жодна з яких не становить більшості населення даної місцевості, у роботі названих органів і організацій може використовуватись українська мова або мова, прийнята для всього населення [4].

Національним меншинам, згідно зі ст. 53 Конституції, гарантовано право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства. Названі положення знайшли відображення і в Законі України «Про освіту» від 23 травня 1991 р. ст. 54 цього Закону покладає на педагогічних працівників обов'язок із формування у здобувачів освіти прагнення до взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами. Водночас і на батьків у ст. 55 Закон покладає завдання формувати у дитини культуру діалогу, культуру життя у взаєморозумінні, мирі та згоді між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами, представниками різних політичних і

релігійних поглядів та культурних традицій, різного соціального походження, сімейного та майнового стану [5].

Зі здобуттям незалежності Українська держава набула здатності виробляти і провадити власну політику щодо національних меншин і в релігійно-церковній сферах. Кардинальні зміни відбуваються у світоглядних та конфесійних орієнтаціях різних категорій населення. На міжнародній арені Україна заявила про себе як про державу, де поважаються релігійні свободи.

Конституція України та Закон «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р., гарантують усім особам, які перебувають у країні, а не лише власним громадянам, право на свободу світогляду та віросповідання [6].

Однією з гарантій надійного захисту національних інтересів та національної безпеки України, як відомо, є її Збройні Сили. Тому сьогодні цілком закономірно постають питання про необхідність виявлення точок дотику армії і церкви, сфер їх взаємодії і співпраці з метою пошуку шляхів поєднання інтересів особи з національно-державними, найповнішого забезпечення свободи совісті і віросповідання військовослужбовців та членів їхніх сімей. Механізм проходження альтернативної (невійськової) служби та правовідносини, що виникають у зв'язку з нею, визначаються спеціальним Законом України «Про альтернативну (невійськову) службу», введеним у дію з 1 січня 1992 року [6]. Це право було закріплене у ст. 35 Конституції України, де зазначено: «Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі, якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою». Для категорії віруючих військовослужбовців, релігійні переконання яких не суперечать виконанню військового обов'язку, Законом України «Про свободу совісті і релігійні організації» у ст. 21 передбачається створення необхідних умов для участі у богослужіннях і виконанні релігійних обрядів.

Принцип рівності і відсутності дискримінації визначено в ст. 24 Конституції. Вона гарантує громадянам рівні права і свободи та рівну відповідальність перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Конституція України істотно розширила права громадян України на створення своїх об'єднань. Це має позитивне значення як для збереження конституційно-правового статусу громадян, так і для реалізації їх невід'ємних прав і свобод, серед яких право на об'єднання посідає чільне місце. Гарантія прав на об'єднання громадян в політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод закріплена у ст. 36 Конституції України та в Законі України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. [7].

Таким чином, Конституція України і чинні нормативно-правові акти є основними державними гарантами забезпечення прав та свобод національних меншин в Україні. Слід зазначити, що важливу роль у житті національних меншин України відіграють і спеціальні (корпоративні) нормативно-правові документи, які приділяють особливу увагу соціально-економічному захисту членів своїх об'єднань. Їх особливості розглянуті на прикладі Одеської області, яка є одним із багатонаціональних регіонів України. Багатонаціональний склад населення природно накладає свій відбиток на розвиток суспільно-політичного життя регіону і має багато специфічних проблем.

Історико-географічні особливості заселення території Одещини обумовили формування районів із компактним проживанням національних меншин, насамперед євреїв, болгар, молдаван та інших.

Для захисту політичних, соціальних, культурних, економічних прав та свобод національних меншин в Одеській області створена і діє Асоціація національно-культурних і культурно-освітніх об'єднань. Вона сприяє захисту прав, свобод, честі і національної гідності народів, що проживають в Одеській

області, і реалізації прав народів України на вільний виїзд і повернення в країну проживання відповідно до Загальної декларації прав людини, а також у підготуванні навчально-методичної та іншої літератури на мовах різних народів.

Діяльність Одеського товариства єврейської культури спрямоване на надання добродійної і гуманітарної допомоги людям похилого віку, самотнім і хворим, розвиток всебічних громадсько-культурних зв'язків з державою Ізраїль, єврейськими общинами країн діаспори і національно-культурними товариствами і організаціями. Товариство проводить правозахисну діяльність щодо прав і інтересів єврейського населення, включаючи право на репатріацію і еміграцію. Для виконання статутних завдань організована вечірня недільна школа, курси по вивченню єврейської мови, історії, релігії, філософії, літератури. З метою фінансового забезпечення своєї діяльності Товариство може засновувати навчальні, добродійні, медичні, творчі підрозділи, передбачені чинним законодавством [8].

Висновки. Підсумовуючи аналіз загальних і спеціальних (корпоративних) нормативно-правових гарантів відносно забезпечення прав та свобод національних меншин в Україні, слід відзначити, що вони в цілому відповідають вимогам та стандартам світового співтовариства.

Разом з тим, слід відзначити, що вирішення проблеми реалізації прав національних меншин можливо через розширення мережі шкіл із викладання мовами національних меншин у місцях їх компактного проживання; визначення окремого рядку у Державному бюджеті України для видатків на розвиток національних меншин України; вдосконалення законодавства України про мови; розроблення та нормативне затвердження механізму відшкодування вартості майна національним меншинам та їх об'єднанням, яке було незаконно відібрано від них у роки радянської влади; розроблення та затвердження Програм зайнятості національних меншин у місцях їх компактного проживання на регіональному рівні з урахуванням особливостей регіону; заснування інституції заступника з питань національних меншин Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Список використаних джерел

1. Хрестоматія з історії держави і права України. У 2 т. / Гончаренко В. Д., Рогожин А. Й., Святоцький О. Д. / За ред. В. Д. Гончаренко. – К.: Ін Юре, Т. 2. – 580 с.
2. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол. : В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. : Нац. акад. прав. наук України. – 3-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2012. – 1128 с.
3. Національні відносини в Україні ХХ столітті. Збірник документів і матеріалів / Панчук М. І., Гошуляк І. Л., Діброва С. С., Зінченко Ю. І. / За редакцією І. Л. Кліментьєва. – К.: Наукова думка, 2014. – 575 с.
4. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1989. – № 45 (додаток). – Ст. 58–66.
5. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2017.– № 38–39, Ст. 380
6. Релігієзнавство: Навч. посібник / За ред. С.А. Бублика. – 2-ге вид. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 496 с.
7. Закон України «Про громадські об'єднання від 22.03.2012 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>
8. Многонациональный Одесский край. У 3 т. / Под общей редакцией Губогло М. Н., Якубовского А. П. – М.: Старий сад, 2007. – Т. 3. – 612 с.

Махмудов Ханлар Зейналович,

д.е.н., професор, завідувач кафедри підприємництва і права
Полтавської державної аграрної академії

Козаченко Юлія Анатоліївна,

к.ю.н., доцент кафедри підприємництва і права Полтавської
державної аграрної академії
yu.a.kozachenko@gmail.com

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ПРИНЦИП ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Принцип верховенства права як основна засада правосуддя в Україні є універсальним, як для кримінального, цивільного, адміністративного, так і для

господарського судочинства. Однак, в Україні немає сталої судової практики застосування цього принципу, відсутнє уніфіковане його розуміння, що призводить до обмеження змісту цього принципу та однаковості його застосування під час відправлення правосуддя, у тому числі судами господарської юрисдикції. Хоча Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія) акцентує увагу на тому, що верховенство права є невід'ємною частиною будь-якого демократичного суспільства. У рамках поняття «верховенство права» вимагається, щоб усі, хто наділений повноваженнями ухвалювати рішення, ставилися до кожного громадянина з виявом поваги, на основі рівності та розумності й відповідно до закону, і щоб кожен мав можливість оскаржити незаконність рішень у незалежному та безсторонньому суді, де кожен має бути забезпечений справедливими процедурами [1, с. 171].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміст принципу верховенства права найбільш повно досліджували у своїх працях вітчизняні науковці А. Заєць, М. Козюбра, А. Колодій, Є. Назаренко, М. Орзіх, В. Селіванов, П. Рабінович, О. Скрипнюк, С. Шевчук та інші.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є з'ясування сутності принципу верховенства права в господарському судочинстві України й аналіз особливостей його застосування господарськими судами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Великий енциклопедичний юридичний словник встановлює, що принципи (від лат. «*principium*» – начало, основа) – це основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, права, політичної, державної чи громадської організації [2, с. 941].

Принцип верховенства права належить до конституційних принципів (ст. 8 Конституції України) і означає пріоритет права та свобод людини, справедливості і гуманізму у діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування. Конституція України не характеризує поняття «верховенство права», а лише зазначає,

що в Україні визнається і діє принцип верховенства права (ч. 1 ст. 8 Конституції України) [3], хоча даний принцип має не тільки ідеологічне, але й практичне значення.

Частина перша статті 129 Конституції України визначає, що суддя, здійснюючи правосуддя, має бути незалежним та повинен керуватись верховенством права [3]. Стаття 11 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) містить положення, згідно з яким суд господарської юрисдикції при розгляді справи керується принципом верховенства права [4].

В Україні вперше характеристику вимог принципу верховенства права подано у Рішенні Конституційного Суду України у справі про призначення судом більш м'якого покарання від 2 листопада 2004 року [5]. Відповідно до розуміння Конституційного Суду України, «верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України» [5].

Конституційний Суд України, характеризуючи принцип верховенства права, розглядає право не як нормативний акт чи систему нормативних актів, а як втілення справедливості, що є протилежним безправності і свавіллю. Держава не може діяти свавільно, вона обмежена правом, тобто не лише законодавством, що створене нею, але й правом, яке існує апріорі, незалежно від її розсуду – «природним правом», або природними правами кожної людини. Виходячи з цього, П. Рабінович наголошує, що фундаментом природно-правової позиції Конституційного Суду України у тлумаченні поняття «верховенство права» є категорія справедливості [6].

Принцип верховенства права застосовується у практиці Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) і роз’яснюється у змісті його рішень. ЄСПЛ вважає, що верховенство права є концепцією, властивою усім статтям Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція). Суд наголошує, що право на справедливий судовий розгляд, гарантоване статтею 6 Конвенції, повинно тлумачитися у світлі преамбули Конвенції, яка проголошує верховенство права як елемент спільної спадщини держав-учасниць [7, п. 72].

Слід зазначити, що у рішеннях ЄСПЛ надається різнобічне тлумачення принципу верховенства права. Так, доцільно виокремити наступні ознаки принципу верховенства права, сформульовані у рішеннях ЄСПЛ: визнання пріоритетності, домінування, визначальної ролі прав людини у діяльності держави; поширюваність цієї пріоритетності на діяльність усіх без винятку органів держави, включаючи, зокрема, й органи прокуратури; правова певність, визначеність становища людини у тій ситуації, у якій вона перебуває; неприпустимість затримання особи на невизначений і непередбачуваний термін, якщо воно не ґрунтується на законі чи судовому рішенні; обсяг будь-якого правового розсуду й спосіб його здійснення мають бути з достатньою ясністю визначені законом; наявність громадської довіри до судів як до гарантів справедливості; майже безвиняткова можливість доступу до суду; наявність судового контролю за втручанням виконавчих органів у права людини; підпорядкованість судовому рішенню усіх органів держави, обов’язковість його виконання будь-якими органами і посадовцями; можливість скасування вищим судом рішення нижчого суду, яке не набрало чинності; незмінність, неоспорюваність остаточного судового рішення, яке набрало чинності; невтручання законодавчої влади у відправлення правосуддя [6].

Для з’ясування змісту принципу верховенства права, доцільно звернутись до положень Доповіді Європейської комісії «За демократію через право», яка була схвалена Комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року).

Венеціанська комісія наголошує, що, попри розбіжності в поглядах на принцип верховенства права, існує консенсус щодо стрижневих елементів поняття «верховенство права», а самі елементи є не лише формальними, а й субстантивними (матеріальними). Такими стрижневими елементами є: (1) законність, включаючи прозорий, підзвітний та демократичний процес введення в дію приписів права; (2) юридична визначеність; (3) заборона свавілля; (4) доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами, включно з тими, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю; (5) дотримання прав людини; (6) заборона дискримінації та рівність перед законом [1, с. 177].

Досліджуючи зміст принципу верховенства права як керівної засади господарського судочинства, слід звернути на його безпосереднє втілення у правозастосовну діяльність господарського суду.

На сьогодні Єдиний державний реєстр судових рішень України налічує більш 100 000 рішень господарських судів. Із них більше 20 000 (тобто більш 20 % від загальної кількості) містять посилання на принцип верховенства права [8].

Проте кількісний показник не обумовлює якісну складову та не свідчить про високий ступінь втілення принципу верховенства права у практику врегулювання спірних правовідносин у господарських справах. Вибірковий аналіз рішень господарських судів України переважно вказує на формальне посилання судових інстанцій на принцип верховенства права. Звернення господарського суду до принципу верховенства права часто відбувається з метою посилити свою правову позицію та навести додаткову аргументацію в мотивувальній частині рішення суду, у тому числі за умови достатності норм матеріального права для врегулювання спору.

З одного боку, такий підхід є позитивним явищем та опосередковано вказує на повагу господарського суду до принципу верховенства права. Однак, з іншого боку, принцип верховенства права за таких умов сприймається суспільством (зокрема учасниками судового процесу) як формула, яка не впливає на вирішення справи по суті і згадування якої у змісті судового

рішення є формальністю. Це створює враження штучності застосування принципу верховенства права як регулятора суспільних відносин.

Висновки. Принцип верховенства права є основоположною засадою господарського судочинства в Україні. Однак, законодавчі положення стосовно верховенства права на національному рівні мають загальний характер та не розкривають зміст цього поняття. Це робить неможливим утвердження принципу верховенства права в державі та є однією з причин недовіри суспільства до системи здійснення правосуддя. Адже основним чинником авторитету судової влади є справедливий неупереджений розгляд справи, що відбувається на засадах верховенства права, за умови дотримання встановленої законодавством процесуальної форми діяльності суду та правильного застосування норми матеріального права для врегулювання спірних правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Доповідь, схвалена Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційською Комісією) на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року) // Право України. – 2011. – № 10. – С. 168–184.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – К.: ТОВ Вид-во «Юридична думка», 2007. – 992 с.
3. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.11.2018).
4. Господарський процесуальний кодекс України : Закон від 06.11.1991 № 1798-ХІІ // База даних «Законодавство України» / ВР України. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення: 20.11.2018).
5. Рішення у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого

покарання) : рішення Конституційного суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004 // База даних «Законодавство України» / ВР України.

Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/v015p710-04> (дата звернення: 20.11.2018).

6. Рабінович П. Верховенство права в інтерпретації Конституційного Суду.

Режим доступу: <http://www.lawyer.org.ua/?d=668&i=&w=r> (дата звернення: 20.11.2018).

7. Справа «Совтрансавто-Холдинг» проти України» (заява № 48553/99) : рішення Європейського суду з прав людини від 25.07.2002 // База даних «Законодавство України» / ВР України. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_043 (дата звернення: 20.11.2018).

8. Єдиний державний реєстр судових рішень. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 20.11.2018).

Гула Руслан Володимирович,
д.і.н., доцент, професор кафедри філософії
Харківського національного університету Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба, м. Харків
rslhula1@gmail.com

Вітринська Олена Володимирівна,
к.і.н., доцент кафедри українознавства, культури та
документознавства Полтавського національного технічного
університету імені Юрія Кондратюка
vitrynska@gmail.com

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ТА СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА»

Із початком російсько-українського протистояння у Криму та Східній Україні дослідження інформаційної війни та її складових набуло значної актуальності. Важливим аспектом наукових пошуків стало визначення основних термінів, одним із яких є

«*інформаційна безпека держави*». Зміст цього поняття, на нашу думку, визначається через *політико-інструментальний, технологічний та комплексний підходи*.

Політико-інструментальний підхід розкриває сутність інформаційної безпеки держави через стан її захищеності, при якій спеціальні інформаційні операції, акти зовнішньої інформаційної агресії, інформаційний тероризм, незаконне зняття інформації за допомогою спеціальних технічних засобів, комп'ютерні злочини та інший деструктивний інформаційний вплив не завдає істотної шкоди національним інтересам[5] та забезпечує прогресивний розвиток усіх сфер життя суспільства. За визначенням Б. А. Кормича, це «захищеність встановлених законом правил, за якими відбуваються інформаційні процеси в державі, що забезпечують гарантовані Конституцією умови існування і розвитку людини, всього суспільства та держави» [1, с. 92].

Технологічний підхід наголошує на захищеності насамперед інформаційної системи від випадкового або навмисного втручання, що завдає збитку власникам чи користувачам інформації [3, с.11].

Комплексний підхід визначає інформаційну безпеку як стан захищеності інформаційного простору, його формування і розвиток в інтересах громадян, організацій і держави в цілому, захист від неправомірного зовнішнього і внутрішнього втручання; стан інформаційної інфраструктури, у якому інформацію використовують в мирних цілях лише за призначенням, і вона нездатна негативно впливати на інформаційну чи інші системи як самої держави, так і інших країн [4].

На нашу думку, основними *принципами* інформаційної безпеки є:

- доступність – можливість безперешкодного отримання необхідних інформаційних послуг;
- оперативність – актуальність, швидкість та значущість отриманої інформації в умовах мінімізації часу;
- цілісність – однозначність інформації, її захищеність від руйнування та несанкціонованої зміни;
- конфіденційність – захист від несанкціонованого отримання інформації сторонніми особами;

– адекватність – відповідність отриманого та переданого інформаційного продукту тим об'єктам, які вони відображають;

– системність – забезпечення стійкого взаємозв'язку між елементами системи національної безпеки у вирішеннях завдань інформаційного захисту й інформаційного протиборства;

– повнота – достатність інформації для розв'язання відповідної задачі.

Динаміка розвитку інформаційного суспільства та удосконалення інформаційних технологій створили відповідну систему протиріч у сфері інформаційної безпеки, насамперед, це протиріччя між:

– збільшенням обсягів інформації та хаотичним, безсистемним характером її зберігання, що дозволяє отримати інформацію будь-якого змісту;

– гігантською обчислюваною потужністю сучасної комп'ютерної бази та одночасним спрощенням доступу до неї, що значно знижує кваліфікацію користувачів;

– бурхливим розвитком програмного забезпечення та невідповідністю мінімальним вимогам безпеки;

– створенням засобів проникнення в чужі системи, що ускладнює захист інформаційних систем;

– теоретичними моделями безпеки, що оперують абстрактними поняттями типу об'єкт, суб'єкт і т. п., та сучасними інформаційними технологіями. Наслідком цього є те, що практично усі системи захисту ґрунтуються на аналізі результатів лише успішних атак, що заздалегідь визначає їх невідповідність реальній ситуації;

– інтелектуальною та технологічною складовими інформаційної безпеки, які перетинаються передовсім в процесах транспортування інформації, тобто системах зв'язку.

Розв'язання цих протиріч буде сприяти підвищенню ефективності системи інформаційної безпеки. На нашу думку, цьому буде сприяти забезпечення реалізації низки функцій, які можна об'єднати у такі блоки:

1. Законодавчий:

– формування державної інформаційної політики;

- створення, відповідно до законів України, умов для забезпечення інформаційної достатності для ухвалення рішень органами державної влади, участі громадян та їх об'єднань, інших суб'єктів права в процесах прийняття владних рішень в Україні;
- гарантування свободи діяльності та права доступу до інформації у національному інформаційному просторі України;
- встановлення законодавством режиму доступу іноземних держав або їх представників до національних інформаційних ресурсів України та порядок використання цих ресурсів на основі домовленостей;
- законодавче визначення порядку поширення інформаційного продукту зарубіжного виробництва на території України.

2. Технологічний:

- всебічний розвиток інформаційної інфраструктури;
- підтримка розвитку національних інформаційних ресурсів України з врахуванням досягнень науки і техніки та особливостей духовно-культурного життя народу України;
- вироблення і впровадження безпечних інформаційних технологій;

3. Захисний:

- захист права власності всіх учасників інформаційної діяльності в національному просторі України;
- збереження права власності держави на стратегічні об'єкти інформаційної інфраструктури України;
- створення глобальної системи охорони державної таємниці, а також інформації з обмеженим доступом, що є об'єктом права власності або володіння, користування чи розпорядження лише державою;
- захист національного інформаційного простору України від поширення спотвореної або забороненої законодавством України інформаційної продукції [2, с. 714].

Список використаних джерел

1. Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: навчальний посібник / Б. А. Кормич. – К.: Кондор, 2008. – 384 с. – С. 92.

2. Кравець Є.Я. Інформаційна безпека держави // Юридична енциклопедія: В 6 т. [редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К.: Укр. енцикл., 1998. – 1999. – Т. 2. – 744 с. – С. 714.
3. Літнарівч Р.М. Сучасні технології інформаційної безпеки. Частина 1: навчальний посібник / Р.М. Літнарівч. – Рівне: МЕРУ, 2011. – 97 с. – С. 11.
4. Медвідь Ф. Інформаційна безпека України: виклики й загрози [Електронний ресурс] / Ф. Медвідь. – Режим доступу: <http://nato.pu.if.ua/journal/2009-2/2009-2-28.pdf>
5. Попов М.О. До забезпечення воєнної безпеки в умовах загрози інформаційної війни / М.О. Попов, А.Г. Лук'янець // Наука і оборона: наук.-теорет. та наук.-практ. журнал. – 1999. – № 2. – С. 37–43.

Гнатюк Андрій Юрійович,
к.ю.н., асистент кафедри кримінального та адміністративного права і
процесу Полтавського юридичного інституту Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЩОДО РЕАЛІЗАЦІІ ПРОКУРОРОМ ФУНКЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА НА ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

В українському кримінальному процесі стадія порушення кримінальної справи скасована і запроваджено автоматичний порядок початку слідчим кримінального (досудового) провадження. Так згідно з ч. 6 ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, визначені частиною п'ятою вищевказаної статті [1]. Відтак, процесуальне керівництво прокурора на етапі початку кримінального провадження здійснюється з певними особливостями. Це пов'язано з потребою швидкого реагування на обставини, що зазначені у первинних відомостях про кримінальні правопорушення. Якщо ці данні

надходять до органів досудового розслідування, то прокурор об'єктивно не в змозі керувати прийняттям і реєстрацією цих відомостей, за винятком випадків, коли відомості про кримінальні правопорушення надійшли безпосередньо до нього. У повноваження прокурора входить щомісячна перевірка таких заяв та виявлення порушень ст. 214 КПК при прийнятті та реєстрації заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення [2]. Невідкладне повідомлення прокурора про початок досудового розслідування має на меті інформування прокурора з тим, щоб він постфактум здійснив нагляд за прийняттям і реєстрацією в Єдиному реєстрі досудових розслідувань (далі - ЄРДР) первинних відомостей і мав можливість організувати процесуальне керівництво вже розпочатим досудовим розслідуванням.

З викладеного випливає, що реалізація прокурором функції процесуального керівництва досудовим розслідуванням розпочинається в момент повідомлення його слідчим про розпочате провадження або в момент отримання ним самим первинних відомостей про кримінальне правопорушення. Але ж кримінальна процесуальна діяльність може бути розпочата і до внесення відомостей до ЄРДР. Зокрема це стосується проведення огляду місця події (ч. 3 ст. 214 КПК).

У юридичній літературі викладена позиція, згідно з якою до внесення відомостей до ЄРДР можуть бути проведені й інші процесуальні дії. Підстави для такого висновку дають результати системного тлумачення статей 207, 208, 214, 223, 236 КПК. Зазначеними статтями допускається можливість провадження до внесення відомостей до Реєстру також інших процесуальних дій. Статті 207 і 208 КПК передбачають законне затримання особи і затримання уповноваженою особою при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення, а також безпосередньо після його вчинення. Слідчий, прокурор або інша уповноважена особа вправі здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 і ст. 236 КПК. Здійснення усіх цих дій, як правило, передує внесенню до Реєстру відомостей про кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким затримано особу. Оскільки в більшості випадків затримання особи здійснюють

працівники оперативних підрозділів та відповідно проводять особистий обшук особи, трапляються випадки порушення процедури цієї слідчої дії, та як результат, і прав особи. Це впливає того, що в першу чергу оперативні працівники не так часто провадять слідчі дії, як той же слідчий.

В особи, затриманої в порядку ст. 208 КПК, слідчий, прокурор має право тимчасово вилучити документи, які посвідчують користування спеціальним правом. Про можливість тимчасового обмеження особи у користуванні спеціальним правом до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР свідчить мета вилучення відповідних документів, якою згідно з ч. 1 ст. 148 КПК є припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого [3, с. 424].

Відтак прокурор позбавлений можливості організувати та контролювати проведення зазначених дій, оскільки останній просто не знає про їх проведення. Закон не зобов'язує слідчого повідомляти прокурора про проведення процесуальних дій до початку досудового розслідування. Між тим, результати проведення зазначених дій можуть мати вирішальне значення, бо вони є найбільш наближеними до моменту вчинення кримінального правопорушення. У разі неякісного, або проведеного з порушеннями чинного процесуального законодавства, наприклад огляду місця, процесуальний прокурор може зіштовхнутися с проблемою «плодів отруєного дерева». Так, незаконно вилучене знаряддя вчинення злочину втрачає свою доказову значущість на стадії судового розгляду, а всі похідні від нього докази можуть бути визнані судом недопустимими.

Як приклад зазначимо вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 18 вересня 2017 року яким обвинуваченого виправдано повністю за ч. 2 ст. 289 та ч. 3 ст. 185 Кримінального кодексу України. Судом визнано недопустимим протокол огляду місця події, а відтак і всі похідні від нього докази [4].

Тому у кримінальному процесуальному законі доцільно встановити правило, згідно з яким, у разі проведення слідчим процесуальних дій, передбачених КПК, він повинен повідомити

прокурора про це до їх проведення, а у разі неможливості такого повідомлення – відразу після їх проведення або одночасно з повідомленням про початок досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні : Наказ Генеральної прокуратури України від 19 груд. 2012 р. № 4гн / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua/>.
3. Лобойко Л. М. Коментар до глави 19. Загальні положення досудового розслідування / Л. М. Лобойко // Наук.-практ. коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2013 р. / За ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. – Х. : Фактор, 2013. – С. 419–439.
4. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 18 вересня 2017 року (справа № 243/5280/16-к). – [Електронний ресурс]: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/68958623>.

Заїка Віталій Миколайович,

к. психол. н., доцент кафедри соціальної роботи
Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна»,
zaika_vitaliy@ukr.net

Чернов Артем Анатолійович,

практичний психолог
Полтавського дошкільного навчального закладу № 63 «Казка»
chernovpsychologist@ukr.net

ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Виходячи з фундаментальних праць по віковій та педагогічній психології, будь-яка педагогічна дія вважається вдалою, якщо вона спирається

на психологічну готовність дитини до цієї дії, інтереси дитини, завдання, що відповідають віковій малюка та його провідній діяльності. Так, вікові та педагогічні психологи наповнюють педагогічні завдання психологічним змістом та наполягають на тому, що будь-яке педагогічне завдання повинно бути підкріплено психологічною теорією. У дошкільному навчанні та вихованні останнім часом лунають заклики сформувати правову компетентність дитини старшого дошкільного віку. Це потрібне та корисне завдання, у свою чергу, повинно бути втілено виходячи з основних закономірностей психічного розвитку дитини старшого дошкільного віку. Втілюватися воно повинно відповідно до інтересів, нахилів і здібностей дошкільника. Загальна проблематика, якій присвячено нарис – це психологічні передумови становлення правової компетентності дитини старшого дошкільного віку. Нижче ми розкриємо, як психічні механізми, через які можливий даний вид навчання, так і доцільні форми його проведення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. А. Бандура розглядав проблему наслідування, як механізм навчання та закріплення дитиною нового досвіду. Теоретичні висновки з його емпіричних досліджень будуть нам корисні при розгляді вище заявленої теми. О. Лазурський, В. Мясіщев, Ю. Приходько та ін. плідно досліджували проблему ставлень під кутом зору вікової та педагогічної психології. Праці вчених розкривають проблему ставлення до моральних норм, та проблему ставлення в загальному вигляді. Даний теоретичний доробок пояснює індивідуальні особливості, ставлення індивіда на різних вікових етапах. Оскільки дошкільник у сучасній педагогічній парадигмі розглядається як активно діючий суб'єкт, теорія ставлень дозволяє індивідуалізувати кожну дитину, як окремо діючий елемент педагогічного процесу. Л. Виготському, О. Леонтьєву, Р. Павелківу, Ж. Піаже, Л. Кольбергу – належать фундаментальні праці з вікової та педагогічної психології, вони створили одну з провідних теорій морального розвитку, яка відкриває нам шлях до закономірностей розуміння дитиною правових норм.

Метою нашої роботи є побудова методичної моделі ефективного формування в дитини старшого дошкільного віку правової компетентності:

1) становлення взаємозв'язку між поняттями мораль та правова норма;

2) писати основні механізми ефективного засвоєння дитиною старшого дошкільного віку правових норм;

3) на основі теоретичного аналізу сформуувати релевантні висновки та окреслити перспективи подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу. Сучасну дошкільну освіту цікавлять питання інклюзії [1; 2; 3] та проблеми пов'язані з інноваціями [4]. Щоб успішно викласти основні положення, заявленої вище теми, нам необхідно визначитися з основними поняттями, якими ми будемо оперувати в процесі розкриття теми. Так, компетентність у перекладі з латинської «competentia» означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід. Компетентна у певній сфері людина має відповідні знання та здібності, що дозволяють їй обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній. У «Базовому компоненті дошкільної освіти України» закладені основні вимоги та критерії за якими прийнято оцінювати результат дошкільного виховання. У вищезазначеному документі, виконання вимог розділено між батьками та дошкільною установою, оскільки дошкільна освіта за своєю суттю є поєднанням суспільного виховання (яке представляє ДНЗ) та сімейного виховання (яке забезпечене сім'єю дитини). Така позиція державної освіти є науково виправданою. Адже сім'я є першим соціалізуючим інститутом суспільства для дитини. Вплив сім'ї на психічний та фізичний розвиток дитини є значно сильнішим ніж вплив дитячого садочка (Дж. Баолбі, З. Фройд).

Повертаючись до нашої теми, дитина старшого дошкільного віку отримує первинні уявлення про моральні вимоги та саме поняття правової норми з минулого досвіду взаємодії з сім'єю. Так, якщо в самій сім'ї прийнято ігнорувати та порушувати права дитини, жодне заняття в дитячому садку не буде сприяти формуванню правової компетентності дитини старшого дошкільного віку. Адже заняття, як фіксований у часі вид

діяльності, та перебування дитини в сім'ї – це довготривалий досвід життя малюка, який неможливо точно визначити в часі. Для дитини старшого дошкільного віку при формуванні нових знань та понять, важливо спиратися на її попередній досвід взаємодії з цим явищем. Якщо ми ведемо розмову про право, доцільно використовувати її попереднє життя у сім'ї. Так, Ж. Піаже розглядає навчально-виховний процес через призму когнітивної психології і користуючись її термінологією вводить поняття акомодация та асиміляція. Під асиміляцію ми розуміємо приєднання нового досвіду до вже існуючого. За такою умовою когнітивна схема дитини доповнюється та розширюється. Під акомодациєю ми розуміємо переструктурування досвіду дитини в світлі нових отриманих знань. Так, гарно побудоване заняття з старшим дошкільником у дитячому дошкільному закладі починається з асиміляції та поступового переходить в акомодацию. Гарним підґрунтям для активації цих психічних процесів служить проблемне навчання, де матеріал не подається в готовому вигляді, а перед дитиною ставиться проблема, яку вона має змогу вирішити самостійно, що в свою чергу активує її когнітивну діяльність.

Правові норми в дитячій свідомості доцільно закріплювати та формувати виходячи з минулого досвіду дитини. Дитина старшого дошкільного віку, вже певним чином ознайомена з регламентованими правилами поведінки та здійснює свою діяльність відповідно до них. Закріплення правових норм можливо здійснювати на основі вже відомих дитині моральних норм. Для кращого розуміння аналогії порівняємо ці два поняття. Так, правова норма – це формально визначене, встановлене або офіційно визнане державою і забезпечене її примусовою силою правило поведінки загального характеру, спрямоване на врегулювання суспільних відносин. Оскільки дитина старшого дошкільного віку більшість свого часу знаходиться в дитячому колективі під керівництвом вихователя, вона зобов'язана дотримуватися ряду регламентованих правил поведінки в дитячому садочку. Так проведення аналогії з поняттям правової норми дозволить доступною мовою дитині старшого дошкільного віку пояснити, що таке закон, права та обов'язки. Але поряд з

регламентованими правовими нормами діють не регламентовані приписи поведінки, які у загальному вигляді можна назвати, як моральні норми.

Моральні ж норми – це система вимог, які визначають обов'язки людини по відношенню до оточуючого світу, зразки, які не тільки орієнтують поведінку особистості, але й дають можливість оцінювати й контролювати її. Моральна норма на відміну від правової є не завжди регламентованою та формалізованою. У старшому дошкільному віці дитина вже здобуває певний набір моральних норм, деякі з часом стануть основою внутрішніх цінностей особистості, деякі формалізуються у правові свободи та зобов'язання. Кардинальною різницею між правовою та моральною нормою, у психічному розумінні суспільної реальності, є те, що правова норма завжди усвідомлюється та підкріплюється державою, як над індивідуальним регулятором діяльності людини. Моральна ж норма може навіть не усвідомлюватися та функціонувати як психічний автоматичний процес (ритуали привітання в дитячому садку, дотримання тиші в громадському транспорті, форми звертання до старшої людини). Алгоритм засвоєння моральних норм дитиною в загальному вигляді можна проілюструвати так – дорослий навчає дитину дотримуватися моральної вимоги (навчання може відбуватися як прямо, так і опосередковано через наслідування) дитина з часом інтеріоризує їх у свій внутрішній план.

Характерним для старшого дошкільного віку також є програвання соціальних ситуацій у своїй вільній грі або в сюжетно-рольових іграх, де правила гри виступають у ролі моральних норм, а дитячий колектив самостійно слідкує за їх виконанням, накладаючи на порушника санкції або, в окремих випадках, звертаючись до дорослого, щоб він вирішив спірну ситуацію. Доречним способом ознайомлення дитини старшого дошкільного віку з особливостями функціонування системи права є дитяча сюжетно-рольова гра. Така форма педагогічної діяльності спирається на провідну діяльність дитини старшого дошкільного віку та відповідає її психічному розвитку. О. Запорожець,

досліджуючи особливості дитячої гри в старшому дошкільному віці, дійшов до висновку, що кожен сюжет спонтанної дитячої гри має яскраво виражений просоціальний характер, тобто дитяча гра – це відтворення повсякденних ситуацій, які дитина бачила в дитячому садку, вдома або стала свідком того, що викликало в неї емоційну реакцію та закарбувалося в її пам'яті. Невід'ємною частиною будь-якого заняття в дитячому садку є дидактична гра.

Отже, гарно організована дидактична гра по темі правової компетенції, повинна спиратися на особистий та повсякденний досвід дитини взаємодії з людьми. Але дошкільне виховання не може будуватися лише на репродуктивній основі. Важливим елементом є введення в повсякчасні ситуації, що бачила дитина, проблем пов'язаних з правом. Після введення у дитячу гру проблемної ситуації, важливо дати дітям час самим впоратися з цією проблемою з позиції тієї ролі, яку вони зайняли у грі. Наприклад, існує давня та улюблена дитяча гра «Козаки та розбійники». За загальною класифікацією ігор її прийнято вважати рухливою, але в цій грі присутній рольовий компонент. Рольові ігри містять елемент драматизації та певну регламентовану поведінку для виконавця ролі. Так, «розбійники» тікають від «козаків», «козаки» наздоганяють «розбійників». Проста фізична забава ілюструє дитині старшого дошкільного віку роботу правоохоронної системи (у загальному вигляді). Для того, щоб використати цю просту гру для формування правової компетентності дитини дошкільного віку, потрібно ознайомити її з правовими рамками, у яких діють «козаки», з їх мотивацією, чому вони наздоганяють «розбійників», а також придумати простий правовий сюжет (наприклад, «розбійники» пограбували банк). Фінальною частиною гри потрібно зробити обговорення дій всіх учасників взаємодії, де одним з найважливіших питань є наслідки поведінки.

Основою дошкільної освіти в загальному вигляді є саме життя та природа, яка оточує дитину. Виходячи з сучасної парадигми дошкільної освіти, дорослий у ній є помічником дитини на шляху здобуття знань. Держава та її система права є рівноцінною частиною природного оточення дитини, тому

важливим аспектом формування правової свідомості дитини старшого дошкільного віку є бажання розібратися в оточуючій реальності. Це бажання дитина здійснює через свої питання до дорослого, через свою гру та через взаємодію з оточуючими дітьми. Правове виховання не може відбуватися годину на тиждень, адже людина в системі права знаходиться 24 години на добу. Саме тому спонтанні питання до дорослого з правової тематики мають вагому цінність для формування правової компетентності дитини дошкільного віку. Дитяча цікавість до тих чи інших аспектів права виникає завжди на базі емоційного враження та має нестійкий ситуативний характер. Дорослій людині важливо бути готовим до таких питань та вміти спонукати дитину дошкільного віку розвивати свою цікавість з даного напряму гуманітарних знань.

Висновки. Отже, поняття «правова норма» доцільно поєднувати з поняттям «моральна норма». Така аналогія значно розширює психологічне підґрунтя, дає нам розуміння того, як і коли вона виникає та як ці уявлення з часом еволюціонують. Ознайомлення дітей з правовими нормами доцільно здійснювати на основі їхнього попереднього досвіду, приєднуючи до цього нові елементи. Форма викладання правових норм у дитячому дошкільному закладі повинна мати ігровий характер, адже це відповідає провідній діяльності та інтересам дитини старшого дошкільного віку. Джерелом інтересу для дитини виступають взаємозв'язки між людьми та їх правові відносини. Часто репродуктивне програвання правових ситуацій ми можемо помітити під час вільної дитячої гри. Завданням педагогічного працівника в даній ситуації є підтримка інтересу дитини до цієї сторони суспільного життя.

Список використаних джерел

1. Заїка В. М. Адаптація учнів з особливими потребами в інклюзивному освітньому середовищі / В. М. Заїка, О. М. Ющенко // Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світлі реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю: тези доповідей XVII Міжнародної

науково-практичної конференції, (м. Київ; 22 листопада 2017 р.).
Частина 1. – К.: Університет «Україна», 2017. – С. 158–160.

2. Заїка В. М. Досвід громадських організацій із захисту прав та інтересів людей з інвалідністю / В.М. Заїка, О.М. Ющенко // Матеріали Регіональної науково-практичної конференції «Правовий та соціальний захист громадян України: сучасний стан та перспективи», (м. Полтава; 6 грудня 2017 р.). – Полтава, 2017. – С. 216–221.

3. Заїка В. Особливості застосування інформаційних технологій в дошкільній освіті при навчанні та вихованні дітей з особливими потребами / В. Заїка, А. Чернов // Сучасні засоби ІКТ підтримка інклюзивного навчання: навчальний посібник / [А. В. Гета, В. М. Заїка, В. В. Коваленко та інші] заг. ред. Ю. Г. Носенко. – Полтава: ПУЕТ, 2018. – 261 с.

4) Чернов А. Розвиток особистості дітей раннього віку методом бінарних занять в парі «вихователь – психолог» / А. Чернов // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Харків: КП ФОП Іваної М. А., 2018. – Том IV. Психологія розвитку дошкільника. – Випуск 14. – С. 331–354.

Пономаренко Вікторія Володимирівна,
кандидат псих. наук, доцент кафедри правознавства,
Полтавський інститут економіки і права
advokatponomar@ukr.net

ДОКАЗОВА ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕДСТАВНИКА

Згідно зі ст. 60 нового ЦПК України представником у суді може бути адвокат або законний представник. Виняток становлять представництва у спорах, що виникають з трудових відносин та справи з малозначних спорів, де представником може бути особа з 18 років, яка має цивільну процесуальну дієздатність, а також

представництва законним представником для малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена.

Тобто новий ЦПК України, який набув чинності з 15 грудня 2017 року, містить прямі норми щодо здійснення представництва в суді як виду правничої допомоги виключно адвокатом, окрім випадків, що прямо встановлені законом [2].

Діяльність сторін у цивільному процесі поділяється на декілька стадій; однією з найважливіших серед них є збирання та подання доказів, адже переважно саме від повноти пред'явлених доказів залежить кінцевий результат вирішення спору судом.

Особлива роль у збиранні і поданні доказів суду належить адвокату, який бере участь у справі і представляє ту чи іншу сторону. Питання доказової діяльності адвоката у цивільному процесі врегульовано Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також Цивільним процесуальним кодексом України. Аналізуючи відповідні нормативні акти, доходимо висновку про наділення адвоката особливими правами щодо збирання та подання доказів. Водночас під час реалізації відповідних законодавчих положень часто виникають труднощі та проблеми з отриманням необхідних доказів та інформації.

Саме Конституція України, як зазначено у ст. 8, має найвищу юридичну силу, закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй, а її норми мають застосовуватися як норми прямої дії [1].

Крім того, згідно з ч. 4 ст. 3 ЦПК України в новій редакції закон, який встановлює нові обов'язки, скасовує чи звужує права, належні учасникам судового процесу, чи обмежує їх використання, не має зворотної дії в часі [2].

Відтак, представництво у судах першої інстанції виключно адвокатами здійснюється з 1 січня 2019 року, що вже невдовзі. При цьому необхідно враховувати також дію норм у часі та дату відкриття відповідного провадження в аспекті того, що нові норми не мають обмежувати права учасників справи, які вони мали на момент відкриття провадження (зокрема брати участь у справі через представника, який не є адвокатом).

Окремо слід зазначити, що для громадян, які не можуть / не хочуть скористатися правничою допомогою адвоката (з будь-яких причин) або хочуть самі брати участь, навіть маючи представника, передбачена можливість самопредставництва стороною, третьою особою – брати участь у судовому засіданні особисто. Самопредставництво для юридичної особи – це можливість участі у справі через свого керівника або члена виконавчого органу, уповноваженого діяти від її імені відповідно до закону, статуту, положення [3].

У той же час участь адвоката на даній стадії доказової діяльності є важливою, оскільки, по-перше, адвокат здебільшого не володіє повним обсягом інформації щодо обставин спору, який виник, йому невідомо про наявність тих чи інших документів, листів, предметів, іншої інформації, що може або повинно слугувати доказами. Саме від професіоналізму адвоката, правильно обраної позиції представництва, послідовності його дій залежить кінцевий результат. По-друге, законодавець приписав статті 83 ЦПК України чітко визначає порядок подання доказів, їх своєчасність і достовірність, що фактично виражається в одній із видів представницької діяльності адвоката. Необхідно вказати, що такому виду адвокатської діяльності в розумінні приписів ст. 19, 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та ЦПК України передують така діяльність адвоката як збирання доказів з метою обґрунтування правової позиції клієнта [6]. Таку діяльність адвоката можна умовно поділити на активну і пасивну. Перша виражається в тому, що адвокат як представник здійснює ряд необхідних дій в рамках ЦПК України подання клопотань про витребування доказів, призначення судових експертиз [4; 5]. Друга, полягає в активних діях адвоката як представника, яка полягає у самостійному збиранні доказів через призму адвокатського запиту, заяв, звернень, отримання відповідних експертиз, тощо.

Окрім того, процес реформування нормативної бази запровадив такі зміни щодо порядку подання доказів суду, які по великому рахунку унеможливають участь пересічного громадянина, який не має юридичної освіти самостійно

здійснювати представництво своїх прав та інтересів у суді, що полягає в наступному. Частиною 5 ст. 95 ЦПК України передбачено, що копії письмових доказів мають бути засвідчені підписом особи, яка їх подає із зазначенням дати засвідчення [2]. Відповідно до ч. 9 ст. 83 ЦПК України суб'єкт, котрий подає докази суду, повинен підтвердити, що аналогічний пакет доказів заздалегідь надіслано поштою або вручено іншим учасникам справи [2]. Окрім того, законодавець передбачив можливість подання доказів через Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему з використанням електронного цифрового підпису. Під час реалізації права на подання документів в електронній формі вагому роль будуть виконувати саме адвокати-представники, оскільки для пересічного громадянина створювати власний електронний підпис недоречно, особливо якщо йдеться про поодинокі звернення до суду за захистом своїх прав та законних інтересів. У той же час адвокат, для якого співпраця із судом є частиною його професійної діяльності, метою якої оптимізація його роботи на виконання приписів ч. 6 ст. 14 ЦПК України [2].

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996 р. – № 30. – Ст. 141
2. Цивільний процесуальний кодекс України в редакції Закону № 2147 – VIII від 03.10.2017// ВВР. – 2017. – № 48. – ст. 436
3. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / За заг. ред. С. О. Короєда. – К.: Видавничий Дім «Професіонал», 2018. – 496 с. Режим доступу: [http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine article/EA011181](http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA011181).
4. Геведзе Т. Доказувальна діяльність адвоката-представника як форма реалізації правової позиції по господарській справі / Т. Геведзе // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 95. – С. 72–74.
5. Макушкина Е. Э. Право адвоката на сбор доказательств : автореф. дисс. канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 «Гражданский процесс» // Е. Э. Макушкина. – Томск, 2007. – 27 с.

6. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05 липня 2012 р. № 5076-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 62. – Ст. 17.

Коломієць Павло Віталійович,
к.ю.н., доцент кафедри правознавства
Полтавського інституту економіки і права

СУЧАСНА ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗБОРУ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ В УКРАЇНІ

1. Аналітичний огляд термінології сучасного податкового законодавства в Україні. Актуальною темою сучасних податкових дискусій в Україні є недосконалість діючих норм Податкового кодексу. Загальновизнаною проблемою у сфері податкового законодавства визнається мовно-технічна якість податкового правотворення. Проблематика фахової недосконалості діючого тексту Податкового кодексу України зумовлена відсутністю уніфікованих визначень податкових понять, категорій, дефініцій та термінів. Податковий кодекс України (діє з 1 січня 2011 року) має недоліки правового регулювання відносин у сфері справляння податків і зборів. Тобто проблема вдосконалення податкового законодавства в Україні продовжує бути актуальною. Аналіз чинного податкового законодавства України, відомчих нормативних документів та практики їх реалізації, теоретичне осмислення наукових праць, останніх досліджень і публікацій свідчить, що на сьогоднішній день нагально потребує подальшого переформатування Податковий кодекс України. Останнім часом дискусії навколо Податкового кодексу України мають тенденцію посилення. Особливо гостру критику викликає якість написання юридичного тексту Кодексу, його форма та структура. Проведений аналіз наукових праць вітчизняних учених з питань юридичної термінології також свідчить про актуальність уніфікації та стандартизації податкової термінології. З огляду на проведену в Україні систематизацію податкового законодавства та прийняття Податкового кодексу, вважаємо, що не потрібно зупинятися лише на удосконаленні податкових норм, а необхідно також проводити

уніфікацію застосовуваних у цих нормах термінів. Сучасна українська податкова термінологія повинна бути здатною забезпечити податкове законодавство поняттєвою базою саме податкових термінів. Проведене дослідження правових проблем регулювання відносин у сфері справляння податків і зборів свідчить про те, що одним із принципів, на яких ґрунтується податкове законодавство України повинен бути принцип однозначності та стійкості значень понять. Відповідно до них юридичні норми податкового законодавства повинні бути сформульовані чітко і зрозуміло. Юридичні терміни мають вживатися в текстах податкових законодавчих актів логічно і послідовно. Тобто формування податкових термінів, їх закріплення в сучасному податковому законодавстві повинно відбуватися на власне податковій основі. Імперативні положення ПКУ, які засновані на позитивних зобов'язаннях, повинні передбачати чіткість, зрозумілість та ясність норми податкового права.

2. Порівняльно-правовий аналіз податкових систем за законодавством України та зарубіжних країн. Потреба в науковому пошуку нових аспектів удосконалення вітчизняної податкової системи є актуальною сьогодні. Актуальність здійснення порівняльно-правового аналізу податкових систем України та окремих зарубіжних країн обумовлена сучасними реаліями нестабільного соціально-економічного становища України. Основним джерелом надходжень загальнодержавного бюджету України на сьогодні є податкові надходження, від яких залежить якість життя українського суспільства. Проте основними проблемами сучасного розвитку національної податкової системи України є її неефективна структура, реалізація фіскальної політики та законодавчо-правова нестабільність. За результатами проведеного порівняльно-правового аналізу податкових систем за законодавством України та окремих зарубіжних країн, зокрема Азербайджанської Республіки, Республіки Молдова та Республіки Таджикистан, акцентуємо увагу на важливості і доцільності наукового дослідження досвіду зарубіжних країн у сфері правового регулювання їх податкових систем. Сподіваємося, що результати аналізу податкових систем зазначених вище держав будуть

сприяти удосконаленню вітчизняного податкового законодавства. Зазначене вище обумовлено сучасним нестабільним соціально-економічним станом в державі. Результати порівняльного юридичного аналізу податкових систем за законодавством України та зарубіжних країн свідчать про наступне. Податковий кодекс Азербайджанської Республіки не регулює визначення податкової системи та загального податкового режиму. Податковий кодекс Республіки Молдова регулює визначення податкової системи, стандартного податкового режиму та спеціального податкового режиму. Податковий кодекс Республіки Таджикистан встановлює визначення податкової системи, загального податкового режиму, спеціального податкового режиму та пільгового податкового режиму. Податковий кодекс України визначає податкову систему та спеціальний податковий режим. Податковий кодекс України не визначає поняття загального податкового режиму.

3. Порівняльно-правовий аналіз інституту встановлення податків за законодавством окремих зарубіжних країн. Автором акцентується увага на тому, що після вступу в силу Податкового кодексу України, науковий інтерес до даної тематики дослідження в середовищі українських учених ослаб, про що свідчить відсутність сучасного комплексного дослідження проблематики правового регулювання інституту встановлення податків в Україні. Важливість і доцільність даного наукового дослідження обумовлена, перш за все, сучасним періодом розвитку України, який переконливо доводить, що сьогодні виникла потреба в науковому осмисленні сутності інституту встановлення податків. Незважаючи на накопичені наукові розробки з питань правового регулювання суспільних відносин у сфері встановлення податків, актуальною на сьогодні залишається потреба в систематизації знань, всебічному аналізі та узагальненні напрацювань щодо правового регулювання встановлення податків в Україні, які повинні бути більш пристосованими до сучасних податкових правовідносин і корисними в їх практичне застосування платниками податків.

4. Порівняльно-правовий аналіз принципів оподаткування за законодавством України та зарубіжних країн. Незважаючи на

накопичені наукові розробки з питань правового регулювання суспільних відносин у сфері основних засад податкового законодавства України, зокрема інституту принципів оподаткування, актуальною на сьогодні залишається потреба в систематизації знань, всебічному аналізі та узагальненні напрацювань щодо правового регулювання принципів податкового законодавства, які повинні бути більш пристосованими до сучасних податкових правовідносин і корисними в їх практичному застосуванні платниками податків. Порівняльно-правовий аналіз інституту принципів оподаткування за законодавством окремих зарубіжних країн, зокрема Азербайджанської Республіки, Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки та України, на сьогодні є актуальним, оскільки дозволяє розглянути як законодавчо закріплено в їх податкових кодексах принципи оподаткування, визначити комплекс заходів, які застосовують зазначені вище країни, для встановлення основних засад податкового законодавства. Важливість і доцільність даного наукового дослідження обумовлена, перш за все, сучасним періодом розвитку України, який переконливо доводить, що сьогодні виникла потреба в науковому осмисленні сутності інституту принципів оподаткування, розробці на цій основі науково-теоретичних положень, спрямованих на вирішення проблем його правового регулювання.

Кравченко Алла Петрівна,
доцент кафедри правознавства, к.ю.н.
Полтавський інститут економіки і права
к. тел. (050)-801-31-41

ЛЮДИНА У МЕДІА-ПРОСТОРИ

Однією із найважливіших характеристик сучасного прогресивного суспільства є інтелектуалізація діяльності людини та розвиток її творчого начала. Швидкі темпи модернізації технології та методів виробництва, посилення

нецінової конкуренції висувають на перший план інтелект, здібності, знання, талант і професіоналізм працівника, тобто характеристики, що входять до поняття «інтелектуальний капітал».

В умовах посилення інтелектуалізації людської діяльності все більше значення має зростання творчого, креативного начала людини.

Так, на думку багатьох дослідників інформаційного суспільства, у системній тріаді «біо-трудо-соціо» пріоритетні позиції належатимуть людині-соціо, тобто особистісній, компонент, якої являє нематеріальне, інформаційне начало, що існує в матеріальному тілі людини-біо. Людина все більшою мірою переходить від впливу на матеріальні предмети праці до впливу на інформацію. Навіть у разі виготовлення матеріальних виробів завдання людини-виробника все більше зміщуватиметься від трансформації матеріальної субстанції (ця функція перекладатиметься на машини) до формування інформаційного середовища [2, с.115]. Про це свідчать дослідження вчених Гарвардського і Стендфордського університетів, у процесі яких розроблено модель «сучасної людини». На емпіричному матеріалі доводилося, що реальні індивідууми дійсно відповідають моделі сучасної людини, їхня кількість значна й основні подібні якості, що характеризують людину як сучасну, притаманні різним країнам і культурам. Базові характеристики сучасної людини узагальнені за чотирма основними параметрами: «це добре поінформований громадянин, що бере участь у житті суспільства; у нього помітно виражене почуття власної значущості; він у край незалежний і самостійний у своїх ставленнях до традиційних джерел впливу, особливо коли приймає важливі рішення про те, як йому вести його власні справи; він відкритий для нового досвіду й ідей, що означає, що він відносно неупереджений і досить гнучкий» [1]. Це людина творча, критерієм розвитку якої слугує її творча індивідуальність та інтелект.

Комп'ютер і пов'язані з ним системи глобальних комунікацій якісно розширили можливості людини щодо накопичення і використання інформації. Однак принципове значення комп'ютера для прискорення розвитку людства полягає, насамперед, у якісному спрощенні всіх формально-логічних та аналітичних процесів: знявши з плечей людини вантаж формалізованих логічних доказів, надавши їй можливість зосередитися на органічно властивій їй творчій, інтуїтивній сфері, миттєво збільшивши масштаби творчої праці завдяки звільненню потенційних творців від виснажливих рутинних, механістичних операцій. Інформаційні технології змінюють характер праці: вона стає більш творчою, все більш внутрішньо вільною.

Привабливість інтернету полягає у тому, що він надає можливості людині не лише отримати інформацію, необхідну йому для професійної діяльності або в повсякденному житті, але і самореалізуватися серед таких же користувачів, що не завжди можливо на реальному світі.

Останнім часом Інтернет все частіше використовується не лише для пошуку інформації або для професійної діяльності. Все більше користувачів починають комуніціювати через Мережу, створюючи «соціальні мережі» – «веб-сайти» з можливістю вказати будь-яку інформацію про себе.

Можна стверджувати, що Інтернет перестав бути лише засобом здобуття інформації і зайняв значне місце в житті сучасної людини. Сьогодні у Мережі можна не лише знайти необхідну інформацію, але і познайомитися, розважитися, зробити покупки, поспілкуватися з друзями і тому подібне, змушуючи користувача з кожним днем все більше проводити час у віртуальному просторі.

Слід відзначити і характер діяльності суб'єкта в Інтернеті. Це все менш предметна діяльність, адже інформація сприймається у вигляді текстових структур і зображень. Отже, це не може не впливати на розвиток здібностей, адже здібності людини розвиваються завдяки зовнішній дії навколишнього світу і віддзеркалення його в свідомості.

Загалом інформаційне суспільство може активізувати і вивести на новий рівень такі психологічні проблеми як страх людини перед постійно зростаючим потоком інформації, психологічні розлади, які виникають внаслідок інформаційного перевантаження, міжособистісне відчуження, пов'язане з постійним спілкуванням з комп'ютером, спотворенне сприйняття світу.

Проблема вивчення діяльності суб'єкта в Інтернет-середовищі є ще не досить вивченою. Можна навіть зазначити, що ми знаходимося лише на початку шляху дослідження наслідків Інтернет-активності на особу. У даний момент можна лише констатувати, що Інтернет, як «п'ятий вимір», нова сфера життєдіяльності людини, відбувся. І незабаром може відігравати все більше значення в повсякденній діяльності кожного жителя планети.

Список використаних джерел:

- 1.Веряскіна В. П. Глобалізація і персональна модернізація / В. П. Веряскіна [Електронний ресурс] <http://spkurdyumov.narod.ru/D35Veryaskina.htm>
- 2.Мельник Л. Г. Інформаційна економіка: монографія / Л. Г. Мельник. – Суми: ІТД «Університетська книга», 2003. – 288 с.

Данилюк Людмила Всеволодівна,

к.філол.н., доцент кафедри перекладу та іноземних мов
Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна»
lyudanilyuk@gmail.com

Рябокінь Наталія Олександрівна,

к.філол.н., доцент кафедри перекладу та іноземних мов
Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна»
nwerbowa161@gmail.com

ПОЛІТИЧНА ПРОМОВА ЯК ЖАНР ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Політичний дискурс розглядається лінгвістами як об'єкт лінгвокультурологічного вивчення [2], як «вторинна мовна

підсистема, з функціями, тезаурусом та комунікативним впливом» [4, с. 13]. Політичний дискурс може бути визначений як сукупність усіх мовленнєвих актів у політичних дискусіях, а також правил публічної політики, які оформилися згідно існуючих традицій та отримали перевірку досвідом. Політичний дискурс реалізується в усній та писемній формах. До нього можна віднести публічні виступи, заяви політиків, політичних оглядачів та коментаторів, промови, звертання, публікації у ЗМІ, матеріали спеціалізованих видань, що мають справу з різними аспектами політики.

О. Й. Шейгал розглядає жанри політичного дискурсу за шкалою інституційності як міжособистісну та інституційну комунікації [7]. Політичний дискурс має інституційний характер. Суб'єктами мовленнєвих жанрів політичного дискурсу можуть бути тільки політичні лідери. Щодо виокремлення жанрів політичного дискурсу, А. Г. Алтунян пропонує наступну класифікацію основних жанрів політичного дискурсу: реклама, лозунг, листівка, політична промова, політична стаття, політична публіцистика, інформаційна стаття, політичні новини [1, с. 21]. У контексті нашого дослідження ми зосередили увагу на особливостях жанру політичної промови.

Політична промова відноситься до інформативно-переконувального типу політичних текстів. Виокремлення різновидів політичної промови стає можливим завдяки таким факторам:

- 1) місце реалізації промови;
- 2) тематичний зміст текстів;
- 3) аудиторія, на яку спрямована промова [3].

Політична промова розглядається як текст особливого типу, який відбиває специфіку комунікативної ситуації тексту та характеризується такими лінгвостилістичними параметрами: аргументативний характер розгортання тексту, об'єктно-суб'єктний спосіб організації інформації, відверта авторська інтенція, безпосередня й постійна апеляція до адресата, специфіку якого теж визначають односпрямовані та спеціально організовані мовленнєві засоби й набір релевантних комунікативно-прагматичних настанов [5].

Побудова політичної промови відбувається за античною трихотомічною схемою: вступ, основна частина, заключна частина. Вступ є необхідним для привертання уваги аудиторії. Основна частина складається традиційно з висунення та доведення тези, вона орієнтована на інформаційний аспект. У заключній частині підводять підсумки основних положень і роблять висновки. Якщо темою політичної промови є вирішення певної проблеми, то у вступі або на початку основної частини чітко визначається ця проблема, а далі йде перелік тих явищ, що її спричинили, заходи для її усунення. Заключна частина містить заклик до аудиторії за допомогою запропонованих заходів вирішити цю проблему.

Для тексту політичної промови в цілому характерні наступні специфічні особливості:

- Часте вживання фразеологічних сполучень, що носять характер свого роду мовних штампів.

- Використання конструкцій типу "дієслово+that" при викладі чужого висловлення, коментуванні заяв політичних діячів і т.д., наприклад: «The President argues that this decision will seriously handicap the country's economy» [6, с. 10–16] – «Президент вважає, що це рішення завдасть серйозної шкоди економіці країни».

- Уживання фразеологічних сполучень типу «дієслово + іменник», наприклад: to have a discussion замість to discuss, to give support замість to support, to give recognition замість to recognize.

- Уживання неологізмів, утворених за допомогою деяких продуктивних суфіксів, наприклад: -ism (Bevinism), -ize (to atomize), і префіксів: anti- (anti-American campaign), inter- (inter-European relations) [1].

- Широке використання безособових зворотів як вступна частина повідомлень, наприклад: it is officially announced that – офіційно повідомляється, що, it is reported that – повідомляють, що.

- Часте вживання скорочень, наприклад: M.P.= Member of Parliament, T.U.C.= Trades Union Congress, TV= Television [1].

- Для створення впливового ефекту на аудиторію використовуються афективні синтаксичні моделі речень з окличними словами, аргументативний повтор, сегментовані речення, парцельовані конструкції, емфатичні конструкції [1].

Політична промова є найбільш прототипним жанром політичного дискурсу [5]. Політична промова як вияв політичного дискурсу – це публічний виступ, який є ефективним засобом для одержання визнання та демонстрації лідерства; це політичний текст, який проголошується перед масовою аудиторією, ставить назрілі завдання у тій чи іншій сфері громадського життя, дає рекомендації щодо здійснення поставлених завдань. Вона виконує функції переконання, агітації, вітання, має завчасно створений сценарій, який залежить від комунікативної ситуації. Кількість учасників цієї комунікативної ситуації точно не визначена, оскільки йдеться про масову комунікацію, де основна частина мовленнєвої дії (промови) відводиться промовцю.

Список використаних джерел:

1. Баранов А. Н. Политическая метафорика публицистического текста: Возможности лингвистического мониторинга / А. Н. Баранов // Язык массовой информации как объект междисциплинарного исследования. – М., 2001.
2. Васік Ю. А. Ритмічна обумовленість комунікативної стратегії політичної промови / Ю. А. Васік // Новітня філологія. – Миколаїв: МДГУ, 2005. – № 2 – С. 116–117.
3. Виноградов В. С. Введение в переводоведение / В. С. Виноградов. – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001 – 348 с.
4. Демський М. Т. Системні зв'язки у сфері фраземіки / М. Т. Демський // Мовознавство, 1991. – №7. – С. 21–31.
5. Евдокименко А. В. Дискурсивний портрет жінчини-політика в американском политическом дискурсе / А. В. Евдокименко // Материалы IX Международной научно-практической конференции. 25.12.2015г.: Сборник научных трудов. – Краснодар, 2015. – 142 с.
6. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов: навч. посібник / І. В. Корунець. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 458 с.
7. Режим доступу: <https://en.glosbe.com/en/ru/phraseology>

Шаравара Роман Іванович,
к.е.н., доцент, професор кафедри правознавства,
Полтавський інститут економіки і права

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН ЗА ДОГОВОРОМ ФРАНЧАЙЗИНГУ

Оскільки договір комерційної концесії є взаємним, то правам однієї сторони кореспондують обов'язки іншої.

Коло прав і обов'язків сторін обумовлено метою розширення бізнесу правоволодільця шляхом включення користувача як ланки в мережі виробництва і збуту товарів правоволодільця (підприємницької діяльності останнього).

Обов'язки правоволодільця можна поділити на обов'язкові і факультативні.

Перша група обов'язків випливає з природи договору і без їх виконання користувач не зможе скористатися наданим за договором правом, а тому вони покладаються на правоволодільця в силу факту укладення договору франчайзингу. Так, правоволодільець зобов'язаний передати користувачеві технічну та комерційну документацію і надати іншу інформацію, необхідну для здійснення прав, наданих йому за договором франчайзингу (комерційної концесії), а також проінформувати користувача та його працівників з питань, пов'язаних із здійсненням цих прав. Звичайно, щоб у подальшому уникнути суперечок стосовно належного виконання зобов'язань, конкретизація цього обов'язку має знайти місце в самому договорі. Зокрема, при укладенні договору, виходячи з особливостей предмета, потрібно досить чітко зазначити обсяг і характер необхідної документації і інформації.

Друга група обов'язків, передбачених законодавством, покладається на правоволодільця, якщо вони не виключені умовами договору. Так, якщо інше не обумовлено сторонами, правоволодільець зобов'язаний, *по-перше*, забезпечити державну реєстрацію договору; *по-друге*, надавати користувачеві постійне технічне та консультативне сприяння, включаючи сприяння у навчанні та підвищенні кваліфікації працівників; *по-третє*,

контролювати якість товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) користувачем на підставі договору комерційної концесії [1].

Обов'язки користувача, враховуючи наявність внутрішніх і зовнішніх відносин, реалізуються у взаємовідносинах його не лише з правоволодільцем, а й з третіми особами. При цьому слід зазначити, що хоча обов'язки користувача законодавчо визначені (ст. 1121 ЦК, ст. 370 ГК України), однак в кожній конкретній ситуації вони обумовлені характером та особливостями діяльності, що здійснюється останнім за договором франчайзингу [2],[3].

По-перше, користувач зобов'язаний використовувати торговельну марку та інші позначення правоволодільця визначеним у договорі способом.

Можна виділити дві складові зазначеного обов'язку. З одного боку, оскільки користувач є ланкою в мережі підприємницької діяльності правоволодільця, то він зобов'язаний використовувати засоби індивідуалізації правоволодільця при виробництві товарів, виконанні робіт чи наданні послуг, обумовлених в договорі. У випадку невиконання цієї умови взагалі втрачається сенс укладення договору франчайзингу. Адже користувач сплачує винагороду за право використання торговельної марки чи комерційного позначення, що в свою чергу є однією зі складових елементів виробничого чи збутового бізнесу правоволодільця і своєрідною рекламою діяльності останнього. З іншого боку, користувач не повинен виходити за межі наданих прав, зокрема, використовувати торговельну марку та інші позначення правоволодільця в порядку і способами, передбаченими договором. Наприклад, користувач як самостійний суб'єкт може займатися не обумовленими в договорі франчайзингу видами діяльності, однак щоб не завдати шкоди діловій репутації правоволодільця засоби індивідуалізації останнього він може використовувати лише стосовно зазначених в договорі товарів, робіт чи послуг.

По-друге, користувач повинен забезпечити відповідність якості товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) згідно з умовами договору франчайзингу, якості

аналогічних товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) праволодільцем [1].

Безумовно, цей обов'язок спрямований на захист прав споживачів і ділової репутації праволодільця. Споживач має бути впевнений у наявності відповідної якості товару, робіт чи послуг, що виготовляються, виконуються чи надаються з використанням засобів індивідуалізації праволодільця. В іншому випадку неналежна якість результатів діяльності користувача може негативно вплинути на ділову репутацію праволодільця. Тому останній має право і за загальним правилом обов'язок контролювати якість результатів діяльності користувача.

По-третє, користувач зобов'язаний дотримуватися інструкцій та вказівок праволодільця, спрямованих на забезпечення відповідності характеру, способів та умов використання комплексу наданих прав використанню цих прав праволодільцем. Зазначені інструкції та вказівки можуть *бути* дані як при укладенні договору, так і в процесі його виконання, їх зміст в кожній конкретній ситуації обумовлений видом діяльності та специфікою наданих прав. Вони спрямовані на дотримання одноманітності в діяльності праволодільця і користувача, починаючи з оформлення приміщень і закінчуючи якістю товарів та послуг.

По-четверте, користувач повинен надавати покупцям (замовникам) додаткові послуги, на які вони могли б розраховувати, купуючи (замовляючи) товари (роботи, послуги) безпосередньо у праволодільця. Цей обов'язок реалізується у взаємовідносинах, з одного боку, користувача з третіми особами і спрямований на захист прав споживачів, які вправі розраховувати на стандартний рівень якості і обслуговування, а з другого боку, користувача і праволодільця, для якого важливо, щоб на всіх ланках його мережі був однаковий рівень обслуговування.

По-п'яте, користувач зобов'язаний інформувати покупців (замовників) найбільш очевидним для них способом про використання ним торговельної марки та інших позначень праволодільця за договором франчайзингу (комерційної концесії). Цей обов'язок ще раз підкреслює значення права на

використання засобу індивідуалізації для відносин за договором франчайзингу (комерційної концесії). Справа в тому, що користувач виступає в господарському обороті від свого імені, однак за обов'язкової умови інформування покупців про використання виключних прав праволодільця. Таке інформування необхідне, щоб не вводити в оману споживача стосовно дійсного виробника, і має значення, зокрема, у випадку виявлення споживачем недоліків куплених товарів, виконаних робіт чи наданих послуг.

По-шосте, користувач повинен не розголошувати секрети виробництва праволодільця, іншу одержану від нього конфіденційну інформацію. Оскільки за договором може бути надано право на використання комерційного досвіду та комерційних таємниць, то в цій частині умова конфіденційності є обов'язковою і впливає з суті правовідносин. Однак в договорі доречно конкретизувати, які саме відомості підпадають під режим секретності і які міри з цією метою необхідно застосовувати,

По-сьоме, користувач зобов'язаний виплатити праволодільцю винагороду. Як і ліцензійні платежі, винагорода за договором франчайзингу (комерційної концесії) може бути у вигляді фіксованих (паушальних), періодичних (роялті) чи змішаних (комбінованих) платежів. Досить часто на практиці спочатку сплачується фіксована сума, а потім періодичні платежі [1].

Особливі умови договору франчайзингу передбачені ст. 1122 ЦК [2]. Їх наявність обумовлена специфікою взаємовідносин праволодільця і користувача. Той факт, що завдяки укладенню договору франчайзингу створюється ланка в мережі бізнесу праволодільця, зумовлює необхідність встановлювати певні (спеціальні) правила з метою не допустити не виправдане конкурування сторін і спричинення цим збитків.

Ці обмеження можуть бути сформульовані у вигляді додаткових обов'язків сторін, встановлених договором.

Законодавчо наведені як приклад чотири особливих умови, перша з яких стосується праволодільця, а інші – користувача.

По-перше, правоволоділець може бути зобов'язаний не надавати іншим особам аналогічні комплекси прав для їх використання на закріпленій за користувачем території або утримуватися від власної аналогічної діяльності на цій території. Фактично у цьому випадку вирішується питання, буде чи ні на обумовленій території інша ланка в мережі бізнесу правоволодільца, яка створюватиме певну конкуренцію користувачеві. Якщо провести аналогію з видами ліцензій, то доречно зазначити, що за наявності такої умови в договорі комерційної концесії йдеться про одиничну чи виключну ліцензію.

По-друге, на користувача може бути покладено обов'язок не конкурувати з правоволодільцем на території, на яку поширюється чинність договору, щодо підприємницької діяльності, яку здійснює користувач з використанням наданих правоволодільцем прав. Хоча користувач і є економічно самостійною особою, однак у випадку укладення договору франчайзингу може бути обмежена його власна діяльність стосовно аналогічних товарів, робіт чи послуг, але вже без використання виключних прав правоволодільца.

Як приклад подібних відносин можна навести повне товариство, учасники якого не можуть вчиняти правочини, що є однорідними з тими, які становлять предмет діяльності товариства.

По-третьє, користувач може бути зобов'язаний не одержувати аналогічні права від конкурентів чи потенційних конкурентів правоволодільца. Оскільки з економічної точки зору користувач є ланкою в мережі правоволодільца, то таке обмеження є цілком закономірним.

По-четверте, договором може бути передбачено обов'язок користувача погоджувати з правоволодільцем місце розташування приміщень для продажу товарів (виконання робіт, надання послуг), передбачених договором, а також їх внутрішнє і зовнішнє оформлення. Це може бути обумовлено певним стилем ведення бізнесу правоволодільца і спрямоване на забезпечення односторонності з метою зменшення конкуренції.

Основна вимога при формулюванні вищезазначених особливих умов договору комерційної концесії – не суперечити

антимонопольному законодавству, оскільки в цьому разі вони можуть бути визнані недійсними [1].

Незважаючи на те, що законодавче наведений лише примірний перелік особливих умов договору комерційної концесії, і сторони в силу свободи договору можуть передбачати й інші, однак є дві обмежувальні умови, які у будь-якому випадку не породжують ніяких правових наслідків, оскільки є нікчемними.

Перш за все нікчемною є умова договору, відповідно до якої праволоділець має право визначати ціну товару (робіт, послуг), передбаченого договором, або встановлювати верхню чи нижню межу цієї ціни. Звичайно, для праволоділця зазначене законодавче обмеження не є бажаним і доцільним, тому враховуючи суть взаємовідносин за договором, сторони при здійсненні підприємницької діяльності можуть узгоджувати ціну, однак праволоділець не зможе притягнути користувача до відповідальності за порушення цих умов договору стосовно ціни, оскільки законодавство України визнає таку умову нікчемною.

Також є нікчемною умова договору, відповідно до якої користувач має право продавати товари (виконувати роботи, надавати послуги) виключно певній категорії покупців (замовників) або виключно покупцям (замовникам), які мають місцезнаходження (місце проживання) на території, визначеній у договорі.

Безпідставність такого обмеження у договорі франчайзингу пояснюється тим, що у зв'язку з реалізацією положень договору користувач з третіми особами найчастіше укладає договори роздрібної купівлі-продажу чи побутового підяду, які є публічними. А оскільки, згідно з чинним законодавством, за публічним договором сторона – підприємець взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться, то в цій частині сторони не можуть його змінити [1].

Цивільним та Господарським кодексами України (ст. 1119 ЦК та ст. 368 ГК) передбачена можливість укладення договору комерційної субконесії [2],[3].

Договір комерційної субконцесії – це договір, який укладає користувач у випадках, передбачених договором франчайзингу (комерційної концесії), за яким він надає іншій особі (субкористувачу) право користування наданим йому правоволодільцем комплексом прав або частиною комплексу прав на умовах, погоджених із правоволодільцем або визначених договором комерційної концесії.

Договір комерційної субконцесії повністю залежить від основного договору. Зокрема, визнання недійсним договору комерційної концесії має наслідком недійсність договору комерційної субконцесії.

До договору комерційної субконцесії застосовуються положення про договір комерційної концесії, якщо інше не впливає з особливостей субконцесії. Фактично для субкористувача користувач має статус правоволодільця, оскільки саме з ним укладається договір і саме він наділяє субкористувача певними правами. Користувач при укладенні договору комерційної субконцесії не може виходити за межі наданих йому прав.

Список використаних джерел:

1. Борисова В. І. Цивільне право України. Підручник у двох книгах / В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатеева, В. Л. Яроцький. – Київ: ЮрінкомІнтер, 2014.
2. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
3. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21– 22. – Ст. 144.

Рябокінь Наталія Олександрівна,
к.філол.н., доцент кафедри перекладу та іноземних мов
Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна»
nwerbowa161@gmail.com

СПЕЦИФІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ТЕКСТІВ ЮРИДИЧНОГО ТИПУ ДИСКУРСУ

Важливою властивістю дискурсу є його соціально-психологічні та соціолінгвістичні кореляції. Юридичний дискурс (далі: ЮД) – це специфічний вид комунікації, який функціонує у різних середовищах:

- 1) судові засідання;
- 2) консультація (адвокат – клієнт);
- 3) допит свідка в усній формі;
- 4) законодавчі документи (закони, контракти, угоди);
- 5) судові протоколи та рішення суду.

Юридична сфера охоплює широкий діапазон явищ:

- 1) юридичні товариства та спільноти;
- 2) юридичні суб'єкти, інститути;
- 3) нормативні підсистеми, традиції, процесуальні особливості ведення судових засідань, винесення рішень;
- 4) методи, засоби юридичної діяльності;
- 5) юридична етика та культура.

Усі елементи юридичного поля опосередковані дискурсом, відображаються в дискурсі, реалізуються через дискурс: вони або становлять предмет спілкування (його референтний аспект), або виступають як елементи прагматичного контексту.

У межах ЮД виокремлюємо такі його основні типи:

- 1) законодавчий;
- 2) усний судовий;
- 3) письмовий судовий;
- 4) освітньо-правовий [1].

Інтегральною ознакою юридичного дискурсу виступає ситуація спілкування в юридичній сфері, яка разом із екстралінгвістичними чинниками визначає його диференційні

мовні ознаки. Ситуація спілкування зумовлює головну комунікативну настанову будь-якого типу юридичного дискурсу. Для отримання конкретнішої моделі того чи іншого типу юридичного дискурсу доцільно враховувати цілі, інтереси, бажання комунікантів, їхні соціальні ролі, статус, позиції.

Bildnisse dürfen nur mit Einwilligung des Abgebildeten verbreitet oder öffentlich zur Schau gestellt werden. Die Einwilligung gilt im Zweifel als erteilt, wenn der Abgebildete dafür, dass er sich abbilden ließ, eine Entlohnung erhielt. Nach dem Tode des Abgebildeten bedarf es bis zum Ablaufe von 10 Jahren der Einwilligung der Angehörigen des Abgebildeten [2].

Зображення дозволяється поширювати чи відкрито демонструвати лише за згодою автора. Згода піддається сумніву у тому випадку, коли автор не отримує винагороди за свою розробку. Після смерті автора протягом 10 років вимагається дозвіл родичів автора.

Учасники ЮД відрізняються від комунікантів інших видів дискурсу:

1) адресат ЮД – це масовий (узагальнений) і водночас достатньо визначений адресат, яким може і повинен бути кожен громадянин окремої держави;

2) для успішного спілкування у правовій сфері комуніканти повинні, з одного боку, знати право, з другого – володіти правовою мовою;

3) законодавчі тексти (далі: ЗТ) призначені для всіх громадян, тому мають бути чіткими за змістом, виразними та простими для сприйняття.

Die drei wichtigsten Beschlussfassungsorgane sind:

- *das Europäische Parlament (EP), das die europäischen Bürger vertritt und direkt von ihnen gewählt wird;*

- *der Rat der Europäischen Union, der die einzelnen Mitgliedstaaten vertritt;*

- *die Europäische Kommission, die die Interessen der EU insgesamt wahrt [3].*

Три найважливіші органи, що відповідають за прийняття рішень, наступні:

- *Європарламент, який представляє європейських громадян і обирається ним прямим голосуванням;*
- *Рада Європейського Союзу, яка представляє окремих країн-членів ЄС;*
- *Єврокомісія, що є гарантом інтересів ЄС.*

Між адресантом і адресатом існує зв'язок у вигляді письмового законодавчого документа. Законодавець створює письмовий законодавчий документ і, крім прав та обов'язків громадян, перераховує конкретні правила, яких має дотримуватись адресат, і наслідки недотримання зазначених правил.

Юриспруденція належить до аргументативно-активних сфер. Право, насамперед Комерційне та Договірне право, імпліцитно передбачає наявність конфліктної ситуації, конфліктуючих аргументів і механізми їх запобігання чи усунення.

Вагоме місце в юридичному типі дискурсу займає спеціальна термінологія. Розглянемо конкретні приклади специфічної лексики, що вживаються у данному типі дискурсу: свідоцтво – *Zeugnis*, захист авторських прав – *Urheberschutz*, свідоцтво про походження товару – *Ursprungsnachweis*, арбітражна угода – *Arbitragevereinbarung*, збиток, завданий третій особі – *Drittschaden*, підтвердження тотожності – *Identitätsnachweis*, відшкодування, компенсація – *Entschädigungsleistung* та інші.

Аргументація у юридичному дискурсі, на відміну від аргументації у формальній логіці, не обмежується встановленням істини, вона має на меті стимулювання конкретних практичних дій, тобто здійснення мовленнєвого впливу на адресата таким чином, щоб він добровільно виконав спрогнозовані адресантом дії [1, с. 133]. Особливість аргументації ЮД полягає у його жанровій специфіці, його належності чи співвіднесеності з офіційно-діловим стилем, якому притаманні такі стилістичні характеристики: точність, логічність, однозначність, послідовність і чіткість викладу, загальність і всеосяжність.

Die Gerichtshof sorgt für die Einhaltung des europäischen Rechts, und der Rechnungshof prüft die Finanzierung der Aktivitäten der Union [2].

*Суд відповідає за дотримання європейського права.
Рахункова палата перевіряє порядок фінансування заходів ЄС.*

Якщо говорити про взаємозв'язок між юридичним та діловим типами дискурсів, то варто відмітити, що ці два види дискурсів тісно пов'язані між собою. Переважна більшість бізнес-документів за своєю природою мають певну юридичну силу і пов'язані із правами та обов'язками. Будь-яке невиконання чи неналежне виконання положень ділового контракту, гарантійного зобов'язання, замовлення вирішуються у юридичному порядку, якщо не було досягнуто дружнього залагодження проблеми між партнерами.

Таким чином можна сказати, що юридичний та діловий дискурси взаємопов'язані між собою і ці зв'язки обумовлені специфікою інформації, яка викладена у ділових контрактах, листах та інших типах документів.

Список використаних джерел:

1. Коваль Н.Є. Структурно-синтаксичні засоби реалізації прагматичної установки законодавчого тексту / Н. Є. Коваль // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – К.: КНЛУ. – 2003. – №9. – С. 130–136.

2. Режим доступу:

https://www.notariate.zh.ch/deu/downloads/all_lei.pdf

3. Режим доступу:

https://www.notariate.zh.ch/deu/downloads/all_leh_20161207.pdf

Рябокінь Наталія Олександрівна,

к.філол.н., доцент кафедри перекладу та іноземних мов
Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна»
nwerbowa161@gmail.com

Чеботарьова Анастасія Миколаївна,

к.філол.н., доцент кафедри перекладу та іноземних мов
Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна»
tschebotareva@ukr.net

ЗАГАЛЬНИЙ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ ПІДХІД ДО ПЕРЕКЛАДУ ДІЛОВОЇ ТА ЮРИДИЧНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

Подолати лінгвоетнічний бар'єр, який існує між партнерами з різних країн, покликане мовне посередництво. Його зазвичай здійснює людина, яка володіє мовами сторін. Розрізняють різні форми мовного посередництва: переклад, переказ, реферування, складання інформаційних довідок тощо. Центральне місце серед них займає переклад, який сприяє повноцінній передачі інформації. Формально, переклад, як процес, має на меті забезпечити обидві сторони «вихідною» від сторін інформацією незалежно від різниці в мові. Призначення перекладу полягає в тому, щоб забезпечити таке двомовне (чи багатомовне) спілкування, яке за своїми можливостями максимально наближається до одномовного спілкування. Основне значення у забезпеченні цього має успішна технологія перекладу, застосовувана перекладачем.

Переклад, усний і письмовий, у зовнішньоекономічній контрактній практиці – це поширене явище. Потреба в ньому може виникати на багатьох стадіях контрактної практики, у різних сферах зовнішньоекономічної діяльності, зокрема в налагодженні контактів, проведенні переговорів, складанні та підписанні контракту, вирішенні суперечок (коли текст контракту може потребувати перекладу) тощо.

Загально визнано, що адекватність та акуратність перекладу текстів міжнародних договорів (контрактів, ділових листів), їх правничої термінології сприяє попередженню суперечок і

зменшенню чи усуненню потреби у тлумаченні тексту договорів [1]. Цей аспект яскраво демонструє такий приклад із договірної практики міжнародного публічного права.

Свого часу між ФРН та НДР виник скандал із приводу на перший погляд незначної неточності в перекладі німецькою мовою договору між СРСР, США, Англією та Францією про статус Західного Берліна, укладеного російською, англійською та французькою мовами. Перекладачі Міністерства закордонних справ ФРН переклали словосполучення «комунікація [англ. lines, фр. Lignes] між Західним Берліном і ФРН» як «Bindungen zwischen Westberlin und der Bundesrepublik Deutschland» [3] замість «Verbindungen...». Представники НДР побачили в цьому невідповідність, оскільки слово «Bindungen» означає не стільки зв'язок, як прив'язаність, а в юридичному значенні цього слова – залежність, зв'язки, відносини. Таке тлумачення насправді суперечило юридичному статусу Західного Берліна.

Загалом переклад зовнішньоекономічних договорів (контрактів), листів порівняно з перекладами інших правових документів – це водночас і найлегший, і найважчий з інших видів перекладів. Такий переклад є одним із найлегших, оскільки тексти договорів добре структуровані, містять чітко сформульовані, часом стандартні положення. Проте він є одним із найважчих, бо це найвищий ступінь прояву особливостей правових систем свого походження та здійснення, а отже, своїй удалій реалізації майже завжди може завдячувати співпраці між правниками та перекладачами.

В ідеалі до підготовки зовнішньоекономічного договору необхідно залучати досвідченого правника-перекладача, який вільно володіє спеціальною, професійною іноземною мовою, якою спілкуються та складають текст зовнішньоекономічного договору. Він має володіти синтезованими лінгвістичними та правовими знаннями, навичками їх застосування.

Проте більшість правників не знає іноземної мови на професійному рівні. За критерієм володіння нею правників можна поділити на одномовних та багатомовних. А оскільки зазвичай правник не знає іноземної мови, з якої чи на яку готується

переклад, без перекладача не обійтися. Перекладачі можуть працювати самостійно або в складі того самого колективу, де працюють правники. Деякі юридичні фірми, які займаються правовим забезпеченням зовнішньоекономічної діяльності, або інші підприємства, які здійснюють імпортно-експортні операції, мають штатного перекладача або перекладачів. Іншим доводиться звертатися за перекладацькими послугами до спеціалізованих підприємств (бюро перекладів).

До перекладачів ставляться різноманітні вимоги. Запрошений із зовні перекладач, який надаватиме перекладацькі послуги для обох сторін, має бути незацікавленим стосовно контрагентів. Проте на практиці зазвичай кожна сторона має свого перекладача.

На практиці поширені випадки, на перший погляд, лінгвістично адекватного, проте насправді неадекватного з погляду професійної мови перекладу. Тут слід мати на увазі контекстуальну багатозначність лексеми, яка перекладається, оскільки в кожному окремому випадку вона може мати специфічне значення. Перекладаючи тексти зовнішньоекономічних договорів, перекладач має використовувати не лише загальні, а й спеціалізовані словники. Оскільки текстуальне оформлення зовнішньоекономічних договорів передбачає включення до нього значну кількість спеціальної правничої, економічної, у тому числі комерційної, термінології, не кажучи вже про специфічну термінологію у зв'язку з особливістю предмета договору [2]. А оскільки словники не подають (або неповно подають) значення слів у певному контексті, а також рідко повно перекладають фрази, то доброю практикою є використання кількох загальних та спеціалізованих словників. Для того, щоб з'ясувати зміст та значення спеціального терміна, який перекладається, варто також користуватися юридичними словниками, енциклопедіями, словниками тлумачних слів, спеціальною юридичною літературою.

Визначальним для успішного перекладу тексту зовнішньоекономічного договору є стосунки між правником та перекладачем, і зокрема покладення та розподілення відповідальності між правником та перекладачем. Зазвичай на

правника покладається відповідальність за юридичну сторону договірно-правової практики, зокрема, юридичне забезпечення процесу підготовки, укладення та виконання зовнішньоекономічного договору тощо. На практиці саме правник, а не перекладач бере на себе відповідальність (перед клієнтом, власником підприємства тощо) за належність правового забезпечення договірної діяльності, частиною якого є підготовка текстів зовнішньоекономічних договорів.

Так, правовим перекладачам та правникам рекомендується дотримуватися таких основних правил:

Перекладачів стосуються такі рекомендації:

- поважати культурні відмінності іншої правової системи (перекладати не просто слова, а, в широкому розумінні, правову культуру);

- визнавати та відтворювати у перекладі стиль правової системи відображений у мові з якої робиться переклад.

Правників стосуються такі рекомендації:

- надавати детальні інструкції щодо перекладу (специфікація роботи, мета та роль документа, який має бути перекладено тощо);

- поважати мовну номенклатуру (семантику термінології згідно з особливостями правової системи походження тощо).

Співпраця між перекладачем та правником завжди на користь справі. Перекладачі, роблячи переклад тексту зовнішньоекономічного договору, який готується до підписання, можуть помітити неузгодженості в його формулюванні, про які необхідно повідомити правника. Успіх текстового оформлення багатомовних текстів зовнішньоекономічних договорів залежить від тісної співпраці між правниками та перекладачами.

Список використаних джерел:

1. Городенська К. Г. Синтаксична специфіка української наукової мови / К. Г. Городенська // Українська термінологія і сучасність: Збірник наук. праць, Вип. IV. – К.: КНЕУ, 2001.- 368 с. – С. 11–14.

2. Науменко Л. П. Діловий дискурс та його функціонально-стильові характеристики / Л. П. Науменко // Мовно-літературний альманах. – 2005. – №15. – С. 32–36.

3. Режим доступу: <http://doczz.nl/doc/584091/stockholmer-germanistische-forschungen-75>

Шведенко Павло Юрійович,
к.ю.н., доцент кафедри підприємництва і права
Полтавської державної аграрної академії
pavel_shvedenko@ukr.net

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В КРАЇНАХ ЄС

Обов'язковою умовою нормального функціонування сільськогосподарського виробництва в ринковому середовищі є наявність відповідної кредитної політики, яка враховувала б особливості аграрного сектора і створювала сприятливі умови для його розвитку. В умовах формування ринкових відносин подальший розвиток сільського господарства неможливий без ефективного функціонування кредитної підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

Сільськогосподарський кредит був і завжди буде у центрі уваги переважної більшості держав. За таких умов дослідження досвіду кредитування сільських товаровиробників набуло особливого значення і обумовлює його актуальність. Практика вимагає наукового обґрунтування залучення достатніх кредитних ресурсів у сільськогосподарське виробництво на сприятливих для них умовах. Все більш актуальними стають також питання вдосконалення кредитного механізму, за допомогою якого передбачається усунути негативні тенденції в його функціонуванні та відновити основні принципи кредиту.

Метою дослідження є аналіз становлення та функціонування систем кредитного забезпечення в зарубіжних країнах.

Світовий досвід свідчить, що кредитування, як засіб державної підтримки аграрного товаровиробника існує в більшості промислово розвинутих країн, які витрачають на її проведення значні кошти. Згідно з даними наведеними Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), яка включає 29 країн (у тому числі США, країни Європейського союзу, Австралію, Канаду та ін.) витрати за сім останніх років на підтримку аграрного сектора, шляхом кредитування в цих країнах склали більше 1,07 тр.лн доларів [1].

В аграрному виробництві практично всіх країн із розвиненою економікою протягом довгого часу створювалась спеціалізована система сільськогосподарського кредиту, на характеристиці якої слід хоч би коротко зупинитися. Вона виникла в середині ХІХ ст. у вигляді кредитних Союзів в Англії у 1844 р. у містечку Ройчдейт, ініціаторами їх створення стали місцеві ткачі. А вже в 1846 році був створений кредитний союз кооперативів у Німеччині. Його засновник Ф. Райффайзен поклав в основу принцип взаємодопомоги тих, для кого він виник. Союз функціонував без власного капіталу і дивідендів, а члени кредитних кооперативів несли загальну солідарну відповідальність. На принципах системи Райффайзена створювались місцеві каси сільськогосподарського кредиту і в Франції.

Вивчення історичного і сучасного досвіду організації кредитного обслуговування країн з розвинутою економікою дозволяє зробити висновок, що всі вони на сьогодні створили специфічні системи обслуговування аграрного сектора економіки.

У процесі формування ринкової системи кредитного забезпечення реального сектора економіки усі країни зазнавали труднощів в питаннях врахування її галузевих відмінностей. Обтяжливою специфікою системи кредитного забезпечення є тісний зв'язок механізму кредитування з наявністю високих ризиків у галузі та низькою прибутковістю сільського виробництва. Ця система знижувала обсяг кредитного забезпечення, особливо в періоди фінансової нестабільності

економіки, коли галузь особливо потребувала додаткових фінансових ресурсів.

У такі періоди з метою підтримки аграрного сектора, багато країн почали створювати державні системи кредитної підтримки галузі. Не покладаючись на державу з її мірама та напрямми кредитування, сільськогосподарські товаровиробники почали створювати і власні (кооперативні) системи кредитного забезпечення.

Прикладом розвитку сільськогосподарської кредитної комерції може бути Голландія. У цій країні перший кооперативний банк було створено у 1896 р. Пізніше такі банки об'єднувалися в загальнонаціональний РАБОБАНК, який у значно вдосконаленому вигляді діє і сьогодні.

Банк об'єднує майже 600 місцевих, достатньо самостійних банків, надаючи кредит до 2,5 млн. дол. [2].

Оцінюючи досвід Голландії необхідно виділити в якості позитивної оцінки, розгалужену в ній систему надання кредитної допомоги для підтримки сільськогосподарського виробництва.

Розглядаючи фінансово-кредитну систему України у співвідношенні з Голландською, на нашу думку, було б не зайвим запозичити і застосувати деякі позитивні моменти механізму надання кредитів в Україні відповідно до її економічних та інших суспільних відносин.

З метою створення оптимальних умов сільськогосподарського виробництва для аграрних товаровиробників, які не можуть фінансуватися за рахунок власних коштів, або залученого на загальних умовах капіталу в багатьох країнах застосовується пільгове кредитування. Пільги, як правило, надаються в рамках цільових програм, що відображають пріоритети державної політики.

Основним принципом пільгового кредитування є часткова компенсація діючої процентної ставки з бюджетних коштів. Однак механізм його застосування в окремих країнах змінюється залежно від конкретних умов. Так, в Австрії розміри пільгової ставки кредиту та бюджетної компенсації перебувають у прямій залежності від процентної ставки банку, у Франції – пільгова

ставка фіксована і ставка банку впливає лише на осяг бюджетної компенсації.

Французьким фермерам надається шість пільгових кредитів з процентною ставкою залежно від кредиту, від 3,75 до 8,25 річних із строком погашення 7–12 років для несприятливих природно-екологічних зон та 5–9 років для інших районів.

У Німеччині, де п'ята частина обсягу середньо- та довгострокових кредитів рентного банку ФРН фінансується на пільгових умовах за програмами «Сільське господарство», «Молоді фермери», «Оновлення села» і т. д.

Для фермерів ФРН, що є учасником Програми інвестиційного стимулювання та Загальної програми аграрних кредитів, пільгове кредитування здійснюється у вигляді позик з 1% річних або шляхом зниження позичкового процента діючих кредитів на 4–7% [3].

У порівнянні з вищевикладеним в Україні дуже складними виявились попит на кредитні ресурси та реальні можливості їх повернення. Основна причина – непомірно висока плата за користування кредитами, тенденції надання в основному короткострокових кредитів, відсутності нормативної бази регулювання пільгового кредитування, яким би передбачались обов'язкові випадки такого кредитування та відповідальність за порушення цих приписів.

Пільгове кредитування охоплює основні види сільськогосподарської діяльності, стимулюючи розвиток найбільш перспективних галузей та пріоритетних напрямів запровадження і в Австрії, де до 40 % загальної суми пільгового кредиту використовується на вдосконалення організаційної структури ферм 27% – на будівництво та реконструкцію житлових та господарських будівель, 12% – на механізацію сільськогосподарського виробництва, 5% – на сприяння реалізації продукції. У Данії передбачено надання державних гарантій фермерам на пільгові кредити молодим фермерам, що купили власне господарство.

Висновки. Дослідження кількісних та якісних змін, які відбуваються в кредитних системах зарубіжних країн, а також урахування загальних тенденцій та закономірностей всесвітнього їх розвитку дозволить Україні швидше пройти шлях еволюції системи кредитування сільського господарства, на який зарубіжні країни витратили століття, оскільки вони перейшли до ринкових відносин з цією системою кредитування аграрного сектора на століття раніше України.

Порівняльний аналіз досвіду високорозвинутих держав світу з українським, з питань кредитної політики є надзвичайно необхідним і корисним і в умовах вирішення питання про вступ України в ЄС.

Список використаних джерел:

1. Коробейников М. Зарубежная практика кредитования сельского хозяйства и её позитивное использование в условиях современной России / М. Коробейников // Международный хозяйственный журнал. – 2010. – №4.
2. Порте Д. Ж. Кредитная система в сельском хозяйстве Нидерландов / Д. Ж. Порте // АПК: Экономика, управление. – 1996. – №3. – С. 53.
3. Олійник Д. С. Фінансова підтримка сільськогосподарського виробництва у зарубіжних країнах / Д. С. Олійник // Фінанси України. – 2002. – №6. – С. 72–79.

Сарана Сергій Володимирович,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства
Полтавського інституту економіки і права
saranaserg@ukr.net

Оголь Віталій Андрійович,

здобувач вищої освіти спеціальності 081 «Право» СВО «Магістр»
Полтавського інституту економіки і права

ПОДАТКОВИЙ ПРОЦЕС ЯК ПРОЯВ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ, ПЛАТЕЖІВ

Будь-яке правове явище доцільно розглядати як у цілому, так і по частинах, що дає можливість якісного усвідомлення складових указанного явища, їхніх взаємозв'язків, послідовності та впливу на формування кінцевого результату. Не є винятком і податковий процес, який, виходячи з його сутності та багатоплановості, теж являє собою сукупність певних складових частин. Також необхідно розуміти, що сам термін «податковий процес» (утім, як і інші види юридичного процесу) є певного роду узагальненням, яке містить ту саму сукупність складових частин, що лише у взаємодії, у певній послідовності виникнення, зміни та припинення призводять до функціонування певного механізму, назва якому – податковий процес.

У даний час, у науці податкового права все частіше обговорюється «феномен податкового процесу». Безсумнівно, він має взаємозв'язком і взаємозалежністю з податковими процесуальними нормами. Виявлення системи процесуальних норм податкового права має важливе значення для податково-правового регулювання. Крім того, системність – найважливіша ознака самої норми права. Ця ознака характеризує властивість норми права: бути в певному зв'язку, у певному співвідношенні з іншими нормами, з правовим інститутом, підгалуззю, галуззю права. Норми матеріального права, тобто конкретні правила поведінки, знаходяться як у певних зв'язках з іншими матеріальними нормами права, так і з процедурними процесуальними нормами права [1; с. 435].

За своїм змістом процесуальні норми неоднорідні, це дозволяє по різному класифікувати податково-процесуальні відносини, тобто представляти структуру податкового процесу.

Стосовно податкового процесу, на думку М. П. Кучерявенка податковий процес, на відміну від більш широкої конструкції процесуального регулювання оподаткування, включає винятково податкові процедури: а) облікові податкові процедури (процедури, що визначають як порядок реєстрації осіб, у яких виникає податковий обов'язок, так і облік об'єктів оподаткування); б) процедури сплати податків і зборів (забезпечують безпосереднє надходження коштів від податків і зборів як у режимі добровільного виконання обов'язку, так і при примусовому його виконанні); в) процедури податкової звітності (передбачають закріплення порядку поведінки на заключній стадії реалізації податкового обов'язку – подачі звітності юридичними й фізичними особами, внесення змін у податкові декларації й т. д.); г) процедури податкового контролю (поєднують порядок діяльності органів, що здійснюють контрольні функції у сфері оподаткування (насамперед, податкових), права й обов'язки зобов'язаних осіб); д) податкові процедури адміністративного узгодження (являють собою порядок вирішення спорів між платниками і податковими органами в режимі адміністративного апеляційного узгодження на різних рівнях податкових органів); е) охоронні податкові процедури пов'язані з реалізацією заходів примусу, застосуванням фінансової відповідальності й опосередковані несвоєчасним або неточним виконанням податкового обов'язку [2, с. 28–29].

На підставі проведеного дослідження податкового законодавства та наукових досліджень з приводу структури податкового процесу можна дійти висновку, що структура податкового процесу складається з окремих процедур, що містяться в Розділі II «Адміністрування податків, зборів і платежів» ПК України та включають наступне: 1) загальні питання здійснення податкових процедур; 2) процедури з реєстрації й обліку платників; 3) процедури з податкової звітності; 4) процедури з порядку виконання податкових зобов'язань і оскарження рішень контрольних органів; 5) процедури

податкового контролю; 6) процедури інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності контрольних органів, 7) процедури погашення податкового боргу; 8) процедури з відповідальності за порушення податкових норм; 9) процедури з міжнародної співпраці у сфері погашення податкового боргу, які, в свою чергу, складають загальну частину процесуального блоку податкових норм.

Варто також погодитися з думкою С. В. Сарани, що на відміну від інших «класичних» процесів податковий процес не обов'язково передбачає проходження всіх процедур, а може, у певних випадках, обмежуватися лише окремими з них замикаючись, як би в колі їх здійснення. Враховуючи це варто розглядати процесуальні податкові відносини, як з огляду на процес загалом, так і на процедури зокрема, які уособлюють окремі з правовідносин по сплаті податкових платежів і поданню податкової звітності [3, с. 71].

Узагальнюючи все вищезазначене можна дійти висновку, що податковий процес відображає у собі процедури адміністрування податків, зборів платежів, об'єднуючи їх на основі загальних норм. При цьому на відміну від «класичних процесів» він може передбачати проходження в ході виконання податкового обов'язку не всіх процедур, а лише окремих з них, залежно від потреб оподаткування.

Список використаних джерел:

1. Венгеров А. Б. Теорія держави і права: підручник для юридичних вузів / А. Б. Венгеров. – М.: Новий Юрист, 1998. – 624 с.
2. Кучерявенко М. П. Правова природа процедурного регулювання оподаткування / М. П. Кучерявенко // Юрист України. – 2011. – № 2(15). – С. 26–29.
3. Сарана С. В. Щодо питання процедур погашення податкового боргу / С. В. Сарана // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Херсон: Серія «Юридичні науки». 2016. – Вип. 1. – Т. 3. – С. 69–72.

Лопата Вікторія Олександрівна,
викладач кафедри перекладу та іноземних мов
Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна»
viktoryLopata2504@gmail.com

ПРОБЛЕМА РОЗМЕЖУВАННЯ ДІЄСЛІВ З ПОВНОЮ І НЕПОВНОЮ ОСОБОВОЮ ПАРАДИГМОЮ

Особа – категорія, що виявляє синтаксичні властивості дієслова, – безпосередньо залежить від його лексико-семантичних параметрів, що загалом характерно для мовних одиниць різної частиномовної природи. Як слушно вказував М. Бірвіш, «значна частина синтаксичних властивостей лексичної одиниці може бути безпосередньо виведена з її семантичної репрезентації» [2, с. 191]. Особливості реалізації категорійних значень особи, що безпосередньо залежать від семантичної організації дієслівної лексеми, засвідчують центральність цієї частини мови у формуванні речення й тісний зв'язок морфологічної категорії особи дієслова й синтаксичної категорії персональності.

Семантична сумісність дієслова з певним категорійним значенням особи відбиває здатність / нездатність суб'єкта названої дії до комунікації, що безпосередньо пов'язано з його належністю до класу людей.

Уживання дієслова у формі першої, другої або третьої осіб залежить не тільки від його зв'язку з такими класами імен суб'єктів, як «люди», «тварини», «рослини» тощо. На сполучуваність дієслова з певними персональними типами суб'єкта впливають також інші компоненти його семантики. Важливим у цьому аспекті є зв'язок персонального значення з просторовим. Оскільки значення першої та другої осіб асоціюється з поняттям ближнього простору, відповідні граматичні форми не властиві дієсловам, семантика яких містить указівку на значну віддаленість суб'єкта дії [6, с. 267], напр.: *бовваніти, видніти, виднітися, вимальовуватися, даленіти, майоріти, маячити, мріти, показуватися, стриміти*. Характерною для таких слів є форма

третьої особи, що перебуває за межами комунікативного акту, отже, за межами ближнього простору. Напр.: *Геть далеко в морі кораблі видніють* (Леся Українка).

3-поміж дієслів, що мають форми тільки третьої особи, відрізняються одиниці, де ця семантика виконує особливі функції. У дієсловах, які традиційна граматики називає безособовими (імперсональними), значення третьої особи виступає показником некерованості, стихійності дії або стану. Як зазначає В. М. Русанівський, імперсональні дієслова виступають тільки в інфінітиві (*щастити, морозити, світати* і под.), формах третьої особи однини теперішнього і майбутнього часу (*морозить – морозитиме, щастить – щаститиме*) або минулого часу середнього роду (*морозило, світало, щастило*). Натомість персональні дієслова виступають у чотирьох неособових утвореннях (інфінітив, дієприкметник, дієприслівник, предикативна форма на *-но, -то*), а також в особових, що утворюють низку часових, модальних і станових парадигм [1, с. 210–214].

Слушною вважаємо думку І. Р. Вихованця про те, що назва «безособові» неадекватно відбиває семантико-граматичну природу цих дієслів, оскільки вони мають стосунок до граматичної особи й виокремлені на підставі і семантичних, і формальних відмінностей. Науковець називає дієслова на зразок *світає, працюється, морозить* або психічний стан людини (*морозить, спить, працюється, думається, бажається*); 3) оцінку міри або необхідності якої-небудь дії або стану (*вистачає, бракує, доведеться*) [3, с. 105]. К. Г. Городенська виокремлює ще дві семантичні групи одноособових дієслів, які позначають успіх (*ведеться, везе, таланить, фортунить, щастить*) і бажання (*хочеться, кортить, бажається*). Вона вказує на семантичну відмінність дієслів неповної парадигми, що співвідносяться здебільшого з об'єктом повідомлення, й одноособових (моноособових) дієслів, що виражають стани і процеси, носієм яких є людина або все довкілля [3, с. 268]. Неповнота особової парадигми в першому випадку зумовлена характером субстантивної семантики дієслів, у другому – обмеження в

реалізації граматичних форм особи пов'язані з характером дії, специфікою ситуації, яку позначає дієслово, й синтаксичною специфікою структури, яку воно прогнозує. Суб'єкт дії, яку називає одноособове дієслово, може належати до класу осіб (*лихоманити* українській мові вони належать до трьох основних семантичних груп, які означають: 1) стан природи (*світає, смеркає, розвидняється*); 2) фізичний *працюється, щастить*) або неосіб (*смеркає, весніє, мрячить*). Принциповою є незалежність особової форми від його природи й несумісність дієслова в ролі предиката з аргументом-діячем, що зумовлює відсутність у формально-граматичній структурі прогнозованого речення підмета, вираженого іменником у називному відмінку.

Особовим дієсловом протистоять дієслова, дія яких не пов'язана із жодним різновидом суб'єкта – ні з мовцем, ні зі слухачем, ні з відсутньою особою чи предметом. Наприклад, у реченні *Здається, що буде дощ* дієслово *здається* не стосується ні мовця, ні слухача, ні відсутньої особи. Пор. дієслова цього типу: *вечоріє, смеркає, сіріє, розвидняється, дніє, уявляється, ввижається, називається, становить, трактується, хочеться, не спиться, не лежиться, морозить, нудить* і под. Це безособові слова. Вони означають дію, що відбувається без участі мовця, слухача чи відсутньої особи або предмета.

Грама­тично вони відрізняються від особових дієслів тим, що не змінюються за особами, числами і родами, не мають форм наказового способу, дієприкметників і дієприслівників. Їх парадигма включає лише інфінітив, дві чи три форми часу і одну форму умовного способу.

Отже, в українській мові парадигму, що не має хоч би однієї із шести особових форм, дослідники називали *неповною* (дефектною) [5, с. 28, 3, с. 264]. Парадигму, що складається з однієї словоформи, визначали як *нульову* [4, с. 212]. Причинами неповних і нульових парадигм можуть бути семантика граматичних категорій; семантика дієслів; неоднозначність утворюваних форм дієслова.

Список використаної літератури:

1. Безпояско О. К. Граматика української мови. Морфологія : [підручник] / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Либідь, 1993. – 336 с.
2. Бирвиш М. Семантика / М. Бирвиш // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. X : Лингвистическая семантика / сост., общ. ред. и вступ. статья В. А. Звегинцева. – М. : Прогресс, 1981. – С. 177–199.
3. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська ; ред. І. Р. Вихованець. – К. : Університетське видавництво «Пульсари», 2004. – 398 с.
4. Горпинич В. О. Морфологія української мови : підручник / В. О. Горпинич. – Київ: Академія, 2004. – 335 с.
5. Погиба Л. Г. Формальная и семантическая структура глаголов неполной парадигмы лица и числа в современном украинском литературном языке : дисс. ...кандидата филол. наук : 10.02.02 / Погиба Людмила Георгиевна. – К., 1983. – 187 с.
6. Ясакова Н. Ю. Категорія персональності в українській літературній мові : дис. док. філол. наук : 10.02.01 / Н. Ю. Ясакова ; Київський нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2017. – 457 с.

Крайник Карина Володимирівна,

асистент кафедри перекладу та іноземних мов

Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна»

karinakrainik@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ КОНТРАКТУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ

Контракт купівлі-продажу є одним із найбільш розповсюджених контрактів у цивільному обігу. В умовах ринкової економіки він є основним регулятором взаємовідносин між виробниками і споживачами, відносин у сфері розподілу й перерозподілу матеріальних благ, забезпечуючи вільний і оптимальний розвиток усіх форм власності, підприємництва і

торгівлі. Цим контрактом опосередковуються відносини учасників цивільного обороту з обміну товарів на гроші. Тому важливо визначити основні елементи контракту купівлі-продажу.

Вивченню основних проблем та перспектив укладання договорів купівлі-продажу присвячені праці вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема свої дослідження присвятили Л. М. Горбунова, С. В. Богачов, І. Ф. Іванчук, Ю. В. Трало, М. І. Панченко та інші. Як зазначає М. І. Панченко, за контрактом купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму. Це сплатний, двосторонній і консенсуальний договір. Він спрямований на безповоротне відчуження продавцем майна і перехід його у власність покупця, і, отже, є юридичною підставою виникнення такого зобов'язального правовідношення, яке обумовлює в покупця абсолютне речове право [4].

Правове регулювання відносин купівлі-продажу здійснюється Цивільним кодексом України, Законами України «Про захист прав споживачів», «Про цінні папери і фондову біржу», «Про товарну біржу», «Про приватизацію майна державних підприємств», «Про приватизацію невеликих державних підприємств», численними підзаконними нормативними актами. У відповідності зі специфікою економічних відносин, що лежать в основі контракту купівлі-продажу, розрізняються його види (купівля-продаж: роздрібна, дрібнооптова, жилих будівель, земельних ділянок тощо), кожний з яких має свої особливості.

Істотними умовами контракту купівлі-продажу вважаються умови про предмет і ціну. Доки сторони не дійдуть згоди щодо цих двох умов, контракт не може вважатись укладеним, незважаючи на погодження всіх інших умов. Тлумачення категорії майно (товар) як предмет контракту купівлі-продажу наводиться в ст. 656 ЦК України. Предметом контракту купівлі – продажу може бути товар, який є у продавця на момент укладання контракту або буде створений (придбаний, набутий) продавцем у майбутньому [1].

Сторонами договору купівлі-продажу є продавець і покупець. Покупець – це сторона контракту купівлі-продажу, яка приймає або зобов’язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму (ціну). Покупцем може бути як фізична особа (людина) так і юридична (підприємство, установа, організація), держава.

Якщо особа не досягла чотирнадцяти років (малолітня особа), вона має право самостійно вчиняти лише дрібні побутові правочини. Тобто контракт купівлі-продажу може бути укладений, якщо він спрямований на задоволення побутових потреб (наприклад, їжа, безалкогольні напої тощо) і стосується предмета, який має невисоку вартість. Якщо вік особи становить від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (неповнолітня особа), крім наведених вище видів контракту купівлі-продажу вона має право вчиняти інші види договору за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників. При цьому необхідно знати, що на вчинення особою, наприклад, контракту купівлі-продажу транспортного засобу або нерухомого майна повинна бути письмова нотаріально посвідчена згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника і дозвіл органу опіки і піклування. Відповідно до законодавства особі не може бути відмовлено у вчиненні контракту купівлі-продажу (крім передбачених випадків).

Продавець – це сторона контракту купівлі-продажу, яка передає або зобов’язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві). Продавцем може бути також як фізична особа (людина), так і юридична (підприємство, установа, організація), держава. Право продажу майна належить власникові. Тобто це означає, що приймати рішення про відчуження майна має право лише власник, оскільки відповідно до контракту купівлі-продажу продавець зобов’язаний передати покупцю не тільки саме майно, але й право власності на нього. Однак у деяких випадках законодавством передбачається, що право розпорядження майном може належати і не власнику. Зокрема, у законодавстві передбачається поняття примусового продажу, підставами для якого можуть бути продаж описаного у боржника майна, продаж заставленого майна тощо. В укладенні контракту купівлі-продажу

не обов'язково брати участь власникові. Він може здійснити свої права через представників [3].

Законодавством передбачається порівняно небагато випадків, коли потрібно спеціальне оформлення договірних відносин купівлі-продажу. Зазвичай для укладення такого контракту не має потреби у складанні відповідних документів.

Законодавством передбачається, що у письмовій формі повинні укладатись контракти купівлі-продажу земельних ділянок, цілісних майнових комплексів, житлових будинків, квартир, іншого нерухомого майна. До нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення. Такі контракти підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню та державній реєстрації, яка проводиться у виконавчому комітеті відповідної місцевої ради.

Правове регулювання державної реєстрації контракту планується здійснювати таким чином. Стаття 210 ЦК України передбачає, що правочин підлягає державній реєстрації лише у випадках, встановлених законом. Такий правочин вважається вчиненим з моменту його державної реєстрації. Перелік органів, які здійснюють державну реєстрацію, порядок реєстрації, а також порядок ведення відповідних реєстрів встановлюються законом [2].

Норми, що стосуються державної реєстрації правочину, встановлені в ЦК України щодо окремих видів контрактів. Так, згідно зі ст. 657 ЦК України, контракт купівлі-продажу земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку (квартири) або іншого нерухомого майна укладається в письмовій формі й підлягає нотаріальному посвідченню та державній реєстрації [1].

Контракт купівлі-продажу має дуже важливе значення і є не лише юридичною підставою виникнення, зміни чи припинення цивільних прав і обов'язків. Треба сказати, що його призначення значно ширше. Він виконує важливу правореґулюючу, а також правозахисну функцію і це звичайно є визначальним моментом для

характеристики призначення будь-якого контракту, а в даному випадку контракту купівлі-продажу.

Серед основних ознак контракту можна зазначити: спрямований на передачу майна у власність, даний контракт є завжди оплатним контрактом, є двостороннім, сторонами контракту є продавець і покупець.

Список використаних джерел:

1. Арнольд І. В. Лексикологія сучасної англійської мови / І. В. Арнольд. – М.: Вид-во літ-ри на іноз. мовах, 1959. – 351 с.
2. Арнольд І. В. Основи лінгвістичних досліджень: Навч. посібник. / І. В. Арнольд. – М.: Вища. шк., 1991. – 140 с.
4. Гальперін І. Р. Стилїстика англійської мови. / І. Р. Гальперін. – М., 1981. – 336 с.
5. Голденков М. Ази англійського сленгу та ділової переписки. / М. Голденкова. – М., 1994. – 128 с.

Неведрова Наталія Вікторівна,

старший викладач кафедри управління та адміністрування
Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна»
nataliya_nevedrova@i.ua

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У період інтеграції України у світовий фінансовий простір регулювання банківської діяльності посідає одне з провідних місць у дослідженнях вітчизняних науковців, оскільки банківська сфера відіграє значну роль у розвитку економічних процесів, які відбуваються в країні. За таких умов необхідно здійснювати постійне та адекватне банківське регулювання на державному рівні.

Для України в умовах сьогодення особливо актуальним є питання банківської діяльності, яка пов'язана одночасно з публічною та приватною фінансовою діяльністю. На особливу

увагу заслуговують питання про організацію цієї діяльності у процесі залучення до неї іноземних елементів, суб'єктів господарювання, що мають відокремлені підрозділи чи/та материнські компанії за кордоном, наприклад, у країнах Європи.

Попри широке коло таких суб'єктів існує потреба у спрощенні доступу до участі у банківській діяльності, у створенні правових, економічних, фінансових гарантій для її учасників.

Відповідно до ч. 2 ст. 334 Господарського Кодексу банки – це фінансові установи, функціями яких є залучення у вклади грошових коштів громадян і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик, відкриття та ведення банківських рахунків громадян та юридичних осіб. Виконання банками цих функцій (здійснення відповідних банківських операцій) в сукупності є банківською діяльністю [2].

Банківська діяльність є об'єктом публічного регулювання. Європейський і світовий досвід організації та здійснення банківської діяльності свідчить про те, що банки виступають учасниками правовідносин, які виникають у процесі публічної фінансової діяльності.

Банки мають величезний вплив на стабільність грошового обігу і розвиток економіки – вони залучають вільні кошти, надають кредити, здійснюють безготівкові розрахунки, обслуговують експортно-імпортні операції. Найменші порушення у виконанні цих функцій можуть заподіяти великої шкоди національній економіці, тому їх виконання з боку банків має бути бездоганним і гарантованим.

Стабільність банківської системи буде досягнута за умови чіткого визначення завдання банківського регулювання органами банківського нагляду. Саме правильно поставлені завдання та розроблена регулююча політика держави забезпечать стабільне функціонування банківської системи, ефективний розвиток національної економіки та підвищення рейтингів українських банків на світових фінансових ринках. Регулювання банківської діяльності необхідне на будь-якому етапі розвитку економічних відносин і на сьогоднішній день є невід'ємною складовою

державної політики.

Головною метою банківського регулювання є забезпечення стабільності банківської системи, оскільки банківська діяльність – це вид економічних відносин, який залежить від розвитку економічних процесів у країні і в той же час може впливати на них. Тому держава повинна оперативнo реагувати на ринкові події, бути готовою переглядати політику регулювання з урахуванням нових змін і тенденцій на ринку.

Державне регулювання банківської системи України має бути спрямовано на: створення нормативно-правового поля діяльності комерційних банків; побудову системи взаємозв'язків та взаємозалежності між державними органами влади при реалізації фіскальної та монетарної політики; формування конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи за умов світових інтеграційних процесів; здійснення ефективного та своєчасного нагляду за дотриманням чинного банківського законодавства банками України.

На сучасному етапі розвитку банківської системи України слід констатувати виключний характер банківської діяльності, що визначається високим рівнем ризику, який вона несе для споживачів банківських послуг. Саме ці її характерні ознаки й зумовлюють необхідність її державного регулювання.

Необхідність правового регулювання банківської діяльності, як і всього ринку фінансових послуг, обумовлена, зокрема, такими чинниками:

1) на фінансовому ринку реалізуються національні інтереси держави (комплекс економічних пріоритетів розвитку країни);

2) на фінансовому ринку переплітаються інтереси різних учасників: держави, суб'єктів господарювання, юридичних та фізичних осіб, домогосподарств;

3) головною дійовою особою на фінансовому ринку є суб'єкти господарювання, що мають найбільшу частка в «чистих» заощадженнях серед інших інституційних секторів економіки.

У процесі правового регулювання банківської діяльності держави виступає, з одного боку, регулятором відповідних відносин, а, з іншого – суб'єктом банківських відносин, адже

питаннями грошової емісії, державних запозичень займаються уповноважені органи – суб'єкти таких відносин (наприклад, НБУ).

Основа внутрішнього (національного) правового регулювання банківської діяльності та банківських відносин становлять положення Конституції України. Так, за п. 1 ч. 2 ст. 92 Конституції України виключно законами України встановлюються засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України. За ст. 99 Конституції України основною функцією НБУ є забезпечення стабільності грошової одиниці. Ця функція реалізується у межах грошово-кредитної політики НБУ[1]. Відповідно до ст. 1 і ст. 24 Закону України «Про Національний банк України» грошово-кредитна політика – це комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України через використання законодавчо визначених засобів та методів[3].

Основними економічними засобами і методами грошово-кредитної політики є регулювання обсягу грошової маси через: 1) визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для комерційних банків; 2) процентну політику; 3) рефінансування комерційних банків; 4) управління золотовалютними резервами; 5) операції з цінними паперами, у т. ч. з казначейськими зобов'язаннями, на відкритому ринку; 6) регулювання імпорту та експорту капіталу; 7) зміну строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів; 8) емісію власних боргових зобов'язань та операції з ними.

Найбільший вплив на процеси регулювання банківських відносин в Україні здійснює НБУ у формі банківського регулювання. Адже саме НБУ встановлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна; організовує створення та методологічно забезпечує систему грошово-кредитної і банківської статистичної інформації та статистики платіжного балансу; регулює діяльність платіжних систем та систем розрахунків в Україні, визначає порядок і форми платежів, у т. ч.

між банками; визначає напрями розвитку сучасних електронних банківських технологій, створює та забезпечує безперервне, надійне та ефективне функціонування, розвиток створених ним платіжних та облікових систем, контролює створення платіжних інструментів, систем автоматизації банківської діяльності та засобів захисту банківської інформації; здійснює погодження статутів банків і змін до них, ліцензування банківської діяльності та операцій у передбачених законом випадках, веде Державний реєстр банків, Реєстр аудиторських фірм, які мають право на проведення аудиторських перевірок банків та здійснює інші функції, передбачені ст. 7 Закону України «Про Національний банк України».

У галузі правового регулювання банківської сфери важливе значення мають прийняті на державному рівні програмні документи: стратегії, програми, концепції розвитку тощо. Такі документи мають розроблятися Урядом спільно з НБУ.

З метою найбільш ефективного правового регулювання банківської діяльності, банківської сфери, відносин на ринку фінансових послуг необхідно вирішити питання зміцнення фінансового стану життєздатних банків і виведення з ринку проблемних кредитних установ, підвищення рівня капіталізації комерційних банків і якості капіталу, розвитку діяльності банківської системи по залученню коштів населення і підприємств, розширення операцій банків у секторі реальної економіки.

В умовах проведення в Україні економічних, податкових та інших реформ особливо актуальним постає питання забезпечення ефективності правового регулювання відносин у банківській сфері, практичного впровадження кращого позитивного досвіду європейських держав, посилення довіри фізичних осіб як клієнтів банків й інших фінансово-кредитних установ до банківської системи держави.

На сьогодні є частина банківських відносин, регулювання яких не можливе без втручання держави, без залучення державного гарантування того, що суб'єкти відповідних відносин мають належний захист своїх прав та інтересів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р.
3. Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 р.
4. Коваленко А. А. Публічно-правове регулювання банківської діяльності України в умовах євроінтеграції: дис. канд. юр. наук за спец.:12.00.07 / А. А. Коваленко. – К.: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2015. – 208 с.
5. Коваленко А. А. Окремі аспекти регулювання банківської діяльності в Україні та ЄС / А. А. Коваленко // Держава і право. – 2015. – Вип. 69. – С. 307–318.

Гурій Тетяна Анатоліївна

викладач вищої категорії циклової комісії правознавства

Коледжу управління, економіки і права ПДАА

Матвієнко Анастасія Сергіївна

студентка спеціальності правознавство III курсу, групи 37 ЮП

Коледжу управління, економіки і права ПДАА

ОСОБЛИВОСТІ ОПЛАТИ ПРАЦІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Організації оплати праці, а також напрямкам її вдосконалення на підприємстві приділяється величезна увага. Заробітна плата є основною формою винагороди робітників за їх працю і забезпечує їх матеріальну зацікавленість в її результатах, а також дуже часто є єдиним джерелом доходу робітників. У зв'язку з цим питання вдосконалення заробітної платні стоять на першому місці у керівників підприємств, саме тому ця тема є актуальною.

На даний час є досить актуальним виявити особливості оплати, організації та стимулювання праці. Вивчати роль матеріальної зацікавленості робітників від кінцевого результату виробничого процесу.

Правове поняття «оплата праці» є складовою частиною змісту трудових правовідносин. За вітчизняним законодавством, заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівнику за виконану ним роботу [3].

Для заробітної плати як правової категорії характерними є певні ознаки. Передусім, вона є винагородою за виконання працівником трудових обов'язків. Розмір її залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його роботи та господарської діяльності підприємства.

Заробітна плата – це винагорода, розмір якої визначається наперед встановленими нормами і розцінками. Заробітна плата – це винагорода, що має гарантований характер. Має регулярно виплачуватися у строки, встановлені у колективному договорі. Розмір її не може бути нижчим за мінімальний розмір оплати праці, визначений законом [1].

У законодавстві розрізняють основну, додаткову заробітну плату та інші заохочувальні і компенсаційні виплати. Так стаття 2 Закону «Про оплату праці» визначає основну заробітну плату як винагороду за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці. Вона встановлюється у вигляді відрядних розцінок, тарифних ставок або посадових окладів.

Додаткова заробітна плата – це винагорода за працю понад встановлені законодавством, колективним чи трудовим договором норми праці за трудові успіхи та винахідливість, а також за роботу в особливих умовах праці [5].

Інші заохочувальні та компенсаційні виплати встановлюються у формі винагороди за підсумками роботи за рік, премій за спеціальними системами і положеннями, компенсаційних та інших грошових і матеріальних виплат, які не передбачені актами чинного законодавства або які виплачуються понад встановлені норми. До них належать: оплата простоїв не з вини працівника; надбавки і доплати, які не передбачені законодавством; винагорода за підсумками роботи за рік;

одноразові заохочення; матеріальна допомога; суми наданих підприємством трудових і соціальних пільг [2].

Основою організації оплати праці на підприємстві є тарифна система. Вона становить собою систему спеціальних нормативів, за допомогою яких проводиться диференціація заробітної плати різних категорій працівників залежно від складності, інтенсивності роботи і умов праці. Відповідно до ст. 6 Закону «Про оплату праці» тарифна система включає в себе: тарифні сітки, тарифні ставки, схеми посадових окладів і тарифно-кваліфікаційні характеристики (довідники) [4, с. 272].

Тарифна сітка формується на основі тарифної ставки робітника першого розряду, що встановлюється у розмірі, не нижчому за визначений генеральною (галузевою) угодою, та міжкваліфікаційних співвідношень розмірів тарифних ставок [3, с.300].

На практиці останнім часом широко використовують для оплати праці так звані безтарифні системи. При їх застосуванні розмір заробітної плати ставиться у залежність від кінцевих результатів роботи підприємства. Такі системи поширені на підприємствах з невеликою кількістю працюючих.

Прикладом може бути застосування при визначенні заробітної плати працівника коефіцієнта трудової участі (КТУ). Він є показником особистого внеску працівника у загальні результати праці [6]. Отже, КТУ залежить від різних чинників, що можуть понижувати або підвищувати його величину. До показників, які знижують значення КТУ, можна віднести: порушення трудової дисципліни, порушення техніки безпеки, невиконання вказівок бригадира, майстра, перевитрати матеріальних ресурсів, зниження якості продукції, що випускається, тощо.

Розрахунок заробітної плати проводиться шляхом ділення колективного заробітку на суму коефіцієнтів усіх працівників. Потім базова величина коефіцієнта перемножується на відповідний коефіцієнт і отримується розмір оплати праці конкретного працівника [2].

Тарифна система передбачає дві основні системи заробітної плати: відрядну і почасову. Система заробітної плати становить собою спосіб визначення розміру винагороди за працю залежно від витрат і результатів роботи. Вибір тієї чи іншої системи оплати праці провадиться роботодавцем за погодженням з профспілковим органом [1].

Отже, заробітна плата – це точка перетину інтересів багатьох: підприємства, працівника, податкової, фондів тощо. Кожна з цих сторін оцінює значення заробітної плати, якщо не як з найважливіших. У зв'язку з цим важко переоцінити значення роботи бухгалтера, пов'язаної з обліком витрат на оплату праці. Вона, як правило, найбільш складна та трудомістка. Помилка у нарахуванні заробітної плати автоматично призводить до цілої серії помилок і порушень, які є найважчими за своїми наслідками. Є тільки один спосіб уникнути таких помилок – абсолютно точно знати, як проводити будь-які розрахунки, – пов'язані із заробітною платою. Питання нарахування заробітної плати, а також податкового і бухгалтерського обліку оплати праці займають особливе місце в роботі бухгалтерії кожного підприємства.

З одного боку, це пов'язано з відношенням до таких питань власне робітників, для яких заробітна плата служить основним джерелом матеріальних благ. З іншого боку, – з той обставиною, що суми, що спрямовуються підприємством на оплату праці, так чи інакше служать мірою, що визначає надходження податків і обов'язкових зборів у бюджет і цільові фонди. Бухгалтерський облік на підприємстві повинен забезпечувати: точний розрахунок заробітної плати кожного робітника відповідно до кількості і якості витраченої праці, що діють формами і системами його оплати, правильний підрахунок утримань із заробітної плати; контроль за дисципліною праці, використанням часу і виконанням норм виробітки робітниками, своєчасним виявленням резервів подальшого росту продуктивності праці, витратою фонду заробітної плати (фонду споживання) і т.п.; правильне нарахування і розподіл по напрямках витрат відрахувань на соціальне страхування і відрахувань у Пенсійний фонд України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року: Із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року: Станом на 1 січня 2012 року. – 64 с.
2. Кодекс законів про працю: Прийнятий Верховною Радою України 10 грудня 1971 року: Станом на 09.12.2012 року // www.rada.gov.ua - № 108/95-ВР
3. Про оплату праці: Закон України: Прийнятий Верховною Радою України 24.03.95 р.: Станом на 11.08.2013 року // www.rada.gov.ua - № 322-VIII від 24.03.95 р. № 108/95-ВР.
4. Завіновська Г. Т. Економіка праці: навч. посібник / Г. Т. Завіновська. – К.: КНЕУ, 2009. – 300 с.
5. Калина А. В. Економіка праці: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. В. Калина. – К.: МАУП, 2011. – 272 с.
6. Кельдер Т. Л. Економіка праці / Т. Л. Кельдер. – Запоріжжя: ЗДУ, 2011. – 254 с.

Рябуха Анна Юріївна

к.п.н., викладач Полтавського коледжу Університету «Україна»
anqxa@ukr.net

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Інформаційні технології стали одним з найважливіших чинників, що впливають на розвиток суспільства. Тому відповідно і потребують правового регулювання. Становлення в Україні інформаційного суспільства неможливе без широкого використання в усіх сферах суспільного життя нових інформаційних технологій, підвищення ролі інформаційних ресурсів у формі електронних даних, динамічного розвитку глобальної комп'ютерної мережі Інтернет та доступу до неї широкого кола користувачів.

У науці інформаційного права проблему розвитку інформаційних правовідносин досліджують такі вітчизняні та

зарубіжні науковці: І. В. Арістова, І. Л. Бачило, В. М. Брижко, В. Д. Гавловський, Р. А. Калюжний, Б. А. Кормич, А. М. Карацуб, М. М. Рассолов, В. А. Саницький, В. Г. Хахановський, В. С. Цимбалюк, М. Я. Швець та інші. Однак дослідники не акцентують уваги на розкритті особливостей впливу інформаційних технологій на правове регулювання суспільних відносин.

Закон України «Про Національну програму інформатизації» визначає, що «інформаційна технологія – цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування» [2, ст. 1].

Правове регулювання суспільних відносин здійснюється державою за допомогою всіх юридичних засобів. Інформаційні технології для правового регулювання суспільних відносин дають можливість виконувати багато операцій, які за ознакою подібності об'єднуються в технологічний процес обробки інформації, а саме: збір і реєстрація даних, передача даних, збереження даних, обробка даних, отримання результативної інформації.

Важливими інформаційними технологіями для правового регулювання суспільних відносин є система «Ліга:Закон», Вітчизняна юридична мобільна система «Iplex.Профі», правова інформаційно-пошукова система «Нормативні акти України», юридичні бази даних, захист інформації. Виокремлені інформаційні технології дають можливість покращити правове регулювання суспільних відносин.

В. Б. Авер'янов у 1999 р. вказував, що правове регулювання у практичній діяльності охоплює три поняття: державне управління, державно-адміністративне регулювання та державні послуги [1].

Такий підхід дозволяє обґрунтувати не просто зв'язок понять «правове регулювання» і «використання інформаційних технологій», а й перспективи розвитку правового регулювання з урахуванням сучасних тенденцій, розглядаючи ці поняття у

контексті предмета інформаційного права. З огляду на дослідження Р. В. Ігоніна, у контексті визначення предмета адміністративного права як соціальних відносин у сферах державного управління, державного регулювання та державних послуг, доцільно позначити інформаційні технології як фактор, що потребує державної регламентації, причому регламентації адміністративного типу [3].

Використання інформаційних технологій в діяльності державних і місцевих органів є предметом правового регулювання як різновид поведінки фізичних і юридичних осіб.

Водночас інформаційні технології взаємодіють, перетворюють і організують рух інформаційних ресурсів. О. О. Денісова зазначає, що поняття «інформаційна система» (як система, що об'єднує по каналах передачі даних створені інформаційні ресурси, збережені й оброблювані на комп'ютерах з дотриманням вимог інформаційної безпеки [4, с. 18]).

Інформаційні технології є складовою частиною інформаційного простору, а використання інформаційних технологій слугує засобом забезпечення взаємодії органів влади, організацій та громадян. Звідси випливає, що інформаційний простір може бути об'єктом управлінського впливу.

Використання та впровадження сучасних інформаційних технологій у правовому регулюванні суспільних відносин супроводжується низкою проблем, серед яких – поширення комп'ютерних вірусів, несанкціоноване проникнення в інформаційні системи, модифікації, спотворення чи знищення інформації. Зазначені та інші неправомірні діяння негативно впливають на стан інформаційної безпеки як окремих сегментів розвитку держави, так і інформаційної безпеки України загалом.

Отже, у системі правового регулювання інформаційні технології виступають сполучними ланками, що забезпечує взаємодію та інтеграцію всіх рівнів і елементів системи та виконання нею всіх основних функцій. Механізми використання інформаційних технологій мають адміністративно-організаційні, адміністративно-правові й інформаційно-комунікаційні складові. Використання інформаційних технологій у правовому регулюванні

сприяють переходу до нової суспільної формації – інформаційного суспільства. Використання інформаційних технологій для правового регулювання забезпечує ефективне державне управління на всіх рівнях.

Список використаних джерел:

1. Авер'янов В. Б. Державне управління: теорія і практика / В. Б. Авер'янов, В. В. Цветков, В. М. Шаповал, С. П. Кисіль, Л. Т. Кривенко. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 431 с.
2. Закон України «Про Національну програму інформатизації» // Відомості Верховної Ради, 1998. – № 27–28. – Ст.181.
3. Ігонін Р. В. Предмет адміністративного права у в умовах трансформації вітчизняної системи права / Р. В. Ігонін / Наук. вісник Херсон. держ ун-ту. Серія «Юридичні науки». – 2015. – Вип. 2. – Т. 2. – С. 126–130.
4. Інформаційні технології в юридичній діяльності : навч. посіб. / О. В. Співаковський, М. І. Шерман, В. М. Стратонов, В. В. Лапінський. – Херсон : ХДУ, 2012. – 220 с.

Товста Світлана Петрівна,

Адвокат, ст. викладач кафедри правознавства
Полтавський інститут економіки і права
kalyna-sv@ukr.net

ПРАВОВА ПРИРОДА РЕСТИТУЦІЇ ЯК НАСЛІДКУ ВИЗНАННЯ ПРАВОЧИНУ НЕДІЙСНИМ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ ЇЇ ІЗ ВІДШКОДУВАННЯМ ЗАВДАНИХ ЗБИТКІВ

Дана стаття присвячена висвітленню питання співвідношення схожих за своєю правовою конструкцією цивільно-правових інститутів реституції (зокрема, її виду – компенсаційна реституція), віндикації, кондикції та інституту безпідставного збагачення. У даній роботі проаналізовано положення різноманітних наукових джерел, узагальнено погляди

сучасних цивілістів щодо визначення місця реституції в системі способів захисту порушених цивільних прав.

Ключові слова: поняття реституції, віндикація, одностороння реституція, двостороння реституція, грошова та натуральна реституція.

Формулювання цілей статті. У ЦК України в якості правових наслідків недійсності правочину передбачено, що кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконанні робіт, наданні послуг – відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування. Відносини, які опосередковують повернення кожною із сторін всього отриманого за недійсним правочином, прийнято визначати терміном реституція.

Постановка проблеми. Інститут реституції в цивільному праві, маючи тисячолітню історію розвитку, зазнавав певних трансформацій, процес яких потребував би окремого дослідження, що є актуальним з огляду на ту дискусію, яка існує наразі в юридичній літературі.

Результати дослідження. Надаючи визначення реституції Ю. Барон зазначав, що «*in integrum restitution*» означає взагалі відновлення попереднього становища незалежно від того мало місце це відновлення на підставі договору сторін або на підставі позову [3, с. 296].

У технічному розумінні «*in integrum restitution*» («*in integri restitution*» – відновлення попереднього становища) означає за римським класичним правом, відновлення попереднього становища на підставі справедливості шляхом безпосереднього втручання магістрата на свій розсуд. Відновлення становища в класичному римському праві могло мати місце і на підставі інших позовів, які існували для оспорювання правочину. Характерними ознаками реституції в класичному римському праві можна вважати наступні: а) вчинення реституції залежало від розсуду магістрата; б) реституція не визначалась точно в преторському едикті; в) реституція полягає у безпосередньому втручанні магістрата. Наслідком цього був

субсидіарний характер реституції, вона застосовувалась лише тоді, коли не було позовів та ексцепцій, якщо останні давали більш менш дієвий захист. Названі особливості поступово зникли, реституція почала застосовуватись за певними встановленими правилами і перестала залежати від розсуду магістрата. І, як відзначав Ю. Барон, реституція почала входити в коло компетенції будь-якого судді [3, с. 299]. Внаслідок цих змін реституція отримала характер звичайного засобу захисту, зберігши як особливість те, що через її застосування можна відмінити правовідносини будь-якого роду, тобто позовні вимоги реституції являються наразі субсидіарним позовом для знищення існуючого юридичного стану за певними визначеними законом підставами.

В умовах дії чинного цивільного законодавства реституція продовжує залишатись спеціальним наслідком недійсності правочину і особливим способом захисту цивільних прав. Відновлення становища, яке існувало до порушення (п. 4 ч. 2 ст. 16 ЦК України), дійсно, є провізорним (попереднім) способом захисту порушених цивільних прав та інтересів, яке, на нашу думку, може бути спростоване пред'явленням вимоги у встановленому порядку про визнання права. Однак у судовій практиці застосування норм про способи захисту цивільних прав та інтересів (точніше їх співвідношення) викликає значні труднощі намагання уникнути яких, наприклад, передбачена у правилах про недопущення конкуренції позовів.

Реституція є самостійним способом захисту порушених прав та, одночасно, специфічним наслідком недійсності правочину. Незалежність задоволення реституційних вимог від вирішення спору про право робить реституцію найбільш ефективним способом захисту порушених цивільних прав та інтересів.

Звертаючи увагу на співвідношення віндикації і реституції, слід зазначити, що наслідки недійсності правочину у вигляді реституції застосовуються лише між сторонами правочину, якщо майно передане за недійсним правочином відчужується третій особі – стягується грошове відшкодування. Навіть у випадках, коли предметом правочину є індивідуально-визначена річ, сторона правочину може витребувати це майно через реституційну

вимогу (позову про реституцію). Запропоновано послідовно розмежовувати реституцію та віндикацію саме із позицій захисту цивільних прав та інтересів, оскільки умовою задоволення віндикаційного позову є добросовісність набувача майна, передання майна неуповноваженою особою за оплатним правочином, наявність майна в натурі у володінні відповідача. Тобто порівняно із реституцією, яку можна вважати спрощеним способом захисту, віндикація є більш ускладненим способом захисту права.

Зацікавленими особами стосовно вимог про визнання правочину недійсним та застосування наслідків недійсності правочину можуть виступати сторони правочину, їх універсальні правонаступники та особа, яка уповноважена давати згоду на вчинення правочину. На основі цього запропоновано виключити п. 1 ч. 5 ст. 216 ЦК України, як такий, що не може застосовуватись у зв'язку з тим, що вимоги третіх осіб, суб'єктивні права чи інтереси яких порушені вчиненням нікчемного правочину, будуть мати характер віндикаційних вимог, вимог про відшкодування шкоди чи повернення безпідставного збагачення. Таке присудження не може розглядатися як реституція в розумінні ч. 2 ст. 216 ЦК України, і відповідно буде ґрунтуватися на нормах інших інститутів цивільного законодавства.

Різниця між неукладеним (невчиненим) і недійсним правочином полягає у наступному: неукладений правочин має наслідком кондикцію (пред'явлення вимоги про повернення безпідставно набутого чи збереженого майна), недійсний – реституцію (повернення одержаного на виконання правочину).

Норми гл. 83 ЦК України щодо повернення майна набутого, збереженого без достатніх правових підстав можуть застосовуватись як субсидіарні в тих випадках, коли необхідно вирішувати питання щодо відшкодування доходів чи витрат на утримання майна, яке повертається. Кондикційні вимоги не можна розглядати як такі, що можуть бути застосовані як спеціальні (окремі) способи захисту цивільних прав та інтересів при поверненні виконаного за недійсним правочином.

Вчинення недійсного правочину може тягнути за собою не

лише необхідність повернення до попереднього стану суб'єктивних прав та обов'язків, але й необхідність відшкодувати завдані вчиненням недійсного правочину збитки та моральну шкоду. Повернення сторонами всього отриманого за недійсним правочином не завжди рівнозначне відновленню їх в попередньому стані [5, с. 58]. Це питання цивільно-правової відповідальності сторін недійсного правочину одна перед одною та третіми особами.

Цивільно-правова відповідальність у випадку вчинення недійсного правочину передбачена ч. 2 ст. 216 ЦК України, а саме: якщо у зв'язку із вчиненням недійсного правочину другій стороні або третій особі завдано збитків або моральної шкоди, вони підлягають відшкодуванню винною стороною. Ця норма встановлює загальні підстави цивільно-правової відповідальності як правовий наслідок недійсності правочину. Спеціальними підставами такої відповідальності потрібно вважати склади недійсності правочинів та обставини, що вказують на винну поведінку особи, передбачені ст. 221, 225, 226, 229–233 ЦК України. Стосовно відшкодування шкоди стороні правочину – неповнолітній особі та інших випадків відшкодування шкоди не має потреби застосовувати аналогію закону, адже ст. 216 ЦК як загальний наслідок передбачає і відшкодування збитків, і моральної шкоди.

У зв'язку із вчиненням правочину та визнанням його недійсним у майновій сфері сторін можуть виникнути підстави для відшкодування збитків. В юридичній літературі неодноразово аналізувалось питання щодо характеру відшкодування збитків, завданих вчиненням недійсного правочину [7, с. 37], а саме: чи можна вважати вимоги про відшкодування збитків самостійним видом вимог, чи вони можуть реалізовуватись тільки у зв'язку із обов'язком здійснити реституцію? На нашу думку, правильніше говорити про самостійний характер цих видів вимог та підтримати концепцію щодо різної правової природи і призначення відновлення становища, яке існувало до порушення права та відшкодування збитків, та інших способів відшкодування майнової шкоди, компенсації моральної шкоди. Так, зокрема

Р. О. Стефанчук зазначає, що відновлення становища, яке існувало до порушення права та пов'язані з цим способи (зокрема, визнання правочину недійсним), відноситься до так званих відновлювальних способів захисту особистих немайнових прав. Тоді як відшкодування збитків та відшкодування моральної шкоди є компенсаційним способом захисту цивільних прав та інтересів [8, с. 17].

На самостійний характер позову про відшкодування збитків вказує його окремий предмет. У процесуальному аспекті реституційний позов буде мати одну підставу (вчинення і виконання недійсного правочину), але два різних предмети: основний (вимога про повернення виконаного за правочином) та факультативний (вимога до винної сторони про відшкодування реальних збитків) [4, с. 166]. Таким чином, пред'явлення вимоги про відшкодування збитків (так само як і про відшкодування моральної шкоди) є правом заінтересованої особи, яке здійснюється за наявності відповідної підстави (вчинення і виконання недійсного правочину) на її розсуд.

Винятком із зазначеного правила є спеціальна вказівка у ст. 221, 226 ЦК України на обов'язок батьків, усиновлювачів та опікунів пред'явити відповідні позови. З точки зору вибору способу захисту порушених прав, це є їхнім правом, але здійснення самого захисту є обов'язком батьків, усиновлювачів та опікунів малолітньої чи недієздатної особи. Стосовно всіх інших складів недійсності правочину пред'явлення таких вимог – це право заінтересованих осіб.

В юридичній літературі найбільшого розповсюдження отримала точка зору на відшкодування збитків та моральної шкоди у зв'язку із вчиненням недійсного правочину як на особливий вид деліктної відповідальності. Так, наприклад, О. В. Гутніков вказує, що відшкодування збитків та моральної шкоди у зв'язку із вчиненням недійсного правочину має деліктну природу та є засобом цивільно-правової відповідальності, санкцією за вчинене правопорушення. Далі дослідник робить застереження про те, що санкція в передбачених законом випадках, застосовується не як наслідок одного лише вчинення недійсного правочину і неправомірної поведінки винної сторони, але обов'язково – як

наслідок виконання відповідного правочину хоча б однією із сторін і як факультативна вимога до реституційної вимоги про відновлення попереднього майнового становища [4, с. 167].

Ці вимоги є складовими частинами позову про застосування наслідків недійсності правочину, але на відміну від реституційних вимог, які мають підставою лише факт визнання правочину недійсним та виконання його умов хоча б однією із сторін, відшкодування збитків відбувається лише за наявності збитків та при умові вини особи. Реституція ж застосовується незалежно від вини особи, незалежно від завданих збитків і без вирішення питання про природу тих дій, які вчиняються у вигляді недійсного правочину. Тому застосування реституції не є заходом цивільно-правової відповідальності та не є санкцією цивільного права.

Відшкодування моральної шкоди, завданої вчиненням недійсного правочину, передбачене ч. 2 ст. 216 ЦК України, відбувається у відповідності із загальними правилами про відшкодування шкоди із врахуванням передбачених спеціальних підстав відшкодування моральної шкоди встановлених нормами, що передбачають правові наслідки недійсності правочину [4, с. 120]. Так, наприклад, у відповідності із ч. 3 ст. 225 ЦК України сторона, яка знала про стан фізичної особи у момент вчинення правочину, зобов'язана відшкодувати їй моральну шкоду, завдану у зв'язку із вчиненням такого правочину. На відміну від ст. 15 ЦК України, де вказується на право потерпілої особи на відшкодування моральної шкоди, в нормах, що встановлюють таке відшкодування як наслідок визнання недійсним правочину, але лише від потерпілої сторони правочину, (або у вказаних законом випадках опікунів, членів сім'ї недієздатної особи) залежить пред'явлення такої вимоги.

Висновки. Таким чином, відповідальність за збитки завдані вчиненням недійсного правочину – це застосування норм про деліктну відповідальність із врахуванням особливих підстав такої відповідальності (недійсний правочин). Найбільшого розповсюдження, отримала точка зору на відшкодування збитків та моральної шкоди в зв'язку із вчиненням недійсного правочину, як на особливий вид деліктної відповідальності. Співвідношення деліктного та кондикційного позову стосовно наслідків

застосування недійсності правочину проявляється у праві вибору потерпілої особи деліктного чи кондикційного позовів. При цьому один позов може супроводжувати інший.

У нормах, що встановлюють відшкодування моральної шкоди як наслідок визнання недійсним правочину, вказується на обов'язок винної сторони відшкодувати моральну шкоду. Право пред'явлення такої вимоги належить потерпілій стороні правочину, чи у вказаних законом випадках, опікунові, членам сім'ї недієздатної особи.

Отже, відповідальність за збитки завдані вчиненням недійсного правочину – це застосування норм про деліктну відповідальність із врахуванням особливих підстав такої відповідальності (недійсний правочин). Співвідношення деліктного та кондикційного позову стосовно наслідків застосування недійсності правочину проявляється у праві вибору потерпілої особи деліктного чи кондикційного позовів.

Застосування норм про повернення безпідставно набутого чи збереженого майна та відшкодування доходів від безпідставно набутого майна та витрат на його утримання має характер застосування «генеральної кондиції», та є, за своєю правовою природою, субсидіарним (додатковим зобов'язанням).

Слід зазначити, що в нормах, які закріплюють відшкодування моральної шкоди як наслідку визнання недійсним правочину, вказується на обов'язок винної сторони відшкодувати моральну шкоду. Право пред'явлення такої вимоги належить потерпілій стороні правочину чи у вказаних законом випадках, опікунові, членам сім'ї недієздатної особи.

Також слід звернути увагу, що визнання недійсними всіх правочинів, на підставі яких грошові кошти передаються іншій особі, веде до застосування ч. 2 ст. 1214 ЦК України, що означає нарахування процентів за обліковою ставкою Національного банку України. Сплата зазначених процентів не є мірою цивільно-правової відповідальності, але їх правова природа залишається невизначеною.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к /96ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
3. Барон Ю. Система римського громадянського права: В 6 кн. / Предисловіє кандидата юридических наук В. В. Байбака [Текст] / Ю. Барон. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005. – 1102 с.
4. Гутников О. В. Недействительные сделки в гражданском праве. Теория и практика оспаривания / О. В. Гутников. – М.: Книжный мир. 2005. – 381 с.
6. Кучер В. Поняття реституції в контексті нового цивільного законодавства України / В. Кучер // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 1. – С. 55–59.
7. Подколзін І. Загальні засади відшкодування збитків за цивільним законодавством України / І. Подколзін // Юридична Україна. – № 12. – 2007. – С. 37–43.
8. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): монографія / Відп. ред. Я. М. Шевченко / Р. О. Стефанчук. – Хмельницький: Вид. Хмельницького ун-ту управління та права, 2007. – 626 с.
9. Тузов Д. О. Реституция в гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Д. О. Тузов. – Томск, 1999. – 25 с.

Шахова Валерія Володимирівна,
асистент кафедри перекладу та іноземних мов
Полтавського інституту економіки і права, Університету «Україна»
valeriashakhova94@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНО-СИСТЕМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Юридичний дискурс належить до типу інституційного дискурсу, що відноситься до сфери врегулювання соціальних взаємовідносин та характеризується жорсткою організацією та ієрархічною структурою. Він є орієнтованим на всі верстви суспільства та вважається одним із найбільш актуальних дискурсів сучасності. Право – це не тільки сукупність нормативних актів та законів, але і найважливіше досягнення культури усїєї цивілізації, яке має бути твердим фундаментом життя як суспільства в цілому, так і окремого індивідуума. Традиційно виокремлюють такі основні типи юридичного дискурсу: 1) законодавчий; 2) усний судовий; 3) письмовий судовий; 4) освітньо-правовий [1, с. 181].

Джерелом юридичних текстів є професіонали-юристи, які створюють ці тексти, враховуючи особливості устрою суспільства. Статус права є надзвичайно високим та відповідальним, його мова є показником рівня культури законодавців, їх поваги до громадян. При формулюванні законів їх автори (а отже і перекладачі) просто зобов'язані дотримуватися існуючих норм мови та володіти термінологією.

Термін, за визначенням М. В. Казакової, – це емоційне нейтральне слово чи словосполучення, яке вживається для точного вираження понять та назв предметів. Передача англійських термінів українською мовою вимагає знання тієї галузі, якої стосується переклад, розуміння змісту термінів англійською мовою і знання термінології рідною мовою. При передачі науково-технічної та юридичної літератури з англійської мови українською важливе значення має взаємодія терміну з контекстом, завдяки чому виявляється значення слова [2, с. 145].

Юридичні терміни – словесні позначення понять, які використовуються при викладі змісту закону (нормативного

юридичного акту), слова (словосполучення), які вжиті в законодавстві, є узагальненими найменуваннями юридичних понять, що мають точний і певний сенс, і відрізняються смисловою однозначністю, функціональною стійкістю [3, с. 74].

Відповідно до положень Енциклопедичного юридичного словника юридичні терміни поділяються на три різновиди за ознакою «зрозумілості»:

1) загальнозначущі терміни (*accomplice* – співучасник злочину, *accreditation* – акредитація);

2) спеціальні юридичні терміни (*coerced acquiescence* – вимушене мовчазне схвалення, *to retaliate accusation* – висунути зустрічні звинувачення);

3) спеціально-технічні терміни (*non-patentable* – непатентоспроможний, *nuclear-free* – без'ядерний). [4, с. 65]

За кількістю компонентів можна виділити двокомпонентні, трикомпонентні та полікомпонентні терміни. Двокомпонентні (*law charge* – судове мито, *adult charge* – звинувачення повнолітнього); трикомпонентні (*judge's finish charge* – заключна промова судді до присяжним, *notice of witness* – повідомлення сторони про викликаних до суду свідків, *right of copyrighting* – право на захист авторських прав); полікомпонентні (*acquisition by discovery and occupation* – придбання території шляхом відкриття і заволодіння, *to acknowledge recognizance in false name* – прийняти на себе під вигаданим ім'ям зобов'язання, пов'язане з порукою).

Термін має бути коротким та точним. Він повинен чітко і повністю подавати характеристики поняття, його специфічність. Термінологічне найменування повинне бути однозначним у межах окремої галузевої термінології і не мати синонімів [5, с. 35].

Термін не повинен мати емоційно-експресивного забарвлення, має бути цілеспрямованим на об'єкт у системі або ряді та відповідати словотворчим закономірностям мови, щоб він служив підґрунтям для утворення деривативів, але лише у межах своєї системи.

Список використаних джерел:

1. Семьонкіна І. А. Специфіка англomовного законодавчого дискурсу в аспекті перекладу / І. А. Семьонкіна // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2010. – С. 181–185.
2. Казакова Т. О. Практические основы перевода / Т. О. Казакова. – СПб.: Союз, 2001. – 320 с.
3. Пиголкин А. С. Язык закона / А. С. Пиголкин. – Юридическая лит-ра, 1990. – 200 с.
4. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН. України Ю. С. Шемшученка. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: Вид-во. «Юрид. думка», 2012. – 1020 с.
5. Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови / М. І. Мостовий. – Харків, 1993.

Черкас Віра Володимирівна,

доцент кафедри управління та адміністрування,
Полтавський інститут економіки і права

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В СИСТЕМІ ІНСТРУМЕНТІВ СОЦІАЛЬНО - ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ

Вступ. В умовах ринкової економіки податкова політика завжди розглядалася як важливий регулятор впливу – протидії негативним явищам і тенденціям ринку та стимулювання бажаних напрямів розвитку.

Результати дослідження. Інтеграція економіки у світову, участь у блоках та об'єднаннях між країнами потребує реформування національної податкової системи відповідно до загальних тенденцій уніфікації й гармонізації податкових структур різних країн, а також швидкого розвитку міжнародного податкового законодавства.

Як правило, реформування податкових систем у країнах, що створювали ринкові економіки, пов'язувалося зі зниженням ставок податків. В основі таких ідей було прагнення скоріше звільнитися

від надмірного, як це вважалося, втручання держави в економіку, а також розуміння простих і очевидних причинно-наслідкових зв'язків: існує механізм ухилення від сплати податків – значить необхідно знижувати мотивацію такого ухилення; підприємництву вигідні низькі податки – слід стимулювати бізнес, розглядаючи саме це безперечним пріоритетом і важелем соціального розвитку [1]. І навпаки, актуалізація завдань реалізації певних соціальних програм асоціюється із зростанням значення перерозподільної функції податків з такими ж очевидними причинно-наслідковими зв'язками.

Добре відомо, що встановлюючи певні податки, впливаючи на сферу дії суб'єктів та об'єкти оподаткування, податкові бази, змінюючи ставки податків, запроваджуючи або скасовуючи пільги чи певні санкції, взагалі змінюючи умови оподаткування, держава стимулює або дестимулює бажані чи небажані явища, ефекти й тенденції.

Податки є не просто одним із економічних важелів, за допомогою яких держава впливає на ринкову економіку ззовні, реалізуючи функції соціального балансування, забезпечуючи певний перерозподілений мінімум і підтримуючи діяльність суспільних інститутів. Податкова система в сукупності інструментів та регулятивно-владних інститутів є потужним механізмом управління економікою в умовах ринку й забезпечення обраних пріоритетів розвитку.

Оптимізація оподаткування не є самоціллю. Наявність функціональних взаємозв'язків з бюджетуванням, соціальною, технологічною політикою тощо доповнюється іншими інструментами регулювання, які можуть розглядатися як функціональні аналоги податків.

Мало того, постійне оподаткування як стабільний інститут державної влади встановилося не відразу, воно зазнавало змін, піддавалося спробам модифікації і навіть ліквідації. Податкове регулювання може доповнюватися іншими інструментами економічної політики, що можуть давати аналогічні результати. Інакше кажучи, податки не є безальтернативним джерелом поповнення держбюджету. Різним країнам властиві свої підходи й

механізми мобілізації ресурсів, використовуваних на потреби загальнонаціонального розвитку або з іншою метою, уgodною розпорядникам суспільних фінансів, тобто владі.

Ключовою теоретичною, навіть світоглядною, складністю щодо сучасного оподаткування є уточнення пріоритетів впливу. У цьому плані важливою проблемою є з'ясування системного зв'язку між податками й максимізацією багатства, створеного на національній території продукту [2]. І, звичайно, головне у зв'язку з цим те, що податкова система пов'язана зі станом справ у реальному секторі економіки, фінансів підприємств, власної ресурсної бази. Тому необхідно впровадити таку модель податкової політики, яка сприяє поживленню ділової активності, її якісному вдосконаленню й економічному зростанню.

Коли йдеться про вдосконалення податкової політики, слід насамперед подумати про нові явища, а також про ті чинники, які визначають необхідність діяти і щось змінювати.

На наш погляд, з методологічної точки зору, принципово нові явища у підходах до оподаткування найбільшою мірою пов'язані з двома ключовими змінами. Одна з них стосується необхідних змін у регулюванні інвестиційних ресурсів, потоків капіталів і, відповідно, режимів комерційної діяльності, а інша – новацій техногенного порядку, інформатизації соціально-економічної сфери як податкової бази, з одного боку, і самого механізму оподаткування – з іншого [3].

Якщо підійти до питання буквально, можна констатувати, що найчастіше у зв'язку з цим вдаються до маніпулювання податковим законодавством шляхом внесення змін до податкових законодавств, нормативних регулятивних систем, процедур реєстрації для поліпшення режиму роботи власників капіталів або навпаки – усунення небажаних для відповідних економічних агентів положень, правил, вимог.

Висновки. Таке навантаження на податкові механізми – явище не нове. Водночас в останні десятиліття, і насамперед у зв'язку із загостренням глобальної конкуренції за ресурси, в тому числі й фінансові, його бачимо в дещо іншому контексті. Боротьба за капітали набула зв'язків, з одного боку, з боротьбою за кадри як

носії капіталу, а з другого – прагненням захопити контроль над інформаційними масивами й технологіями.

Список використаних джерел:

1. Василюк П. О. Теорія фінансів: навч. посібник / П. О. Василюк. – К.: «Знання», 2017.
2. «Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України» ». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua>
3. Новицький В. Податкове регулювання в системі інструментів соціально-економічного розвитку: питання методології / В. Новицький // Сіверянський літопис. – 2016. – № 1. – С. 149–159.

Якименко Яна Вадимівна,
ст. викладач кафедри перекладу та іноземних мов
Полтавського інституту економіки і права
fil_yana@rambler.ru

АДЕКВАТНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ ТА ЙОГО ПРАГМАТИЧНА І СТИЛЬОВА ВІДПОВІДНІСТЬ ТЕКСТУ ОРИГІНАЛУ

Договірньо-правова практика – це справа спеціалістів. Тому до роботи на переговорному етапі та стадії складання тексту зовнішньоекономічного договору (контракту) доцільно залучати висококваліфікованих правників та перекладачів. Для перекладу будь-якого правового документа, зокрема зовнішньоекономічного договору (контракту), від перекладача вимагається вільне володіння мовами, з яких та на які робиться переклад. Окрім того, він також має бути «компаративістом» та обізнаним з основами і специфікою правових систем сторін контракту. Інакше кажучи, перекладач має вміти не просто перекладати слова з однієї мови на іншу, а робити це у контексті часом складної культури та особливостей правових систем.

Надання якісного перекладу – головна вимога до перекладача. Якість перекладу характеризується такою ознакою як адекватність. Однак, правник, який не володіє відповідною іноземною мовою, не може перевірити адекватність та акуратність перекладу (тексту документа), а отже, й оцінити його якість. До того ж загальновизнано, що не існує якогось об'єктивного критерію, згідно з яким можна було б визначити (оцінити) якість перекладу (тобто чи було виконано переклад «добре» чи «погано»). Оцінити якість перекладу можуть представники контрагента. Загалом проблеми, якщо і виникають, то згодом, коли процес уже не повернути назад (скажімо, після підписання контракту, початку його виконання). Отже, відсутність проблем, які впливають із перекладу – це критерій (але відносний) якості перекладацьких послуг.

Предметно-понятійне ядро слова є сукупністю денотативного, сигніфікативного, коннотативного та прагматичного компонентів і складає змістову модель слова разом із його внутрішньою формою [1, с. 252]. Прагматичний компонент відображає ставлення до предметів та явищ реального світу, визначений погляд на них, ознаки, стійко пов'язані з цими об'єктами у свідомості носіїв мови. Найявність прагматичного компоненту в лексичному значенні слова є мовним виявленням прагматики, а реалізація цього компоненту відбувається в мові та проявляється в застосуванні прагматичної установки, в основі якої лежить характер відносин між суб'єктом та адресатом [6, с. 11]. Суб'єкт та адресат можуть збігатися, бути близькими чи розходитись в соціально-ідеологічному, професіональному та особистісному планах. Різним може бути і їхнє ставлення до предмету повідомлення. В процесі реалізації комунікативної установки мовними засобами суб'єкт мовлення враховує різні фактори, серед яких: об'єм та характер відомостей адресату про предмет комунікації, обумовленість ставлення до предмету його знаннями та переконаннями, різними ціннісними критеріями, ставлення до самого суб'єкту і т.д. [4, с. 24]. У контексті даного дослідження прагматичний аспект значення лексем розглядається як такий, що виражає інформацію про комунікативну ситуацію:

про відношення «часу та місця» учасників ситуації, про учасників ситуації і про дане мовне суспільство, про зміст мовлення, про стиль комунікативної ситуації. Однією з умов появи термінів-відповідника в приймаючій мові може бути наявність у нього додаткового семантичного компонента, що відсутній у паралельно функціонуючій лексичній одиниці приймаючої мови.

Згідно дослідження Ганни Едуардівни Рицарьової, вживання при перекладі з німецької мови на українську термінів-відповідників досить часто продиктоване прагматичними причинами: прагненням адресанту здійснити вплив на адресата, створити сприятливі умови для сприйняття інформації, переконати в правоті власної думки і т.д. [7]. При цьому виконуються умови, що сприяють збереженню вихідного прагматичного навантаження.

У тих сферах, де можливо виділити тематичні групи термінів, спостерігається залежність ступеня реалізації прагматичного компонента значення від приналежності до тієї чи іншої тематичної групи. Ця приналежність визначає більшу або меншу можливість прояву умов, що супроводжують зміну прагматики, і, як наслідок, більшу або меншу здатність термінів набувати додаткового прагматичного навантаження або втратити вихідне [3, с. 28].

Для кожного типу дискурсу характерний різний ступінь прагматичної зарядженості (у газетній статті вона на багато вища, ніж в офіційному діловому повідомленні). У найбільшому ступені змінам піддаються прагматичні компоненти тієї лексики, яка функціонує в засобах масової інформації, комп'ютерній сфері та молодіжному жаргоні.

У більшості випадків зміни на прагматичному рівні відбуваються завдяки особливому контекстному оточенню лексем [5, с. 114].

Таким чином, стверджувати, що для лексем, що функціонують в українській мові, характерно лише набуття додаткового прагматичного навантаження або лише втрата вихідного, неможна. Збереження вихідної прагматики спостерігається і в юридичному, і в діловому дискурсах, що пояснюється такими їхніми характерними рисами, як відсутність

образності та емоціональності, прагнення до точності, стислості та однозначності вираження за насиченого змісту [2, с. 15].

Отже, прагматичний аспект значення термінологічної лексики відіграє важливе значення і має бути завжди прийнято до уваги, коли йде мова про вживання певного слова. Однак, прагматичний аспект не є однаковим у різних типах дискурсів і варіюється в залежності від сфери функціонування лексем.

Таким чином, до процесу перекладу текстів юридичного та економічного характеру треба залучати фахівців із перекладу. Вагоме значення при цьому слід приділяти співпраці між правниками та перекладачами, оскільки при перекладі консультації з конкретного питання відіграють значну роль, виходячи зі специфіки матеріалів, що належать до юридичного та економічного типу дискурсів.

Список використаних джерел:

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. – М.: Междунар. отношения, 1975. – 240 с.
2. Горохова И. М. Пособие по сопоставительной грамматике немецкого и русского языков / И. М. Горохова, Н. А. Филиппова. – М.: Высш.шк., 1985. – 191 с.
3. Коваль Н.Є. Дискурс-аналіз як нова галузь лінгвістики (англ. мовою) / Н. Є. Коваль // Праці міжвуз. конф. науково-техн. і науково-педагог. працівників Ін-ту підприємництва та перспективних технологій при НУ «Львівська політехніка» «Новітні технології в галузі лінгвістики та методики викладання іноземних мов». – Львів, 2006. – С. 233–234.
4. Коваль Н.Є. Судовий документ як тип тексту / Н. Є. Коваль // Іноземна філологія. – Вип. 113. – Львів, 2004. – С. 216–220.
5. Крушельницкая К. Г. Советы переводчику / К. Г. Крушельницкая, М. Н. Попов. – М.: Астрель, 2004. – 316 с.
6. Никитин М.В. Основы лингвистической теории значения / М. В. Никитин. – М.: Высшая школа, 1988. – 166 с.
7. Рыцарева А.Э. Прагмалингвистический аспект интернациональной лексики (на материале немецкого языка):

Автореф. дис. ... канд. філол. наук.: 10.02.04 / А. Э. Рыцарева // Волгоградский социально-гуманитарный университет. Волгоград, 2002. – 19 с.

Гурій Тетяна Анатоліївна
викладач вищої категорії циклової комісії правознавства
Коледжу управління, економіки і права ПДАА
Скорик Світлана Василівна
викладач вищої категорії, голова циклової комісії правознавства
Коледжу управління, економіки і права ПДАА

НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НА ПІДСТАВІ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ

Вступ. Початок новітнього етапу розвитку архівної справи в Україні зумовлений відновленням її державної незалежності. Основними ознаками поступу архівістики в Україні у 1991–2017 рр. стали вироблення й реалізація державної політики в галузі архівної справи, формування Національного архівного фонду як складової частини вітчизняної і світової історико-культурної спадщини, чітке структурування ієрархічної системи архівних установ та розширення їх функцій і повноважень, демократизація архівної справи, масове розтаєнення архівної інформації, розширення доступу до архівних документів, поглиблення міжнародного співробітництва в архівній справі та інтеграція українських архівістів у світове співтовариство, репрезентація архівних ресурсів у всесвітній мережі Інтернет, розвиток архівної науки та освіти, позитивні зміни в соціальному статусі архівістів. Водночас винятковий вплив на розвиток архівної справи, фахову мотивацію діяльності архівістів мали спадкоємність традицій і усвідомлення ролі архівів у житті суспільства, осмислення їх призначення.

Визнанням високого державного значення архівів став факт прийняття Верховною Радою України 24 грудня 1993 року Закону

«Про національний архівний фонд та архівні установи». Предметом законодавчого регулювання стала вся сукупність історично цінних документів, що знаходяться на території України та поза її межами: на державному рівні було визначено та зафіксовано поняття Національний архівний фонд (НАФ)

Актуальність дослідження теми зумовлена важливістю документів архівів а також інформатизації суспільства. Цілісність та надійність архівних фондів забезпечить збереженість наших історичний набутоків, вільний доступ до потрібних документів, що відповідає вимогам гарантованого надання громадянам України необхідної їм інформації.

Виклад основного матеріалу. До Національного архівного фонду внесення документів або їх вилучення в з нього здійснюється на підставі експертизи їх цінності комісією з фахівців архівної справи і діловодства, представників наукової і творчої громадськості, інших фахівців.

Визначення на підставі чинних засад та критеріїв культурної і практичної цінності документів є теоретико – методичною основою формування НАФ, а саме експертизою цінності документів. Її основними завданнями є:

а) визначення по кожній установі складу документів, що мають науково-пізнавальну та історико-культурну цінність і підлягають постійному, довготривалому (понад 10 років) і тимчасовому (до 10 років) зберіганню;

б) визначення складу документів, що відповідають профілю даного державного архіву;

в) забезпечення повноти складу документів кожного фонду зокрема і архіву в цілому.

Кабінетом Міністрів України затверджуються порядок створення та діяльності експертних комісій, принципи і критерії визначення цінності документів.

Під час проведення експертизи цінності комплексно застосовують критерії цінності документів, тобто систему науково обгрунтованих ознак (походження, зміст, час та місце створення, зовнішні ознаки), на підставі яких практично визначається ступінь цінності документів [1].

За ініціативою власника документів або державної архівної установи за згодою власника проводиться експертиза цінності документів. У разі виникнення загрози знищення або значного погіршення стану зазначених документів їх власник зобов'язаний повідомити про це державну архівну установу для організації експертизи цінності цих документів.

Необхідно дотримуватися принципів об'єктивності, історизму, всебічності, комплексності при проведенні експертизи цінності документів.

Принцип об'єктивності передбачає оцінку документів з врахуванням їх змісту, автентичності, значущості авторів або фондоутворювачів, юридичної сили документів та їх оригінальності, часу і місця створення, повторюваності інформації.

Принцип історизму орієнтує на вивчення явищ, подій, процесів, відображених у документах, в історичному розвитку з урахуванням умов і особливостей того періоду, коли вони виникли.

Принцип всебічності забезпечує визначення цінності документів з точки зору будь-якого споживача інформації.

Принцип комплексності передбачає визначення цінності кожного окремого документа в групі документів, складовою і невід'ємною частиною яких він є.

Відтворення історичних умов створення документації та встановлення її науково-історичного та суспільного значення можливе тільки при застосуванні вказаних принципів експертизи цінності документів.

Критерії цінності документів – це система науково обґрунтованих ознак (походження, зміст, час та місце створення, зовнішні ознаки), на підставі яких практично визначається ступінь цінності документів [2].

Основним критерієм цінності змісту документів є, насамперед, значущість його інформації. Зміст документа є сукупністю зафіксованих у ньому відомостей про конкретні факти, події, явища, процеси. З його застосуванням пов'язане визначення термінів зберігання документів. Чим вагоміший інформаційний

зміст, тим цінніший документ. Важливим показником є повторюваність та розсіюваність інформації.

У ході експертизи звертають увагу на цільове призначення документів. Кожний документ створюють з певною метою, насамперед для передавання тієї чи іншої інформації не тільки традиційно між адресантом і адресатом (листування, звіт, наказ тощо), й для передання інформації найширшим верствам суспільства (відозва, маніфест), а також для наступних поколінь (спогади, мемуари). Від цільового призначення залежить і форма документа, виклад тексту, узагальнення інформації та її достовірність.

Суттєве значення має час і місце створення документів. Загальновідомо, що чим давніший документ, тим він цінніший з погляду історії – як «уламок» своєї епохи він несе певну інформацію про цей період. Чим далі від нас є ця подія, тим цінніший документ.

Під час експертизи цінності документів важливе значення має критерій зовнішніх особливостей документів як один з основних підходів відбору оригіналів документів, у випадку їхньої відсутності – юридично засвідчених копій, а при відсутності останніх – незасвідчених копій. При цьому надають перевагу документам, що мають сліди роботи з ними – резолюції керівництва, записи виконавців, діловодні помітки тощо[3].

Враховуються також мовні та почеркові особливості, елементи оформлення (у т.ч. і художнє), фізичний стан збереженості документа. Якщо основний документ у поганому фізичному стані, то залишають поряд його копію або інші матеріали, де основна інформація повторюється.

Перша група критеріїв (походження) уможлиблює визначення джерел комплектування державного архіву документами на рівні установ і організацій, а також осіб.

Друга група (змісту) – комплексів і груп документів, що підлягають переданню на державне зберігання.

Третя група критеріїв (зовнішні особливості) – на рівні кожного окремого документа. Порядок застосування критеріїв – послідовний[4].

Висновки. Важливим є ступінь збереженості документів, що дозволяє встановити повноту документального комплексу, окремого фонду, групи однорідних за призначенням організацій або фондів однієї функціональної системи управління. Цей критерій застосовують здебільшого у двох випадках:

– при відсутності основного оригінального документа на державне зберігання приймають його засвідчену копію (на правах оригіналу). Наприклад, у фонді втрачені оригінали наказів організації з основної діяльності. Тоді розшукують засвідчені копії цих наказів у структурних підрозділах, у встановленому порядку формують з них справи і включають до складу фонду на правах оригіналів, зазначаючи про це в передмові до опису. Або: в фонді відсутній оригінал річного виробничого звіту організації, його інформація міститься в квартальних звітах або в звіті за 4-й квартал (при умові укладання його з нарощувальним підсумком).

– при відсутності оригінальних документів у фонді організації їх можна замінити засвідченими копіями з фондів нижчих або вищих установ системи, де вони зберігаються тимчасово.

Таким чином, слід відзначити, що робота державних архівів України складається з практики так званої комплексної експертизи цінності документів, що здійснюється з метою виділення дублетних документів та документів з поглинною інформацією в однофункціональних організаціях (наприклад, колгоспах) на певній території (район, область) або в системі установ (наприклад, органи місцевого самоврядування всіх рівнів – власного, районного, міського та сільського) певного хронологічного періоду. Це один з найефективніших способів експертизи, що дозволяє комплексно вирішувати питання оптимізації фондового складу документів десятків і навіть сотень організацій одночасно.

Список використаних джерел:

1. Закон створює правову основу для розв'язання суто професійних питань// Архіви України. – 2011. – № 6. – С. 3.
2. Боряк Г. В. Електронні архівні публікації в Інтернеті: проблеми репрезентації інформаційних ресурсів / Г. В. Боряк // Архіви України. – 2012. – № 4–6. – С. 163.

3. Сендик З.О. Унікальний комплекс з історії літератури і мистецтва: історія формування / З. О. Сендик // Студії з архівної справи та документознавства. – 1998. – Т.3. – С. 46.

4. Селіверстова К. Організація архівної справи в Україні: тенденції, шляхи модернізації / К. Селіверстова // Студії з архівної справи та документознавства. – 2014. – Т. 4. – С. 33– 54.

Коваленко Володимир Федорович,

старший викладач кафедри правознавства,

Полтавський інститут економіки і права Університету «Україна»

lev545964@ukr.net

Іващенко Роман Володимирович

здобувач вищої освіти спеціальності 081 «Право» СВО «Магістр»,

Полтавський інститут економіки і права

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ

Постановка проблеми. Необхідною передумовою розгляду проблеми захисту цивільних прав та обов'язків є визначення їх сутності та видів. Відповідно до ст.11 Цивільного кодексу України [2], цивільні права та обов'язки виникають із дій осіб, що передбачені актами цивільного законодавства, а також із дій осіб, що не передбачені цими актами, але за аналогією породжують цивільні права та обов'язки. Оскільки легальне визначення поняття сутності цивільних прав та обов'язків законодавчо не закріплено, у цивілістиці останні мають неоднозначне тлумачення. Обґрунтувалася позиція розгляду цивільних прав та обов'язків у широкому (об'єктивному) і вузькому (суб'єктивному) контекстах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У широкому контексті під цивільними правами та обов'язками розуміють усю сукупність прав і обов'язків, якими наділені громадяни. (Це права, що визначають зміст суб'єктивної правоздатності особи). Наприклад, у такому розумінні до цивільних прав і обов'язків відносяться конституційні права й обов'язки: право на свободу розвитку своєї особистості (ст. 23), право на рівні конституційні права і свободи, рівність перед законом (ст. 24), право на громадянство (ст. 25 Конституції України й інші) [1].

Фізичні особи, як суб'єкти цивільного права мають правоздатність, що виникає в момент народження (ст.25 ЦК України) [2]. Під правоздатністю розуміють абстрактну можливість особи мати як передбачені так і не передбачені законом права і нести обов'язки. Таким чином, правоздатність варто розглядати як загальну передумову придбання суб'єктивного права, що не вичерпується за загальним правилом при її реалізації. І навпаки, суб'єктивне право розглядають як результат реалізації правоздатності. Виходячи з цього, право особи, як необхідний елемент цивільної правоздатності може залишатися нереалізованим, якщо його носій у результаті вираження у встановленої чинним законодавством формі волевиявлення не втілить його в суб'єктивне право.

В. П. Грибанов вказав «право собственности определяет содержание субъективных правомочий собственника»[3, с.64]. І в якому обсязі передбачені об'єктивним правом можливості по володінню, користуванню і розпорядженню майном будуть реалізовані залежить від уповноваженої особи і складе безпосередньо зміст цивільно-правових відносин.

У вузькому (суб'єктивному) контексті, здебільше під цивільними правами й обов'язками розуміють сукупність прав і обов'язків, що виходять з норм цивільного права. Інакше кажучи, право укладається в можливостях, які передбачені законом та забезпеченні гарантіями їх не порушення. Права та обов'язки суб'єктів цивільних правовідносин обґрунтовано одержали назву суб'єктивних цивільних прав та обов'язків. Реалізація цивільних прав і обов'язків відбувається в цивільно-правових відносинах. Тому припустимо говорити про суб'єктивні права й обов'язки як про юридичний зміст цивільних правовідносин, оскільки в них закладена можливість такої взаємодії учасників правовідносини, що відображає його зміст. Варто підкреслити, що в юридичній літературі відсутня єдина точка зору щодо поняття суб'єктивного права. Наприклад, позиція розгляду суб'єктивного права як панування волі і влади викликає заперечення. Мотивацією заперечення викладеної позиції є формальність приведеного тлумачення (мова йде про волю, про владу, але не як не про самі

блага) і навіть містить протиріччя фактам життя (суб'єктивні права мають люди позбавлені цілком або частково волі, діти). Відповідно до іншої точки зору, висувають поняття про суб'єктивне право як про благо, точніше життєвий інтерес особи, захищений об'єктивним правом. У той же час, така позиція розриває зв'язок між правом і суб'єктом, допускаючи захист благ та інтересів особи поза залежністю від її волі, як суб'єкта права. Була зроблена спроба з'єднати обидва елементи (волю й інтерес) в єдине поняття, відповідно до якого суб'єктивне право пропонується розглядати як владу особи (у цьому сутність суб'єктивного права) спрямовану на задоволення визнаного інтересу (у цьому його зміст).

Суб'єктивні права та обов'язки в цивільному правовідношенні характеризуються неоднозначним, а точніше подвійним тлумаченням. Обґрунтовувалася думка про те, що з одного боку, вони органічно зв'язані з нормами права, що передбачають їх основний зміст, і поряд з цим надають суб'єктам можливість при їхньому недотриманні звернутися до компетентних державних органів за примусовою допомогою. З іншої сторони, суб'єктивні права та обов'язки нерозривно зв'язані з поведінням самих суб'єктів правовідносин, виступаючи, як уже було відзначено, у якості регулятора правовідносин.

Таким чином, під суб'єктивним правом розуміється юридично забезпечена міра можливої поведінки уповноваженої особи що забезпечена юридичним обов'язком певних осіб. Під суб'єктивним обов'язком міра належної поведінки зобов'язаної особи в цивільному правовідношенні, що виявляються в активних чи пасивних діях і забезпечена можливістю застосування примусу.

Л.І. Петражицький вважав, що права, суб'єктивні права та право відношення є ідентичними, оскільки кожна із зазначених категорій являє собою емоційний контакт між тими хто претендує гна духовне та матеріальне благо і тими , хто таке посягання визнає.[4] Французький юрист Дюгі виходив з того, що категорія суб'єктивних прав є чужою сучасному суспільству, яке не знає права, а лише соціальні функції. За ним всі індивіди повинні підкорятися соціальній нормі як соціальні істоти. Суб'єктивні права вносять непотрібну плутанину і повинні зникнути з теорії

права взагалі. Посилання на суб'єктивне право є необґрунтованою апіорною конструкцією. За Кельзенем, суб'єкт права – штучний мислячий засіб якому властиві в нормативному розумінні дія чи бездіяльність незалежно від намірів та волі та обов'язок поступати відповідно до приписів норми. За таких умов об'єктивне та суб'єктивне право є одним і тим самим бо перше є породженням техніки сучасного законодавства. Суб'єктивне право – конкретизована абстрактна норма, конкретне застосування суб'єктивного права, яке зводиться до права скарги управомоченої особи.

Загальновизнаним є розгляд суб'єктивних цивільних прав як міри дозволеної поведінки, можливість діяти певним чином. І таку точку зору поділяють більшість вчених. Зміст суб'єктивного права складають можливості, передбачені відповідною правовою нормою. При цьому, коло можливостей, які включаються в «меру можливого поведіння» може бути різним. Варто підкреслити, що носій суб'єктивного права може, але не повинний поводитися певним чином, у той час, як носій юридичного обов'язку повинний її виконувати.

Сутність будь-якого суб'єктивного права полягає у тому, що воно завжди є правом на щось, на якусь цінність – матеріальну чи духовну; це і є право користуватися якимось благом у суспільстві, благом матеріальним чи духовним. Це завжди конкретне право конкретного суб'єкта. На відміну від цього, правоздатність – це завжди абстрактна можливість бути суб'єктом цивільних правовідносин, мати суб'єктивні права та обов'язки. Саме конкретність, визначеність є основною рисою, що характеризує природу суб'єктивного цивільного права.

Окремий інтерес представляє безпосередньо зміст суб'єктивного права, його елементи. Своєчасним є розгляд комплексу елементів, який, складає зміст суб'єктивного цивільного права:

1) можливість моделювати свою поведінку як в межах диспозиції норми права, так і поза нею, якщо це не суперечить закону, самостійно формувати волю;

- 2) право визначення міри можливої поведінки, тобто діяти самостійно для задоволення свого правомірного інтересу;
- 3) право визначати засоби забезпечення свого суб'єктивного права як відповідними діями інших осіб, так і державою в особі її компетентних органів;
- 4) гарантовану кореспондованість зобов'язаннями інших осіб;
- 5) можливість застосування державного примусу в разі відмови зобов'язаних осіб від виконання покладеного (взятого ними самими) на них обов'язку;
- 6) можливість самостійно визначати доцільність звернення за допомогою до суду чи застосовувати інший порядок захисту своїх суб'єктивних прав.

Реалізація суб'єктивного права пов'язана з реалізацією можливостей уповноваженої особи. З цього випливає, що розходження між змістом суб'єктивного права і його здійсненням складається, насамперед, у тому, що зміст суб'єктивного права містить у собі тільки можливу поведінку уповноваженої особи, у той час, як реалізація права є здійснення реальних, конкретних дій, зв'язаних з перетворенням цієї можливості у дійсність. Як вірно відзначає В.П. Грибанов, «соотношение между поведением, которое составляет содержание субъективного права, и поведением, которое составляет содержание осуществления права, представляется в первую очередь как соотношения между возможностью и действительностью»[3, с.78]. Оскільки суб'єктивні цивільні права не існують у відриві від суб'єктивних обов'язків, то здійснення права уповноваженою особою припускає і виконання зобов'язаними особами своїх обов'язків, тобто здійснення ними визначених дій, охоплюваних належною поведінкою.

Таким чином, реалізація суб'єктами правовідношення свого права можлива тільки при наявності у інших суб'єктів даного правовідношення відповідного обов'язку. Суб'єктивним обов'язком є встановлена нормами права міра належної поведінки зобов'язаної особи в цивільному правовідношенні.

У цивільному праві проведена класифікація цивільних прав на різновиди. Насамперед, цивільні права підрозділяються в

залежності від змісту правовідносин на права майнові та особисті немайнові.

Окрему і домінуючу в умовах правової демократичної держави сферу займають особисті немайнові права. Ідея прав особистості з'являється на ґрунті природного права. Унікальність таких прав полягає у тому, що людина наділяється такими правами тільки на підставі факту народження, вони не зв'язані з настанням інших юридичних фактів. Включення особистих прав у систему приватного права можна розглядати як відносно нове явище, оскільки протягом тривалого періоду часу цивілістична література просто відмовлялася від питання розгляду прав особистості, розглядаючи їх, як рефлекси об'єктивного права, вираженого в поліцейських і карних законах. Юридична природа особистих прав на сьогоднішній день поки що недостатньо з'ясована. Такі права, згідно з п.2 ст.269 ЦК України не мають економічного змісту. Це тісно зв'язані з фізичною особою права, від яких не можна відмовитися, крім цього, позбавити даних прав особу неможливо.

Майнові цивільні права та обов'язки покликані забезпечувати майнові потреби та інтереси громадян. Ці права, власне кажучи, являють собою економічні права особи і для приведення їх з режиму елементів цивільної правоздатності вимагають настання визначених юридичних фактів – підстав набуття права власності чи речових прав. Їх прийнято розглядати як передумову придбання даних суб'єктивних прав (наприклад, укладання цивільно-правового договору – п.2 ст.11 ЦК України) [2]. Характерним для таких прав є їх властивість бути переданими іншим особам (тобто вони можуть виступати об'єктами правонаступництва, наприклад, право власності).

Не менш важливими є речові права. Виділяють наступні ознаки, що характеризують речові права (як категорію цивільного права). По-перше, речові права складаються з приводу речей як предметів матеріального світу. По-друге, суб'єкт речового права задовольняє власні інтереси шляхом безпосередньої «взаємодії» з річчю, тобто шляхом володіння, користування, розпорядження річчю. По-третє, речові права мають абсолютний характер. Це означає, що активним діям уповноваженої особи протистоїть

пасивний обов'язок усіх інших суб'єктів цивільного обороту утримуватися від порушення його права. По-четверте, речові права можуть захищатися особливими (речово-правовими) способами захисту. Виділяють і властиву речовому праву ознаку – право походження, яка укладається у тому, що будучи зв'язаним з річчю, речове право завжди слідує за нею (наприклад, право застави, право оперативного керування).

У зобов'язальних правовідносинах реалізація прав уповноваженою особою можлива лише при наявності визначених дій з боку зобов'язаних осіб. Тобто це права на чужі дії, права вимоги від зобов'язаної особи здійснення визначеної дії чи стримування від такої.

Питання про проведення чіткої межі між зобов'язальними і речовими правами є, поки що, відкритим. Деякі автори, не заперечуючи існування речових прав, вказують на те, що навряд чи не більшість цивільних правовідносин є змішаними – «речово-зобов'язальними». Тобто зараз доречно говорити про наявність речових, зобов'язальних і речовинно-зобов'язальних прав. Таке положення зв'язане з тим, що в даний час у цивільному обороті має місце зближення речових і зобов'язальних прав.

Ще одну групу складають абсолютні і відносні права. Така градація заснована на розходженні в колі зобов'язаних осіб, що протистоять уповноваженій особі. До абсолютних відносять такі права, при наявності яких уповноваженій особі протистоїть невизначене коло зобов'язаних осіб (наприклад, право власності особи, оскільки власнику протистоять всі інші особи, на яких лежить обов'язок не перешкоджати здійсненню цих прав). До даних прав відносяться: права речові, права виключні та особисті права.

Виключні права (авторське право, право на промисловий винахід і т.п.), надає своїм суб'єктам монопольну можливість здійснювати визначені дії, що мають майнову цінність, служать для закріплення за ними визначеного доходу, що відбувається шляхом здійснення права. Дані інститути закріплюють за власниками деякі не матеріальні, але майнові блага.

До відносних прав належать такі цивільні права, де уповноваженій особі протистоїть визначене, здебільше персоніфіковане коло зобов'язаних осіб. При цьому коло зобов'язаних осіб завжди точно відомо. Відносні (або зобов'язальні права) завжди виникають на основі абсолютних прав. Вони є наслідком взаємного зіткнення абсолютних прав, що належать різним суб'єктам. Такі права слугують для переміщення тих чи інших благ, закріплених законодавчо, зі сфери одного суб'єкта прав у сферу іншого. Відносні права в основному складають зобов'язальні права.

Кожна окремо взята група цивільних прав, у свою чергу має свої специфічні риси, свій внутрішній зміст, свій механізм реалізації і свої межі, що у кінцевому рахунку впливають на правове положення уповноважених суб'єктів.

Поділ прав на дані групи має велике наукове і практичне значення, торкаючись питання відносно способів реалізації зазначених прав громадян. Від характеру цих прав значною мірою залежать і міри державно-примусового порядку, що застосовуються до їх порушників.

Висновки. Реалізація суб'єктами правовідношення свого права можлива тільки при наявності у інших суб'єктів даного правовідношення відповідного обов'язку. Суб'єктивним обов'язком є встановлена нормами права міра належної поведінки зобов'язаної особи в цивільному правовідношенні.

У цивільному праві проведена класифікація цивільних прав на різновиди. Насамперед, цивільні права підрозділяються в залежності від змісту правовідносин на права майнові та особисті немайнові.

Кожна окремо взята група цивільних прав, у свою чергу має свої специфічні риси, свій внутрішній зміст, свій механізм реалізації і свої межі, що у кінцевому рахунку впливають на правове положення уповноважених суб'єктів.

Поділ прав на дані групи має велике наукове і практичне значення, торкаючись питання відносно способів реалізації зазначених прав громадян. Від характеру цих прав значною мірою

залежать і міри державно-примусового порядку, що застосовуються до їх порушників.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28.06.1996 р.: // www.rada.gov.ua – № 254к/96-ВР.
2. Цивільний кодекс України № 435-4 від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 44. – С. 356
3. Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав / В. П. Грибанов. – М.: «Статут», 2000. – 411 С.
4. Петражицький Л.І. Теорія права і держави в зв'язку з теорією моральності / Л. І. Петражицький. – Том 1, 2. – С.-Петербург, 1909. – Режим доступу: <http://www.Allpravo.Ru/Library/Doc108p/Instrum4914/>

Пазушан Анна Василівна,

старший викладач кафедри управління та адміністрування
Полтавський інститут економіки і права

ОСОБЛИВОСТІ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Вступ. Сучасний стан інтеграції національних економічних систем вимагає постійного пошуку механізмів регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання для забезпечення їх конкурентоспроможності на зовнішньому ринку.

Однією зі складових такого регулювання є податкове регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Податкове регулювання у вузькому розумінні – це сукупність податкових форм, методів та інструментів, за допомогою яких регламентується діяльність суб'єктів у сфері зовнішньоекономічних відносин. У широкому розумінні – це система заходів регуляторного, нормативного, законодавчого характеру, яка може адаптуватися до зміни соціально-економічної

ситуації в країні та міжнародної кон'юнктури, постійно вдосконалюватися й контролювати досягнення основних цілей податкового регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Результати дослідження. Якщо говорити про стан дослідження зазначеної проблематики, то питання податкового регулювання зовнішньоекономічної діяльності і його окремих складових знайшли відображення в численних працях вітчизняних і зарубіжних економістів, а саме: В. Васюренко, В.Гейла, Р. Доула, Г. Дурицької, Л. Колінець, Ф. Котлера, А. Кредісова, С. Кузьменко, К. Маккенона, Ю. Макогона, С. Мочерного, С. Опаріна, Л. Піддубної, В. Сіденко, А. Чандлера, Д. Штефаничата інших. Проте більшість цих робіт присвячені висвітленню переважно узагальнених положень ведення зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) чи окремих його складових або в розрізі окремих регіонів, галузей чи підприємств. Відсутня стратегія розвитку ефективної системи заходів стимулювання ЗЕД і не досліджені проблеми впливу інструментів податкового регулювання ЗЕД на суб'єктів господарювання.

Під зовнішньоекономічною діяльністю (ЗЕД) розуміють діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, яка побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [1].

У наш час саме зовнішньоторговельна сфера стала каналом поширення негативного впливу світової фінансово-економічної кризи на економіку України [2]. Зважаючи на надмірно експортну зорієнтованість, що в умовах падіння світових цін на сировину та згортання світового попиту призвело до різкого скорочення обсягів виробництва вітчизняної промисловості, криза торкнулася майже всіх галузей господарства.

Світова фінансова криза показала неефективність заходів держави у забезпеченні ефективного ведення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання.

Справедливим постає питання проведення виваженої податкової політики, спрямованої на збільшення та покращення зовнішньоторговельного обороту країни, залучення іноземного

капіталу в національну економіку. На даному етапі розвитку ринкових відносин податки не можуть виконувати тільки фіскальну функцію, яку вони виконують зараз, адже це дієвий фактор стимулювання зовнішньоекономічної діяльності. Саме податки повинні стати ефективним регулятором соціально справедливого перерозподілу доходів [3].

Головною формою вияву податкової політики у сфері ЗЕД є система оподаткування експортно-імпортних операцій, яка складається із встановлених видів податків та обов'язкових платежів. Оптимізацію такої системи оподаткування треба здійснювати шляхом надання податкових пільг, що надаються суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності, які відповідають таким критеріям [5]:

- експорт перевищує імпорт за фінансовий рік;
- обсяг експорту становить не менше 5% від обсягу реалізованих за фінансовий рік товарів;
- стабільна реалізація наукових товарів, а також товарів, в яких частина доданої вартості становить не менше 30%.

Податкове регулювання ЗЕД в Україні здебільшого розглядається тотожно до митно-тарифного регулювання, а його об'єктом виступають експортно-імпортні операції. В економічному розвитку України велику роль відіграють прямі іноземні інвестиції інноваційного спрямування, які також виступають об'єктом зовнішньоекономічних відносин і відповідно – податкового регулювання ЗЕД [4].

На нинішньому етапі розвитку ринкових відносин податки не можуть виконувати тільки фіскальну функцію, яку вони виконують тепер, адже це дієвий фактор стимулювання підприємницької діяльності. Саме податки повинні стати ефективним регулятором соціально справедливого перерозподілу доходів. Визначення основних напрямів реформування податкової політики та формування затрат на виробництво продукції і послуг слід базувати на захисті інтересів вітчизняного виробника.

Зі вступом України до СОТ роль податків як регулятора економіки зростає. Держава, маніпулюючи механізмом нарахування та сплати податків, податковими ставками й пільгами,

може стимулювати або обмежувати розвиток окремих галузей чи сфер економіки.

Одним із значимих інструментів податкового регулювання ЗЕД є податок на додану вартість (ПДВ) і його величина. Аналіз відношення ПДВ до обсягів доходу від реалізації товарів, робіт, послуг і відношення цього податку до сумарного обсягу виробничих запасів, готової продукції та товарів виявив множинні зв'язки між податковим навантаженням і зовнішньоекономічною діяльністю суб'єкта господарювання.

Висновки. Функціонування суб'єктів господарської діяльності здійснюється в умовах постійної конкурентної боротьби за ринки збуту. При цьому умови їх діяльності значною мірою визначаються податковими аспектами, тобто чинниками податкового впливу на їх діяльність.

Вивчення основних тенденцій застосування податку як регулятивного механізму підтверджує доцільність і необхідність поступової зміни акцентів від суто фіскальної функції оподаткування до регулюючої.

Оптимальне оподаткування зовнішньоекономічних операцій повинно давати змогу покривати існуючі фінансові потреби держави з мінімальними втратами народногосподарської ефективності. Воно має забезпечувати фінансову стабільність і передумови розвитку й країни в цілому, й окремих суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. У зв'язку із цим, податкове регулювання потребує особливого контролю з боку держави. Необхідно здійснювати постійний моніторинг з метою виявлення впливу податкових важелів на розвиток зовнішньоекономічної діяльності важливу роль у фінансовому регулюванні ЗЕД можуть відігравати важелі податкового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України № 959ХІІ від 16.04.1991 р., зі змінами і доповненнями.
2. Арутюнян С.С. Фінансовий механізм зовнішньоекономічної діяльності: навч. посіб. / С.С. Арутюнян. – О.: Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2006. –166 с.

3. Гребельник О. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності підручник / О. П. Гребельник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 696 с

4. Жук М. Територіальні чинники інтенсифікації зовнішньоекономічної діяльності / М. Жук // Економіка України. – 2002. – № 10. – С. 79–84.

5. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: навчальний посібник / [Ю. Г. Козак, Н. С. Логвінова І. Ю. Сіваченко та ін.]. – 2-ге вид., переробл. та доповн. – К.: Центр навч. л-ри, 2010. – 791 с

6. Курищук В. В. Банківське кредитування експортної діяльності підприємств в Україні / В. В. Курищук // Інвестиції: практика та досвід.– 2010. – № 1.

Коваленко Володимир Федорович,

старший викладач кафедри правознавства,

Полтавський інститут економіки і права Університету «Україна»

lev545964@ukr.net

Мельник Віктор Миколайович

здобувач вищої освіти спеціальності 081 «Право» СВО «Магістр»

Полтавський інститут економіки і права

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Дотримання конституційних гарантій трудових прав громадян посідає визначальне місце в системі загальнолюдських цінностей і є передумовою формування держави та суспільства, які забезпечують право людини на гідний рівень життя. Конституційні права та свободи людини, їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, головним обов'язком якої є затвердження і забезпечення цих прав та свобод. Одним з найбільш важливих засобів такого забезпечення є юридичні гарантії, безефективної системи яких неможливо забезпечити кожному громадянину безперешкодне здійснення наданих йому прав.

Виклад основного матеріалу дослідження. Право на працю – тобто на одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру, включаючи право на вільний вибір професії, роду занять і роботи, забезпечується державою. Держава створює умови для ефективної зайнятості населення, сприяє працевлаштуванню, підготовці і підвищенню трудової кваліфікації, а при необхідності забезпечує перепідготовку осіб, вивільнюваних у результаті переходу на ринкову економіку. Працівники реалізують право на працю шляхом укладення трудового договору про роботу на підприємстві, в установі, організації або з фізичною особою.

При укладенні трудового договору громадянин зобов'язаний подати трудову книжку. Без трудової книжки можливе прийняття на роботу лише за сумісництвом. Працівник зобов'язаний при вступі на роботу пред'явити також паспорт або інший документ, що посвідчує особу. Неповнолітні, яким ще не виповнилось 16 років, подають свідоцтво про народження. Військовослужбовці, звільнені з військової служби, подають військовий квиток. Звільнені з місць відбування кримінального покарання зобов'язані подати довідку про звільнення. Документи про освіту, професійну підготовку обов'язково подаються, якщо це необхідно для допуску до відповідної роботи.

В інших випадках подання цього документу не обов'язкове, але його подання може стати вагомим аргументом на користь доцільності прийняття такого працівника на роботу. У передбачених законодавством випадках працівник при прийнятті на роботу зобов'язаний подати також довідку про стан здоров'я (наприклад, особи, молодші 18 років, працівники харчової промисловості, громадського харчування тощо) та інші документи. Наприклад, іноземні громадяни подають дозвіл служби зайнятості на працевлаштування, особа, яка приймається на посаду державного службовця, має подавати за місцем майбутньої служби відомості про доходи та зобов'язання фінансового характеру.

Закон забороняє вимагати від осіб, які поступають на роботу, відомостей про їх партійну і національну приналежність, походження та документів, подання яких не передбачено

законодавством. Інколи роботодавець вимагає подання довідок про навчання, про попередню роботу, про забезпеченість житловою площею та наявність прописки, про склад сім'ї, про роботу за сумісництвом тощо. Такі вимоги є незаконними.

Трудовий договір може укладатися як в усній, так і в письмовій формі. У певних випадках, передбачених статтею 24 КЗпП України [2] дотримання письмової форми є обов'язковим: при організованому наборі працівників: при укладенні трудового договору про роботу в районах з особливими природними, географічними і геологічними умовами й умовами підвищеного ризику для здоров'я; при укладенні контракту; у випадках, коли працівник наполягає на укладенні трудового договору в письмовій формі; при укладенні трудового договору з неповнолітніми; при укладенні трудового договору з фізичною особою. Письмовий договір може укладатися і в інших випадках, передбачених законодавством. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 1994 року № 779 встановлена письмова форма трудових договорів з працівниками, діяльність яких пов'язана з державною таємницею.

Письмова форма трудового договору також передбачена ст. 25 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації (у разі укладення трудового договору з такою організацією), п. 14 Положення про порядок організації і проведення оплачуваних громадських робіт (при укладанні строкових трудових договорів на виконання таких робіт), ст. 15 Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу» (при укладанні трудового договору з працівником, який проходить таку службу). Трудовий договір, що містить зобов'язання про нерозголошення комерційної таємниці також укладається в письмовій формі. Письмова форма передбачає детальний виклад обов'язків як працівника, так і роботодавця щодо забезпечення трудового договору. Сюди можуть включатися, крім умов, встановлених за угодою сторін, також і умови, передбачені законодавством. У письмовій формі трудовий договір складається, як правило, в двох примірниках і підписується сторонами. Він може бути завірений печаткою підприємства. Один примірник знаходиться у працівника. Тому в разі відсутності у працівника

договору в письмовій формі необхідно вважати, що трудовий договір укладено в усній формі.

Частина 1 статті 40 КЗпПУ [2] наводить обмежений перелік підстав звільнення, а перелічені далі підстави припинення трудового договору з ініціативи роботодавця можна поділити на дві групи: звільнення з підстав, у яких є вина працівника (пункти 3, 4, 7, 8) та звільнення з підстав, що не залежать від волі (вини) працівника (пункти 1, 2, 5, 6, 10, 11). Кожна із цих підстав припинення трудового договору має свій порядок і гарантії, без дотримання яких звільнення не може вважатися законним. Загальними гарантіями є те, що відповідно до частини 2 статті 40 КЗпПУ [2] звільнення з підстав, зазначених у пунктах 1, 2, та 6 цієї статті, допускається, якщо неможливо перевести працівника (за його згодою) на іншу роботу, тобто законодавець проголосив цю гарантію як обов'язок. Її має бути збережено в проекті Трудового кодексу України.

Надзвичайно важлива гарантія, встановлена в частині 3 статті 40 КЗпПУ [2]. Не допускається звільнення працівника з ініціативи власника або уповноваженого ним органу в період його тимчасової непраце-здатності (крім звільнення за пунктом 5 цієї статті), а також у період перебування працівника у відпустці. Це правило не поширюється на випадок повної ліквідації підприємства, установи, організації. Уточнимо, що гарантія недопустимості звільнення в період тимчасової непраце-здатності має виняток, передбачений пунктом 5 статті 40 КЗпПУ: підставою розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця є нез'явлення на роботі більше 4 місяців підряд унаслідок тимчасової непрацездатності, за винятком відпустки у зв'язку з вагітністю й пологами, якщо законом не встановлено триваліший строк збереження місця роботи (посади) за певного захворювання. Але й у цьому випадку законодавець встановив певні гарантії: за працівниками, які втратили працездатність у зв'язку з трудовим каліцтвом чи професійним захворюванням, місце роботи (посада) зберігається до відновлення працездатності або встановлення інвалідності

Серед підстав припинення трудового договору з ініціативи роботодавця, передбачених статтями 40, 41 Кодексу законів про працю України, найбільш проблемним і таким, що потребує особливої уваги, є звільнення за пунктом 1 статті 40 – у зв'язку зі змінами в організації виробництва й праці, у тому числі ліквідації, реорганізації, банкрутства або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності чи штату працівників. Ця підстава розірвання трудового договору може вважатися законною лише після дотримання певного порядку та встановлених гарантій, які потребують більш ретельного аналізу.

Відповідно до статті 22 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» у разі, якщо роботодавець планує звільнення працівників із причин економічного, технологічного, структурного чи аналогічного характеру або в зв'язку з ліквідацією, реорганізацією, зміною форми власності підприємства, установи, організації, він повинен завчасно, не пізніше ніж за 3 місяці до намічуваних звільнень, надати первинним профспілковим організаціям інформацію щодо цих заходів, у тому числі інформацію про причини наступних звільнень, кількість і категорії працівників, яких це може стосуватись, про терміни проведення звільнень, а також провести консультації з профспілками про заходи щодо запобігання звільненням чи зведення їх кількості до мінімуму або ж пом'якшення несприятливих наслідків будь-яких звільнень [7].

Зазначена вимога закону спонукає роботодавця уникати запровадження фіктивних змін в організації виробництва та праці. Крім того, вона дає можливість знайти рішення щодо зменшення кількості вивільнюваних працівників, а також перевірити, чи були збережені права працівників, які, відповідно до законодавства, потребують додаткового захисту (жінок, інвалідів, молоді тощо). Також у статті 22 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» передбачено, що профспілки мають право вносити пропозиції державним органам, органам місцевого самоврядування, роботодавцям, їх об'єднанням про перенесення термінів, тимчасове припинення або скасування заходів,

пов'язаних із вивільненням працівників, які є обов'язковими для розгляду.

Важливою та незаперечною гарантією під час розірвання трудового договору за пунктом 1 статті 40 Кодексу законів про працю України є встановлення порядку вивільнення працівників, передбачене статтею 49-2 КЗпПУ, у якій встановлено, що про наступне вивільнення персонально попереджають працівників не пізніше ніж за 2 місяці.

Це положення повністю відповідає вимогам статті 11 Конвенції МОП №158 про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця 1982 р., відповідно до якої працівник, з яким намічено припинити трудові відносини, має право бути попередженим про це за розумний строк або має право на грошову компенсацію замість попередження, якщо він не вчинив серйозної провини, тобто такої провини, у зв'язку з якою було б недоцільно вимагати від роботодавця продовжувати з ним трудові відносини протягом строку попередження [8].

Іншою важливою гарантією захисту прав працівників у разі звільнення є проголошення переважного права на залишення на роботі певної категорії осіб. Відповідно до статті 42 КЗпПУ під час скорочення чисельності чи штату працівників у зв'язку зі змінами в організації виробництва й праці переважне право на залишення на роботі надається працівникам із вищою кваліфікацією та продуктивністю праці. Після скорочення працівників роботодавці повертаються до питання поновлення штату працівників. За цих обставин ефективно діє гарантія про переважне право на укладення трудового договору в разі поворотного прийняття на роботу, визначена в статті 42-1 Кодексу законів про працю України, у якій в імперативній формі проголошено, що працівник, з яким розірвано трудовий договір із підстав, передбачених пунктом 1 статті 40 цього кодексу (крім випадку ліквідації підприємства, установи, організації), упродовж одного року має право на укладення трудового договору в разі поворотного прийняття на роботу, якщо власник чи уповноважений ним орган приймає на роботу працівників аналогічної кваліфікації.

Переважне право на укладення трудового договору в разі поворотного прийняття на роботу надається особам, зазначеним у статті 42 КЗпПУ та в інших випадках, передбачених колективним договором. Умови відновлення соціально-побутових пільг, які працівники мали до вивільнення, визначаються колективним договором.

Іншою гарантією під час припинення трудового договору також належне оформлення звільнення працівника з роботи. Відповідно до статті 47 КЗпПУ власник або уповноважений ним орган зобов'язаний у день звільнення видати працівникові належно оформлену трудову книжку та провести з ним розрахунок у строки, зазначені в статті 116 кодексу. У разі звільнення працівника з ініціативи власника чи уповноваженого ним органу останній зобов'язаний також у день звільнення видати йому копію наказу про звільнення з роботи. В інших випадках звільнення копія наказу видається на вимогу працівника.

У разі мобілізації власника – фізичної особи свої обов'язки, визначені цією статтею, він має виконати впродовж місяця після своєї демобілізації без застосування санкцій і штрафів [4].

Додатковими гарантіями під час розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця є заборона на звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей. Відповідно до частини 3 статті 184 КЗпПУ звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до 3 років (до 6 років – згідно із частиною 6 статті 179 КЗпПУ) [2], одиноких матерів за наявності дитини віком до 14 років або дитини-інваліда з ініціативи власника чи уповноваженого ним органу не допускається, крім випадків повної ліквідації підприємства, установи, організації, коли допускається звільнення з обов'язковим працевлаштуванням. Обов'язкове працевлаштування цих жінок здійснюється також у випадках їх звільнення після закінчення строкового трудового договору.

Додаткові гарантії щодо інших категорій працівників під час розірвання трудового договору надаються неповнолітнім працівникам.

Відповідно до статті 198 КЗпПУ звільнення працівників молодше 18 років з ініціативи власника чи уповноваженого ним

органу допускається, крім дотримання загального порядку звільнення, лише за згодою районної (міської) служби в справах дітей. При цьому звільнення з підстав, зазначених у пунктах 1, 2 та 6 статті 40 КЗпПУ, провадиться лише у виняткових випадках і не допускається без працевлаштування.

Додаткові гарантії під час припинення трудового договору надаються членам профспілкових органів. Відповідно до статті 41 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [3] звільнення членів виборного профспілкового органу підприємства, установи, організації (у тому числі структурних підрозділів), його керівників, профспілкового представника (там, де не обирається виборний орган профспілки), крім дотримання загального порядку, допускається за наявності попередньої згоди членів виборного органу, а також вищого виборного органу цієї профспілки (об'єднання профспілок).

Звільнення з ініціативи роботодавця працівника, який обирався до складу профспілкових органів підприємства, установи, організації, не допускається протягом року після закінчення терміну, на який він обирався, крім випадків повної ліквідації підприємства, установи, організації, виявленої невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок стану здоров'я, що перешкоджає продовженню цієї роботи, або вчинення працівником дій, за які законодавством передбачається можливість звільнення з роботи чи зі служби.

Така гарантія не надається працівникам у разі дострокового припинення повноважень у цих органах у зв'язку з неналежним виконанням своїх обов'язків чи за власним бажанням, за винятком випадків, коли це обумовлюється станом здоров'я [3].

Згідно зі статтею 116 КЗпПУ під час звільнення працівника виплата всіх сум, що належать йому від підприємства, установи, організації, провадиться в день звільнення. Якщо працівник у день звільнення не працював, зазначені суми мають бути виплачені не пізніше наступного дня після пред'явлення звільненим працівником вимоги про розрахунок. Про нараховані суми, належні працівникові під час звільнення, власник або

уповноважений ним орган повинен письмово повідомити працівника перед виплатою зазначених сум.

У разі спору про розмір сум, належних працівникові під час звільнення, власник або уповноважений ним орган у будь-якому разі має в зазначеній у статті 116 КЗпПУ строк виплатити неоспорювану ним суму.

Варто визнати, що порушення строків видачі трудової книжки та розрахунку під час звільнення з роботи є одними з найчисельніших порушень із боку роботодавця, а тому ця проблема потребує додаткової уваги. Роботодавець в день звільнення не завжди видає належним чином оформлену трудову книжку й копію наказу про звільнення, не говорячи вже про виплату працівникові всіх належних сум, що є підставою для оскарження таких дій роботодавця в компетентному органі.

У зв'язку з аналізом зазначених гарантій підвищується увага до визначення й практики забезпечення права на захист у разі, якщо працівник вважає, що його права були порушені під час звільнення з роботи з ініціативи роботодавця. Це право він реалізовує шляхом оскарження дій роботодавця в компетентному органі. Порядок такого оскарження визначається главою 15 «Індивідуальні трудові спори» КЗпПУ, у статті 221 якого вказано, що трудові спори розглядаються комісіями із трудових спорів (КТС), а також районними, районними в місті, міськими чи міськрайонними судами. Такий порядок розгляду трудових спорів, що виникають між працівником і власником або уповноваженим ним органом, застосовується незалежно від форми трудового договору.

Відповідно до статті 224 КЗпПУ КТС є обов'язковим первинним органом щодо розгляду трудових спорів, які виникають на підприємствах, в установах, організаціях із числом працівників не менше 15 чоловік. Трудовий спір підлягає розгляду в КТС, якщо працівник самостійно або за участю профспілкової організації, що представляє його інтереси, не врегулював розбіжності під час безпосередніх переговорів із власником або уповноваженим ним органом. У статті 225 КЗпПУ встановлюються строки звернення працівника до КТС. Зокрема зазначається, що працівник може

звернутись до КТС у тримісячний строк із дня, коли він дізнався або мав дізнатись про порушення свого права, а в спорах про виплату належної йому заробітної плати – без обмеження будь-яким строком.

Порядок і строки розгляду трудового спору в КТС повно й конкретно визначаються статтями 226 та 227 КЗпПУ [2]. Оскаржуються рішення комісії протягом 10-денного строку в судовому порядку.

Рішення КТС підлягають виконанню роботодавцем у 3-денний строк після закінчення 10-денного строку на оскарження (стаття 229 КЗпПУ).

Діяльність КТС є неефективною через те, що вона формується трудовим колективом з урахуванням пропозицій керівництва із працівників, які в трудовому відношенні залежні від роботодавця та, відповідно, не можуть бути повністю незалежними під час вирішення трудового спору. У багатьох випадках на підприємствах взагалі не утворюються КТС, бо це не обов'язок роботодавця, а трудовий колектив не завжди готовий до формування такого органу, особливо на невеликих підприємствах та тих, що належать до приватної форми власності.

Це свідчить про те, що вирішення трудових спорів в трудових колективах себе віджило і тому не може бути належною гарантією захисту прав працівників. Якщо трудовий спір (наприклад, про незаконне звільнення) буде вирішено на користь працівника, то останній, відповідно до статті 235 КЗпПУ, повинен бути поновлений на попередній роботі органом, який розглядав спір, і цей орган водночас має прийняти рішення про виплату працівникові середнього заробітку за час вимушеного прогулу, проте не більше ніж за 1 рік. Важливою гарантією права на захист від незаконного звільнення є те, що рішення про поновлення на роботі незаконно звільненого працівника прийняте органом, який розглядає трудовий спір, підлягає негайному виконанню на користь працівника.

Висновки. Гарантію про недопустимість звільнення з роботи під час тимчасової непрацездатності працівників, закріплену в частині 3 статті 40 КЗпПУ, яка поширюється на випадки

припинення трудового договору з ініціативи роботодавця, необхідно поширити на всі випадки припинення трудового договору.

Всі підстави припинення трудового договору з ініціативи роботодавця, зазначені в статті 43 КЗпПУ[2], можна поділити на дві групи: звільнення з підстав, у яких є вина працівника (пункти 3, 4, 7, 8), та звільнення з підстав, що не залежать від волі (вини) працівника (пункти 1, 2, 5, 6, 10,11). Кожна з підстав припинення трудового договору має свій порядок і гарантії, без дотримання яких звільнення не може вважатися законним.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28.06.1996 р.: // www.rada.gov.ua – № 254к/96-ВР.
2. Кодекс законів про працю України (Ред. від 30.04.2017). URL : <http://zakon5.-rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
3. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV. Відом. Верховної Ради України. 1999. № 45. Ст. 397.
4. Ветухова І. А. До питання захисту трудових прав найманих працівників. Форми соціально-правового захисту працівників у службово-трудовах відносинах : Матеріали наук.-практ. конф. м. Суми, 2–4 черв. 2005 р. / І. А. Ветухова; за ред. В. С. Венедіктова. – Харків : Укр. асоц фахівців трудового права, 2005. – С. 15–19.
5. Грицишина Л. В. Реалії та перспективи закріплення юридичних гарантій захисту права на працю в умовах ринкової економіки / Л. В. Грицишина. – К.: унів. наук. записки, 2006. – №3. – С. 282–285.
6. Рабінович П. М. Здійснення прав людини: проблема обмежування (загальнотеоретичні аспекти) / П. М. Рабінович, І. М. Панкевич. – Львів: Астрон, 2001. – 108 с.
7. Лазукова Н. В. Гарантії та форми захисту прав людини в сфері праці / Н. В. Лазукова. – Одеса: Молодий вчений. 2015. – №1. – С. 208–211.

8. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці № 158 про припинення трудових відносин з ініціативи підприємця. Відом. Верховної Ради України. – 1994. – №23. – Ст.166.

9. Процевський А. І. Трансформація прав профспілок – реальність чи вимисел? / А. І. Процевський // Право України. – 1996. – №7. – С. 13–20.

Пивоварська Каріна Борисівна

к. іст. н., доцент, голова циклової комісії юридичних дисциплін
Полтавського кооперативного коледжу Полтавської
облспоживспілки

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Питання національної безпеки та її складових є надзвичайно актуальними для кожної держави, а в умовах сучасної України вони набувають характеру життєво необхідного.

Саме поняття «національна безпека» насамперед визначене у Законі України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року, у ст. 1, відповідно до якої «національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам» в тому числі у сфері, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки»[1]. Отже, Закон прямо визначає інформаційну безпеку важливою складовою національної безпеки, та у ст. 7 визначає наступні загрози національній безпеці в інформаційній сфері:

- прояви обмеження свободи слова та доступу до публічної інформації;
- поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії;
- комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм;

- розголошення інформації, яка становить державну таємницю, або іншої інформації з обмеженим доступом, спрямованої на задоволення потреб і забезпечення захисту національних інтересів суспільства і держави;

- намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації.

Закріплення інформаційної безпеки України – однієї із видів національної безпеки як важливої функції держави чітко визначено у ч. 1 ст. 17 Конституції України: «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [2].

Поняття «інформаційна безпека» знайшло своє законодавче закріплення у Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 9 січня 2007 року, який визначає, що інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації» [3].

У цій дефініції сутність інформаційної безпеки розкривається через визначення певних ключових елементів (об'єктів) цієї безпеки, щодо яких потрібно вжити заходів забезпечення безпеки з метою унеможливлення шкоди. Такими елементами є:

- якість інформації, котру використовують (забезпечення її повноти, вчасності та вірогідності);

- правила інформаційної діяльності (запобігання негативному інформаційному впливу та негативним наслідкам застосування інформаційних технологій);

- правові режими інформаційних ресурсів та доступу до інформації (забезпечення виконання визначених законодавством

правил розповсюдження та використання інформації, а також її цілісності, конфіденційності та доступності інформації). [4, с. 72–73].С.

У Законі України «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 року міститься поняття «інформаційна безпека телекомунікаційних мереж – здатність телекомунікаційних мереж забезпечувати захист від знищення, перекручення, блокування інформації, її несанкціонованого витоку або від порушення встановленого порядку її маршрутизації[5].

Фактично, ця дефініція наголошує насамперед на конкретних діях, пов'язаних із захистом інформації технічними засобами, що є актуальним не лише для телекомунікаційних мереж. Однак одного технічного розвитку недостатньо для всебічного забезпечення інформаційної безпеки, тому досить вірним вважається ствердження В. Петрика, що інформаційна безпека – стан захищеності особи, суспільства і держави, при якому досягається інформаційний розвиток (технічний, інтелектуальний, соціально-політичний, морально-етичний), за якого сторонні інформаційні впливи не завдають їм суттєвої шкоди [6].

Разом з тим, з юридичної точки зору, більш вдалим можна вважати визначення Н. М. Волошиної, котра стверджує, що інформаційна безпека – це захищеність встановлених законодавчо інформаційних процесів в державі, що забезпечують гарантовані Конституцією України умови розвитку людини, суспільства й держави, середовища суспільства, яке забезпечує її використання і розвиток на користь громадян, організацій, держави [7, с. 56].

Відповідно, А. Ю. Нашинець-Наумова у своїй монографії трактує інформаційну безпеку України як сукупність життєво важливих умов функціонування суб'єктів (особи, суспільства, держави) в інформаційній сфері та суб'єктивних (правових, політичних, інформаційних, наукових, оперативних-розшукових) можливостей їх усвідомлення й контролю [8, с. 10]. Необхідність гарантування інформаційної безпеки зумовлюється, по-перше, потребою забезпечення національної безпеки України в цілому, по-друге, існуванням таких загроз інформаційній сфері країни, які можуть завдавати значної шкоди загальним національним

інтересам, по-третє, врахуванням того, що за допомогою інформації можна впливати на зміну свідомості і поведінку людей [9, с. 2]. Отже, інформаційна безпека має три різновиди: інформаційної безпеки суспільства, особи, держави, які нерозривно пов'язані між собою, однак мають різне змістовне наповнення.

Інформаційна безпека особи – це стан захищеності психіки та здоров'я людини від деструктивного інформаційного впливу, який призводить до неадекватного сприйняття нею дійсності та (або) погіршення її фізичного стану.

Інформаційна безпека суспільства – можливість безперешкодної реалізації суспільством та окремими його членами своїх конституційних прав, пов'язаних з можливістю вільного одержання, створення й поширення інформації, а також ступінь їхнього захисту від деструктивного інформаційного впливу.

Інформаційна безпека держави – це стан її захищеності та інформаційного розвитку, при якому акції інформаційного впливу, спеціальні інформаційні операції, інформаційний тероризм, незаконне зняття інформації за допомогою спеціальних технічних засобів та комп'ютерна злочинність не завдають суттєвої шкоди національним інтересам [6].

Отже, інформаційна безпека держави, суспільства та особи в Україні визнана на законодавчому рівні важливою складовою національної безпеки, її поняття закріплене в інформаційних законах України, в яких також чітко визначено її різновиди.

Список використаних джерел;

1. Про основи національної безпеки України: Законі України від 19 червня 2003 року [Електронний ресурс].– Режим доступу // <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Конституція України 28 червня 1996 року [Електронний ресурс].– Режим доступу // <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки Закон України від 9 січня 2007 року [Електронний ресурс].– Режим доступу // <http://zakon.rada.gov.ua>

4. Кульчій О. О. Інформаційне право: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення навчальної дисципліни [Текст] / О. О. Кульчій. – Полтава. – 2015. – 193 с.
5. Про телекомунікації Законі України від 18 листопада 2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу // <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Петрик В. Сутність інформаційної безпеки держави, суспільства та особи / В. Петрик // Юридичний журнал. – 2009. – №5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3222>
7. Волошина Н. М. Поняття «безпека інформації» та «інформаційна безпека» в сучасному науковому просторі / Н. М. Волошина // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. – 2010. – №2(8).
8. Нашинець-Наумова А. Ю. Інформаційна безпека: питання правового регулювання: монографія [Текст] / А. Ю. Нашинець-Наумова. – К.: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – 168 с.
9. Боднар І. Р. Інформаційна безпека як основа національної безпеки / І. Р. Боднар // Механізм регулювання економіки [Текст]. – Суми. – 2014.

Артюх-Пасюта Олена Василівна,
к.е.н., доцент, доцент кафедри управління та адміністрування
Університету «Україна»
ev10111988@gmail.com

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АУДИТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вступ. Проведення аудиторської діяльності опосередковуються активною роботою з нормативно-правовими актами, які створюють передумови для проведення аудиту, визначають критерії перевірки фінансової звітності суб'єктів господарювання, розкривають вимоги до оформлення його результатів. Ключове місце в системі нормативно-правового регулювання аудиторської діяльності займають Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання

впевненості та супутніх послуг (далі - МСА). Разом з тим, МСА не адаптовані до вітчизняних особливостей аудиторського середовища і потребують розробки відповідних коментарів щодо їх використання.

Постановка завдання. Проблеми нормативно-правового регулювання аудиторської діяльності розглядаються в працях Р. Р. Грицина, О. А. Передерев'євої [3], С. Ф. Лазаревої, Р. Л. Ус [5], Н. А. Остап'юк [7], Г. Б. Пчелянська, Т. Д. Маркова, К. С. Дойчева [9], В. С. Слюсаренко [10], В. В. Рядська В. В. [11] та ін. Проте ґрунтовних рекомендацій щодо удосконалення нормативно-правового регулювання аудиторської діяльності автори не надають.

Метою статті є дослідження проблеми нормативно-правового регулювання аудиторської діяльності.

Результати дослідження. Аудит є однією з основних форм економічного контролю, головною функцією якого є об'єктивність оцінки облікової та звітної інформації про фінансово-господарську діяльність юридичних осіб, та базується на взаємній зацікавленості держави, адміністрації підприємства та їхніх власників.

Сьогодні аудиторська діяльність в Україні регулюється Законом України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [8], Господарським Кодексом [2], Кодексом етики професійних бухгалтерів [4], нормативними документами Аудиторської палати України, іншими нормативно-правовими актами, а також МСА [6].

Значення МСА [6] полягає в тому, що вони: забезпечують високу якість аудиторської перевірки; сприяють запровадженню в аудиторську практику наукових досягнень; допомагають користувачам зрозуміти процес аудиторської перевірки; допомагають аудиторам вести переговори з клієнтами; забезпечують зв'язок між окремими елементами аудиторського процесу; раціоналізують та полегшують працю аудиторів тощо.

МСА [6] складаються з чотирьох взаємопов'язаних послідовних частин:

основні постулати - це закономірності, логічні принципи та необхідні умови, які являють собою загальну основу МСА [6].

Вони слугують аудиторам в якості схеми формування незалежної думки та складання Звітів незалежних аудиторів;

загальні стандарти – це визначені якості та ступінь кваліфікації, якими повинен володіти аудитор, щоб ефективно та професійно виконати задачі, поставлені перед ним;

робочі стандарти – правила, якими керуються аудитори при вирішенні задач аудиту (планування, нагляд та контроль, збір достовірних даних і відповідне вивчення та оцінка системи внутрішнього контролю та бухгалтерського обліку;

стандарти звітності – правила, що стосуються форми, змісту, розміщення та передачі матеріалів за результатами аудиторської перевірки. У Звіті незалежного аудитора повинно бути вказано, чи відповідає фінансова звітність відповідним вимогам.

У табл. 1 наведено перелік та зміст МСА [6], які розкривають питання організації аудиту та складання Звіту незалежного аудитора

Робота аудитора здійснюється відповідно до документів, об'єднаних у дві групи: законодавчі та нормативно-правові акти України [2; 4; 8] та МСА [6].

Слід зазначити, що в різних країнах по-різному застосовують МСА [6]. Це пов'язано з тим, що МСА [6] по можливості їх практичного використання поділяються на декілька груп: перша група МСА – це такі, які в тій чи іншій країні можуть бути прийняті одразу без змін; друга група – це МСА, які можуть бути прийняті з незначними змінами; до третьої групи належать МСА, які потребують не лише уточнення, але й створення певних економічних, політичних та інших умов для їх запровадження; четверта група МСА, використання яких в даній країні залежить від історичних тенденцій розвитку та національної психології.

Розкриваючи проблеми нормативно-правового регулювання аудиторської діяльності, науковці в своїх працях приділяють увагу загальним положенням нормативної регламентації, констатують зміст і призначення МСА [6].

Піднімаючи питання нормативно-правового регулювання організації аудиторської діяльності Н. А Остап'юк [7] зосереджує увагу на обов'язковості використання МСА при проведенні

аудиту. Г. Б. Пчелянська, Т. Д. Маркова, К. С. Дойчева [9] надають положення та рекомендації, яких слід дотримуватися при проведенні аудиторських перевірок в комп'ютерному середовищі. В. Є. Слюсаренко [10], В. В. Рядська [11] розкривають сучасний стан законодавчо-нормативного регулювання організації аудиту в Україні. Р. Р. Грицина та О. А. Передереєва [3] досліджують проблеми оцінки ризиків в аудиторській діяльності та їх регулювання. Авторами наводиться переважно перелік нормативно-правових актів, які регулюють аудиторську діяльність в цілому, вказується значення та перелік МСА [6], здійснюється їх порівняння з діючими у попередні роки нормативами.

Висновки і перспективи подальших досліджень. МСА [6] розкривають основні принципи, яких слід дотримуватися під час аудиторських перевірок і допомагають аудиторам у виконанні їх професійних обов'язків. Безумовно, основна вимога до результатів аудиту залишається незмінною – це достовірність даних. Відповідно до цього, перспективним напрямом досліджень, який логічно випливає з розглядуваного підходу, є формування науково обґрунтованих засад удосконалення нормативно-правового регулювання аудиторської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Аудит : підручник / О. А. Петрик, В. О. Зотов, Б. В. Кудрицький [та ін.] ; за заг. ред. О. А. Петрик ; [редкол.: В. І. Єфіменко (голова) та ін.]. – Київ : КНЕУ, 2015. – 499 с.
2. Господарський Кодекс України від 02.10.2018р. № 2581-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Грицина Р. Р. Аудиторський ризик та його оцінка / Р. Р. Грицина, О. А. Передереєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrlogos.in.ua/documents/17_11_2015_15.pdf.
4. Кодексом етики професійних бухгалтерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://file:///C:/Users/Helen/Downloads/D6.pdf>.
5. Лазарева С. Ф. Методологічне і методичне забезпечення аудиту інформаційних технологій / С. Ф. Лазарева, Р. Л. Ус. //

Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 1(128). – С. 117–125.

6. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: видання 2016–2017 років. / Міжнародна федерація бухгалтерів. Перекл. з англ. мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apu.com.ua>.

7. Остап'юк Н. А. Проблеми нормативного регулювання організації аудиторської діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/51914/48131>.

8. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017р. № 2258-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

9. Пчелянська Г. Б. Особливості аудиту в комп'ютерному середовищі / Г. Б. Пчелянська, Т. Д. Маркова, К. С. Дойчева // Економіка харчової промисловості. – 2016. – Т. 8. – Вип. 3. – С. 46–51.

10. Слюсаренко В. Є. Аудит: сучасний стан та перспективи розвитку на Україні : монографія / В. Є. Слюсаренко. – Ужгород : «УжНУ», 2014. – 200 с.

11. Рядська В. В. Аудит в системі економічних відносин України: сучасний стан та концепція розвитку : монографія / В. В. Рядська. – Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2014. – 472 с.

Гапчич Дмитро Миколайович,
к.е.н. доц. кафедри управління та адміністрування,
Полтавський інститут економіки і права

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ, ЯК ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Вступ. Фінансова стабільність є важливою передумовою успішного ведення господарської діяльності, формує імідж господарюючого суб'єкта, є його візитною карткою. Тому

підприємствам і організаціям необхідно постійно дбати про фінансову стабільність, вживати заходів для її зміцнення.

Результати дослідження. Зазначимо, що досягається фінансова стабільність налагодженням ритмічної й ефективної роботи підприємства, завдяки комплексному управлінню виробничими фондами і джерелами їх формування. Цьому сприяють[3]:

- розроблення економічно обґрунтованого бізнес-плану і його невід’ємної складової - фінансового плану;

- контроль і аналіз виконання бізнес-плану, зокрема фінансового плану;

- використання конкретних заходів щодо фінансово-господарської стабілізації.

У контексті фінансової стабільності фінансовому плануванню має відводитися особлива роль, оскільки воно пов’язане з ресурсним чинником – формуванням, розміщенням і використанням фінансових ресурсів та отриманням прибутку на вкладений у господарську діяльність капітал. Саме у процесі фінансового планування економічно обґрунтовується потреба підприємства у капіталі для забезпечення виконання прогнозованих бізнес-планом обсягів господарської діяльності, яка сполучається з наявними і реальними для залучення джерелами фінансування, та створюються передумови фінансової стабільності підприємства.

Розглянемо порядок складання річного фінансового плану державного підприємства. Для підприємства іншої форми власності цей порядок має рекомендаційний характер. Тому фінансове планування і прогнозування для таких підприємств у ринковому середовищі – це прерогатива суб’єктів господарювання [1]. Вони самі визначають форму і зміст фінансового плану.

У процесі планування головну увагу приділяють доходам, витратам і прибутку, оскільки значна кількість кооперативних організацій і підприємств, нажаль, працюють збитково. Тому прибуткова діяльність – це результат виконання плану обороту від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), економії витрат, зведення до мінімуму непродуктивних витрат та отримання доходів від іншої операційної діяльності.

Порядок складання річного фінансового плану [2].

На першому етапі необхідно розробити план доходів, витрат і прибутку з тим, щоб упевнитися в економічній і фінансовій результативності прогнозованих видів діяльності, достатності очікуваного чистого прибутку для самоокупності (простого відтворення) та остаточно визначитися у напрямках діяльності. План доходів, витрат і прибутку можна скласти за формою, наближеною до звіту про фінансові результати (додаток 3 до ПсБО).

На другому етапі слід подбати про достатність грошових ресурсів для ритмічного кругообігу оборотних виробничих фондів і фондів обігу, тобто створити фінансові передумови виконання прогнозованих обсягів діяльності. Для цього доцільно скласти баланс грошових ресурсів, у якому відобразити потребу в обігових коштах для формування запасів планових оборотних засобів, з одного боку, і джерела формування обігових коштів – з другого. Слід зауважити, що структура джерел має бути не довільною, а такою, що забезпечить підприємству платоспроможність, кредитоспроможність і ліквідність поточних зобов'язань. Тому величина власних обігових коштів повинна бути прогнозованою, має встановлюватися норматив.

На третьому етапі необхідно визначити джерела фінансування капітальних вкладень, щоб уникнути недофінансування об'єктів і не допустити непланового вилучення власних коштів із обігу на капітальні вкладення. За великих обсягів капітальних вкладень доцільно скласти баланс фінансування капітальних вкладень, в якому відобразити їх напрями та конкретні джерела фінансування.

Четвертий етап пов'язаний із соціальною політикою підприємства. Щоб забезпечити успішне виконання показників бізнес-плану і фінансового плану зокрема, необхідно приділити належну увагу персоналу підприємства, його соціальному захисту, оскільки матеріальне заохочення є важливою мотивацією до праці, до інновацій. Від соціальної політики підприємства великою мірою залежить прогрес на підприємстві, трудова дисципліна і кадрова стабільність.

На завершальному етапі необхідно скласти прогнозний баланс активів і пасивів підприємства на кінець планового періоду, визначити структурні зміни, які відбудуться за умов виконання фінансового плану, оцінити їх вплив на фінансовий стан підприємства, розрахувати очікувані показники, за якими оцінюється фінансова стабільність,

провести їх порівняльний аналіз за останні 3–5 періодів, з тим щоб запобігти можливому погіршенню фінансового стану підприємства.

Із сказаного випливає, що кожний етап потребує певних економічно обґрунтованих розрахунків, на основі яких у балансовому взаємозв'язку формується функціонально самостійний розділ фінансового плану, який легко піддається контролю, аналізу, а за потреби – оперативному регулюванню. Всі розділи разом складають фінансовий план, який характеризує грошові потоки, пов'язані з кругообігом виробничих фондів, формуванням грошових доходів і власного капіталу, економічну ефективність і фінансовий стан підприємства. Такий фінансовий план можна вважати програмою та інструментом управління фінансами підприємства.

Слід зазначити, що комплексне фінансове планування потребує фахового підходу. У процесі розробки плану й контролю за ходом його виконання у полі зору фінансиста повинна бути вся різнобічна фінансово-господарська діяльність підприємства. Першочерговим його завданням має бути забезпечення фінансової стабільності суб'єкта господарювання шляхом максимального використання внутрішніх важелів ресурсного забезпечення кругообігу виробничих фондів, підвищення фондівіддачі і рентабельності активів, забезпечення високої ліквідності боргових зобов'язань. Водночас фінансовий менеджер повинен аналізувати доступну інформацію про діяльність конкурентів підприємства, прогнозувати вплив зовнішніх чинників на фінансовий стан підприємства, розробляти запобіжні чи альтернативні заходи, щоб забезпечити фінансову стійкість і конкурентоспроможність.

Висновки. Підсумовуючи, слід зауважити, що для забезпечення фінансової стабільності підприємств необхідно більше уваги приділяти фінансовому плануванню з тим, щоб забезпечувати ресурсами виконання прогнозованих бізнес-планом обсягів операційної та інвестиційної діяльності на засадах фінансової стійкості, створювати передумови для отримання чистого прибутку в розмірі, достатньому для самокупності й самофінансування. За наявності структурних одиниць і підрозділів треба систематично забезпечувати їх необхідним інструментарієм фінансового управління, надавати методичну й консультативну допомогу з фінансово-економічних питань.

Список використаних джерел:

1. Костіна Н. І. Фінансове прогнозування: методи та моделі / Н. І. Костіна, А. А. Алексєєва, О. Д. Васілін. – К.: Знання, 2015.
2. Климова О. О. Фінансове планування та фінансова стійкість підприємств / О. О. Климова // Фінанси України. – 2007. – №4.
3. «Навчальні матеріали онлайн» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/11510513/finansi/finansove_planuvannya_pidpriyemstvah

Кравецька Вікторія Сергіївна,

здобувач вищої освіти, спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування», СВО «Магістр»

Науковий керівник: Захарін Сергій Володимирович,

д.е.н. доц. кафедри управління та адміністрування,
Полтавський інститут економіки і права

ДОСЯГНЕННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ, ЇХ КОНЦЕПЦІЯ ВПРОВАДЖЕННЯ

Вступ: Серед взаємовідносин суб'єктів господарської діяльності, особливу роль відіграє підприємство, яке виступає основною організаційною одиницею народногосподарського комплексу країни.

В умовах ринкових відносин центр економічної діяльності переміщується до основної ланки економіки - підприємства. Саме на цьому рівні створюється продукція та надаються послуги, які необхідні суспільству.

Результати дослідження. В сучасних умовах проблема забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємств, особливо промислових, виходить на перший план в діяльності уряду. Від вирішення цих проблем залежить економічна безпека країни.

Американський професор М. Портер у своїх наукових роботах детально проаналізував різні підходи до пояснення причин конкурентоспроможності окремих підприємств і національних економік розвинутих країн. На його думку, конкурентні переваги підприємства на внутрішньому і світовому ринках багато в чому залежать від комплексу факторів, які склалися в країні, де воно розташоване. [2] Жоден з факторів, який розглядається окремо, не дозволяє достатньо переконливо відповісти на запитання що ж саме створює успіх підприємства в конкуренції.

Конкурентоспроможність країни і підприємства визначають основні фактори конкурентного середовища: людські ресурси (кількість, кваліфікація, вартість робочої сили, етика); фізичні ресурси (кількість, якість, доступність земельних ділянок, води, корисних копалин, якісних ресурсів і т. ін.); ресурс знань і інформації; грошові ресурси; інфраструктура країни і регіону; політичні фактори; економічні фактори; демографічні і культурні фактори; мікросередовище підприємства [3].

Як же підприємство може забезпечити конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі? Відповідь на це запитання цілком очевидне: підприємство повинно виробляти продукт, який стабільно буде знаходити покупців. Це означає, що продукт повинен, по-перше, цікавити покупця настільки, щоб він був готовий віддати за нього гроші, і, по-друге, цікавити покупця більше, ніж аналогічний чи схожий за споживчими якостями продукт, який виробляється іншими підприємствами. Якщо продукт володіє цими двома

Майкл Портер виділяє п'ять найбільш типових новацій, які дають конкурентні переваги [2].

1. Нові технології. Зміни в технології можуть створити нові можливості для розробки товару, нові способи маркетингу, виробництва і постачання. Підприємства, які використовують стару технологію, не можуть зрозуміти нову технологію, яка щойно з'явилася, і адекватно зреагувати на неї.

2. Нові потреби покупців. Часто конкурентні переваги виникають тоді, коли у покупців з'являються зовсім нові потреби. Ті підприємства, які вже закріпились на ринку, можуть цього не

помітити чи не відреагувати відповідним чином, тому що для того, щоб задовольнити ці потреби, необхідно створити новий ланцюг цінностей.

3. Поява нового сегменту ринку. Ще одна можливість отримання конкурентної переваги з'являється тоді, коли створюється цілком новий сегмент галузі. Тут є можливість не тільки вийти на нову групу покупців, але можливість знайти новий, більш ефективний спосіб випускати деякі види продукції чи нові підходи до певної групи покупців.

4. Зміни вартості чи компонентів виробництва. Конкурентна перевага часто переходить з рук в руки внаслідок зміни абсолютної чи відносної вартості компонентів, наприклад, робоча сила, сировина, енергія, транспорт, зв'язок, засоби інформації чи устаткування.

5. Зміни державного регулювання. Зміни політики уряду в таких галузях як стандарти, охорона навколишнього середовища, вимоги до нових галузей та торгівельні обмеження – ще один розповсюджений стимул для новацій, які ведуть до конкурентних переваг.

Утримати перевагу можна за рахунок трьох основних факторів. Перший фактор визначається джерелом переваги. Існує ціла ієрархія джерел конкурентної переваги з точки зору їхнього утримання. Переваги нижчого рангу, наприклад, дешева робоча сила або сировина, досить легко можуть одержати і конкуренти. Вони можуть скопіювати ці переваги.

Стратегія конкуренції – це план дій підприємства, який спрямований на досягнення успіху в конкурентній боротьбі на даному ринку [4]. Цей план постійно адаптується до змін ринкових і конкурентних умов. Під час розробки конкурентної стратегії виробник повинен, з одного боку, найбільш повно показати себе, свої сильні і слабкі сторони, свою позицію в галузі, з іншого – повинен враховувати структуру самої галузі і національної економіки в цілому. Цілі стратегічного розвитку мають, в першу чергу, відображати напрями діяльності з подолання слабких і зміцнення сильних конкурентних позицій підприємства.

Існують два основних моменти, за якими визначають ступінь розробленості стратегії конкуренції:

1) дає чи ні стратегія підприємству конкурентну перевагу, дозволяє чи ні йому зайняти вигідну позицію на ринку в довготривалій перспективі;

2) дозволяє чи ні стратегія отримувати підприємству високий прибуток.

Розрізняють три види типових стратегій, які спрямовані на підвищення конкурентоспроможності підприємства:

1. Прагнення бути виробником з найменшими в галузі витратами (стратегія лідерства за низькими витратами).

2. Прагнення тим чи іншим чином надати своїй продукції риси, які відрізняють її від виробів конкурентів (стратегія диференціації).

3. Концентрація зусиль на вузькій частині ринку, а не робота на всьому ринку (стратегія ринкової ніші).

Будь-яка із стратегій є ризиковою, їхнє застосування примушує конкурентів діяти у відповідь. Особливість у тому, що перелічені стратегії не перетинаються між собою.

Висновки. Отже, зрозуміло, що підприємство, яке обрало стратегію лідерства у зниженні витрат, може використовувати фактор диференціації. Підприємство, яке робить ставку на диференціацію товару, повинно шукати шляхи зниження витрат. Однак це не означає, що можна одночасно ефективно використовувати обидві стратегії. Підприємство в такому випадку буде відчувати нестачу інвестицій і йому буде забезпечена низька рентабельність. Такий виробник або втрачає багатьох споживачів, які вимагають встановлення низьких цін, або повинен пожертвувати прибутком, щоб відірватися від підприємств, які пропонують низьку ціну.

Список використаних джерел:

1. Виханский О.С. Стратегическое управление.: Учеб. для студентов / О. С. Виханский. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Гардарики, 2010, – 292 с.

2. Портер М. Стратегія конкуренції: Методика аналізу галузей і діяльностей конкурентів / А. Олійник, Р. Скільський (пер. з англ.). – К.: Основи, 2008. – 390 с.
3. Фатхутдинов Р. А. Система менеджмента: учебно-практич. Пособие / Р. А. Фатхутдинов. – М.: АО «Бізнес-школа», «Интел-синтез», 2012, – 368 с.
4. Кныш М. И. Конкурентные стратегии: учеб. Пособие / М. И. Кныш. – Санкт-Петербург, 2010. – 284 с.

Джамалутдінов Шаміль Магомедінович
здобувач вищої освіти, спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування», СВО «Магістр»

Науковий керівник: Черкас Віра Володимирівна,
доцент кафедри управління та адміністрування,
Полтавський інститут економіки і права

ПРОБЛЕМАТИКА ТА ПРОГМАТИК ФІНАНСУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Вступ. Мале підприємництво – це істотна складова ринкового господарства, невід’ємний елемент конкурентного механізму. Мале підприємництво дає ринковій економіці гнучкість, мобілізує фінансові і виробничі ресурси населення, несе в собі могутній антимонопольний потенціал, слугує серйозним фактором структурної перебудови і забезпечення проривів науково-технічного прогресу, вирішує проблему зайнятості та інші соціальні проблеми ринкового господарства.

Результати дослідження. Значення вивчення проблем розвитку малого підприємництва підсилюється тим, що малому бізнесу менш за все пощастило у відношенні державної та іншої підтримки. Недооцінка малого підприємництва, ігнорування його економічних і соціальних можливостей можуть бути кваліфіковані як великий, стратегічний прорахунок, який може призвести до багатьох народно-господарських негативів.

Без підтримки держави і без власної внутрішньо групової взаємодії малий бізнес не може протистояти у конкурентній боротьбі

великому капіталу, відстоювати свої економічні, політичні і соціальні інтереси.

Потенціал малих підприємств залишається нереалізованим. Існують серйозні економічні і адміністративні бар'єри для виходу нових підприємств на ринок і розвитку їх діяльності. Все більша кількість малих підприємств змушенні перебувати «в тіні» завдяки нестійкому законодавству.

Мале підприємництво не має яких-небудь істотних переваг в кредитно-фінансовій системі, в митному захисті, відчуває значні перешкоди в розвитку бізнесу, діє в неймовірно складних умовах для існування. Для представника малого підприємництва не вигідна будь-яка підприємницька діяльність в сфері виробництва, тому він намагається затвердитися в торгівлі і посередництві.

У той же час в малий бізнес вступає все більша кількість громадян. Заняття власною справою як природна форма прояву здібностей людини і реалізація його громадянських прав формують умови створення самостійного суспільного прошарку підприємців, які складають соціально-політичну базу демократичних перетворень суспільства.

Проблема фінансування суб'єктів малого підприємництва полягає в обмеженні доступу до таких традиційних для ринкової економіки джерел фінансових ресурсів, як коштів банківської системи та ринку цінних паперів [1].

Банківські кредити використовуються обмежено через великі процентні ставки та відсутність гарантій для банків (у вигляді застав або високоліквідних активів). Такий стан посилюється в кризових умовах економіки України.

Як правило, фінансування малих підприємств банками здійснюється у формі овердрафту. Плата за кредит при цьому варіюється залежно від ризикової премії підприємців і перевищує зазвичай основну ставку процента на 1-5%. Переваги цієї форми фінансування пов'язані насамперед із гнучкістю банківської політики.

Доступ на фондовий ринок підприємств невеликого та середнього розміру досить ускладнений. Це пов'язано із витратами від недооцінки цінних паперів підприємств. Недооцінка при первинному розміщенні акцій може сягати 10% від їх реалізованої вартості, і з точки

зору емітента це прямі втрати, пов'язані із залученням зовнішнього фінансування. Іншою причиною є страх одноосібного власника втратити контроль над своєю фірмою через продаж акцій. До того ж особливі умови економіки України, а саме недорозвинутість ринку цінних паперів, не дають змоги розглядати такий напрямок отримання фінансових ресурсів як повноцінний чи взагалі можливий.

Звуження вказаних джерел фінансових ресурсів підвищує роль власних коштів. Приблизно 55% фірм повністю підтримується за рахунок власних коштів. Також підвищується роль кредиту у формі заборгованості [3]:

- за розрахунками з партнерами (через відповідний механізм товарного кредиту, впровадження вексельного обігу);
- за розрахунками з бюджетом (завдяки відстроченню сплати податків та подовженню терміну сплати податку);
- за оплатою праці (оскільки часто на малих підприємствах працівниками є їхні власники, їхні родичі, вони можуть відмовлятися від негайного споживання для фінансування підприємства)

Існують спеціалізовані джерела підтримки малих підприємств, до яких треба віднести: державну фінансову допомогу, міжнародну донорську допомогу, підтримку великими підприємствами. В Україні державна фінансова допомога малим підприємствам проводиться в рамках державних цільових програм підтримки малого підприємництва за рахунок бюджетних коштів. Але ці програми не стали дійовими інструментами фінансової підтримки малих підприємств, що пов'язано з незначними фінансовими можливостями, викликаними обмеженими ресурсами бюджетної системи. Іншим напрямком державної підтримки є пільги в оподаткуванні. Податківцям немає сенсу закривати очі на результати опитування підприємців, які серед головних перешкод називають високий податковий тягар, що змушує певну частину суб'єктів підприємницької діяльності перебувати «у тіні». Враховуючи чинники, які перешкоджають розвитку підприємництва (високо монополізована структура економіки, недосконалість кредитних джерел фінансування тощо), податкова адміністрація України намагається запроваджувати ефективне стимулююче оподаткування малого бізнесу. Йдеться про застосування спрощеної системи оподаткування, змістом якої є

диференційовані механізми, які враховують особливості господарської діяльності тих чи інших прошарків підприємництва.

Існуюча система оподаткування малого підприємництва створює альтернативні можливості вибору найбільш ефективного механізму. Але водночас податкові ставки певних видів підприємницької діяльності запроваджуються за рішеннями відповідних місцевих органів влади, тобто здебільшого на суб'єктивних підставах.

Для фінансування інвестиційних проєктів суб'єктів підприємницької діяльності залучаються кошти міжнародних фінансових організацій.

Специфіка забезпечення малих підприємств фінансовими ресурсами полягає у використанні неординарних методів фінансування. До них слід віднести: мікрокредитування, лізинг та венчурне фінансування. Мікрокредитування спрямоване на фінансування і надання допомоги найменшим підприємствам.

Лізинг не є специфічним методом залучення матеріально-технічних і фінансових ресурсів для малого підприємництва, оскільки його широко використовують й великі компанії. Але лізинг для малого підприємництва забезпечує наступні переваги [2]:

– стовідсоткове кредитування, яке не потребує негайного початку платежів;

– набагато простіше отримання контракту за лізингом, ніж позики. Лізинг передбачає цільове використання коштів, а саме на придбання устаткування, та забезпечення позики у вигляді цього ж обладнання;

– можливість через лізинг сучасних і високопродуктивних технічних засобів не тільки оперативно реконструювати виробництво, а й спрямовувати зекономлені кошти на інші потреби.

Венчурне фінансування стосується малих підприємств у наукомістких галузях економіки, де вони спеціалізуються на проведенні наукових досліджень та інженерних розробках. Воно має такі характеристики:

– фінансові засоби вкладаються у венчурний бізнес без матеріального забезпечення і без гарантій, при цьому інвестори ідуть на великий ризик;

– передбачається обов'язкова пайова участь інвестора у

статутному капіталі фірми в прямій чи опосередкованій формі (не більше 50%);

– засоби надаються на довготривалій термін на безповоротній основі, тому в більшості випадків інвестори чекають 3-5 років, щоб упевнитися в перспективності вкладень;

– передбачається активна участь інвестора в управлінні підприємством, яке фінансується.

Іншою проблемою щодо забезпечення фінансовими ресурсами малих підприємств є потреба у фінансовому інституті, який сприяв би руху тимчасово вільних коштів у розпорядження суб'єктів малого бізнесу. Існуючі фінансові інститути не орієнтовані на інтереси малих підприємств. Банки надають коротко- та середньотермінові кредити здебільшого тривало діючим підприємствам під заставу, яка набагато переважає надану позику, що перешкоджає використанню малими підприємствами коштів цих установ. Страхові компанії, інвестиційні фонди та компанії не дають змоги використовувати їхні ресурси для підтримки малого підприємництва України. Біржі, позабіржові торгові системи недоступні для малих підприємств через існуючі вимоги включення цінних паперів підприємства у лістинг.

Висновки. Розвиток сектора малого бізнесу наштовхується на значні перешкоди, однією з найвагоміших із яких є забезпечення фінансовими ресурсами. Тому необхідна дієва підтримка з боку держави та великих компаній, пошук нових методів фінансування малих підприємств і створення орієнтованої на них фінансової інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Заїкіна О.О. Проблеми розвитку малого бізнесу на сучасному етапі трансформації економіки України / О.О. Заїкіна // Збірник матеріалів конференції «Проблеми розвитку малого бізнесу в Україні». – УПСК, 2016. – с. 47–51.
2. Шваб Л. І. Економіка підприємства: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, 4-ге вид. / Л. І. Шваб. – К.: Каравела, 2015. – 568 с.
3. «Мале підприємництво і його роль у реформуванні економіки та зміцненні місцевих бюджетів». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bestreferat.ru/referat-126444.html>

Александрова Єлизавета Юрївна,
студентка IV курсу Полтавського юридичного коледжу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
liza.aleksandrova.1999@bk.ru

Науковий керівник: Кльопова І.Г.
викладач Полтавського юридичного коледжу Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МИРОВА УГОДА, ЯК СУДОВА ПРОЦЕДУРА У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО

Банкрутство підприємств в Україні є поширеним явищем сьогодення. Світова економічна криза, нестабільність економічного і політичного середовища в країні, недосконалість податкового законодавства призвели до збільшення кількості неплатоспроможних підприємств, які прямують до банкрутства, що призводить у більшості випадків до ліквідації таких підприємств.

Загалом банкрутство є регулятором ринкової економіки, основне призначення якого полягає у «відсіюванні» неефективних, неплатоспроможних та збиткових суб'єктів підприємницької діяльності. Незважаючи на це, ми можемо констатувати, що рівень банкрутства в Україні є досить високим [3].

Актуальність проблеми банкрутства підприємства в Україні особливо загострюється у зв'язку з кризовими явищами в економіці країни як в цілому, так і на рівні кожного окремого підприємства.

Відповідно до ч. 1 ст. 212 Господарського кодексу України та ч. 1 ст. 7 Закону України (далі – ЗУ) «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» щодо боржника застосовуються такі судові процедури банкрутства, як:

- 1) розпорядження майном боржника;
- 2) мирова угода;
- 3) санація (відновлення платоспроможності) боржника;
- 4) ліквідація банкрута [1; 2].

Тож у своїй роботі хочу більш детально дослідити судову процедуру банкрутства, а саме мирову угоду. Розробкою даної теми займалися такі вчені як: К. Анохіна, Н. Барбашова, З. Будько,

В. Мамутова, Б. Полякова, В. Степанова, Г. Тимченко, Т. Шевченко, С. Якубова та ін.

Ст. 77 ЗУ «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 р. передбачено, що під мировою угодою у справі про банкрутство розуміється домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочки та/або розстрочки, а також прощення (списання) кредиторами боргів боржника, яка оформляється шляхом укладення угоди між сторонами. Мирова угода може бути укладена на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство. У процедурі розпорядження майном боржника мирову угоду може бути укладено лише після виявлення всіх кредиторів і затвердження господарським судом реєстру вимог кредиторів. Рішення про укладення мирової угоди від імені кредиторів приймається комітетом кредиторів більшістю голосів кредиторів – членів комітету та вважається прийнятим за умови, що всі кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника, висловили письмову згоду на укладення мирової угоди. Рішення про укладення мирової угоди приймається від імені боржника керівником боржника чи арбітражним керуючим (керуючим санацією, ліквідатором), які виконують повноваження органів управління та керівника боржника і підписують її. Від імені кредиторів мирову угоду підписує голова комітету кредиторів. Власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника має право брати участь в обговоренні умов мирової угоди в процедурах санації та ліквідації. Арбітражний керуючий зобов'язаний попередньо погоджувати мирову угоду з органом, уповноваженим управляти державним майном, стосовно державних підприємств або підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків. Цей орган у десятиденний строк з дня одержання проекту мирової угоди зобов'язаний його розглянути та надати свій висновок про погодження або відмову у погодженні мирової угоди. Дії (бездіяльність) уповноважених державних органів щодо погодження мирової угоди можуть бути оскаржені арбітражним керуючим до господарського суду у межах провадження справи

про банкрутство. З прийняттям рішення про укладення мирової угоди припиняється дія процедур розпорядження майном боржника, санації та ліквідації. Якщо мирова угода містить умови про виконання зобов'язань боржника третьою особою, то така мирова угода має бути підписана з боку третьої особи [2].

На відміну від інших процедур (санації, ліквідації чи розпорядження майном) мирова угода має універсальний характер. Вона не має самостійного значення і проявляється в інших судових процедурах.

Відповідно до ч. 4 ст. 79 ЗУ «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» мирова угода повинна містити положення про розміри, порядок і строки виконання зобов'язань боржника; відстрочку чи розстрочку або прощення (списання) боргів чи їх частини. Крім того, мирова угода може містити умови щодо виконання зобов'язань боржника третіми особами та задоволення вимог кредиторів іншими способами, що не суперечать закону [2].

Вважається, що мирова угода є досить привабливою саме для боржника, оскільки реалізація умов мирової угоди відбувається без контролю комітету кредиторів та господарського суду. Боржник може продовжувати свою діяльність, його керівництво не звільняється та немає необхідності звітувати перед кредиторами та судом.

Мирова угода, як судова процедура, ставить своєю головною задачею досягнення згоди між кредиторами та боржником по врегулюванню боргу і відновлення платоспроможності господарюючого суб'єкта.

Отже, можна зробити висновок про те, що мирова угода є складним юридичним явищем, що має подвійну приватно-публічну та матеріально-процесуальну природу. Але, насамперед, це своєрідний матеріально-правовий спосіб захисту суб'єктивного права (як засіб здійснення прав і інтересів в разі їх порушення або оспорювання) суб'єктів підприємницької діяльності.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 06 листопада 1991 р. № 1798-ХІІ. ВВРУ. 1991. – № 21–22. – 144 с.
2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14 травня 1992 р. №2343-ХІІ. ВВРУ. 1992. – Ст. 440.
3. Процедура санації. Ліквідаційна процедура. Мирова угода в справі про банкрутство [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://mirznanii.com/a/31962-3/protsedura-sanats-likvdatsyna-protsedura-mirova-ugoda-v-sprav-pro-bankrutstvo-3>.

Аношкіна Валерія Григорівна

здобувач вищої освіти спеціальності 081 «Право» СВО «Магістр»
Полтавського інституту економіки і права

Науковий керівник: Сарана Сергій Володимирович

к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавств
Полтавського інституту економіки і права
saranaserg@ukr.net

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА МАТЕРІАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Трудові правовідносини на рівні з цивільними, адміністративними, господарськими, фінансовими, кримінальними складають основу сучасного суспільства, регулюючи одну з найважливіших сфер життєдіяльності суспільства та держави. При цьому, дані правовідносини потребують належного механізму відповідальності осіб, які є їх учасниками шляхом застосування до них певних заходів впливу у вигляді законодавчо закріплених видів відповідальності у тому числі матеріальної відповідальності у трудових правовідносинах.

Белінський Е. С., визначає матеріальну відповідальність робітників і службовців за трудовим правом як добровільне чи примусове виконання в установленому законом розмірі і порядку їх обов'язку з відшкодування шкоди, заподіяної трудовим

майновим правопорушенням підприємству, з яким вони перебували у трудових правовідносинах на момент заподіяння шкоди [1, с. 39]. Тобто дана шкода носить певний матеріальний характер та може бути відшкодована працівником його роботодавцю.

Як вважає В.К. Колосов, матеріальна відповідальність є одним з видів юридичної відповідальності поряд з такими, наприклад, як адміністративна, цивільно-правова, кримінальна. Трудове законодавство закріплює види матеріальної відповідальності, випадки і межі її застосування, порядок відшкодування заподіяної шкоди. На його думку, матеріальна відповідальність робітників і службовців – це юридична відповідальність, яка настає за майнову шкоду, заподіяну підприємству (установі, організації) з вини працівника, і застосовується в порядку, встановленому трудовим законодавством [2, с. 87]. Тобто дана відповідальність безпосередньо пов'язана з трудовими правовідносинами і регулюється виключно нормами трудового законодавства.

Разом з цим, не можна оминати увагою і матеріальну відповідальність роботодавця, який теж може бути порушником норм трудового права в частині заподіяння матеріальної шкоди працівнику. Та має за це нести встановлену законодавством відповідальність. З цього приводу, П.Р. Ставицьким було обґрунтовано двосторонній характер матеріальної відповідальності та необхідність врегулювання цих відносин нормами трудового права [3, с. 9]. На вказане питання звертає увагу і Л. Григор'єва, аргументуючи її необхідність принципом взаємності трудових правовідносин [4].

Не можна оминати увагою і все більші проникнення у трудове право норм цивільного права, зокрема в частині укладання контрактів, які встановлюють особливості правовідносин між працівниками та роботодавцями. А також переходу на залучення осіб за цивільно-правовими договорами, що також ілюструє дану тенденцію.

Таким чином, аналіз становлення та розвитку законодавства про матеріальну відповідальність у трудовому праві України

призводить до висновку, що серед основних недоліків діючого вітчизняного законодавства про матеріальну відповідальність є певна невизначеність її правової природи (цивільно-правової чи трудової), відсутність кодифікаційних та належним чином закріплених норм про матеріальну відповідальність роботодавця, в тому числі відсутність норм про відшкодування моральної шкоди.

Список використаних джерел:

1. Белинский Э.С. Материальная ответственность рабочих и служащих / Э. С. Белинский. – Киев, 1984.
2. Колосов В.К. Материальная ответственность рабочих и служащих / В. К. Колосов. – М.: «Экономика», 1990. – 155 с.
3. Стависский П.Р. Проблемы материальной ответственности в советском трудовом праве / П. Р. Стависский. – Одесса, 1982. – 184 с.
4. Григор'єва Л. Матеріальна відповідальність сторін трудового договору / Л. Григор'єва // Праця і зарплата. – 2001. – №20. – С.8–10.

Артеменко Роман Вікторович,

здобувач вищої освіти спеціальності «Право» ОР «Бакалавр»
Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна»

Науковий керівник: Аванесян Геннадій Миколайович,

доцент кафедри правознавства,
Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна»

ЗАСТАВА, ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Застава – це спосіб забезпечення виконання зобов'язання, при якому кредитор-заставодержатель має право у разі невиконання боржником (заставодавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом.

Застава може виникати на підставі закону, договору та судового рішення (ст. 574 Цивільного кодексу (далі: ЦК)). До

«законної» застави застосовуються положення ЦК щодо застави, яка виникає на підставі договору, коли інше не встановлене законом.

Згідно зі ст. 3 Закону «Про заставу» від 2 жовтня 1992 р. заставою може забезпечуватися будь-яке зобов'язання. Зобов'язання, яке забезпечується заставою, називається основним зобов'язанням. Заставне зобов'язання є акцесорним (додатковим) до основного [1].

Заставою можуть забезпечуватися і вимоги, які виникнуть у майбутньому (ст. 573 ЦК): 1) забезпечення умовних (з відкладальною умовою) правочинів, у яких права та обов'язки сторін виникають або припиняються залежно від настання певної обставини, стосовно котрої невідомо, настане вона чи ні; 2) забезпечення зобов'язань, які можуть виникнути між заставодержателем і заставодавцем, за умови визначення їх суті, розміру і строку виконання.

Згідно з ч. 2 ст. 589 ЦК застава забезпечує вимогу кредитора-заставодержателя у повному обсязі, включаючи сплату процентів, неустойки, відшкодування збитків, завданих порушенням зобов'язання, необхідних витрат на утримання заставленого майна, а також витрат, понесених у зв'язку з пред'явленням вимоги, якщо інше не встановлено договором.

Предметом застави може бути будь-яке майно (речі, гроші, цінні папери, майнові права), за винятком тих обмежень, що встановлюються законом. Не може бути заставлене: 1) майно, вилучене з цивільного обороту; 2) національні культурні та історичні цінності, які є об'єктами державної власності і занесені або підлягають занесенню до Державного реєстру національної культурної спадщини; 3) інше майно, застава якого прямо заборонена законом. Крім того, не можуть бути заставлені вимоги, що мають особистий характер (вимоги про стягнення аліментів, про відшкодування шкоди, заподіяної життю).

Закон передбачає можливість застави так званого «майбутнього майна» – речей та майнових прав, які заставодавець набуде після укладення угоди про заставу (майбутній урожай, приплід худоби тощо). Права заставодержателя на річ, яка є

предметом застави, поширюються на її приналежності, якщо інше не встановлене договором.

Майно, що є у спільній власності, може бути передане в заставу лише за згодою всіх співвласників (ст. 578 ЦК). Застава частки в спільній частковій власності взагалі забороняється: майно, яке перебуває у спільній частковій власності, може бути самостійним предметом застави за умови виділення його в натурі (ч. 2 ст. 6 Закону «Про заставу») та ч. 2 ст. 6 Закону «Про іпотеку»).

Сторонами договору застави є заставадержатель – кредитор за основним зобов'язанням та заставадавець – особа, яка надає майно у заставу. Кредитор набуває заставне право на заставлене майно. Отже, річ, яка є власністю однієї особи, стає обтяженою на користь іншої. Тому кредитора-заставадержателя інакше називають обтяжувач, а право застави, яке йому належить, забезпечувальним обтяженням.

Укладати договір застави можуть фізичні особи, юридичні особи, держава, інші суб'єкти публічного права. Згідно з ч. 2 ст. 583 ЦК надати майно в заставу може: 1) власник речі або особа, якій належить майнове право; 2) особа, якій власник речі або особа, котрій належить майнове право, передали річ чи майнове право і право заставити майно.

Заставадавцем може бути як боржник за основним зобов'язанням, так і третя особа – майновий поручитель (ч. 1 ст. 583 ЦК). Він повинен бути власником майна і мати право його відчужувати, і зобов'язується відповідати за боржника за основним зобов'язанням не всім своїм майном, а певною конкретною спеціально виділеною річчю. Солідарної відповідальності боржника і майнового поручителя перед заставадержателем не виникає. Майновий поручитель має право виконати основне зобов'язання у разі невиконання його боржником з метою запобігання зверненню стягнення на предмет застави. Специфіка відносин полягає у тому, що третя особа може виконати зобов'язання всупереч бажанням як кредитора, так і боржника, але лише за умови, що склалися підстави для звернення стягнення на предмет застави.

Договір застави укладається у письмовій формі (ст. 547 ЦК). Якщо предметом застави є нерухоме майно, космічні об'єкти, договір застави підлягає нотаріальному посвідченню. Таке посвідчення здійснюється за місцем знаходження нерухомого майна, договору застави космічних об'єктів – за місцем їх реєстрації. У інших випадках договір застави може бути нотаріально посвідчений, якщо на цьому наполягає будь-яка із сторін. Недодержання цих вимог тягне за собою нікчемність договору (ст. 14 Закону «Про заставу»; ст. 220 ЦК).

Будь-яка особа перш, ніж укласти договір застави, може перевірити: чи не обтяжене майно, яке пропонується під заставу, правом іншої особи.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України / Режим доступу: <https://urist-ua.net/>

Баган Марта Валеріївна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», ОР «Бакалавр»
Полтавської державної аграрної академії
bagan99@mail.ua

Науковий керівник: Козаченко Юлія Анатоліївна
к.ю.н., доцент кафедри підприємництва і права
Полтавської державної аграрної академії

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОДВІЙНОГО ГРОМАДЯНСТВА

Громадянство для людини має дуже важливе значення, оскільки визначає не лише її політичний та соціальний статуси, а й матеріальне й духовне благополуччя. Громадянство для людини виступає важливим чинником її життя, дає можливість користуватися державними гарантіями, захищати свої права та інтереси як всередині країни, так і поза її межами.

Біпатризм або подвійне громадянство – це правове становище фізичної особи, яка одночасно перебуває у громадянстві двох чи більше держав. Термін «подвійне громадянство» означає, що, крім громадянства України, особа має ще й громадянство її адміністративно-територіальних одиниць.

Одночасне перебування в громадянстві кількох держав позначає термін «множинне громадянство» [1].

Проблема множинного громадянства набула особливої гостроти як для України, так і для міжнародної спільноти в цілому. У першу чергу це пов'язано із зростанням темпів міграційних процесів. За офіційними статистичними даними ООН 232 млн осіб, або кожний тридцятий житель планети, проживають не на території країни свого народження [2, с. 25].

Вітчизняне законодавство забороняє українським громадянам володіти додатково паспортом будь-якої іншої країни.

Стаття 4 Конституції України проголошує, що в Україні існує єдине громадянство [3]. Відповідно до статті 2 Закону України «Про громадянство України» законодавство України про громадянство ґрунтується на принципі єдиного громадянства – громадянства держави України [4], який передбачає існування двох аспектів: виключення можливості існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України, що є умовою існування унітарної держави, якою є Україна; заборона існування подвійного громадянства (біпатризму) в Україні, оскільки якщо громадянин України набув громадянство іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України.

Добровільне набуття громадянином України громадянства іншої держави, якщо на момент такого набуття він досяг повноліття, є підставою для втрати громадянства України [4]. Проте, не слід мати на увазі, що втрата громадянства України відбувається не автоматично з набуттям громадянства іншої держави, а виключно з дня видачі Указу Президента України про припинення громадянства щодо певної особи.

Згідно зі ст. 19 Закону України «Про громадянство України» добровільним набуттям громадянства іншої держави вважаються всі випадки, коли громадянин України для набуття громадянства іншої держави повинен був звертатися із заявою чи клопотанням про таке набуття відповідно до порядку, встановленого національним законодавством держави, громадянство якої набуто [4].

Не вважаються добровільним набуттям іншого громадянства такі випадки: а) одночасне набуття дитиною за народженням громадянства України та громадянства іншої держави чи держав; б) набуття дитиною, яка є громадянином України, громадянства своїх усиновителів унаслідок усиновлення її іноземцями; в) автоматичне набуття громадянином України іншого громадянства внаслідок одруження з іноземцем; г) автоматичне набуття громадянином України, який досяг повноліття, іншого громадянства внаслідок застосування законодавства про громадянство іноземної держави, якщо такий громадянин України не отримав документ, що підтверджує наявність у нього громадянства іншої держави [4].

Інститут «біпатризм» розглядається юридичною наукою як аномальне політичне явище, яке має як негативні, так і позитивні наслідки. Доктор юридичних наук, професор Д.М. Белов до позитивних наслідків біпатризму відносить [5, с.48–50]: додаткові гарантії реалізації та захисту прав і свобод особи; вигоди щодо права на проживання у двох і більше державах, права на повернення і збереження громадянства в змішаному шлюбі; наявність значної кількості осіб із множинним громадянством може сприяти інтенсифікації зв'язків між державами.

Але водночас множинне громадянство має певні негативні наслідки. Так, біпатризм здатен створити для індивіда додаткові обов'язки (наприклад, сплата податків одразу у кількох державах). Множинне громадянство пов'язане з колізіями в правовому статусі біпатрида через суперечності в законодавстві різних держав (у тому числі у взаємовідносинах з третіми державами). У правовому контексті ефективність множинного громадянства як для особи, так і для держави мінімальна, оскільки особа може повноцінно користуватися правами й виконувати обов'язки лише відносно однієї держави, права і обов'язки перед іншою державою фактично є декларативними [5, с.48–50].

Ставленням до подвійного громадянства світ розділений навпіл. У світі є близько ста держав, які допускають подвійне громадянство [5, с.49]. Як правило, біпатризм є результатом колізії внутрішньодержавних законів про громадянство. Подвійне

громадянство може виникнути при народженні дітей від батьків, що мають різне громадянство або при натуралізації, коли законодавство приймаючої держави не встановлює порядок і спосіб декларування наявності іноземного громадянства, що має місце також в Україні. Подвійне громадянство виникає у разі одруження жінки, яка є громадянкою країни, законодавство якої не позбавляє жінку свого громадянства при її одруженні з іноземцем (для прикладу, Франція, США, Швеція), або громадянином такої країни, що автоматично надає громадянство жінці-іноземці, яка одружилася з її громадянином (для прикладу, Бразилія).

Таким чином, особливості подвійного громадянства криються у внутрішніх законах кожної держави. Існують країни, де закони дозволяють своїм громадянам отримувати громадянство іншої держави, не втрачаючи при цьому попереднього. Інші країни демонструючи своє негативне ставлення до інституту біпатризму, передбачають автоматичну втрату національного громадянства у разі добровільного набуття громадянства іншої держави. Україна належить до другої категорії держав і у внутрішній політиці прагне до уникнення випадків біпатризму.

Список використаних джерел:

1. Бусол О. Біпатризм у світі [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2832:bipatrizm-u-sviti&catid=8&Itemid=350
2. Дмитрук Б. П. Світові міграційні процеси: мотивація, види і наслідки для країн виїзду та приймаючих країн / Б. П. Дмитрук, Н. М. Светлова // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – 2016. – № 1(20). – С. 18–27.
3. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 № 2235-III // Відомості Верховної Ради України. –2001. – №13.

– Ст.65.

5. Белов Д. М. Інститут біпатризму: досвід зарубіжних країн / Д. М. Белов, Є. Лазорик // Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право». – № 7. – 2014. – С. 47–51.

Бойко Ігор Миколайович,
здобувач вищої освіти спеціальності 081 «Право» СВО «Магістр»
Полтавського інституту економіки і права
Білоусова Ірина Михайлівна,
здобувач вищої освіти спеціальності 081 «Право» СВО «Магістр»
Полтавського інституту економіки і права
Науковий керівник: Сарана Сергій Володимирович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства
Полтавського інституту економіки і права
saranaserg@ukr.net

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО ПОНЯТТЯ ТРУДОВОГО СПОРУ

Виникнення протиріч між сторонами трудових правовідносин є загалом цілком природнім явищем у трудових правовідносинах, проте різним за своїм характером протиріччям притаманні власні ознаки тому варто встановити розбіжності між трудовими спорами та трудовими конфліктами.

Згідно із дисертаційним дослідженням С. І. Запари, трудовий конфлікт – це таке протиріччя між суб'єктами трудових правовідносин, коли переконання сторін викликає зіткнення їхніх інтересів, що призводить до значних розбіжностей, трудових спорів і яке на даний момент не врегульоване мирним способом. А колективний трудовий спір – це така стадія розвитку конфлікту, під час якої неврегульовані самими сторонами організаційно-оформленні розбіжності, зміст яких передбачений чинним законодавством, передаються для розгляду відповідному компетентному органу (особі) [1, с. 54, 56].

Р. В. Галич розмежовуючи досліджувані поняття, наводить характерні ознаки кожного з них. На його думку, до основних ознак трудового спору віднесено те, що:

– підставою його виникнення є трудове правопорушення;

– предметом розбіжностей є невиконання, порушення, неправильне застосування однієї зі сторін чи одним суб'єктів трудового правовідношення нормативних приписів трудового законодавства;

– розбіжність між учасниками трудових та тісно пов'язаних із ними відносин, яка не була вирішена шляхом безпосередніх переговорів;

– остання була передана на розгляд певного юрисдикційного органу (КТС або суд).

Натомість, основними ознаками трудового конфлікту є:

– відсутність трудового правопорушення;

– предмет розбіжностей установлення нових або зміна існуючих умов праці;

– розбіжності вирішуються самими суб'єктами трудового правовідношення без передавання їх на розгляд до юрисдикційного органу [2, с. 165].

Таким чином, узагальнюючи наведені точки зору, можемо підтримати точку зору С. Кожушко, про те, що трудовий спір має більш глобальний характер розбіжностей, на відміну від конфлікту, він підлягає вирішенню спеціальним юрисдикційним органом в установленому порядку. Тобто конфлікт є попередньою стадією розбіжностей, що може бути вирішений сторонами самостійно без залучення спеціалізованих органів, а спір виникає з моменту передавання такого конфлікту на розгляд до юрисдикційного органу [3, с. 38–39].

Дослідивши різні підходи дослідників щодо розмежування категорій «конфлікт», «спір» вважаємо, що ці явища співвідносяться між собою як попереднє й наступне в процесі назрівання трудового спору. Оскільки конфлікт – це прояв розбіжностей та протиріч, що виражається у певному протиборстві сторін, зіткнення протилежних інтересів, які проявляються в активній формі. Спір виникає коли сторонам не вдалося досягти

згоди або ж одна зі сторін уникає можливості вирішення конфлікту шляхом взаємних перемовин, що вимагає звернення до спеціалізованих органів. Таку саму думку висловлює О.І. Кисельова, вважаючи що саме трудовий спір впливає з трудового конфлікту коли сторони не досягають згоди щодо предмету конфлікту, останній перетворюється в спір, так, як конфлікт інтересів буде розглядатися органом, що був уповноважений на це [4, с. 40]. Підтверджує дану позицію і В.М. Дейнека твердженням, що трудовими спорами слід визнавати нерегульовані шляхом безпосередніх переговорів розбіжності між сторонами трудових правовідносин щодо застосування трудового законодавства та інших нормативно-правових актів, що містять норми трудового права, нормативних актів роботодавця, договорів про працю, а також встановлення або зміни умов праці, які вирішуються в передбаченому законодавством порядку [5, с. 176].

Відповідно трудовий спір є однією з форм існування розбіжностей, що природно, за певних обставин, виникають між суб'єктами трудових правовідносин. Відсутність згоди з будь-яких питань, може проявлятися в активній або пасивній формі або переростати в процесі розвитку в активний стан. Саме тому спір та конфлікт на певному етапі назрівання розбіжностей переростають в активне протистояння сторін, набуваючи характерних їм ознак. Трудовий спір виникає в результаті подальшої динаміки конфлікту, про що свідчить необхідність залучення юрисдикційних органів задля подальшого розгляду справи в установленому порядку. Тому трудовий спір є останнім етапом розвитку протиріч, який відрізняється формальністю процедури їх вирішення, певним обсягом питань, що є предметом спору, конкретно визначеними сторонами спору та/або їх представників та наявністю юрисдикційного органу держави у якості арбітра, що виносить рішення по суті спору.

Список використаних джерел:

1. Запара С.І. Перспектива створення трудових судів в Україні / С. І. Запара // Приватне та публічне право. – К., 2017. – №2. – С. 47–51. Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpulaw_2017_2_12 (дата звернення 16.10.2018)

2. Галич Р.В. Основні способи захисту трудових прав працівників: дис. канд. юр. наук : спеціальність 12.00.05 / Р. В. Галич. – Київ, 2013. – 187 с.

3. Кожушко С. Медіація як альтернативний спосіб вирішення трудових спорів. Актуальні питання теорії та практики застосування сучасного вітчизняного та міжнародного права: Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 9–10 черв. 2017 р. / С. Кожушко. – К.: Центр правових наукових досліджень, 2017. – С. 55–58.

4. Кисельова О. І. Питання співвідношення трудових конфліктів та трудових спорів / О. І. Кисельова // Правові новели. – 2014. – № 1. – С. 36–40. Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/prno_2014_1_10 (дата звернення 16.10.2018)

5. Дейнека В.М. Примирні процедури вирішення трудових спорів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спеціальність 12.00.05 / В. М. Дейнека. – Одеса, 2015. – 199 с.

Бунча Ганна Василівна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», ОР «Бакалавр»
Науковий керівник: Аванесян Геннадій Миколайович,
доцент кафедри правознавство,
Полтавський інститут економіки і права
nikolaevich9103@ukr.net

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ОПІКИ І ПІКЛУВАННЯ ЗА ЦИВІЛЬНИМ І СІМЕЙНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

З розвитком процесу інтеграції України до європейського та світового співтовариства значно зростає питома вага приватних відносин, ускладнених іноземним елементом. Це в повній мірі стосується і таких інститутів, як опіка та піклування, які

потребують належного правового регулювання за допомогою колізійних та матеріально-правових норм. Актуальність цієї проблематики зумовлена тим, що у вітчизняній літературі, починаючи з радянських часів, цій темі не приділялося належної уваги. З точки зору загальних засад міжнародного приватного права ці питання отримали певне висвітлення у працях А. Довгерта, окремі аспекти цієї тематики аналізувалися у працях О. Бурлай, В. Кисіля та інших науковців[1]. На сьогоднішній день головними нормативними актами, що регулюють питання опіки й піклування, є Конституція України, Цивільний і Сімейний кодекси України, Закон України «Про охорону дитинства», Правила опіки й піклування, міжнародні договори про правову допомогу в частині правового регулювання опіки й піклування. Слід зауважити, що опікунські правовідносини є предметом дослідження відомих науковців, зокрема Н.М. Єршової, О.Й. Пергамент, Г.М. Нечаєвої, Д.В. Бобрової, Я.М. Шевченко, З.В.Ромовської, Н.А. Д'ячкової, Л.Ю. Міхєєвої, Л.О. Рудалевої, Н.А. Аблятіпової, М.С. Бойко та інших [2].

Опіка та піклування являють собою комплексний інститут, який охоплюється нормами як цивільного, так і сімейного законодавства, його основною метою є захист майнових та немайнових прав та інтересів громадян, які потребують в силу тих чи інших причин особливої турботи. За допомогою опіки (піклування) особи, які не набули дієздатності в повному обсязі або позбавлені можливості її реалізувати, виступають як повноправні учасники цивільних правовідносин. Основна частина юридичних дій здійснюється в їх інтересах опікунами чи піклувальниками, які доповнюють недостатню дієздатність своїх підопічних.

Розглянемо поняття «опіка» та «піклування». Слід наголосити, що ані Цивільний, ані Сімейний кодекси України не містять норм, що надали б визначення цим поняттям. Таке нормативне визначення можна знайти лише у ст. 1 Правил опіки та піклування. Отже, опіка (піклування) є особливою формою державної турботи про неповнолітніх дітей, що залишилися без піклування батьків, та повнолітніх осіб, які потребують допомоги

щодо забезпечення їх прав та інтересів [3]. Таке визначення є досить суперечливим і не відповідає основним нормативним актам перш за все, тому, що така категорія дітей, як малолітні, взагалі не згадується. А це суттєвий недолік норми права. Отже, понятійний апарат не знайшов належного закріплення в законодавстві.

Правове регулювання опіки та піклування за чинним сімейним законодавством України динамічно розвивається. Так, по-перше, воно збагатилося положеннями фактично усіх основних міжнародно-правових актів з питань захисту прав дітей. По-друге, правові норми Сімейного кодексу України з питань опіки та піклування системно узгоджені з відповідними положеннями Цивільного кодексу України[5].

Сучасні вчені-цивілісти, розглядаючи положення цивільного законодавства про опіку та піклування, або категорично стверджують, що інститут опіки та піклування цілком належить цивільному праву, або приєднуються до поширеної думки проте, що це інститут комплексний. У думках сучасних правознавців з питання про місце системи норм про опіку та піклування єдність не виявляється. Наприклад, Т. Урумова вважає неправильним визначення в законі понять «опіка» і «піклування» як уніфікованих стосовно до відносин за участю малолітніх і неповнолітніх осіб і до відносин, учасниками яких є недієздатній обмежено дієздатні особи. І.М. Кузнецова називає опіку правовим інститутом, О.М. Нечаєва, відзначаючи розосередження норм про опіку та піклування в цивільному й сімейному законодавстві й не знаходячи в цьому ніякого протиріччя, вказує, що в більшості законодавчих кодексів країн Цивільний кодекс розглядає опіку та піклування як цивільно-правовий інститут, а для Сімейного Кодексу – це насамперед форма влаштування дітей, що залишилися без батьківської турботи [2].

Саме як цивільно-правовий інститут розглядає інститут опіки та піклування З.В. Ромовська. Проте не можна погодитися із твердженням С.Є. Морозової, що інститут опіки і піклування – це комплексний інститут виключно сімейного та цивільного права.

Опіка і піклування зазвичай визнається інститутом цивільного права. Однак ним охоплюється ціле коло питань, що

пов'язані не лише з цивільним, але й сімейним законодавством. Цивільний кодекс України регулює загальні питання опіки та піклування, положення ж Сімейного кодексу відображають специфіку опіки та піклування, що встановлюються над дітьми (малолітніми та неповнолітніми особами). Зокрема, норми СК України, що регулюють опіку та піклування як форму влаштування дітей, позбавлених батьківського виховання, містяться у Главі 19. До відносин опіки та піклування над дітьми, які не врегульовані сімейним законодавством, застосовуються положення ЦК України. [4, с. 161]

Проте, вважаються доцільним, що інститут опіки і піклування є цивільно-правовим інститутом. Оскільки загальні питання щодо встановлення, припинення опіки та піклування, виконання опікунами, піклувальниками, а також органами опіки та піклування своїх обов'язків врегульовані ЦК України.

Список використаних джерел:

1. Особливості правового регулювання опіки та піклування в міжнародному приватному праві / В.Я. Калакура // [Електронний ресурс]. Режим доступу: [file:///C:/Users/nubuk/Downloads/mipr_2012_2_7%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/nubuk/Downloads/mipr_2012_2_7%20(2).pdf);
2. Щодо співвідношення правового регулювання відносин опіки та піклування нормами цивільного та сімейного права / І. В. Мамай // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. – 2014. – Вип.11(1). – С.198–200. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc11/part_1/58.pdf;
3. Правила опіки та піклування : затверджено Наказом Міносвіти, МОЗ України № 34/166/88 від 26.05.1999 [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99>;
4. Роль інституту опіки і піклування у забезпеченні прав та інтересів дітей у сучасних умовах / О. О. Круглова, І. О. Тищенко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2014. – № 4. – С. 159–165. – Режим доступу: [file:///C:/Users/Banan/Downloads/Nvdduvs_2014_4_22%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Banan/Downloads/Nvdduvs_2014_4_22%20(1).pdf);
5. Опіка (піклування) над дітьми як вид соціального піклування /

А. О. Дутко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2015. – № 813. – С. 319–323. – Режим доступу: http://science.lp.edu.ua/sites/default/files/Papers/dutko_0.pdf.

Голубцов Сергій Сергійович

здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр»,
Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права

Настишина Альбіна Степанівна,

здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр»,
Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права

Науковий керівник: Терещенко Андрій Леонідович

к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства,
Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права

ОКРЕМІ ТЕОРЕТИКО – ПРАВОВІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Господарсько-правова відповідальність – юридична категорія, вироблена наукою господарського права задовго до прийняття Господарського кодексу України (далі – ГК України), проте лише в останньому вона знайшла своє законодавче закріплення і визнання, хоч розкриття її змісту в ГК України не можна визнати повним та чітким.

В умовах сучасного ринку безпосередньо практичного значення набувають питання укріплення правових основ господарювання, визначення оптимального співвідношення державного регулювання і саморегулювання, формування цілісної і взаємоузгодженої системи відносин регулювання господарської діяльності та управління нею. Подальший розвиток ринкової економіки потребує своєчасного та адекватного вдосконалення форм і засобів впливу держави на економічні процеси.

Правові засади регулювання макроекономічних процесів у поєднанні з ринковим саморегулюванням закладені Господарським

кодексом (далі – ГК) України та іншим законодавством. Переведення їх у площину конкретних, реальних відносин, що складаються відповідно до правових приписів, сприятиме утвердженню правового господарського порядку, реалізації державної економічної і соціальної політики, задоволенню та оптимальному узгодженню інтересів суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми доктринального розуміння природи господарсько-правової відповідальності досліджували відомі науковці: В.С. Щербина, В.М. Гайворонський, В.П. Жушман, Н.В. Погорецька та ін.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є дослідження особливостей сучасного доктринального розуміння природи господарсько-правової відповідальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В юридичній літературі поняття господарсько-правової відповідальності досліджується під різним кутом зору, що зумовлює неоднозначне ставлення до господарсько-правової відповідальності з боку науковців і практиків. Причинами виникнення такого явища, як правило, називають:

- багатопланове функціональне призначення господарсько-правової відповідальності в механізмі правового регулювання господарських відносин;
- відсутність єдиного законодавчого і доктринального підходу щодо встановлення юридичного змісту цього виду відповідальності;
- різноманітність форм, в яких реалізується господарсько-правова відповідальність і виражаються її економічні наслідки;
- широке коло суб'єктів господарсько-правової відповідальності та підстав її застосування;
- відсутність чітко визначених законодавчих меж господарсько-правової відповідальності;
- недостатній рівень правового регулювання особливостей господарсько-правової відповідальності в окремих видах господарських відносин, зокрема організаційно-господарських;
- різноманітність поглядів щодо способів покладення господарсько-правової відповідальності [1, с.411].

Господарсько-правова відповідальність - поняття вужче, ніж поняття відповідальності за правопорушення у сфері господарювання (якщо виходити з широкого розуміння господарювання і відповідного кола суб'єктів, задіяних у ньому, то відповідальність у цій сфері може бути і цивільною, і адміністративною, і кримінальною, на що в низці актів господарського законодавства є прямі вказівки), тому господарсько-правову відповідальність, на нашу думку, слід розглядати як окремий, спеціальний вид відповідальності, що застосовується за господарські правопорушення як один із видів правопорушень у сфері господарювання [2].

Правовим засобом господарсько-правової відповідальності (формою реалізації відповідальності і одночасно мірою відповідальності) є штрафні санкції, відшкодування збитків та оперативно-господарські санкції, що застосовуються до учасників господарських відносин за невиконання або неналежне виконання організаційно-господарських зобов'язань, а також адміністративно-господарські санкції, що застосовуються до суб'єктів господарювання за ними правил здійснення господарської діяльності і є за своїм характером публічно-правовими. Зазначену відповідальність можна розглядати як господарсько-правову у вузькому (власному) розумінні.

Крім господарсько-правової відповідальності у вузькому розумінні учасники господарських відносин несуть також цивільно-правову відповідальність за невиконання або неналежне виконання майново-господарських зобов'язань. Заходи цивільно-правової відповідальності можна віднести до господарсько-правової відповідальності в широкому розумінні, якщо розглядати останню як відповідальність за правопорушення у сфері господарювання (у зв'язку з цим уточнимо, що коло суб'єктів господарсько-правової відповідальності має обмежуватися лише учасниками господарських відносин).

Відповідальність у господарському праві (господарсько-правова відповідальність) – це комплексний правовий інститут, який має свій особливий предмет регулювання – суспільні

відносини, що виникають і функціонують у зв'язку з вчиненням господарського правопорушення.

ГК України не містить визначення поняття господарського правопорушення і не розкриває його змісту. Так само ЦК України не визначає поняття і змісту цивільного правопорушення.

Доктринально господарське правопорушення можна визначити як протиправну дію або бездіяльність учасника господарських відносин, яка не відповідає вимогам норм господарського права, не узгоджується з юридичними обов'язками зазначеного учасника, порушує суб'єктивні права іншого учасника господарських відносин або третіх осіб (наприклад, держави шляхом порушення встановлених законодавством правил здійснення господарської діяльності).

Господарські правопорушення можна класифікувати за видами і систематизувати в окремі групи за певними критеріями.

Так, залежно від юридичної підстави (тобто, які юридичні норми порушені) розрізняються договірні та недоговірні правопорушення. У свою чергу, серед договірних правопорушень можна виділити правопорушення на стадії виникнення зобов'язань; порушення господарських зобов'язань щодо строків виконання, якості та комплектності поставленої продукції (товарів), виконаних робіт, наданих послуг; порушення у сфері кредитних та розрахункових відносин, пов'язані з виконанням господарських договорів; порушення господарських зобов'язань щодо перевезень вантажів тощо.

Предметом господарсько-правової відповідальності є також недоговірні правопорушення: порушення законодавства про захист економічної конкуренції; порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності; порушення прав власника як поєднаних, так і не поєднаних із позбавленням прав володіння тощо [3, с.6].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, слід відзначити, що у сфері господарсько-правових відносин явищем перманентного характеру є вчинення суб'єктами господарювання правопорушень.

Відповідно до норм господарського законодавства за вчинення учасниками господарських правовідносин правопорушень у сфері господарювання до суб'єкта, який вчинив таке правопорушення застосовується різноманітного роду санкції (заходи відповідальності). Теорія господарського права такі санкції визначає як окремий вид юридичної відповідальності, а саме господарсько-правову відповідальність.

Господарсько-правова відповідальність базується на принципах, які знайшли своє формальне закріплення в ст. 216 Господарського кодексу України (далі – ГК України) і згідно з якими:

– потерпіла сторона має право на відшкодування збитків незалежно від того, чи є застереження про це в договорі;

– передбачена законом відповідальність виробника (продавця) за недоброякісність продукції застосовується також незалежно від того, чи є застереження в договорі;

– сплата штрафних санкцій за порушення зобов'язання, а також відшкодування збитків не звільняють правопорушника без згоди другої сторони від виконання прийнятих зобов'язань в натурі;

– у господарському договорі неприпустимі застереження щодо виключення або обмеження відповідальності виробника (продавця) продукції.

Попри намагання окремих вчених – цивілістів обґрунтувати належність корпоративних відносин до відносин, що входять до предмету регулювання цивільного права, вони за суттю є господарськими, оскільки за їх порушення настає господарсько-правова відповідальність. Легальним підтвердженням тому є, зокрема, ст.167 ГК України, у якій йдеться про зміст корпоративних прав та корпоративних відносин, та ст. 176 ГК України, що визначає примірним переліком види організаційно - господарських зобов'язань, у тому числі і ті, що виникають із корпоративних відносин.

Зі змісту принципів господарського законодавства можна дійти висновку, що господарська відповідальність загалом є матеріальною відповідальністю і за правопорушення у сфері

господарювання до правопорушника застосовуються санкції економічного характеру.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми господарського права: навч. посіб. / за ред. В.С. Щербини. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 528 с.
2. Господарське право України: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / В.М. Гайворонський, В.П. Жушман, Н.В. Погорецька та ін.; За ред. В.М. Гайворонського та В.П. Жушмана. – Х.: Право, 2013. – 384 с.
3. Татькова З.Ф. Підстави, види та форми господарсько-правової відповідальності: автореф. дис... канд. юрид. наук / З. Ф. Татькова. – Д., 2010. – 19 с.

Григоренко Аліна Русланівна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр,
Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права
Заїчка Володимир Олександрович,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр,
Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Аванесян Геннадій Миколайович,
доцент кафедри правознавства
Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права
nikolaevich9103@ukr.net

АДМІНІСТРАТИВНО - ГОСПОДАРСЬКІ САНКЦІЇ: АКТУАЛЬНІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ

Постановка проблеми. Відповідній формі відповідальності присвячена велика кількість наукових робіт, але дискусії стосовно її правової природи та сфери застосування не припиняються, не існує єдиної думки щодо цих питань. У процесі застосування на практиці норм, що регулюють цю сферу правовідносин, виникли нові проблеми, вирішення яких потребує ретельного дослідження та аналізу, що обумовлює актуальність тематики.

Адміністративно-господарські санкції широко

застосовуються в господарських правовідносинах, але ще не достатньо досліджені правовою наукою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання до якого виду юридичної відповідальності належать адміністративно-господарські санкції має дискусійний характер. Деякі науковці, зокрема О. Подцерковний, Н. Шевченко, вважають зазначені санкції однією з форм господарсько - правової відповідальності, О. Денисенко та О. Рябченко дотримуються думки, що їх слід розглядати як вид адміністративної відповідальності.

Формулювання цілей статті. Мета цієї статті є аналіз адміністративно - господарських санкцій, з'ясування їх правової природи та визначення проблемних питань, які виникають на практиці.

Виклад основного матеріалу. Аміністративно-господарські санкції слід розглядати як такі, що є за своєю правовою природою адміністративними санкціями, які застосовуються за правопорушення у сфері господарювання.

Відповідно така змішана форма як адміністративно-господарські санкції за своїми матеріальними і процесуальними властивостями мають багато загальних рис та ознак із адміністративною та господарсько-правовою відповідальністю, проте слід зазначити, що мають місце і їх значні відмінності.

Однак не можна погодитися і з позицією, що адміністративно-господарські санкції є виключною форм господарсько-правової відповідальності. По-перше, ці санкції в ст. 217 ГК називаються окремо від господарських санкцій (відшкодування збитків, штрафні санкції, оперативно-господарські санкції). По-друге, у п. 22 ч.1 ст. 92 Конституції України встановлено, що виключно законами України визначаються засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них. У переліку видів юридичної відповідальності господарської відповідальності немає.

Ще одним проблемним та дискусійним питанням є строки застосування адміністративно-господарської відповідальності. Так, відповідно до ч.1 ст. 250 ГК адміністративно-господарські санкції

застосовуються до суб'єктів господарювання протягом шести місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше ніж через один рік з дня порушення цим суб'єктом встановлених законодавством правил здійснення господарської діяльності, окрім випадків, передбачених законом. Переважна більшість нормативно-правових актів, що передбачають відповідальність у сфері господарювання, не встановлює строків застосування відповідних санкцій, що й призводить до маніпулювання та різноманітного тлумачення вже існуючих норм, не застосовуючи в таких випадках загальних норм щодо строків, закріплених у ГК.

Погоджуючись із Д. Лук'янцем, вважаємо, що проблемним є також питання визначення дня порушення для застосування таких санкцій [5]. Адже днем порушення можна вважати будь-який день, протягом якого існують ознаки правопорушення. За таких умов у особи, уповноваженої застосовувати санкції, завжди буде шість місяців для застосування санкцій, оскільки день виявлення збігається з днем порушення.

Не зважаючи на те, що згідно Закону №2756-VI від 02.12.10 р., у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу, зазначена стаття була доповнена частиною другою такого змісту: дія цієї статті не поширюється на штрафні санкції, розмір і порядок стягнення яких визначені санкції Податковим кодексом та іншими законами, контроль за дотриманням яких покладено на органи фіскальної служби, проте це не усунуло проблеми у застосуванні цих санкцій на практиці.

Для науковців створювалося чимало приводів для дискусій та різних точок зору про функції та зміст правових інститутів, зокрема адміністративної відповідальності, у сфері господарювання та санкцій, які можуть накладатися, їх відмінність.

Як зазначає Н.В. Добрянська, однією з особливостей адміністративної відповідальності є те, що на порушників накладаються певні види адміністративних стягнень, які вичерпно визначені ст.24 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), а також санкції, передбачені Главою 27 Господарського кодексу (ГКУ) [1; 2]. Вони накладаються багатьма органами та посадовими особами передбаченими главою 17

КУПАП. Між органами (посадовими особами), які розглядають адміністративні справи та накладають адміністративні стягнення, і правопорушниками відсутні службові відносини. Разом з тим, незважаючи на те, що в певних випадках адміністративні стягнення застосовуються районними (міськими) судами (суддями) адміністративна відповідальність є позасудовим видом правової відповідальності [3].

Перш за все, необхідно зазначити саме поняття адміністративно-господарських санкцій. Згідно ст.238 ГКУ за порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності до суб'єктів господарювання можуть бути застосовані уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування адміністративно-господарські санкції, тобто заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідацію його наслідків [2].

З даного законодавчого визначення можна виділити наступні основні ознаки:

- адміністративно-господарські санкції застосовуються до суб'єктів господарювання;
- адміністративно-господарські санкції за змістом є заходами організаційно-правового характеру або майнового;
- метою застосування адміністративно-господарських санкцій є припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідація його наслідків;
- адміністративно-господарські санкції застосовуються уповноваженими
- органами державної влади або органами місцевого самоврядування;
- підставою застосування адміністративно-господарських санкцій є порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності [3].

Також, у ст. 250 ГКУ зазначається, що Адміністративно-господарські санкції можуть бути застосовані до суб'єкта господарювання протягом шести місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше як через один рік з дня порушення цим

суб'єктом встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності, крім випадків, передбачених законом [2]. Тобто, визначаються два види строків: шість місяців і один рік але, на жаль, переважна кількість нормативно-правових актів не встановлює строки застосування відповідних санкцій.

Види адміністративно-господарських санкцій, умови та порядок їх застосування визначаються ГКУ та іншими законодавчими актами. Адміністративно-господарські санкції можуть бути встановлені виключно законами.

Стаття 239 ГКУ встановлює, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень та у порядку, встановленому законом, можуть застосовувати до суб'єктів господарювання такі адміністративно-господарські санкції:

- вилучення прибутку (доходу);
- адміністративно-господарський штраф;
- стягнення зборів (обов'язкових платежів);
- застосування антидемпінгових заходів;
- припинення експортно-імпортних операцій;
- застосування індивідуального режиму ліцензування;
- зупинення дії ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання певних видів господарської діяльності;
- анулювання ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання окремих видів господарської діяльності;
- обмеження або зупинення діяльності суб'єкта господарювання;
- скасування державної реєстрації та ліквідація суб'єкта господарювання;
- інші адміністративно-господарські санкції, встановлені цим Кодексом та іншими законами [2].

Зазначені санкції за своїм змістом не в повному обсязі відповідають визначенню адміністративно-господарських санкцій.

Застосування адміністративно-господарських санкцій не звільняє особу правопорушника від інших видів відповідальності (кримінальної, адміністративної, цивільно-правової, тощо).

Адміністративні санкції, в свою чергу, є мірою адміністративної відповідальності і можуть бути застосовані визначеним у ст.213 КУпАП колом осіб, наділених відповідною юрисдикцією [1].

У ст. 24 КУпАП закріплено систему адміністративних стягнень, а саме: 1) попередження; 2) штраф; 3) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; 4) конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення; 5) позбавлення спеціального права, наданого даному громадянинуві (права керування транспортними засобами, права полювання); 6) громадські роботи; 7) виправні роботи; 8) адміністративний арешт [1].

Стаття 238 ГКУ передбачає метою застосування адміністративно-господарських санкцій є припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідація його наслідків. Незважаючи на те, що адміністративно-господарські санкції і адміністративна відповідальність мають спільні риси, але до адміністративно-господарських санкцій не можна віднести штрафи що застосовуються до громадян – суб'єктів підприємницької діяльності за правопорушення передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення, оскільки штраф є одним із видів адміністративних стягнень, а ст. 23 КУпАП передбачено, що адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення [1; 2].

Отже, можна зробити висновок, що штраф є заходом юридичної відповідальності, але не може вважатись адміністративно-господарською санкцією.

Т.О. Коломоєць, аналізуючи порівняльно-правову характеристику адміністративних та фінансових штрафів, вірно підкреслює, що у науковій літературі «має місце факт помилкового асоціювання штрафних санкцій різної правової природи», який призводить до плутанини та негативно впливає на всю

нормотворчу діяльність щодо штрафів [4, 75–76]. Також, слід додати, що фінансові санкції (штрафи), як спосіб державного впливу охоплює досить широке коло суспільних відносин у сфері підприємницької та господарської діяльності.

Висновки. Питання щодо правової природи адміністративно-господарських санкцій та їх застосування викликає багато проблемних моментів на практиці, з'ясування та вирішення яких має теоретичне та практичне значення. Таким чином, ця сфера потребує врегулювання та нормативного закріплення положень, які виключали б можливість довільного тлумачення законодавчо закріплених норм та призводили б до помилок у правозастосуванні.

Враховуючи вище наведене, слід зазначити, що вирішення питань щодо правової природи адміністративно-господарських санкцій та порядку їх застосування має велике теоретичне і практичне значення. А тому, перш за все теорія має створити положення, які в подальшому реалізуються в законодавстві і виключать можливість виникнення даних проблем.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
3. Добрянська Н.В. Правова природа адміністративно-господарських санкцій / Н.В. Добрянська // Юридична наука. – 2011. – №3. – С.104–110.
4. Коломоєць Т.О. Адміністративні і фінансові штрафи за законодавством України: порівняльно-правова характеристика / Т.О. Коломоєць // Підприємництво, господарство і право, 2001. – №8. – С. 75–76.
5. Господарське право: Підручник / За ред. О. П. Подцерковного. – Х. : Одиссей, 2016. – 640 с.
6. Шевченко Н. Поняття адміністративно-господарських

санкцій / Н. Шевченко // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – №7. – С. 80–82.

Загорулько Марія Іванівна,
здобувач вищої освіти спеціальності 081 «Право» СВО «Магістр»
Полтавського інституту економіки і права
Науковий керівник: Сарана Сергій Володимирович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавств
Полтавського інституту економіки і права
saranaserg@ukr.net

ДО ПИТАННЯ СФЕРИ ОХОПЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ НОРМАМИ

Адміністративно-правові відносини, як і будь-які інші правовідносини потребують належного порядку їх правового регулювання та процедур реалізації, що забезпечують саме процес втілення даних законодавчих приписів у життя. Створений у результаті діяльності таких норм адміністративний процес передбачає застосування норм адміністративного права у порядку певних проваджень та процедур, при цьому охоплюючи питання як юрисдикційної, так і не юрисдикційної діяльності.

Враховуючи це виникає закономірне питання про сферу охоплення адміністративно-процесуальними нормами адміністративних правовідносин на сучасному етапі розвитку адміністративного права та адміністративного процесу.

Науковці про різному підходять до даного питання. Зокрема, згідно позиції Демського Е.Ф., норма адміністративного процесуального права – це правило поведінки, яке набуває якостей нормативності і загальнообов'язковості в чітко встановленому порядку. При цьому, норма такою стає лише тоді, коли вона видається уповноваженим на те органом у межах його компетенції і в рамках визначеної процедури, а також коли її реалізація забезпечується державою шляхом створення реальних умов і

засобів, що сприяють безперешкодному здійсненню сформульованих у правовій нормі зразків поведінки та засобами заохочення, переконання, а, у необхідних випадках, і примусу [1, с. 156].

У свою чергу у юридичній науковій літературі однією з ознак адміністративно-процесуальних норм є значне коло суб'єктів, уповноважених на їхнє прийняття. Важливою ознакою також є можливість прийняття цих норм не тільки на законодавчому рівні, а й органами виконавчої влади різних рівнів [2, с. 47].

З приводу даного питання, Кузьменко О.В. зазначає його дискусійність, адже необхідно звертати увагу на те, які дії органів виконавчої влади відносити до адміністративного процесу. Якщо дії органів виконавчої влади з питань самоорганізації органу, створення або ліквідації інших органів, реалізації власних повноважень зі сфери функціонування органу, діловодства відносити до адміністративного процесу, то, звичайно, такі норми будуть приймати не тільки органи виконавчої влади, а й органи місцевого самоврядування і органи самоорганізації населення тощо [3, с. 104-106].

Висловлена Кузьменко О.В. думка є цілком слушною, адже вона дає можливість чітко встановити сферу застосування процесуальних норм адміністративного права.

На думку Кім А.І. та Основіна В.С., процесуальні форми діяльності державних органів і правові норми, що визначають і регулюють цю діяльність, мають своїм призначенням здійснення вимог матеріально-правових норм. Вони служать формою реалізації і прояву норм матеріального права в життєвих відносинах. Поза цих форм завдання правового регулювання суспільних відносин не могло би бути виконаним [4, с. 40–47].

Також слід відмітити і думку Петрова Г.І., який розрізняє процес у вузькому сенсі слова, пов'язуючи його з діяльністю органів державного управління з розгляду індивідуальних справ, і процес в широкому сенсі, пов'язуючи його в цілому з виконавчо-розпорядчою діяльністю органів державного управління [5, с. 177]. У вузькому значенні процес можна розглядати в контексті саме

неюрисдикційного процесу спрямованого на забезпечення певної діяльності, органів державної влади [6, с. 77].

Зважаючи на вищезазначене можна визначити, що обов'язковим суб'єктом адміністративних правовідносин є орган публічної державної влади (орган публічної адміністрації або судовий орган). У той же час, характер правового регулювання матеріальними нормами адміністративного права адміністративно-правових відносин при здійсненні владно-розпорядчої діяльності і вирішення судових спорів є різним. А, отже, сферою охоплення адміністративно-процесуальних норм є діяльність органів публічної державної влади, при цьому норми розрізняються за характером діяльності на владно-розпорядчі та судові норми, кожен з яких мають свою специфіку процесуально-правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Демський Е.Ф. Адміністративне процесуальне право України: навч. посіб / Е. Ф. Демський. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 496 с.
2. Бандурка О.М. Адміністративний процес: Підручник для вищих навч. закладів / О. М. Бандурка, М. М. Тищенко. – К.: Літера ЛТД, 2001.
3. Кузьменко О.В. Курс адміністративного процесу: навч. посіб / О. В. Кузьменко. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 207 с.
4. Ким А.И. Государственно-правовые процессуальные нормы и их особенности / А. И. Ким, В. С. Основин // Правоведение. – 1967. – № 4. – С. 40–47.
5. Петров Г.И. Советское административное право / Г. И. Петров. – Л.: Изд-во Ленинг. ун-та, 1970.
6. Сарана С.В. Стосовно питання складу процесуально-процедурного податкового режиму / С.В. Сарана // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Серія: Юриспруденція. – 2014. – № 10-2. – Т. 1. – С. 75-77.

Кібальник Яна Михайлівна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», ОС «Бакалавр»
Полтавської державної аграрної академії
kibalnyk.yana.2000@gmail.com,
Науковий керівник: Козаченко Юлія Анатоліївна,
к.ю.н., доцент кафедри підприємництва і права
Полтавської державної аграрної академії

НЕУПЕРЕДЖЕНІСТЬ СУДДІВ ЯК ПРИНЦИП СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Незалежність судової влади та безсторонність суду є ознаками правової держави, у якій кожен громадянин має право на захист своїх прав і свобод повноважним, незалежним і неупередженим судом. Створення демократичної, соціальної та правової держави неможливе без незалежної судової влади. Принцип верховенства права не діятиме, якщо суддя буде упередженим. Саме правосуддя є найважливішою гарантією захисту принципів верховенства права та прав і свобод людини. На жаль, в Україні досі немає розуміння того, що незалежність суду не є прерогативою чи привілеєм, наданим для задоволення власних інтересів суддів. Вона надається в інтересах верховенства права та осіб, які домагаються та очікують неупередженого правосуддя. Тому поняття принципу неупередженості є одним із найбільш цікавих і актуальних питань сучасної юриспруденції.

Стаття 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» регламентує право на справедливий суд, згідно з яким кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом [1].

Безсторонність (неупередженість) суду означає відсутність упередженості та необ'єктивності. Безсторонній розгляд і вирішення судових справ – один із головних обов'язків судді, а також складова його присяги, порушенням якої визнається, зокрема, вчинення суддею дій, що можуть викликати сумнів у його неупередженості [2, с. 20].

Судовий розгляд справи повинен здійснювати суддя, який не має особистої заінтересованості у справі і спроможний виконати роль безстороннього арбітра, який вирішує юридичну справу незалежно, підкоряючись лише закону. Функції суду і сторін організаційно й функціонально розмежовані. Суд не повинен ставати на сторону учасника процесу, а має захищати закон і сприяти припиненню його порушення.

Згідно з вітчизняним процесуальним законодавством заінтересованість суддів у результатах розгляду справи є підставою для відводу судді (стаття 75 Кримінального процесуального кодексу України, стаття 36 Цивільного процесуального кодексу України, стаття 36 Кодексу адміністративного судочинства України, стаття 35 Господарського процесуального кодексу України). Так, згідно статтею 36 Цивільного процесуального кодексу України суддя не може розглядати справу і підлягає відводу (самовідводу), якщо: 1) він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших учасників судового процесу, або осіб, які надавали стороні або іншим учасникам справи правничу допомогу у цій справі, або іншого судді, який входить до складу суду, що розглядає чи розглядав справу; 2) він брав участь у справі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, адвокат, секретар судового засідання або надавав стороні чи іншим учасникам справи правничу допомогу в цій чи іншій справі; 3) він прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи; 4) було порушено порядок визначення судді для розгляду справи; 5) є інші обставини, що викликають сумнів в неупередженості або об'єктивності судді. До складу суду не можуть входити особи, які є членами сім'ї, родичами між собою чи родичами подружжя [3].

Безсторонність розцінюється також як важливість навіть зовнішніх проявів, оскільки правосуддя має не тільки чинитися, також має бути видно, що воно чиниться з довірою, яку суд повинен вселяти в громадськість у демократичному суспільстві.

Судді повинні утримуватися від будь-яких дій, висловлювань, проявів, що можуть вказувати на порушення принципу безсторонності та знижують авторитет суду.

Наявність безсторонності при розгляді справи визначається на підставі двох критеріїв – об'єктивного та суб'єктивного. Суб'єктивна неупередженість має особистий характер, пов'язана із особою судді, з його особистими переконаннями і зумовлюється поведінкою судді у кожному конкретному випадку. У контексті цього критерію враховуються особисті переконання та поведінка певного судді, що означає необхідність встановити, чи мав він будь-яку особисту зацікавленість або упередженість у певній справі [2, с. 25]. Об'єктивна неупередженість, своєю чергою, стосується функціонального характеру діяльності суду та структурних питань організації складу суду. У межах цього критерію особиста поведінка судді не оспорується, але ієрархічні або інші зв'язки між суддею і певною стороною або учасником процесу, здійснення одним і тим самим суддею різних функцій у рамках судового процесу, зміна територіальної підсудності, призначення експертизи та оцінка висновку експерта тощо об'єктивно виправдовують сумніви щодо неупередженості суду [2, с. 21].

Кримінальний кодекс України визначає перелік кримінальних правопорушень у сфері правосуддя (Розділ 18 Кримінального кодексу України). Серед них: порушення, передбачене статтею 375, а саме: постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови [4]. А встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено судове рішення, є підставою для перегляду цього судового рішення у зв'язку з виключними обставинами, що передбачено вітчизняним процесуальним законодавством: статтею 459 Кримінального процесуального кодексу України, статтею 423 Цивільного процесуального кодексу України, статтею 361 Кодекс адміністративного судочинства України, статтею 230 Господарського процесуального кодексу України).

Отже, чинне законодавство України серед засад судочинства виокремлює незалежність судової влади та безсторонність судді під час відправлення правосуддя, однак, практична реалізація цих принципів залежить від чіткого і неухильного дотримання судьями відповідного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. –2016. – №1402-VIII. – Ст. 7.
2. Лужанський А. В. Безсторонній суд як об'єкт доступу в контексті міжнародних зобов'язань України / А. В. Лужанський // Вісник Верховного Суду України. – 2012. – № 2. – С. 20–25.
3. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 40–41, 42. – Ст.36.
4. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 25–26. – Ст.375.

Кабалей Дмитро Андрійович,

здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр, Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права

Іванов Олександр Віталійович,

здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр, Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права

Науковий керівник: Коросєд Сергій Олександрович,

д.ю.н., доцент, професор кафедри правознавства, Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ФІРМОВОГО НАЙМЕНУВАННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Нормативне регулювання відносин, об'єктом яких виступає комерційне (фірмове) найменування, потребує суттєвого доопрацювання. При цьому, пріоритетними

напрямами розвитку законодавства у цій сфері є, по-перше, усунення протиріч між нормами Цивільного та Господарського кодексів України, які регулюють відносини щодо комерційних найменувань, по-друге, розробка та прийняття спеціального закону про комерційне найменування. Саме таке удосконалення правового регулювання комерційного (фірмового) найменування надасть змогу перетворити інститут комерційного найменування в ефективний засіб індивідуалізації учасників цивільного обороту.

Сучасний стан розвитку ринкових відносин передбачає поступове підвищення значення інтелектуальних продуктів та засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг, які за своєю правовою природою належать до об'єктів права інтелектуальної власності. З огляду на це, законодавство у сфері інтелектуальної власності має закріплювати максимально простий та дієвий механізм набуття, реалізації та захисту прав на різні об'єкти інтелектуальної власності.

Реалізація права на комерційне найменування є особливо складним процесом, оскільки поряд із приватними інтересами самих суб'єктів права на цей засіб індивідуалізації повинні враховуватись інші інтереси – забезпечення порядку в цивільному обороті та не введення в оману інших осіб стосовно дійсного суб'єкта, який використовує комерційне (фірмове) найменування.

Аналіз основних досліджень і публікацій. В українській цивілістичній літературі за останні роки проблемам цивільно-правового регулювання інституту комерційного (фірмового) найменування приділялась увага як у працях загального спрямування, так і спеціальних наукових дослідженнях. Зокрема, ці проблеми розглядались у монографічних дослідженнях А. О. Кодинця «Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг в Цивільному праві України» та І. В. Кривошеїної «Фірмове найменування: регулювання та правова охорона за законодавством України». Ґрунтовне дослідження цієї теми викладене у роботі «Комерційне найменування в Україні: основні правові аспекти» за редакцією Ю.Л. Бошицького, О.О. Козлової, Г.О. Андрощука.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у дослідженні теоретичної моделі правового регулювання відносин, які виникають у зв'язку із використанням комерційного (фірмового) найменування, та формуванні пропозицій щодо удосконалення законодавства у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Паризькою конвенцією про охорону промислової власності передбачені дії щодо захисту прав на торгові марки, комерційні найменування, зазначення походження товарів. Економічна криза, яка торкнулась практично всіх країн світу, посилює зростання конкурентної боротьби підприємств як на внутрішньому так і на міжнародному ринках. Комерційне найменування є важливим елементом у системі взаємовідносин між виробниками та споживачами. Правильно підібране комерційне найменування приваблює покупців, сприяє збільшенню об'ємів продажу та розвитку виробництва. Паризькою конвенцією про охорону промислової власності (1883р.) закріплено принцип охорони комерційних найменувань у країнах-членах, однак у ній відсутнє саме визначення поняття комерційного найменування, також відсутній і механізм надання йому правової охорони, лише вказується на передачу цих питань до компетенції національного законодавства. Згідно зі згаданим міжнародним актом комерційне найменування вимагає охорони в усіх країнах Союзу без обов'язкового подання заявки чи реєстрації незалежно від того чи є воно частиною товарного знаку [3]. Таким чином, визначення поняття комерційного найменування та способи його охорони мають встановлюватись національним законодавством кожної країни-учасниці.

У Цивільному кодексі України (надалі – ЦК) та Господарському кодексі України (надалі – ГК) для індивідуалізації юридичної особи – вживається термін «комерційне найменування». Аналіз ст. 420 ЦК України [1] та ст. 159 ГК України [2] свідчать про його тотожність фірмового найменування, яке входить до переліку об'єктів права інтелектуальної власності. Цілком ймовірно, що формуючи новий підхід до «позначення» суб'єкта господарювання, законодавець прагнув підкреслити його належність особам, що здійснюють таку діяльність та прагнув

привести національне законодавство у відповідність до положень Угоди TRIPS. Відповідно до Паризької конвенції про охорону промислової власності від 20.03.1883 комерційні найменування є об'єктами промислової власності, оригінальний текст якої містить поняття «*nom commercial*» [3].

Аналізуючи положення ЦК України, присвячені праву інтелектуальної власності на комерційне найменування, ми навіть не знайдемо самого поняття комерційного найменування. У ст. 489 ЦК України закріплені лише умови надання правової охорони комерційному найменуванню. Відповідно до ч. 1 ст. 489 ЦК України правова охорона надається комерційному найменуванню, якщо воно дає можливість вирізнити одну особу з-поміж інших та не вводить в оману споживачів щодо справжньої її діяльності. У той же час допускається мати однакові комерційні найменування, якщо це не вводить в оману споживачів стосовно товарів, які особою виготовляються та (або) реалізуються, і послуг, які нею надаються (ч. 4 ст. 489 ЦК України).

На наш погляд, така норма може мати місце, якщо особи, що використовують однакові найменування, не знаходяться у конкурентних відносинах, адже в іншому випадку найменування не зможуть виконувати функцію індивідуалізації. На ринку в межах країни може існувати багато юридичних осіб із тотожними чи схожими комерційними найменуваннями, однак ці суб'єкти можуть займатися різними видами діяльності, знаходитись на різних територіях, як наслідок – діяльність кожного з суб'єктів не призводитиме до порушення прав іншого. Очевидно, що для таких юридичних осіб абсолютно виключні права на комерційне найменування означатимуть не реалізацію їх інтересів в цивільному обороті, а додаткові витрати для захисту комерційного найменування. Правовій охороні підлягає як повне, так і скорочене комерційне найменування суб'єкта господарювання, якщо воно фактично використовується ним у господарському обігу [4, с. 273].

У зв'язку з відсутністю достатнього правового регулювання комерційних найменувань, на теперішній час в Україні існує чимало проблемних питань, які є предметом палких спорів серед українських фахівців у сфері права інтелектуальної власності.

Аналізуючи положення ст. 489 ЦК України право на комерційне найменування виникає з моменту фактичного використання цього найменування та охороняється без особливої реєстрації і незалежно від того, чи є комерційне найменування частиною торгівельної марки [1]. Якщо у випадку з фірмовим найменуванням чи торговою маркою визначити момент виникнення права на них на становить великої складності, то у випадку з комерційним найменуванням це досить важко. Досить складно буває на практиці, чи під час розгляду справи судом, чітко встановити момент такого фактичного використання. Адже право на комерційне найменування в Україні поки що ніде не реєструється. На теперішній час використання комерційних найменувань фактично зведено до використання найменувань юридичної особи, які вносяться до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 р. № 755-IV [5].

Однак як показує практика, доцільно створити певний порядок реєстрації комерційних найменувань, це допоможе уникнути появи суб'єктів підприємницької діяльності з однаковим комерційним найменуванням, здатним ввести в оману споживача, також це дозволило б чітко визначити момент виникнення прав на нього, щоб це дало переважне право для суддів, на власний розсуд, не встановлювати момент виникнення права на комерційне найменування, що взагалі ускладнює розуміння та встановлення предмету спору. Також, аналіз судової практики свідчить про проблему в співвідношенні прав на торговельну марку та комерційне найменування. При застосуванні судами п. 3 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг», якою передбачено: «не можуть бути зареєстровані як знаки, які є тотожними або схожими настільки, що їх можна сплутати з фірмовими найменуваннями, що відомі в Україні і належать іншим особам, які одержали право на них до дати подання до Установи заявки щодо таких же або споріднених з ними товарів і послуг» [6].

Висновки. Останнім часом значного поширення набуло використання комерційного найменування без дозволу володільця як доменних імен, неправомірне використання комерційного найменування у торговельних марках чи тотожного комерційного найменування, права на які належать іншим особам. Чи може суб'єкт господарювання заборонити використовувати лише тотожне комерційне найменування, чи слід розширити можливості захисту і встановити обмеження щодо використання також схожих комерційних найменувань. Безперечно, саме розв'язання означеної проблеми визначить подальшу життєздатність інституту комерційного найменування. У сучасних ринкових умовах боротьби за споживача чітка ідентифікація юридичної особи та його діяльності стає все більш актуальною. Роль позначень, які відокремлюють одного суб'єкта господарювання від іншого, закріплюють за юридичною особою певний позитивний імідж, крім цього зростає кількість судових справ, щодо комерційних найменувань, що свідчить про нагальну необхідність конкретизації норм законодавства в цій сфері, введення дієвих механізмів правової охорони.

Таким чином з метою встановлення того, чи є заявлене позначення схожим на стільки, що його можна сплутати з іншим позначенням, необхідно зробити перевірку позначень на тотожність і схожість, у зв'язку з цим суди при прийнятті рішення по даним спорам стикаються з цілою низкою спірних питань при перевірці таких позначень на тотожність і схожість. На даний час в науковій літературі, в законодавстві та судовій практиці відсутні методики, критерії оцінки схожості комерційного найменування. Також ще одним із найважливім залишається питання, стосовно чіткої кваліфікації порушень прав на фірмове найменування.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Господарський кодекс України : закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

3. Паризька конвенція про охорону промислової власності : від 20 берез. 1883 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123.

4. Романадзе Л. Д. Правова охорона комерційних (фірмових) найменувань в Україні / Л. Д. Романадзе // Актуальні проблеми держави і права. – 2010. – № 56. – С. 272–277.

5. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : закон України від 15 трав. 2003 р. № 755-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-iv>.

6. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : закон України від 15 груд. 1993 р. № 3689-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12>.

Калашник Олена Володимирівна,

к.т.н., доцент, доцент кафедри підприємництва і права
Полтавської державної аграрної академії
kalashnik1968@meta.ua

Мороз Світлана Едуардівна,

к.п.н., доцент кафедри підприємництва і права Полтавської
державної аграрної академії
smor@meta.ua

Дяківнич Тетяна Віталіївна,

здобувач вищої спеціальності «Підприємництво, торгівля та
біржова діяльність», СВО «Магістр»,
Полтавська державна аграрна академія

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНИХ ВИМОГ ЩОДО ЯКОСТІ ТА БЕЗПЕЧНОСТІ ОЛІЇ СОНЯШНИКОВОЇ

Постановка проблеми. До основних чинників, що визначають здоров'я населення України і збереження його генофонду відносять якість та безпечність харчових продуктів і продовольчої сировини [1]. В Україні розроблені нормативно-

правові акти (НПА) та нормативні документи (НД), які дозволяють визначити рівень якості та безпечності продуктів харчування, а також здійснювати контроль за їх виробництвом і реалізацією.

Виклад основного матеріалу. Якість та безпечність олії соняшникової регламентують такі НПА та НД:

– Закон України Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів [2];

– ДСТУ 4492:2005 Олія соняшникова. Технічні умови [3];

– СанПиН 42-123-4089 Гранично допустимі концентрації важких металів і миш'яку у продовольчій сировині і харчових продуктах [4];

– Державні санітарні норми та правила Медичні вимоги до якості та безпечності харчових продуктів та продовольчої сировини [5];

– ДСТУ 4518:2008 Продукти харчові. Маркування для споживачів. Загальні правила [6] тощо [7–8].

Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [2] регулює відносини між органами виконавчої влади, операторами ринку харчових продуктів та споживачами харчових продуктів і визначає порядок забезпечення безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, що виробляються, перебувають в обігу, ввозяться (пересилаються) на митну територію України та/або вивозяться (пересилаються) з неї.

Відповідно до вимог ДСТУ 4492:2005 [3] олію виготовляють згідно з чинними технологічним регламентом або технологічною інструкцією, затвердженими у встановленому порядку з насіння соняшнику. За органолептичними показниками визначають прозорість, смак та запах. За фізико-хімічними показниками олія соняшникова повинна відповідати таким вимогам: кислотне число, мг КОН/г, не більше ніж 0,25 мг КОН/г (рафінована, свіжовироблена) або 0,60 мг КОН/г (рафінована дезодорована, наприкінці терміну зберігання); пероксидне число, не більше ніж, під час випуску з підприємства – 2 ½О ммоль/кг, а наприкінці терміну зберігання – 10 ½О ммоль/кг; масова частка фосфоровмісних речовин у перерахунку на стеароолеолецитин та

на P_2O_5 – відсутні; масова частка нежирових домішок та мило (якісна проба) – відсутні; масова частка вологи та летких речовин, не більше ніж 0,10 %; температура спалаху олії екстракційної, не нижче ніж $234^{\circ}C$. ступінь прозорості, не більше ніж 15 фем. Бактерії групи кишкових паличок (коліформи), коагулазопозитивні *Stafilococcus*, патогенні мікроорганізми, зокрема бактерії роду *Salmonella* та дріжджі у олії рафінованій дезодорованій вимороженій та невимороженій марки Д не допускаються. Окрім того кількість аеробних та факультативно-анаеробних мікроорганізмів повинна бути не більше ніж 500 КУО/г, а пліснявих грибів не більше ніж 100 КУО/г.

Вміст токсичних елементів, що нормує ДСТУ 4492:2005 [3], повністю відповідає значенням СанПіН 42-123-4089 [4], повинен відповідати таким допустимим рівням, не більше ніж мг/кг: свинець – 0,1; миш'як – 0,1; кадмій – 0,05; ртуть – 0,03; мідь – 0,5; залізо – 5,0; цинк – 5,0. Окрім того ДСТУ 4492:2005 [3] регламентує вміст афлатоксину В – 0,005 мг/кг та Зеаралеону – 1,0 мг/кг. Цей же нормативний документ регламентує:

– допустимі рівні вмісту пестицидів в олії соняшниковій, що, наприклад, для безпосереднього використання на харчові цілі повинні мати максимально допустимі рівні ГХЦГ гама-ізомер (гексахлоран) – 0,05 мг/кг, Гептахлор ДДТ – 0,1 мг/кг;

– допустимі рівні радіонуклідів - Cs-137 (цезій-137) – 600; Sr-90 (стронцій-90) – 200 Бк/кг.

Медичні вимоги до якості та безпечності харчових продуктів та продовольчої сировини [5] визначають медичні вимоги до якості та безпечності харчових продуктів та продовольчої сировини і не включають гігієнічні нормативи і регламенти щодо вмісту в харчових продуктах та продовольчій сировині хімічних, біологічних, фізичних факторів. Харчові продукти за органолептичними властивостями повинні відповідати харчовим звичкам населення, а також повинні бути специфічними для даного виду продукту. Продукти не повинні мати сторонніх запахів, присмаків, зміни кольору і консистенції та інших дефектів. Щодо жирових продуктів, то в них контролюються показники окислювального псування: кислотне число і перекисне число.

Згідно ГН 6.6.1.1-130-2006 [7] оцінка продукту харчування щодо його придатності до використання виконується з урахуванням похибок вимірювальних приладів при виконанні контролю питомих активностей радіонуклідів ^{137}Cs та ^{90}Sr в даному продукті. Наприклад для олії соняшникової ці значення становлять 100 та 30 Бк/кг відповідно.

Регламент максимальних рівнів окремих забруднюючих речовин у харчових продуктах [8] встановлює максимальні рівні окремих забруднюючих речовин у харчових продуктах. Наприклад для олій вміст афлатоксину В1 повинно становити 5 мг/кг, свинцю – 0,1 мг/кг, кадмію – 0,05 мг/кг; ртуть – 0,03 мг/кг.

Відповідно ДСТУ 4518:2008 [6] олію маркують такою інформацією, як: назва продукту; масова частка жиру; сорт (за наявності); назва і місцезнаходження (юридична адреса, країна) виробника, пакувальника, експортера, імпортера; номінальна кількість: маса нетто (г або кг) та об'єм продукту, дм (для маргаринової продукції – маса нетто); товарний знак виробника (за наявності); склад продукту (дозволено інформацію про жирову основу надавати в такому вигляді: для олій – перелік всіх олій, що містяться в продукті); харчові добавки, ароматизатори, біологічно активні добавки до їжі, інгредієнти продуктів нетрадиційного складу, джерела ГМО (у разі їх застосування); енергетична цінність (калорійність); поживна (харчова) цінність; дата виготовлення (число, місяць, рік); номер партії; умови зберігання (температурний режим, відносна вологість повітря, освітленість); строк придатності; позначення нормативного документа, згідно з яким виготовлено і може бути ідентифіковано продукт; штриховий код; інформація щодо сертифікації (за наявності); додатково може бути нанесена назва організації-розробника рецептури і (або) технології виробника. Цей НД є основою для запобігання інформаційної фальсифікації тобто обман споживача за допомогою неточної або спотвореної інформації про товар.

Висновки. Таким чином, в Україні розроблені нормативні документи та нормативно-правові акти, які регламентують вимоги до якості та безпечності олії соняшникової. Ці документи дають

зможу визначити рівень якості та безпечності олії соняшникової та здійснювати контроль за її виробництвом і реалізацією.

Проведений аналіз НПА та НД дасть змогу провести подальші дослідження, які будуть виконані згідно з планом науково-дослідних робіт кафедри підприємництва і права Полтавської державної аграрної академії.

Список використаних джерел:

1. Якість продуктів харчування [Електронний ресурс] – Режим доступу:

https://pidruchniki.com/13150910/ekologiya/yakist_produkativ_harchuvannya – Назва з екрана. – Дата звернення: 09.11.2018.

2. Закон України Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80> – Назва з екрана. – Дата звернення: 09.11.2018.

3. Олія соняшникова. Технічні умови ДСТУ 4492:2005 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://agrotender.com.ua/files/Baza%20znaniy/GOSTi/Oliya_sonyashnikova_dstu_4492-2005.pdf – Назва з екрана. – Дата звернення: 09.11.2018.

4. СанПиН 42-123-4089 Гранично допустимі концентрації важких металів і миш'яку у продовольчій сировині і харчових продуктах [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://document.ua/predelno-dopustimye-koncentracii-tjzhelyh-metallov-i-myshja-nor8475.html> – Назва з екрана. – Дата звернення: 10.11.2018.

5. Медичні вимоги до якості та безпечності харчових продуктів та продовольчої сировини : Державні санітарні норми та правила [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0088-13> – Назва з екрана. – Дата звернення: 09.11.2018.

6. Продукти харчові. Маркування для споживачів ДСТУ 4518:2008 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://normativ.ucoz.org/load/dstu_4518_2008/3-1-0-444 – Назва з екрана. – Дата звернення: 09.11.2018.

7. ГН 6.6.1.1-130-2006 Допустимі рівні вмісту ^{137}Cs та ^{90}Sr у продуктах харчування та питній воді [Електронний ресурс] – Режим доступу:

http://medved.kiev.ua/arh_nutr/art_2007/n07_1_13.htm – Назва з екрана. – Дата звернення: 10.11.2018.

8. Державні гігієнічні правила і норми «Регламент максимальних рівнів окремих забруднюючих речовин у харчових продуктах» [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0774-13> – Назва з екрана. – Дата звернення: 10.11.2018.

Канюка Володимир Андрійович,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр»,
Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права
Ступник Сергій Володимирович,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр»,
Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Аванесян Геннадій Миколайович,
доцент кафедри правознавства
Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права
nikolaevich9103@ukr.net

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ТЕОРЕТИЧНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПОЗОВУ

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми дослідження полягає у важливому значенні позову як засобу захисту порушених прав у сфері управлінської діяльності. Громадяни, які звертаються до суду або інший юрисдикційний орган для захисту своїх прав, не завжди є юридично грамотними, і вони звертаються до суду з позовною заявою, не вказавши предмет, і підставу позову.

Засобом порушення позовного провадження є позов. Позов справедливо вважається найдосконалішим засобом захисту суб'єктивного права, яке порушене або оспорене. Особа, що

вважає себе володарем порушеного або оспореного права, шукає у суду захисту у встановленому законом процесуальному порядку. Відповідне звернення до суду і отримало назву «позов». Таким чином, є наявною актуальність сформульованої теми роботи, яка дозволяє не лише визначити нові підходи до дослідження категорії поняття позову і його елементів, але і систематизувати накопичені юридичною наукою знання і правозастосовчу практику.

Конституція України, закріплює право кожного громадянина на судовий захист, а за нею і КАС України закріплює право кожного громадянина на звернення до суду. У разі порушення або оспорювання прав будь-яка зацікавлена особа може звернутися до суду з вимогою про захист її прав. Основною формою такого захисту виступає позовна форма захисту права. Основна кількість адміністративних справ в судах загальної юрисдикції розглядається в порядку позовного провадження. Таким чином, позовне провадження – основний вид адміністративного судочинства, що встановлює найбільш загальні правила судового розгляду. Позов як засіб судового захисту суб'єктивних прав і законних інтересів належить до фундаментальних категорій українсько-правової системи. У той же час, напевно, в процесуальній теорії не існує більш дискусійної проблеми, ніж поняття позову.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття позову і його елементів широко використовується в юридичній науці і правозастосовчій практиці.

Окремі сторони проблеми визначення поняття позову і його елементів неодноразово розглядалися в правовій науці. Загальнотеоретичні аспекти поняття позову і його елементів розробляли такі учені, як А. А. Добровольський, М. А. Гурвіч, Г. Л. Осокіна, М. Д. Матієвський, А. Ф. Клейнман, М. Рожкова та ін.

Формулювання цілей статті. Мета публікації обґрунтовується актуальністю і ступенем наукової розробленості проблеми.

Метою статті є теоретико-правовий аналіз проблеми визначення поняття позову проведений за наступними напрямками:

- аналіз правових актів, що діють в Україні, як джерел нормативного регулювання поняття позову;
- розгляд проблем доктринального і правозастосовчого підходів до поняття позову.

Виклад основного матеріалу. Адміністративний позов – звернення до адміністративного суду про захист прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах.

У юридичній літературі не існує єдиного підходу до визначення позову. Найбільш поширеним й обґрунтованим є визначення позову як «вимоги позивача до відповідача, зверненої через суд, про захист порушеного чи такого, що оспорується, суб'єктивного права або охоронюваного законом інтересу, здійснене у визначеній законом процесуальній формі». Така точка зору була висунута й обґрунтована М.А. Турвичем, А.Ф. Клейнманом і А.А. Добровольским.

Серед представників даної теорії є деякі розбіжності. Так, ряд вчених дотримується думки про існування двох самостійних понять позову. Під позовом у процесуальному значенні розуміється звернена до суду вимога про захист порушеного чи оскарженого права або законного інтересу. Під позовом у матеріально-правовому значенні розуміється звернена через суд матеріально-правова вимога позивача до відповідача. Позов у матеріальному сенсі - право на задоволення своїх позовних вимог. Саме у цьому плані використовується поняття права на позов і позовна давність. В Україні поняття позову вживається в сенсі здатності матеріального суб'єктивного права до примусового здійснення через суд. Пропуск терміну позовної давності спричиняє за собою втрату права на позов у матеріально-правовому сенсі. Таким чином, право на позов у матеріально-правовому сенсі – це саме спірне суб'єктивне право, яке може бути примусово здійснене.

Більшість учених все-таки вважає, що позов – єдине поняття, яке включає в себе як матеріальну, так і процесуальну сторони. При цьому вимога позивача до відповідача становить матеріально-правову сторону позову, а вимога його до суду про захист права – процесуально-правову [7].

Зазначені розходження в думках не дуже значні, оскільки обидві групи вчених розуміють позов насамперед як матеріально-правову вимогу позивача до відповідача і вимогу до суду одночасно. При такому підході не береться до уваги та обставина, що спір про право між сторонами може існувати до звернення до суду. Сторони при цьому перебувають у протиборстві, але позивачем і відповідачем не є. Тому викликає заперечення головна роль матеріально-правової вимоги при визначенні позову. Третя група вчених дотримується позиції, відповідно до якої позов розуміється як суто процесуальний інститут, тобто вимога до суду про захист порушеного права.

Розгляд позову тільки в процесуальному аспекті збіднює його поняття, оскільки практично виводить за його межі питання про матеріально правову вимогу позивача до відповідача. Не раз у літературі наголошувалася важливість матеріального змісту позову. Зазначимо, що важливість матеріально-правової вимоги не слід абсолютизувати. Зрозуміло, що не враховувати її зовсім при формуванні дефініції позову не можна, однак слід зазначити, що навіть при зміні матеріально-правової вимоги сам хід процесу залишиться незмінним.

Крім того, при такому розумінні позову вимогу особи, що виступає від свого імені за захистом прав і законних інтересів інших осіб, не можна назвати позовом, тому що ця вимога не містить і не може містити матеріально-правової вимоги позивача до відповідача. Такий висновок суперечить чинному законодавству. Таким чином, уявляється, що матеріально-правова вимога позивача до відповідача – це зміст позову, але на встановлену процесуальну форму розгляду справи вона не впливає. Отже, визначення позову може містити і матеріально-правовий і процесуально-правовий аспекти, але акцент, безсумнівно, повинен бути зроблений на тому, що позов – це право пред'являти вимогу до суду. Крім того, в правовій державі форми позовного захисту може набувати охорона об'єктивного правопорядку і, зокрема, норм об'єктивного права від різного роду протиправних посягань. Відповідно, метою позову може виступати захист встановленого правопорядку від порушень як з боку приватних осіб, так і з боку

адміністративних органів. При такому підході цілком виправдано віднесення до інституту адміністративного позову процесуальної вимоги про притягнення особи до адміністративної відповідальності за адміністративну провину і вимоги про перевірку законності притягнення до такої відповідальності. У Франції, наприклад, подібні позови називають позовами з приводу заходів каральної відповідальності або у зв'язку із застосуванням репресії. У цьому контексті можна стверджувати, що чинне законодавство впритул наблизилося до встановлення повноцінної юридичної конструкції позову про притягнення до адміністративної відповідальності і позову про перевірку законності.

Адміністративний позов може бути визначений як вимога до юрисдикційного органу про перевірку законності адміністративного акту, захист суб'єктивних публічних прав і законних інтересів або публічного правопорядку, що виходить з вказаного заявником спірного публічно-правового відношення і припускаючи дозвіл конфліктної ситуації за допомогою застосування правовідновлювальних або адміністративно-каральних заходів [9].

Висновки. Аналіз різних позицій науковців щодо дефініції позову, обґрунтовує необхідність визначення позову, як вимоги зацікавленої особи, що виникає із спірного матеріального правовідношення, про захист свого або чужого права або законного інтересу, предмет розгляду і дозволу у встановленому законом порядку. Саме таке визначення позову, як процесуального інституту, є найбільш вірним воно відповідає суті позовної форми захисту права і законного інтересу, внутрішньо узгоджується з іншими позовними категоріями і інститутами процесуального права і якнайповніше відбиває його зміст. Це визначення відповідає вимозі єдності і універсальності поняття позову.

Отже, позов – це фундаментальна правова категорія, широко досліджена наукою. Разом з цим, основні питання теорії позову не отримали однозначного розуміння.

Позов займає центральне місце серед інститутів адміністративного процесуального права. Позов знаходиться в

тісному взаємозв'язку з усіма інститутами адміністративного процесуального права, визначає настрій усього регламенту розгляду адміністративних справ, служить орієнтиром для забезпечення можливості належного здійснення відповідного напрямку судової діяльності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28.06.1996 р.: Станом на 02.03.2014 р. // www.rada.gov.ua – № 254к/96-ВР
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Прийнятий Верховною Радою України від 06.07.2005 р.: Станом на 13.11.2018 р. // www.rada.gov.ua – № 2747-IV
3. Закон України «Про судоустрій та статус суддів»: Прийнятий Верховною Радою України від 07.07.2010 р.: Станом на 13.11.2018 р. // www.rada.gov.ua – № 2453-VI
4. Адміністративна юстиція: Європейський досвід і пропозиції для України / Авт. -упоряд.: Б. Коліушко, Р. О. Куйбіда. – К., 2003. – 536 с.
5. Адміністративне право України / [за ред. Ю. П. Битяка]. – Харків: Право, 2001. – 528 с.
6. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч. у 2 томах: Т. 1. Загальна частина / Ред. кол.: В.Б. Авер'янов (голова). – К., 2004. - 584 с.
7. Адміністративне право України: [навч. посібник] / [під заг. ред. В. В. Конопльова]. – Х. : ТОВ «ПРОМЕТЕЙ-ПРЕС», 2014. – 268 с.
8. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства / За ред. С.В. Ківалова, О.І.Харитонові. – Х., 2016. – 712 с.
9. Перепелюк В. Г. Адміністративне судочинство: проблеми практики / В. Г. Перепелюк. – К. : Конус-Ю. – 272 с.

Коба Ірина Володимирівна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право» ОС «Бакалавр»
НЮУ ПЮІ імені Ярослава Мудрого
irinakoba.00@gmail.com

Науковий керівник: Божко Володимир Миколайович,
д.ю.н., доцент, в.о. завідувача кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового права Полтавського
юридичного інституту Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
volodya_bozhko@ukr.net

ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ ПРОЕКТУ ВИБОРЧОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Ефективна протидія корупції та відновлення інституційної спроможності можливі лише за умови подолання політичної корупції і оновлення політичної еліти. Головною передумовою таких перетворень виступає зміна виборчого законодавства. 07.11.2017 року українським парламентом ухвалено в першому читанні проект Виборчого кодексу України (реєстр. №3112-1 від 02.10.2015 року) (надалі – проект ВК України) [2], який виступає новітнім етапом розвитку вітчизняного виборчого законодавства. Зміни торкаються не лише виборчого процесу, проте й виборчої системи загалом. Актуальність обраної тематики дослідження обумовлена необхідністю комплексного аналізу проекту ВК України з метою виявлення його позитивних та негативних моментів.

Питання виборів та виборчого процесу було предметом дослідження низки науковців, зокрема, Р.К. Давидова, В.М. Кампа, В.Ф. Погорілка, М.І. Ставнійчук, та інших.

Метою даної роботи є системний аналіз положень ВК України, окреслення його позитивних та негативних рис.

Основною новелою проекту ВК України виступає відміна мажоритарної системи та запровадження відкритих регіональних виборчих списків. Відповідно до положень зазначеного вище проекту, на виборах народних депутатів України загальнодержавний виборчий округ підлягає поділу на 27

регіональних округів. З включених до загальнодержавного списку кандидатів, формуються та затверджуються регіональні списки по відповідних виборчих регіонах, до кожного з яких має входити не менше п'яти кандидатів. Проектом ВК України передбачено також, що кандидати, які виявили бажання балотуватися від АРК та міста Севастополя, обираються за Херсонським округом[2].

Запропонована проектом ВК України територіальна організація виборів викликає неоднозначне ставлення. Зокрема, як передбачено Кодексом належної практики у виборчих справах 2002 року, розробленого Венеціанською комісією, у разі проведення парламентських чи місцевих виборів з метою гарантування реалізації принципу рівних виборів, необхідно забезпечити однаковий розподіл мандатів між виборчими округами[3]. При цьому, європейський досвід орієнтує на необхідність додержання чітко визначених критеріїв рівноцінного поділу мандатів поміж виборчими округами, насамперед, з урахуванням чисельності виборців. Гранична допустима межа відхилення не може бути більшою за 10%, проте в жодному разі не більше 15% громадян, які проживають на території округу. Даним правилом передбачені винятки, наприклад, коли не чисельна адміністративна одиниця має однаковий статус з іншими і, отже, має право мати принаймні одного представника в нижній палаті, або коли вона є місцем компактного проживання національної меншини.

Закріплена проектом ВК України норма стосовно утворення 27 регіональних виборчих округів під час парламентських виборів є недосконалою, оскільки створює загрозу порушення принципу рівних виборчих прав. Викладене обумовлене тим, що різні виборчі регіони охоплюють не однакову чисельність виборців, що не відповідає європейському досвіду. До прикладу, у Висновку Європейської комісії за демократії через право зазначається, що принцип рівності виборчих прав передбачає «встановлення меж виборчих округів таким чином, щоб місця депутатів, які представляють населення у нижніх палатах, порівно розподілялися між виборчими округами на основі чіткого критерію» [3].

З метою усунення вищезазначеного недоліку, проектом ВК України важливо передбачити чітко визначені критерії створення виборчих округів та виборчих дільниць. Не повинні формуватися також спеціальні чи закордонні виборчі дільниці, що не складають систему територіальної організації виборів.

Згідно з проектом ВК України, в розподілі мандатів депутатів прийматимуть участь виборчі списки кандидатів, які за результатами виборів одержали не менше 4% голосів виборців на загальнодержавному виборчому окрузі[2]. У даному контексті, необхідно звернути увагу на те, що в 2007 році ПАРЄ висловила точку зору, що в демократичних країнах слід вводити бар'єри вище 3%, щоб створювати умови для становлення дієвих партійних систем[4, с.181]. Враховуючи викладене, передбачений проектом ВК України бар'єр у 4%, може стати ефективним, проте за умов дотримання низки положень. Мова йде, насамперед, про необхідність припинення бюджетного фінансування існуючих політичних сил у парламенті для цілей забезпечення їм та новим чи позапарламентським політичним силам однакових умов. Окрім того, для дієвого функціонування пропорційної виборчої системи вкрай важливою є модернізація законодавства з питань діяльності політичних партій, яке на сьогоднішній день є застарілим.

Продовжуючи аналіз положень проекту ВК, важливо акцентувати увагу на тому, що даним нормативно-правовим актом чітко не окреслені ознаки реклами, агітації, прихованої чи опосередкованої реклами, контрагітації і «чорного» піару. Важливо закріпити положення стосовно повної заборони політичної реклами у виборчий і між виборчий період на радіо, телебаченні, у соціальних мережах та засобах зовнішньої реклами. Вищезазначені заходи сприятимуть зниженню вартості виборів та забезпечать їх доступність для кандидатів із різними фінансовими можливостями. Доцільним також є ухвалення змін до низки законодавчих актів, які опосередковують питання підкупу виборців. На сьогоднішній день, чинний Кримінальний кодекс України в ст. 160 передбачає кримінальну відповідальність за підкуп виборців [1, с.131], проте вказана норма є наявною лише де-юре, а не де-факто.

Важливою та досить позитивною новелою проекту ВК України виступає положення стосовно необхідності проходження спеціальної підготовки і сертифікації осіб, які приймають участь у організації виборів. Так, особи, які виявили бажання стати членами окружних або територіальних виборчих комісій повинні одержати державний сертифікат, за наслідками пройденого навчання, який діятиме упродовж 7 років [2]. Не дивлячись на вказаний позитивний момент, залишається основний недолік, що обумовлений контролем політичних сил за членами відповідних виборчих комісій.

З приводу організації та проведення виборів Президента України, новелою ВК України виступає положення стосовно необхідності кандидата на посаду глави держави зібрати підписи суб'єктів, які володіють представницьким мандатом [2]. Викладене може створити неоднакові умови для кандидатів, у зв'язку з тим, що суб'єктам, які є членами політичних партій набагато легше виконати зазначену умову.

Таким чином, ухвалений українським парламентом у першому читанні проект ВК України без сумніву є прогресивним та необхідним для удосконалення виборчого законодавства України і наближення його до європейських стандартів. Позитивними моментами є запровадження територіальної організації виборів, зменшення відсоткового бар'єру для політичних партій з метою проходження до парламенту, професіоналізація організаторів виборів тощо. Проте, з метою забезпечення найбільш повного та ефективного втілення зазначених положень на практиці, необхідна їх деталізація та адаптація до українських реалій.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України// Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.
2. Проект Виборчого кодексу України реєстр. №3112-1 від 02.10.2015 року. Електронний ресурс. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56671.
3. Кодекс належної практики у виборчих справах: Висновок Європейської комісії за демократії через право

№190/2002. Електронний ресурс. Режим доступу:
[http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/229b826c8ac787dec2257d87004987c3/\\$FILE/Кодекс_виборчі_справи.pdf](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/229b826c8ac787dec2257d87004987c3/$FILE/Кодекс_виборчі_справи.pdf).

4. Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи: пер. з англ./ [за ред. Ю. Ключковського]. – Вид. 2-е, випр. і доповн. – К.: Логос, 2014. – 500 с.

Коваленко Діана Сергіївна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», ОС «Бакалавр»
Полтавської державної аграрної академії
diana.kovalenko@i.ua

Науковий керівник: Козаченко Юлія Анатоліївна
к.ю.н., доцент кафедри підприємництва і права
Полтавської державної аграрної академії

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛІКАРСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ

Актуальність даної теми полягає в тому, що в Україні немає чіткого законодавчого регулювання лікарської таємниці, хоча випадки порушення права пацієнта на конфіденційність є непоодинокими.

Проблемою лікарської таємниці займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, а саме: С. Бартош, Н.В. Коробцова, О.П. Печений, Н.О. Коротка, О.І. Мацегорін, С.Г. Стеценко, Н. Школьна, І.В. Шатковська, І.Я. Сенюта, П. де Круз, Л. Фурроу, М. Стауч та інші, якими зроблено значний внесок у вивчення та становлення інституту лікарської таємниці. Однак, питання розголошення лікарської таємниці для забезпечення суспільного інтересу залишається малодослідженим, що свідчить про актуальність вивчення цього питання з точки зору вітчизняної законодавчої регламентації.

Згідно зі ст. 286 ЦК України фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні. Забороняється вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування фізичної особи [1].

Охорона лікарської таємниці в Україні характеризується відсутністю чіткого законодавчого регулювання. Питання, пов'язані з визначенням обсягу поняття лікарської таємниці, переліку суб'єктів зберігання лікарської таємниці і випадків можливого розголошення медичних даних про особу регулюються різноманітними законодавчими актами, які часто є маловідомими не тільки для лікарів, а й для юристів [2].

З огляду на важливість збереження лікарської таємниці законом передбачена юридична відповідальність за її розголошення. Так, у ст. 145 Кримінального кодексу України зазначені наслідки умисного розголошення лікарської таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, що призвело до тяжких наслідків. А у ст. 132 цього ж Кодексу зазначені наслідки розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби [3].

Незважаючи на всю важливість дотримання права пацієнта на конфіденційність, треба розуміти, що лікарська таємниця абсолютною бути не може.

Доречним буде зазначити, що законом України «Про інформацію» у ч. 1 ст. 29 зазначено, що інформація з обмеженим доступом може бути поширена, якщо вона є суспільно необхідною, тобто є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення [4].

Можна виокремити список закріплених законодавством випадків, коли лікарська таємниця може бути розголошена без згоди особи чи її законних представників: 1) інформація про стан здоров'я неповнолітньої особи та особи, яка визнана у

встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною; батьки (усиновлювачі), опікун, піклувальник мають право на отримання інформації про стан здоров'я дитини або підопічного [1; 5]; 2) результати медичного обстеження наречених (наречені зобов'язані повідомити один одного про стан свого здоров'я; результати медичного обстеження є таємницею і повідомляються лише нареченим) [6]; 3) відомості про лікування особи в наркологічному закладі [7]; 4) відомості про стан психічного здоров'я особи та надання їй психіатричної допомоги [8]; 5) відомості про захворювання, що становлять загрозу здоров'я населення, санітарному та епідемічному благополуччю [9]; 6) відомості про результати тестування особи з метою виявлення ВІЛ, про наявність або відсутність в особи ВІЛ-інфекції [10]; 7) відомості про помилки, допущені медичним персоналом [5].

На нашу думку, цей перелік не є вичерпним, і розголошення лікарської таємниці можливе й в інших випадках. Так, розголошення лікарської таємниці має місце також у випадку оформлення листка непрацездатності. Оскільки відповідно до положень Інструкції про порядок заповнення листка непрацездатності у такому листку вказується назва медичного закладу (повністю), що підтверджуються його штампом та печаткою; первинний та остаточний діагноз. Варто звернути увагу на те, що відповідно до підпункту 3.2 Інструкції, діагноз первинний і діагноз заключний зазначаються виключно за письмовою згодою хворого [11].

Спираючись на вищезазначене, можна зробити висновок, що питання лікарської таємниці характеризується актуальністю. Вітчизняне законодавство, що регламентує право пацієнта на конфіденційність, є колізійним та потребує удосконалення.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
2. Бартош С. Деякі питання дотримання лікарської таємниці / С. Бартош // Правові аспекти діяльності. – 2013. – №2. – С. 6.

3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
4. Про інформацію : Закон України : від 02.10.1992 р. № 2657 XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48.
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.
6. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – Ст. 21-22. – Ст.135.
7. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними : Закон України від 15.02.1995 р. № 62/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – N 10. – Ст.62
8. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22.02.2000 р. № 1489-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 19. – Ст. 143.
9. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 27. – Ст.218
10. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 12.12.1991 р. № 1972-XII // Відомості Верховної Ради України . – 1992. – № 11. – Ст. 152.
11. Про затвердження Інструкції про порядок заповнення листка непрацездатності : Наказ Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 03.11.2004 N 532/274/136-ос/1406 // Офіційний вісник України. - 2004. – № 47. – Ст. 3111.

УДК 347.9

Костюк Світлана Анатоліївна,

здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр»
Полтавський інститут економіки і права Університету «Україна»

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДДІВ В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Анотація. У даній статті розглянуто поняття «незалежність суддів», гарантії суддівської незалежності та реальне втілення їх у життя, проаналізовано стан незалежного забезпечення судочинства в Україні, визначено, що принцип незалежності суддів й судової гілки влади зазнає чималих порушень, виокремлено проблемні аспекти незалежності суддів та судової влади та надано пропозиції шляхів їх подолання. Вдосконалення системи виконання в Україні рішень Європейського суду з прав людини, зокрема статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, має сприяти утвердженню незалежності суддів.

Ключові слова: суддівська незалежність, правова держава, судова влада, судова реформа.

Annotation. In this article the concept of "independence of judges", guarantees of judicial independence and their realization in life are analyzed, the state of independent maintenance of legal proceedings in Ukraine is determined, that the principle of independence of judges and judicial branch is subjected to considerable violations, the problem aspects of the independence of judges and the judiciary and provided suggestions for ways to overcome them. Improving the enforcement system in Ukraine of the European Court of Human Rights, in particular Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, should contribute to the establishment of the independence of judges.

Key words: judicial independence, the rule of law, judiciary.

Вступ. Судова влада виступає регулятором спорів спричинених незастосуванням, неправильним застосуванням законів по відношенню до громадян, підприємств та організацій, покликана встановлювати істину та відновлювати порушені,

невизнані, оспорюванні права та свободи. Без незалежної судової влади суспільство приречене на беззаконня, масове порушення прав і свобод людини. Основний Закон України встановив, що суд при здійсненні правосуддя незалежний і підкоряється лише закону, а його незалежність і недоторканність гарантуються окремими законами України.

Метою даної статті є аналіз стану та подальше виокремлення проблемних аспектів незалежності судової влади та вироблення пропозицій щодо можливих і реальних їх вирішень.

Результати дослідження. Аналіз отриманої національної та міжнародної інформації дає право стверджувати, що в судочинстві України є багато проблем і недоліків. Найпоказовішою тут є статистика Європейського суду з прав людини: – у 2014 і у 2015 роках Україна посідала перше місце за кількістю скарг проти неї, які очікували на розгляд у ЄСПЛ; – у 2016 році з 80 тисяч скарг, які надійшли на розгляд до Європейського суду з прав людини, майже чверть – проти держави Україна. Половина справ, які повинні були розглянуті за пришвидшеною процедурою, стосувалися України; – у 2017 році Європейський суд з прав людини ухвалив 87 рішень щодо справ, пов'язаних з Україною. У 82 з них було виявлене щонайменше одне порушення Конвенції про захист прав людини - про це йдеться у річному звіті ЄСПЛ. Як зазначається у тексті звіту, майже кожен десятий випадок, у якому було виявлене порушення, стосувався України. Загалом же минулого року Україна перебувала на третьому місці за кількістю випадків з виявленими порушеннями - після Росії та Туреччини. З України протягом 2017 року надійшло 4387 нових скарг до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Станом на кінець 2017 року на розгляді в ЄСПЛ перебувало близько 7100 актуальних позовів, що стосуються України. Таким чином, вона опинилася на четвертому місці за кількість справ, що перебувають на розгляді суду. Перші три місця посідають Румунія, Росія та Туреччина [1].

Чому Україна в лідерах за кількістю скарг до ЄСПЛ? Понад 11,5 тисячі скарг до суду пов'язані із труднощами у виконанні ухвал національних судів, що стосуються вигід приватним особам, які їм винна держава. Україна посіла четверте місце за кількістю

рішень, в яких вона визнається порушником прав людини. Ще одна велика група скарг до ЄСПЛ проти України пов'язана із затягуванням судових процедур. У 2017 році Україна виплатила за рішеннями ЄСПЛ майже 1,5 млрд грн [2,3].

Незалежність та недоторканність суддів гарантують статті 126 і 129 Конституції України, якими встановлено, що судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону. Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон) визначено умови виконання професійних обов'язків суддів та правові засоби, за допомогою яких забезпечується реалізація конституційних гарантій самостійності та незалежності суддів. Частина п'ята статті 47 Закону зобов'язує органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, а також фізичних і юридичних осіб та їх об'єднання поважати незалежність судді і не посягати на неї. З огляду на це будь-які незаконні втручання або вплив на суд чи суддів, хоч би від кого вони виходили та яку мету переслідували, є неприпустимими і мають одержувати належну правову оцінку [4].

Незалежність суддів є необхідною передумовою існування судової влади в будь-якій державі. В Україні на досягнення цієї мети спрямовані значні зусилля, однак на сьогодні слід констатувати, що заходи судової реформи, яка триває 2 роки, поки що не мають помітного якісного впливу на забезпечення незалежності суддів. Тому особливої актуальності набуває питання про виявлення проблемних моментів незалежності судочинства в Україні заради обрання коректних засобів їх усунення.

Згідно з положеннями Брюїнської Декларації незалежності судової влади, ухваленою Конференцією голів верховних судів країн Центральної та Східної Європи 14 жовтня 2015 року, судова влада - надзвичайно цінний інститут кожного суспільства. Загальна декларація прав людини (стаття 10), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (пункт 1 статті 14), а також Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (пункт 1 статті 6) проголошують, що кожен повинен мати право на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону.

Незалежність судової влади є необхідною для реалізації цього права. Для незалежності судової влади треба, щоб: а) судові органи вирішували передані їм справи на основі неупередженої оцінки фактів та свого розуміння права без неналежного безпосереднього чи опосередкованого впливу будь-якого походження; б) незалежність мала і судова влада як інститут, і кожен окремих суддя стосовно справи, призначеної для розгляду цим суддею; с) жоден суддя не міг приймати рішення у справі через страх, очікування користі будь-якого походження або через будь-який неналежний вплив [7].

Принцип незалежності суддів передбачає незалежність: від впливу й думки різних органів державної влади й управління, посадових осіб, громадських організацій, партій чи рухів, засобів масової інформації, окремих громадян; від вищих судів; від висновків слідчого, прокурора та інших осіб; у самому суді, зокрема, незалежність народних засідателів і присяжних від суддів, а суддів – від головуючого; суддя не зобов'язаний давати будь-які пояснення по суті розглянутих справ або справ, які знаходяться у його провадженні, а також давати їх будь-кому для ознайомлення не інакше як у випадках і порядку, передбачених законом.

Гарантії незалежності суддів можна класифікувати на процесуальні, правові, організаційні й матеріальні.

Процесуальні гарантії: 1) передбачена законом процедура здійснення судочинства; 2) таємниця прийняття судового рішення й заборона її розголошення. Вони закріплені у процесуальному законодавстві.

Правові гарантії: 1) заборона під загрозою відповідальності за втручання у справляння судочинства; 2) відповідальність за неповагу до судді чи суду; 3) недоторканність суддів.

Організаційні гарантії: 1) установлений законом порядок формування суддівського корпусу, призначення і звільнення суддів з посади; 2) право судді на відставку; 3) суддівське самоврядування.

Матеріальні гарантії: 1) стабільна й висока матеріальна винагорода за роботу; 2) заборона зменшення рівня матеріальної винагороди суддям і вимога переглядати її рівень у зв'язку з

рівнем соціально-економічного розвитку держави; 3) належне соціальне, медичне, побутове, житлове забезпечення суддів [6].

Основні гарантії суддівської незалежності у доповіді проаналізовані в контексті міжнародно-правового та вітчизняного законодавчого регулювання. Європейські стандарти незалежного суду визначені в Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, Європейській хартії про статус суддів, Великій хартії суддів, Основних принципах незалежності судових органів, документах Консультативної ради європейських суддів та Венеціанської комісії, а також у рішеннях Європейського суду з прав людини.

Українське законодавство про незалежний суд включає Конституцію України у новій редакції, закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя», «Про забезпечення права на справедливий суд», «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» та «Про очищення влади», а також пов'язані з ними підзаконні акти [5].

Україна розпочала з реформи правосуддя як основоположного принципу досягнення прогресу і змін, прийнявши Європейські стандарти в Конституції. Дуже важливо було створити умови для незалежного правосуддя. І частково Україна цей крок зробила, позбавивши президента права утворювати суди і Верховну Раду, права призначати суддів. Ніхто не повинен мати можливість впливати на роботу суддів. Вони повинні керуватися лише законами й Конституцією, а не приватними інтересами чи політикою.

Незалежність правосуддя – це дії кожного окремого судді, підсудного, органів влади і громадян України. Інакше реформа залишиться тільки на папері, і право кожного на справедливий суд буде суто формальним. Правосуддя повинно бути ізольовано від будь-якого політичного чи економічного впливу, але, разом з тим, воно не повинно ізолюватися в закриту систему, де судді працюють заради власної вигоди, а не для користі суспільству. Історія нашої країни підтверджує і значущість судової системи, і обґрунтованість значного інтересу до проведення судової реформи

в Україні. Проте, з огляду на зазначену важливість судової системи для розвитку суспільства, сутність і перебіг самої реформи викликає багато зауважень і неоднозначних суджень з боку фахівців. Щоб громадськість довіряла реформам, вони повинні бути прозорими і системними [8].

Суддя – це жива людина і в нього, як у будь-якої іншої людини, є свої певні цінності, почуття і пристрасті. Оскільки суддя є розумною істотою, яка приймає рішення шляхом логічного та психологічного процесу, ніхто не може стверджувати, що він – машина, позбавлена почуттів. Він може судити і відчувати, в той же час вміти утриматися від рішень, що «приймаються серцем», зректися почуттів дружби і ворожнечі – для судді це просто робота. Здатність судді звільнитися від стороннього тиску, завжди бути нейтральним залежить від його особистих якостей.

Моральні аспекти діяльності і поведінки суддів визнаються значимими, в тому числі і для незалежності судової влади. Незалежність сприяє судді бути вільним від впливу з зовні, а безсторонність, як суцього етична категорія, надає незалежності моральний зміст, покладаючи на суддю суб'єктивний обов'язок іти цією незалежністю, а не чекати, коли вона буде забезпечена. Відсутність сприятливих умов для незалежності судді і суду у цілому не може слугувати аргументом, що знижує відповідальність за якість правосуддя саме тому, що незалежність не обмежується рамками правових приписів, а включає моральні вимоги щодо додержання професійного обов'язку поза залежністю від яких-небудь впливів та втручань. Особливості моральних вимог і полягає у їх обов'язковості, незалежно від тих змін, яким піддається закон. Отже, судова незалежність включає в себе як правові, так і моральні вимоги. Судочинство повинно здійснюватися в межах, порядку і строках визначених процесуальним законом. Це вимагає від суддів присвячення службовим обов'язкам достатньої кількості часу, оперативного вирішення представлених на розгляд документів і постійного підтримувати своєї компетентності на належному рівні.

Важливо закцентувати увагу суспільства на тому, що заслуга в підготовці добротного тексту будь-якого нормативного акта

невелика. Мистецтво будь-якої держави з цього питання перш за все полягає в тому, щоб забезпечити виконання закону. Невипадково на цю обставину з давніх-давен звертають увагу наймудріші світу цього, найкращі уми людської цивілізації. Зокрема, Конфуцій говорив: «Коли я приїжджаю в іншу країну, я не питаю, хороші чи погані там закони. Я питаю, чи виконуються вони». І тому завдання держави – не тільки створити добротні правові норми, а й забезпечити їх виконання [9].

Список використаних джерел:

1. ЄСПЛ: 2017 року майже кожне десяте рішення про порушення стосувалося України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: dw.com/uk/єспл-2017-року-майже-кожне-десяте-рішення-про-порушення-стосувалося-україни/a-42308018

2. Чому Україна в лідерах за кількістю скарг до Європейського суду з прав людини? // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: tidna.ua/2017/02/chomu-ukrajina-v-liderah-za-kilkistyu-skarh-do-evropejskoho-sudu-z-prav-lyudny/

3. Україна вже не лідер за кількістю скарг проти неї у ЄСПЛ. Актуальна статистика від Євросуду та Мін'юсту // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

humanrights.org.ua/material/ukrajina_vzhe_ne_lider_za_kilkistju_skar_g_proti_neji_u_jespl_aktualna_statistika_vid_jevrosudu_ta_minjiustu

4. Гарантії незалежності суддів // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://gl.lv.court.gov.ua/sud1304/knowledge_base/356707/

5. Чи може захистити законні права громадян суддя, який не захищений Законом // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sud.ua/ru/news/blog/117687-pogovorimo-pro-suddivsku-nezalezhnist>

6. Принцип незалежності суддів // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radnuk.info/pidrychnuku/sydovi-orgonu/502-tuxui/10746-35---.html>

7. Усі гілки влади в Україні повинні усвідомити: без незалежного суду створення правової держави не відбудеться // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vgu.gov.ua/news/3392>

8. «Найбільша загроза для судової реформи – це корупція» – голова Венеціанської комісії // [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <https://hromadske.ua/posts/holova-venetsianskoi-komisii-interv-yu>

9. Маляренко В. Щодо головних проблем судової влади в Україні / В. Маляренко // Слово Національної школи суддів України. – 2013. – №1. – С. 39–49. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2013_1_7

Криштифор Анастасія В'ячеславівна,

здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр,
Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права

Войтенко Дмитро Вікторович,

здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр,
Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права

Науковий керівник: Аванесян Геннадій Миколайович,

доцент кафедри правознавства
Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права
nikolaevich9103@ukr.net

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Постановка питання. Останнє десятиліття відзначене активним інтересом вітчизняних вчених-юристів до проблем верховенства права, що відображено в численних наукових публікаціях. При цьому об'єктом творчого пошуку став як цілісний феномен верховенства права та його місце в системі соціальних явищ і зв'язків, так і окремі його аспекти та складові. Дослідження сутнісних властивостей верховенства права, розуміння змісту цього принципу та визначення його співвідношення з іншими правовими категоріями, що містять в собі схожі ідеї, в тому числі і неправомірно ототожнювані з ним (прикладом останнього може бути принцип верховенства закону), окреслило онтологічну сутність і загальну методологію втілення, трансформації та адаптації вказаного феномену в нашій реальності. Наступний крок в дослідженні логічно продовжив попередній, втілюючи в собі поглиблення розуміння верховенства права, в тому числі й на рівні визначення та аналізу структури останнього, виділення в ній і

дослідження складових принципу верховенства права. Відомо, що дезагрегація принципу верховенства права на конкретні вимоги творить новий рівень сприйняття та вивчення даного феномену. У цьому контексті більш-менш ґрунтовно досліджувались питання визнання, закріплення і гарантування прав та основоположних свобод людини, верховенства Конституції як Основного закону держави, принципу поділу влади, юридичної визначеності, законності, пропорційності, обмеження дискреційних повноважень, принципу правової безпеки громадянина та захисту довіри до надійності свого правового становища, незалежності суду і суддів, тобто вимог, що складають зміст принципу верховенства права. Проте значно менше уваги присвячено механізму втілення принципу верховенства права в життя, який ґрунтується, насамперед, на справедливому судочинстві. При цьому не слід забувати, що в понятті верховенства права «переплітаються правові та політичні, культурні й етичні мотиви, внутрішньодержавні та міжнародні, національні, цивілізаційні й загальнолюдські аспекти, наукова істина і цінності добра і справедливості, досягнення правової теорії та практичний юридичний досвід, правові ідеї і здоровий глузд...», що «робить цю категорію досить динамічною» і «не дає змоги втиснути її в рамки будь-якої юридичної дефініції» [1]. Принцип верховенства права – це система координат, в якій повинні існувати і суспільство, і влада. А оскільки цей фундаментальний принцип офіційно закріплений в Конституції України (ст. 8), то він «має застосовуватися у всіх сферах державного і суспільного життя, а особливо в діяльності апарату державної влади» [2]. Без втілення принципу верховенства права в соціальну реальність, насамперед, в організацію та діяльність державного апарату, без трансформації суспільної правосвідомості на основі базових складових панування права, видається неможливим правовий прогрес, проведення правової реформи, як і загалом цивілізований розвиток нашого суспільства. Оскільки ж саме судова влада виступає ядром механізму втілення принципу верховенства права в життя і власне саме з нею асоціюється забезпечення панування права у всіх сферах життєдіяльності суспільства, адже «саме суд ставить

«останню крапку» у пошуку й утвердженні права при вирішенні конкретних справ, саме він уособлює (чи принаймні має уособлювати) неупередженість і справедливість» [3] і «Чим вищий у країні авторитет суду і правосуддя, чим більшу незалежність має суд у взаємовідносинах з законодавчою і виконавчою владою, тим вищий рівень правовості і демократичності самої держави, тим надійніше захищені від можливих посягань права і свободи людей» [3], то забезпечення справедливого і неупередженого судочинства, незалежності суду і суддів в Україні є центральною ланкою національної правової політики, а наукове обґрунтування цих процесів – чи не найактуальнішим завданням сучасної української юридичної науки. Разом з тим, вимоги забезпечення справедливого і неупередженого судочинства, незалежності суду і суддів є не єдиними в структурі верховенства права щодо функціонування судової влади, адже увесь спектр правозастосовчої та інтерпретаційно-правової діяльності суду повинен базуватись на вимогах принципу верховенства права та має бути пронизаний його ідеями, з чого й випливає необхідність більш широкого і глибшого дослідження реалій, проблем та можливостей інтеграції верховенства права в національну правову систему. Попри неабияку вагу проблем функціонування судової влади в контексті принципу верховенства права, незважаючи на досить активне обговорення принципу верховенства права в науковій літературі, досі не напрацьовані та належно теоретично не аргументовані механізми його практичного втілення в діяльності судової влади, представники якої часто-густо не те що не демонструють юридичного типу мислення, а й не мають ані найменшого уявлення щодо реального змісту принципу верховенства права, абсолютизуючи при вирішенні справи «букву закону», що й підводить до думки про необхідність детальної розробки вказаних питань в юридичній науці.

Основною метою даної статті є окреслення меж проблемного поля функціонування судової влади в контексті принципу верховенства права в Україні на сучасному етапі. Для досягнення поставленої мети будуть визначені основні проблеми функціонування судової влади в контексті принципу верховенства

права в Україні, кожна з яких становить цілий комплекс питань, що потребують відповідного осмислення, теоретичного обґрунтування та практичного вирішення.

Як відомо, в Україні принцип верховенства права легалізований шляхом його закріплення в Конституції України. Відповідно до ст. 8 Конституції України, в Україні визнається і діє принцип верховенства права [4]. З моменту свого конституційного закріплення цей принцип формально стає імперативною засадою функціонування українського суспільства. При цьому в конституційній регламентації принципу верховенства права особливий акцент здійснено на верховенстві самої Конституції України: «Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй» (ч. 2 ст. 8 Конституції України), а також через визнання норм Конституції України нормами прямої дії та гарантування звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України (ч. 3 ст. 8 Конституції України) [4]. Подальше продовження формалізації вказаного принципу на конституційному рівні знаходимо і в інших статтях Конституції України (зокрема, в розділі 2 Конституції України). Разом з тим поки що не напрацьовані формально-юридичні механізми втілення верховенства права в діяльність судів та суддів, а також практично відсутні ментальні, духовно-культурні та соціально-економічні передумови його імплементації в національну правову систему. Причому, досі ще навіть нормативного визначення цього феномену немає. Спробу визначити верховенство права здійснив Конституційний Суд України в рішенні № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 року у справі № 1-33/2004 про призначення судом більш м'якого покарання, відповідно до якого: «Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише

законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України» [5]. Як бачимо, це визначення верховенства права базується на ідеї справедливості, розмежуванні права і закону та широкому розумінні самого права, що стало свого часу вагомим кроком уперед в осмисленні феномену верховенства права юридичною спільнотою. Треба сказати, що принцип верховенства права в плані регламентації функціонування судової влади в окремих випадках одержав і законодавче закріплення. Так, в ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» при визначенні завдань суду приписується, що «Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [6]. В ст. 7 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) серед принципів здійснення правосуддя в адміністративних судах названо верховенство права, а в ст. 8 КАСУ визначено, що суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого зокрема людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави (п. 1), а також, що суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського Суду з прав людини (п. 2) [7]. Аналогічні положення містяться в ст.ст. 7, 8 Кримінального процесуального кодексу України [8]. Проте нормативне закріплення цього принципу автоматично не вводить його в реальну дію, в чому ми мали можливість переконатися на практиці державотворення та правотворення в Україні. Реалізація верховенства права передбачає створення дієвого механізму втілення його вимог через функціонування цілої системи державних органів та інститутів громадянського суспільства.

Зрештою, і саме визнання принципу верховенства права в Україні, як цілком вірно відзначає С. В. Шевчук, є одним з найскладніших завдань, а належному розумінню цього принципу заважає важка спадщина радянської правової системи, в основу якої було покладено принцип верховенства закону, правовий формалізм та позитивізм, який, по суті, прикривав свавілля державної влади щодо своїх громадян [9]. Ключовою умовою забезпечення верховенства права і справедливого правосуддя виступає незалежність судової влади. Конституційні гарантії незалежності судової влади та незалежності і недоторканності суддів як носіїв судової влади визначені у статтях 6, 126, 129 Конституції України. Так, в статті 6 Конституції України зафіксований сам принцип поділу влади, а в ч. 1 статті 129 Конституції України міститься положення, що виступає квінтесенцією незалежності судової влади: судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону [4]. Вказана складова формально зафіксована і нормативно розвинута в ст. ст. 2, 6 та 47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Разом з тим, як і багато інших принципів права, конституційних положень, вимога незалежності судової влади в Україні не реалізована на практиці ні в ментальному (йде мова не тільки про менталітет суспільства, але й менталітет представників влади, в тому числі і самих суддів), ні в правовому (особливо, процедурно-процесуальному), ні в матеріально-фінансовому вимірах. Призначення судової влади полягає в справедливому правозастосуванні через високопрофесійне тлумачення права. Тому аксіоматичним є те, що суд (суддя) при здійсненні правосуддя повинен бути незалежний від будь-якого впливу з боку державного апарату, суспільства, його частини чи конкретної особи, а його рішення не може втілювати в собі жодних індивідуальних, корпоративних чи інших вузькосоціальних, а навіть і загальнодержавних інтересів, що йшли б врозріз із вимогами об'єктивності, всебічності, законності і справедливості судового розгляду. При цьому, як вірно відзначає В. Сіренко, «соціальна роль судової влади в демократичному суспільстві полягає в тому, щоб в юридичних конфліктах забезпечувати панування права, вираженого насамперед у

Конституції та інших законах, міжнародних договорах і в порівнянні до закону підзаконних актах» [10]. Причому, це стосується і конфліктів в політичній сфері, навіть найгостріші з яких судді повинні вирішувати «виключно правовими засобами, в межах права і через право, блокуючи свої власні політичні симпатії і переконання» [11], а також слід чітко усвідомити, що «незалежність суду і суддів – це не привілей судової влади», а «одна з найважливіших гарантій справедливого і неупередженого судочинства» [3]. Верховенство права – це цивілізаційний стрижень, виплеканий досвідом багатьох поколінь, який має в собі багату традицію, що не дозволяє зійти зі шляху справедливості, це антипод догматизму та сліпому відтворенню нормативного матеріалу, це ідея та механізм, що забезпечує через функціонування судової системи можливість істотного зменшення свавілля влади, в тому числі і судової, конкретної особи чи суспільства загалом. Тому на сьогодні єдиним шляхом укріплення незалежності, неупередженості та справедливості судової влади є утвердження у всіх сферах життєдіяльності суспільства принципу верховенства права. Не секрет, що функціонування судової влади й досі часто відбувається за старими зразками командно-адміністративної системи: спроби встановити контроль за суддями, «телефонне право», тиск на суддів з боку органів державної влади, суспільства, корупційний вплив. На незалежність судової влади негативно впливають і проблеми фінансування судів, завантаженість суддів, що доволі часто заважає прийняттю ними справедливого та обґрунтованого рішення.

Висновки. Аналіз нормативних положень щодо формування та функціонування судової влади в Україні дозволяє виявити цілу низку проблем, які саме й слід вирішити в процесі судової реформи, серед яких в першу чергу виділяються наступні: 1) високий рівень заполітизованості судової влади та деформації принципу поділу влади, що потребує формування реальних гарантій незалежності судової влади, виключення або принаймні значне обмеження впливу як Верховної Ради України, так і Президента України на процес формування та функціонування судів та суддів в Україні. При цьому акценти повинні бути зміщені

на реальний розвиток розгалуженого судового (суддівського) самоврядування, органічно поєданого з громадянським суспільством через можливість обґрунтованого і коректного громадського моніторингу та контролю функціонування судової влади; 2) надмірна складність та неузгодженість складових судової системи та судового процесу, які з метою спрощення доступу громадян до суду (правосуддя), забезпечення судового розгляду у розумні строки, економії бюджетних коштів слід усунути. І в першу чергу, в цьому плані слід повернутись до триланкової судової системи, з чим на сьогодні погоджуються практично всі експерти; 3) низький рівень довіри до суду і суддів, який слід змінити на краще, в першу чергу, шляхом оптимізації правових, професійних та морально-етичних складових соціального статусу судді через підвищення вимог при доборі та призначенні суддів, чіткого нормативного визначення та реалізації їх відповідальності, законодавчого та на практиці виключення будь-якої можливості прийняття суддями рішення у справі, що хоч якимось чином співстикається з особистими чи корпоративними інтересами самого судді, який розглядає дану справу; 4) непрозорий добір на посаду судді та відсутність конкурсних засад в просуванні суддів по службі (маніпуляції з добором суддів, тиск та вплив на суддів).

Список використаних джерел :

1. Козюбра М. Верховенство права: українські реалії та перспективи / М. Козюбра // Право України. – 2010. – № 3. – С. 6–18.
2. Константи́й О.В. Щодо проблеми реалізації принципу верховенства права у сфері діяльності судової влади в Україні /О.В. Константи́й // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – №8. – С. 41–44.
3. Козюбра М.І. Принцип верховенства права і судова влада / М. І. Козюбра // Наукові записки НаУКМА. – 2011. – Т. 116: Юридичні науки. – С. 3–8.
4. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
5. Рішення Конституційного Суду України за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності

Конституції України (конституційності) положень ст. 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) // Вісник Конституційного Суду України. – 2004. – № 5. – С. 38–45.

6. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.

7. Кодекс адміністративного судочинства України // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35–36, № 37. – Ст. 446.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.

9. Шевчук С. В. Стаття 8 Конституції України / С. В. Шевчук // Наукові записки НаУКМА. – 2011. – Т. 116: Юридичні науки. – С. 15–18.

10. Сиренко В. Нужна принципіально иная концепция [Електронний ресурс] / В. Сиренко. – Режим доступу: http://www.vru.gov.ua/mass_media/508

11. Козюбра М.І. Право, правосуддя і політика / М.І. Козюбра // Вісник Центру суддівських студій. – 2006. – № 6. – С. 5.

12. Куйбіда Р. Сім ознак занепаду правосуддя після судової реформи 2010 р. / Роман Куйбіда // Юридичний вісник України. – 2012. – № 18–19. – С. 8–10.

13. Дані з інтернет-ресурсу: <http://www.unian.ua/society/842888-majepolovina-ukrajintsiv-vvajae-scho-v-sudah-vse-ohoplenokoruptsieyuopituvan-nya.html>.

14. Куйбіда Р. Чи зможуть судді довести спроможність бути незалежними? [Електронний ресурс] / Роман Куйбіда. – Режим доступу: <http://pravo.org.ua/2010-03-07-18-06-07/lawreforms/1686-chyzmozhut-suddi-dovesty-spromozhnist-buty-nezalezhnymy.html>.

15. Слабкі ланки української судової системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://yurincom.com/ua/legal_practice/services/sudove_pravo/Slabk-lanki-ukrainskoi-sudovoi-sistemi-publication.

16. Стратегія реформування правосуддя: завдання для нового парламенту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.org.ua/2010-03-07-18-06-07/lawreforms/1817-stratehiia-reformuvanniapravosuddia-zavdannia-dlia-novoho-parlamentu.html>.

17. Указ Президента України № 826/2014 «Питання Ради з питань судової реформи» [Електронний ресурс] / Президент України. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/18332.html>.

18. Нова хвиля судової реформи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nk.org.ua/politika/102728-nova-khvilya-sudovo-reformi>.

Кузуб Вікторія Вікторівна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право» СВО «Магістр»
Полтавського інституту економіки і права
vichka.kuzub@gmail.com

Науковий керівник: Короед Сергій Олександрович,
д.ю.н., доцент, професор кафедри правознавства
Полтавського інституту економіки і права

ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ

Постановка проблеми. Актуальність теми полягає у тому, що вона є однією із важливих тем господарського права. Господарські товариства, як юридичні особи, є результатом цивільно-правових відносин.

Товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Товариство може бути створене й однією особою, якщо законом це прямо не заборонено.

Аналіз останніх публікацій. Над даною темою працювали такі науковці як: Ю. Ю. Акіменко, О. М. Вінник, В. С. Мілаш, В. І. Лебідь, В. С. Щербина, С. В. Несинова, В. М. Пашков, Р. П. Бойчук та інші.

Мета даної роботи – розкрити суть господарських товариств, дати повну характеристику кожному виду господарських товариств, розкрити принципи діяльності кожного з них.

Виклад основного матеріалу. Особливою формою підприємницької діяльності є господарські товариства.

Господарські товариства – підприємства або інші суб'єкти господарювання, створені юридичними особами або громадянами шляхом об'єднання їхнього майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку. Метою їх

створення є також розв'язання проблеми нестачі грошових коштів та зменшення ризику втрати особистого майна. Вони є юридичними особами і можуть здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність [5]. Суб'єкти господарювання юридичні особи, які стали засновниками або учасниками товариства, зберігають статус юридичної особи. Діяльність господарських товариств у нашій країні регулюється Господарським Кодексом України (глава 9) та іншими законами [1].

Згідно з ст. 80 ГКУ до господарських товариств належать: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства [1]. Кожному виду господарських товариств властиві свої характерні особливості управління підприємницькою діяльністю [7].

Акціонерне товариство, товариство з обмеженою і товариство з додатковою відповідальністю створюються і діють на підставі установчого договору і статуту, повне і командитне товариство – установчого договору [5].

А тепер розглянемо кожне господарське товариство більш детально.

Найбільш розвинутою і поширеною формою господарського товариства є акціонерне товариство.

Акціонерним є товариство, статутний капітал якого поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості. Учасники акціонерного товариства (акціонери) не відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних з його діяльністю, в межах вартості набутих ними акцій [8].

У радянські часи розвиток акціонерних товариств був пов'язаний із введенням нової економічної політики. Було затверджено відповідне Положення про акціонерні товариства. Але після відмови від НЕПу і «ліквідації куркульства як класу» заборони приватним особам організовувати магазини та лавки, займатися посередницькою діяльністю акціонерні товариства за участю приватних осіб були ліквідовані, а за участю держави –

перетворені на державні підприємства. Відомості про діяльність акціонерних товариств тих часів дійшли до нас через збірник спогадів колишнього працівника прокуратури Л. Шейніна «Записки слідчого». Діяльність акціонерних товариств почала поновлюватися на початку 90-х років [11].

Акціонерні товариства створюються з метою швидкого накопичення коштів, необхідних для здійснення господарської діяльності. Для цього товариство випускає в обіг цінні папери – акції, з коштів від продажу яких і створюється статутний капітал акціонерного товариства. Статутний капітал акціонерного товариства не може бути меншим суми, еквівалентної 1250 мінімальним заробітним платам (ч. 4 ст. 24 Закону «Про господарські товариства») [3].

Вищим органом акціонерного товариства є загальні збори акціонерів, у яких мають право брати участь усі його акціонери незалежно від кількості і виду акцій, що їм належать. При голосуванні на загальних зборах кожний акціонер має таку кількість голосів, якою кількістю акцій він володіє.

Засновниками акціонерного товариства можуть бути юридичні та фізичні особи, які придбають акції. Воно може бути створено і однією особою чи складатися з однієї особи у разі придбання одним акціонером усіх акцій товариства [9].

Для створення акціонерного товариства засновники повинні здійснити підписку на акції, провести установчі збори і державну реєстрацію товариства.

Акція – головний документ, який свідчить про пайову участь її власника у статутному фонді акціонерного товариства, підтверджує членство і право на участь в управлінні цим товариством. Акція дає право члену товариства на одержання частки прибутку у вигляді дивіденду і участі у поділі майна при ліквідації акціонерного товариства [4].

Окрім акцій, акціонерні товариства можуть випускати облігації, виплачуючи на них щорічно твердофіксований відсоток. Грошові кошти, одержані товариством від випуску і продажу облігацій є, по суті, позиченими коштами, бо через певний термін їх треба повернути власникам облігацій. Тобто облігації в

установлений строк підлягають викупу товариством. Акції, на відміну від облігацій, не можуть бути повернуті товариству, а лише продаються або купуються на фондовій біржі. Особи, які купили облігації, є не пайовиками акціонерного товариства, а його кредиторами, і тому не можуть брати участі у загальних зборах товариства. Проте слід зазначити, що в умовах державного регулювання ринку придбання акцій і облігацій вигідне не тільки акціонерним товариствам, а й громадянам країни, які одержують щорічно дивіденди чи твердофіксовані відсотки за тимчасове користування їхнім капіталом [13].

В умовах ринкової економіки акціонерні товариства є однією з ефективних форм організації підприємств, найменш ризикованою для суб'єктів господарської діяльності. Вони дозволяють найбільш раціонально мобілізувати вільні грошові кошти суб'єктів господарювання, особисті заощадження населення для створення нових, модернізації діючих виробництв на базі досягнень науково-технічного прогресу [5].

Товариство з обмеженою відповідальністю – це товариство, що має статутний фонд, розділений на частки, розмір яких визначається установчими документами. Члени товариства несуть відповідальність в межах їх вкладів. Розмір статутного фонду товариства з обмеженою відповідальністю повинен становити не менше суми, еквівалентної 100 мінімальним заробітним платам. До моменту реєстрації товариства з обмеженою відповідальністю кожен з учасників зобов'язаний внести не менше 30 відсотків вказаного в установчих документах вкладу, що підтверджується банківськими документами. Учасник зобов'язаний повністю внести свій вклад не пізніше року після реєстрації товариства. Вищим органом товариства з обмеженою відповідальністю є збори учасників. Учасники мають кількість голосів, пропорційну розміру їх часток у статутному фонді. У товаристві з обмеженою відповідальністю створюється виконавчий колегіальний або одноособовий орган: дирекція або директор [12].

Єдиним установчим документом, який визначає предмет, мету і порядок діяльності товариства, є його статут [10].

Вищим органом управління товариства є загальні збори учасників. Поточне керівництво здійснює виконавчий орган (колегіальний або одноособовий), який звітує про свою роботу загальним зборам.

Кожен член товариства з обмеженою відповідальністю має право отримувати дохід відповідно до розміру свого вкладу в статутний капітал [12].

При відчуженні учасником товариства своєї частки третім особам інші учасники товариства користуються переважним правом купівлі частки (її частини) учасника пропорційно до розмірів своїх часток, якщо статутом товариства чи домовленістю між учасниками не встановлений інший порядок здійснення цього права (ст. 147 ЦК) [2].

Товариство з додатковою відповідальністю – товариство, засноване однією або кількома особами, статутний капітал якого поділений на частки, розмір яких визначений його статутом. Учасники такого товариства солідарно несуть додаткову відповідальність за його зобов'язаннями своїм майном у розмірі, який встановлюється статутом товариства і є однаково кратним для всіх учасників до вартості внесеного кожним учасником вкладу. У разі визнання банкрутом одного із учасників, його борги розподіляються між іншими учасниками пропорційно їхнім часткам у статутному капіталі товариства [6].

Повним є товариство, учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями усім майном, що їм належить.

Перші на зразок повного товариства торговельні компанії з'явилися ще на початку XII ст. у Венеції та Генуї на основі сім'ї, оскільки сама суть такої торговельної компанії передбачає ступінь найвищої довіри учасників.

Установчим документом сучасного повного товариства є засновницький договір, який підписується усіма його учасниками і повинен містити, крім загальних відомостей, відомості про розмір та склад складеного капіталу товариства, розмір та порядок зміни

часток кожного з учасників у складеному капіталі, розмір, склад та строки внесення учасниками вкладів [10].

Повне товариство-господарське товариство, учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і несуть додаткову солідарну відповідальність за його зобов'язаннями усім своїм майном. Це товариство створюється і діє на підставі засновницького договору, що підписується всіма його учасниками, якими можуть бути лише особи, зареєстровані як суб'єкти підприємництва. Управління господарською діяльністю повного товариства здійснюється за спільною згодою всіх його учасників. Учасник товариства не має права без згоди інших учасників здійснювати від свого імені та у своїх інтересах угоди, однорідні з цілями діяльності повного товариства [14].

Командитним товариством (а в деяких країнах – товариством на вірі) є товариство, у якому разом з учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства (тобто є повними учасниками) є один або кілька учасників (вкладників), які несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах сум зроблених ними вкладів та не беруть участі в діяльності товариства.

Тобто командитне товариство немовби включає дві самостійні структури: повне товариство і товариство вкладників, які у веденні справ участі не беруть [16].

Кожний із вкладників командитного товариства повинен зробити вклад до утвореного капіталу. Сукупний розмір вкладів не повинен перевищувати 50 відсотків складеного капіталу повного товариства. Вкладник має право: одержувати частину прибутку товариства відповідно до своєї частки у складеному капіталі в порядку, встановленому засновницьким договором; діяти від імені товариства тільки у разі видачі йому доручення та відповідно до нього; у разі ліквідації товариства вимагати першочергового повернення вкладу; ознайомлюватися з річними звітами та балансами; передавати свою частку у складеному капіталі іншому вкладнику [7].

Управління підприємницькою діяльністю командитного товариства здійснюється лише повними учасниками (дійсними членами). Вкладники не мають права брати участі в управлінні та заперечувати проти дій учасників з повною відповідальністю щодо управління діяльністю товариства.

Єдиним установчим документом командитного товариства є засновницький договір, який підписують всі повні учасники.

Засновницький договір командитного товариства повинен містити крім загальних відомостей, також відомості про: розмір та склад складеного капіталу товариства; розмір та порядок зміни часток кожного з повних учасників у складеному капіталі; сукупний розмір вкладів вкладників [15].

Висновки. Отже, господарські товариства – підприємства або інші суб'єкти господарювання, створені юридичними особами або громадянами шляхом об'єднання їхнього майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку.

Згідно з ст. 80 ГКУ до господарських товариств належать: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства. Кожному виду господарських товариств властиві свої характерні особливості управління підприємницькою діяльністю.

Акціонерне товариство, товариство з обмеженою і товариство з додатковою відповідальністю створюються і діють на підставі установчого договору і статуту, повне і командитне товариство – установчого договору.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV//Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19–20, № 21–22
2. Цивільний кодекс України: Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV//Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40–44

3. Про господарські товариства: Закон від 19.09.1991 № 1576-ХІІ//Відомості Верховної Ради України від 02.11.2016

4. Акіменко Ю. Ю. Особливості цивільно-правового статусу господарського товариства однієї особи (на прикладі законодавства України та ФРН) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ю. Ю. Акіменко; кер. роботи М. Р. Аракелян; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2011. – 20 с.

5. Булгакова І. В. Господарське право України: навч. посіб. / І. В. Булгакова // К.; Прецедент, 2006. – 346 с.

6. Вінник О. М. Господарське право: навч. посіб. / О. М. Вінник; МОНУ. – 2-ге вид., змінене та доп. – Київ: Правова єдність, 2009. – 768 с

7. Волкович Олена Юріївна Адміністративно-правові засади управління господарськими товариствами. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. – Харків, 2010.

8. Господарське право України : підручник : у 2 ч. / [Андрєєва О. Б., Гетманець О. П., Гришина І. І. та ін.]. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. ISBN 978-966-610-213-6 Ч. 2. – 368 с.

9. Господарське право: курс лекцій / В.О. Кучер, В.М. Парасюк. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 380 с.

10. Господарське право : підручник / В. С. Щербина. – 6-те вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 640 с.

11. Господарське право України: навч. посіб. / С. В. Несинова, В. С. Воронко, Т. С. Чебикіна; за заг. ред. С. В. Несинової. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 564 с.

12. Господарське право: підруч. / Д. В. Задихайло, В. М. Пашков, Р. П. Бойчук та ін.; за заг. ред. Д. В. Задихайла, В. М. Пашкова. – Х.: Право, 2012. – 696с.

13. Давидюк Тетяна Вікторівна Правове регулювання представництва у корпоративних відносинах:цивільно-правовий аспект: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. – Харків, 2017.

14. Мілаш В. С. Господарське право: навч. посіб. для підготовки до іспитів / В. С. Мілаш. – Х.: Право, 2015. – 328 с.

15. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / за заг. ред. Г. Л. Знаменського, В. С. Щербини; кол. авт. О. А. Беляневич, О. М. Вінник, В. С. Щербина [та ін.]. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 441 с.

16. Лебідь В. І. Господарське право: навч. посіб., 2-ге видання допов. і пере роб. / В. І. Лебідь. – К.: Алерта, 2014. – 416 с.

Литвиненко Олег Іванович,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр»,
Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Шаравара Роман Іванович,
к.е.н., доцент, професор кафедри правознавства,
Полтавський інститут економіки і права

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО – ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАВДАННЯ МАЙНОВОЇ ШКОДИ

Цивільний кодекс України передбачає два способи відшкодування майнової шкоди: відшкодування в натурі (на особу, яка заподіяла шкоду, накладається обов'язок надати річ такого ж роду і якості, усунути за свій рахунок пошкодження та ін.) або повне відшкодування завданих збитків.

Вибір конкретного способу відшкодування належить потерпілому. Якщо відшкодовувати шкоду в натурі неможливо або це не відповідає інтересам потерпілого. То збитки відшкодовують шляхом виплати відповідної грошової компенсації. Розмір збитків, що підлягають відшкодуванню потерпілому, визначається відповідно до реальної вартості втраченого майна на момент розгляду справи або виконання робіт, необхідних для відновлення пошкодженої речі [1, с.459].

Під збитками розуміють: понесені потерпілим витрати; вартість знищеного чи пошкодженого майна; неотримані доходи.

У пункті 9 Постанови Пленуму ВСУ «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами по відшкодування шкоди» від

27 березня 1992 р. передбачено, що у разі неможливості відшкодування школи в натурі потерпілому збитки відшкодовуються в повному обсязі відповідно до реальної вартості на час розгляду справи про втрачене майно або робіт, які необхідно виконати, щоб усунути негативні наслідки неправомірних дій особи, яка завдала шкоду.

Захищаючи інтереси потерпілого власника в умовах інфляції, Пленум ВСУ в Постанові «Про судову практику в справах по позовам про захист права приватної власності» від 22 грудня 1995 р. у п. 12 підкріплює, що коли виконання рішення суду буде затримано з вини боржника і за цей час ціни на майно збільшаться, кредитор вправі пред'явити з цих підстав додаткові вимоги про відшкодування збитків. На практиці найбільш поширений спосіб відшкодування шкоди – відшкодування завданих збитків. В такому разі спочатку до суду подається позовна заява [2, с.22].

Одним із спеціальних деліктів є відповідальність за шкоду, завдану працівником юридичної або фізичної особи. ЦК України у ч. 1 ст. 1172 передбачає, що юридична або фізична особа відшкодовує шкоду, завдану їхнім працівникам під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків.

Порівнюючи із загальними умовами відповідальності, цей вид спеціального факту наділений певними особливостями.

Насамперед протиправність діяння полягає в тому, що особа повинна вчиняти не просто протиправне діяння (діло або бездіяльність), а вчиняти його за таких умов:

- коли між нею та відповідною юридичною чи фізичною особою є трудові (службові) правовідносини;
- коли шкода завдається безпосередньо під час виконання трудових (службових) обов'язків.

Наявність між працівником та юридичною чи фізичною особою трудових правовідносин, а також строк виникнення чи припинення цих правовідносин визначається трудовим договором (контрактом), наказом про прийняття на службу, про переведення на тимчасову роботу в дану організацію, актом обрання на виборну посаду, а також наказами керівного органу або рішенням суду та іншими юридичними актами, якими оформляється введення особи

до числа працівників певної юридичної чи фізичної особи. Це означає, що лише за таких умов особа може визнаватися працівником юридичної або фізичної особи. Якщо говорити про службові правовідносини, характерні для різних видів службовців, то підставою їх виникнення буде відповідний адміністративний акт. При цьому в ЦК України передбачається, що протиправне діяння може вчинятися не лише за наявності між особами трудових (службових) правовідносин, а й за наявності між ними цивільно-правових підрядних відносин [3, ч. 2, ст. 1172], або ж правовідносин участі (членства) у підприємницьких товариствах чи кооперативах [3, ч. 3, ст. 1172].

Під поняттям «існування трудових (службових) відносин» слід розуміти, що особа здійснює обумовлену трудовим договором (контрактом), іншими локальними чи адміністративним актом роботу, як правило, на території юридичної чи фізичної особи протягом робочого часу. При цьому працівник (службовець) може здійснювати трудові (службові) відносини як поза межами юридичної чи фізичної особи (наприклад, відрядження), так і в неробочий час (наприклад, понадурочні роботи), і тому ці ознаки є факультативними.

Основною ознакою є те, що працівник (службовець) виконує роботу, доручену йому згідно із зазначеними розпорядчими актами, незалежно від того, має вона одноразовий, тимчасовий чи постійний характер.

При цьому, якщо протиправне діяння здійснюється не з наявності трудових (службових) правовідносин, а з цивільних правовідносин підряду, до уваги береться те, що особа має діяти за дорученням замовника. Коли протиправне діяння здійснюється з правовідносин участі (членства) у підприємницьких товариствах [3, ч. 3, ст. 1172], 10 необхідною передумовою є здійснення підприємницької чи іншої діяльності від імені товариства.

Певними особливостями у цьому спеціальному делікті наділена шкода, а точніше шкода, що завдається працівником внаслідок виконання ним трудових обов'язків. Її слід відмежовувати від шкоди, яку працівник завдав третім особам внаслідок виконання покладених на нього трудових обов'язків.

По-перше, за шкоду, завдану працівником, немає підстав застосовувати цивільну деліктну відповідальність. Тут слід застосовувати норми трудового права щодо відшкодування матеріальної шкоди.

По-друге, коли шкода завдається протиправними діями працівника тертім особам, тоді мають застосовувати правила ч.1 ст. 1172 Цивільного кодексу України.

Що стосується причинно-наслідкового зв'язку, то у цьому виді деліктних зобов'язань він може мати складний характер, тобто треба доводити не лише те, що шкода завдана внаслідок протиправного діяння, а й те, що це протиправне діяння було наслідком неналежного виконання чи невиконання працівником (службовцем) або іншою особою покладених на нього трудових (службових) чи інших обов'язків [4, с.130].

Проте найсуттєвішою особливістю цього деліктного зобов'язання є те, що проходить відмежування особи, яка ефективно завдала шкоду, та особи, яка має нести деліктну відповідальність.

Так, безпосереднім заподіювачем шкоди за нормами цивільного законодавства України вважається:

- працівник (службовець);
- підрядник;
- учасник (член) підприємницького товариства чи кооперативу [3, °ст. °1172].

Однак відповідальність за шкоду, завдану внаслідок виконання відповідних обов'язків, законодавець покладає відповідно на:

- юридичну або фізичну особу, при цьому законодавець має насамперед на увазі фізичну особу – підприємця наділену правом найму працівників за трудовим договором (контрактом), з якою він перебуває у трудових (службових) відносинах;
- замовника за цивільно-правовим договором підряду;
- підприємницькі товариства, кооперативи, учасником (членом) яких він є.

Внаслідок такої диференціації виникає питання: у чому полягає вина осіб, на яких накладається тягар відповідальності за

завдану шкоду? Слід вважати, що оскільки всі дії працівників (службовців) та інших осіб, коли вони вчиняються для виконання певних трудових (службових) та інших обов'язків, юридично прирівнюються до дій юридичної, фізичної особи та інших зобов'язаних суб'єктів, то й у разі завдання шкоди вони діють від імені та в інтересах зазначених роботодавців, замовників та підприємницьких товариств і кооперативів. Тому і вина безпосередньо заподіювача шкоди, який перебуває у відповідних відносинах з юридичною, фізичною чи іншою уповноваженою особою, яка передбачена відповідачем, має визнаватися вагою останніх.

Список використаних джерел:

1. Церковна О.В. Наявність складу правопорушення, як підстава цивільно-правової відповідальності за завдання шкоди /О.В. Церковна //Ринкова економіка: Сучасна теорія і практика управління. Зб. наукових праць. Том 11. Ч. 1. 2008. – Вип. 20. – С. 258–263.
2. Шишка Р.Б. Охорона прав суб'єктів цивільно – правових відносин. Авторсько-правовий аспект: /Р.Б. Шишка. – Х: «ПКТ». – 2012. – 65 с.
3. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – ст. 461.
4. Стрельник О.Л. Про визначення понять «виключення юридичної відповідальності» та «звільнення від юридичної відповідальності»/ О.Л. Стрельник, О.В. Церковна //Актуальні проблеми держави і права: Зб. наукових праць. 2007. – Вип. 31. – С. 127–133.

Лукаш Тетяна Ігорівна

здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр,
Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права

Тімошук Каріна Юрївна

здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр,
Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права

Науковий керівник: Аванесян Геннадій Миколайович

доцент кафедри правознавства

Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права
nikolaevich9103@ukr.net

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Відновлення та розбудова на демократичних засадах української державності об'єктивно призвели до пошуку такої системи організації влади на місцях, яка б, з одного боку, відповідала національним традиціям, а з іншого – сучасним світовим вимогам, була б спрямована на забезпечення прав і свобод людини, задоволення її потреб, підвищення ефективності надання послуг населенню, зростання його добробуту. Становлення і розвиток місцевого самоврядування та органів виконавчої влади в Україні суттєво гальмується впливом значної кількості об'єктивних і суб'єктивних чинників політичного, правового, економічного та психологічного характеру. Насамперед, це відсутність дієздатного суб'єкта самоврядування – самодостатньої територіальної громади, яка б володіла необхідними матеріальними і фінансовими ресурсами, мала надійні внутрішні джерела наповнення місцевого бюджету.

Проблема історичного становлення та розвитку державного ладу в Україні є однією з актуальних проблем сучасного державотворення. Процес становлення державного ладу в Україні на демократичних засадах безпосередньо пов'язаний із втіленням у практику цінностей конституціоналізму, врахуванням у державотворчому процесі вітчизняного та зарубіжного досвіду конституційно-правового регулювання суспільних відносин. Саме

в такому аспекті проблеми державотворення потребують все більш ґрунтовного розгляду у вітчизняній юридичній науці.

Формулювання цілей статті. Мета статті – дослідити механізми розвитку та становлення органів місцевого самоврядування та в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ті чи інші проблеми формування української державності досліджувалися в роботах таких науковців, як О. Бандурка, Ю. Барабаш, Ю. Битяк, В. Журавський, В. Кампо, В. Колісник, І. Кресіна, В. Литвин, М. Онішук, В. Опришко, М. Орзіх, Є. Перегуда, О. Петришин, В. Погорілко, В. Речицький, П. Рудик, А. Селіванов, В. Тацій та ін.

Виклад основного матеріалу. Україна має тривалу історію державного будівництва, і це знайшло своє відображення в преамбулі Конституції України. Вона набуває розвитку у протоконституційній думці, право і державотворчій практиці Київської Русі, Галицько-Волинського та інших князівств, втілюється у договорах Русі з Візантією, Руській Правді, церковних статутах, рядах, рішеннях боярських рад, проповідях, посланнях, повчаннях, літописах священнослужителів і світських діячів. Далі цей етап характеризується поступовим уповільненням вітчизняного передконституційного мислення, занепадом багатьох державноправових інституцій на українських землях, що, однак, не виключає розвитку національної політико-правової думки і у XV–XVI ст. Йдеться, зокрема, про надання багатьом українським містам магдебурзького права, утворення воєводств, розвиток «шляхетської демократії», станових прав і привілеїв, поступове підвищення ролі законності, суду, зміцнення прав власності та власника, започаткування основ козацького суспільного ладу з елементами поділу влади, республіканізму, народоправства, соборності, шанування природного та божественного права тощо.

Вважається, що витоки українського конституціоналізму починаються з 1710 р. Через затвердження договору між гетьманом Пилипом Орликом і запорожцями була прийнята перша українська Конституція, в якій закладені основні засади державного ладу: витоки ідеї поділу влади, незалежність і самостійність.

В історії українського конституціоналізму існували інші демократичні конституційні проекти: Георгія Андрузського (1850 р.), Михайла Драгоманова (1884 р.), які містили основні засади державного ладу. Групою членів Української народної партії у 1905 р. було розроблено проект Конституції, що виходив з принципу повної самостійності України. Своє розуміння конституційних перетворень М. Грушевський вбачав у створенні національно-територіальних самоврядних областей [3, с. 28].

13 жовтня 1918 р. була прийнята Конституція у Західноукраїнській Народній Республіці. У її приписах закріплювалися демократичні засади формування парламенту, запровадження поста Президента. У радянський період були прийняті Конституція УРСР (10–14 березня 1919 р.); Конституція УРСР (15 травня 1929 р.); Конституція УРСР (30 січня 1937 р.); Конституція УРСР (20 квітня 1978 р.), які також певним чином вплинули на розвиток конституційного процесу та формування державного ладу України.

Становлення і розвиток сучасного державного ладу України відбувалися поступово та характеризувалися прийняттям основоположних конституційних актів, які встановлювали його засади: Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р., Акт проголошення незалежності України від 24.08.1991 р., схвалений всенародним голосуванням 1 грудня 1991 р., Конституційний Договір між Верховною Радою України і Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування на період до прийняття нової Конституції України» від 08.06.1995 р., Конституція України від 28.06.1996 р. і Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 р. Відповідно, вважаємо за доцільне розрізняти такі основні етапи становлення та розвитку сучасного державного ладу України:

– перший етап (1990–1995 рр.) – проголошення незалежності України (прийняття Декларації про державний суверенітет України, Акт проголошення незалежності України) і внесення відповідних змін до чинної на той час Конституції України 1978 р., зумовлених зміною державного ладу України;

– другий етап (1995–1996 рр.) – розбудова державного ладу України; етап, закріплений Конституційним Договором між Верховною Радою України і Президентом України;

– третій етап (1996–2004 рр.) – становлення та розвиток державного ладу, передбаченого чинною Конституцією України, яка закріпила якісно новий державний лад;

– четвертий етап (з 2004 р.) – внесення змін до чинної Конституції України та їх реалізація, що зумовлюють трансформацію окремих інститутів існуючого державного ладу України. [4]

Таким чином виходячи з колосального історичного багажу, який зумовлений безперервною державотворчою практикою становлення і розвитку української державності та враховуючи сучасні тенденції стосовно реформування в Україні більш детальне дослідження слід зосередити саме на становленні і розвитку органів місцевого самоврядування в Україні.

Територіальна громада повинна впливати на місцеве суспільне життя шляхом наділення населення певними повноваженнями. Йдеться передусім про безпосередні та опосередковані, формальні та неформальні шляхи здійснення його волевиявлення.

Коли громадяни проявляють ініціативу до тієї чи іншої форми управління своєю територією, у них формується почуття «господаря». Вирішення багатьох суспільних проблем стає для влади набагато дешевшим, з'являється можливість залучення додаткових ресурсів.

Органи місцевого самоврядування знаходять відповідь на головне питання: «Як забезпечити необхідну кількість послуг для населення громади в умовах обмеженого бюджету?». Навіть коли місцевій владі щось не вдається це не призводить до громадського невдоволення, а навпаки, може консолідувати зусилля влади та громади для спільного досягнення поставленої мети. Процес виявлення та локалізації негативних моментів за певних умов буде відбуватись набагато швидше. Обізнаність громадян щодо стану справ призводить до того, що вони перестають відрізняти та протиставляти себе владі. «Непопулярні рішення» сприймаються

як необхідність, а не як примхи місцевої влади. Поступово відбувається формування довіри та позитивного іміджу влади. І як наслідок – зменшується соціальне напруження [2].

Існуючі вже сьогодні органи самоорганізації населення в межах території мають такі напрями діяльності: 1) разом з депутатами міської ради представляють інтереси жителів будинку, вулиці, мікрорайону в районній раді та її виконавчому комітеті; 2) організовують на добровільних засадах участь населення у здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, проведення робіт з благоустрою, озеленення та утримання в належному стані садиб, дворів, вулиць, площ, парків, кладовищ, братських могил, обладнання дитячих і спортивних майданчиків, кімнат дитячої творчості, клубів за інтересами тощо; 3) здійснюють заходи з охорони пам'яток історії та культури, ліквідації наслідків стихійного лиха; 4) забезпечують контроль за якістю наданих громадянам, які проживають у жилих будинках на території діяльності орган самоорганізації населення, житлово-комунальних послуг та за якістю проведених у зазначених жилих будинках ремонтних робіт; 5) надають допомогу навчальним закладам, закладам та організаціям культури, фізичної культури і спорту у проведенні культурно-освітньої, спортивно-оздоровчої та виховної роботи серед населення; 6) організовують допомогу громадянам похилого віку, інвалідам, сім'ям загиблих воїнів, партизанів і військовослужбовців, малозабезпеченим та багатодітним сім'ям, а також самотнім громадянам, дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування; 7) складають акти обстежень матеріально-побутових умов проблемних сімей, готують пропозиції на позбавлення батьківських прав, проводять профілактичну роботу для запобігання правопорушень та злочинності серед неповнолітніх; 8) складають протоколи на адміністративній комісії на порушників санітарного стану та правил проживання в житлових будинках, беруть участь у розгляді заяв і скарг громадян; 9) проводять роботу з профілактики правопорушень за місцем проживання, сприяють діяльності правоохоронних органів та роботі громадських формувань по охороні порядку.

Однак поряд із позитивними рисами діяльності органів самоорганізації населення, спостерігаються й певні недоліки, до яких слід віднести, насамперед, саме принцип створення органів самоорганізації населення «згори». Цей принцип зумовлений об'єктивними труднощами малої активності населення з вирішення проблем громади, несформованістю громадянської позиції, невизначеністю правового поля діяльності цих органів.

Також слід вказати на суперечність між потребами мешканців, що проживають у певному районі міста, та тими коштами, які виділяються міською радою на вирішення проблем району. У великих містах місце проживання та роботи не збігаються. Людина, що живе, наприклад, у Жовтневому районі м. Запоріжжя, може працювати в Хортицькому районі. Виникає парадоксальна ситуація, коли податки, які сплачує працівник, ніяк не допомагають йому у вирішенні питань з охороною здоров'я або освітою, оскільки вони надходять у бюджет іншого району [1].

Висновки. Органи самоорганізації населення найбільш наближені до вирішення проблем територіальної громади. Вони мають окремі риси органу публічної влади, разом з тим, їх діяльність базується в основному на громадських засадах. Основні переваги цих органів пов'язані з розгортанням місцевої демократії та можливістю перекласти на них тягар щодо вирішення питань місцевого значення. Недоліки сучасних органів місцевого самоврядування населення зумовлені, в першу чергу, практикою їх створення «згори», що пов'язано з менталітетом пострадянського суспільства та відсутністю реальної підтримки правового, методичного і фінансового характеру з боку державних та самоврядних органів.

В організації діяльності системи місцевого самоврядування в місті з районним поділом існують суперечності між:

– принципом народовладдя, що задекларований для органів місцевого самоврядування всіх рівнів, та наявністю реальної можливості вирішувати проблеми району у відповідних радах;

– відповідальністю, яка накопичується в радах районів міста, що найбільш зрозумілі та доступні для мешканців відповідного району, та повноваженнями, які делеговані радам районів;

– декларацією рівних прав громадян і можливістю фактичного використання цих прав щодо формування органів місцевого самоврядування;

– потребами мешканців, що проживають у певному районі міста, та тими коштами, які виділяються міською радою на вирішення проблем району.

Список використаних джерел:

1. Бабенко Є.П. Удосконалення механізму функціонування органів місцевого самоврядування / Є.П. Бабенко // Актуальні проблеми державного управління: зб. Наук. Праць. – Х.: Вид-во Магістр, 2004. – № 2 (20) : у 2 ч. – Ч 1. – с. 14–20.
2. Ільяшенко В.А. Механізми розвитку місцевого самоврядування у Л. Наливайко // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 10. – С. 31–35. – Бібліогр. в кінці ст. Рубрики: Історія держави і права Україна
3. Мироненко О.М. Історія конституції України / О. М. Мироненко. – К., 1997. – 60 с.
4. Наливайко Л. Історія становлення державного ладу України / Україні / В. А. Ільяшенко // Держава та регіони. Сер. Держ. упр.. – 2011. – Вип. 3. – С. 97–102. – Бібліогр.: 4 назв. – укр.

Міняйло Катерина Іванівна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», ОС «Бакалавр»
Полтавської державної аграрної академії
minailo.kateryna@gmail.com

Науковий керівник: Козаченко Юлія Анатоліївна,
к.ю.н., доцент кафедри підприємництва і права Полтавської
державної аграрної академії

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА У ВИПАДКУ ЇХ ПРИМУСОВОГО ПОВЕРНЕННЯ АБО ВИТВОРЕННЯ З УКРАЇНИ

Обов'язком кожної держави є гарантування прав і свобод громадян України, іноземців та осіб без громадянства, що перебувають на її території.

Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» визначає іноземця як особу, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином іншої держави або держав [1]. До іноземців прирівнюються особи без громадянства. Особою без громадянства вважається особа, яка не володіє громадянством жодної держави, тобто не розглядається як громадянин будь-якої держави в силу її законів. Така особа не має постійного правового зв'язку із жодною державою, а тому не користується правом дипломатичного захисту [2].

Стаття 26 Конституції України передбачає, що іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [3]. Тобто, іноземці, що перебувають на території України прирівнюються в правах і обов'язках до українських громадян.

Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» встановлює інститути примусового повернення та примусового видворення іноземців та осіб без громадянства [1]. Терміни «примусове повернення» та «примусове видворення» означають систему адміністративно-правових заходів, спрямованих на примушування іноземців, які незаконно перебувають в Україні, покинути територію України всупереч їх волі і бажанню [4]. Тому актуальним вбачається питання забезпечення прав іноземців та осіб без громадянства під час примусового повернення чи видворення з України.

Згідно з Інструкцією про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства іноземці можуть бути примусово повернуті до країни походження чи третьої країни на підставі рішення Державної міграційної служби України, її територіальних органів і територіальних підрозділів (далі – органи ДМС) або органу охорони державного кордону, або органів Служби безпеки України (далі – СБУ) про примусове повернення чи примусово видворені на підставі винесеної за

позовом цих органів постанови адміністративного суду про примусове видворення [4].

Підставами для прийняття рішення про примусове повернення іноземців до країни походження або третьої країни є: 1) дії, що порушують законодавство України про правовий статус іноземців та осіб без громадянства; 2) дії, що суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України чи охорони громадського порядку; 3) якщо це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України; 4) затримання іноземців органами охорони державного кордону у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України [4].

Примусове повернення здійснюється за рішенням органів ДМС, органу охорони державного кордону, органу СБУ з подальшим повідомленням протягом 24 годин прокурора про підстави прийняття такого рішення, оформленням відповідних документів, доведенням цього рішення до іноземця та взяттям з нього зобов'язання про добровільний виїзд з України у визначений у рішенні строк, а також здійсненням подальшого контролю за фактичним виконанням іноземцем цього рішення.

Відповідно до статті 26 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» рішення про примусове повернення іноземців та осіб без громадянства може супроводжуватися забороною щодо подальшого в'їзду в Україну строком на три роки [1].

Видворення іноземця за межі України є більш суворим адміністративно-правовим заходом, порівняно з примусовим поверненням, і може бути застосоване лише за рішенням суду адміністративної юрисдикції. Підставами для подання позову про примусове видворення іноземців є [4]: 1) невиконання іноземцем в установленний строк без поважних причин рішення про примусове повернення; 2) наявність обґрунтованих підстав вважати, що іноземець ухилятиметься від виконання рішення про примусове повернення, крім випадків затримання іноземця за незаконне перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску через державний кордон України та його передачі прикордонним

органам суміжної держави; 3) якщо іноземці, прийняті відповідно до міжнародного договору про реадмісію, не мають законних підстав для перебування на території України та якщо між Україною і країною громадянської належності чи країною попереднього постійного проживання таких осіб відсутній договір про реадмісію; 4) якщо іноземець, стосовно якого прийнято рішення про скасування дозволу на імміграцію, не виїхав з України протягом місяця з дня отримання копії такого рішення, за винятком випадків, коли особа оскаржила рішення про скасування дозволу на імміграцію до суду, – до набрання рішенням суду законної сили.

Важливим для забезпечення прав іноземців та осіб без громадянства є положення статті 31 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», згідно з яким забороняється примусово повертати і примусово видворяти іноземців до країн, де: 1) їх життю або свободі загрожуватиме небезпека за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства, належності до певної соціальної групи; 2) їм загрожує смертна кара або страта, катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання; 3) їх життю або здоров'ю, безпеці або свободі загрожує небезпека внаслідок загальнопоширеного насильства в ситуаціях міжнародного чи внутрішнього збройного конфлікту, або систематичного порушення прав людини, або природного чи техногенного лиха, або відсутності медичного лікування чи догляду; 4) їм загрожує видворення або примусове повернення до країн, де можуть виникнути зазначені випадки [1].

Примусове повернення не може бути застосоване до іноземців, які не досягли 18-річного віку, та іноземців, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [5]. Також забороняється колективне примусове видворення іноземців.

Отже, вітчизняне законодавство, яке регулює правовий статус іноземців та осіб без громадянства, передбачає можливість застосування примусового повернення або примусового видворення з України. Ключовим моментом під час застосування

таких адміністративно-правових заходів залишається дотримання прав людини.

Список використаних джерел:

1. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 19-20. – Ст.179.
2. Міжнародне публічне право [Текст] : підручник / [В. М. Репецький та ін.] ; за ред. проф. В. М. Репецького; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Ф-т міжнар. відносин. – 2-е вид., стер. – К. : Знання, 2012. – 437 с.
3. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141
4. Про затвердження Інструкції про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства : Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України від 23.04.2012 р. № 353/271/150 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 42. – Ст. 1633
5. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – N 16. – Ст.146.

Мостепанюк Євгенія Миколаївна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр»
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Аванесян Геннадій Миколайович,
доцент кафедри правознавства
Полтавського інституту економіки і права
nikolaevich9103@ukr.net

**СПОСОБИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА
ІНТЕРЕСІВ**

Вступ. ЦК України закріплює право кожної особи на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання.[2, ст.15]. Положення базуються на нормах

Конституції України, які закріплюють обов'язок держави забезпечувати: захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання (ст. 13), споживачів (ст. 42), захист прав і свобод людини і громадянина судом, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, відповідними міжнародними судовими установами чи міжнародними організаціями (ст. 55) [1].

У ст. 15 ЦКУ безпосередньо не визначаються органи, які здійснюють захист цивільних прав. Вони можуть захищатися за допомогою юрисдикційних та поза-юрисдикційних форм. Як впливає зі змісту наступних статей цієї глави, захист цивільних прав та інтересів здійснюють: суд, Президент України, органи державної влади, органи влади АРК або органи місцевого самоврядування; нотаріус. Цей перелік не є вичерпним.

Крім органів, зазначених у ст. 55 Конституції України, відповідно до окремих актів законодавства України здійснюють захист цивільних прав та інтересів або сприяють їх захисту органи прокуратури, органи внутрішніх справ (органи поліції), громадські організації споживачів (об'єднання споживачів).

Дану тему також досліджували такі науковці, як: М. І. Панченко, Л. М. Баранова, О. В. Дзера, В. С. Кузьмук, Г. О. Ільченко, А. Г. Ярема.

У даній статті досліджується поняття захисту цивільних прав та інтересів як сукупність передбачених цивільним законодавством способів, що застосовуються у зв'язку з досконалими проти цих прав порушеннями і спрямованих на відновлення або захист інтересів їх володарів.

Актуальність даної статті полягає в тому, що захист цивільних прав та інтересів є надзвичайно складним соціальним явищем з усіма своїми зв'язками з правом та суспільством. Суб'єктивне право лише тоді може бути визнано мірою можливої поведінки уповноваженої особи, коли воно забезпечено (гарантовано) від неправомірного впливу зовнішніх чинників. Така гарантія найбільш ефективно втілюється у можливості вимагати захисту цивільного прав та інтересу.

Результати дослідження. Захист порушених цивільних прав та охоронюваних законом інтересів зв'язаний із визначенням

форми, способів та видів, іноді доцільності та перспективи його здійснення.

Здійснення права на захист порушених цивільних прав відбувається через застосування визначених способів захисту, які передбачені ЦК на загальному (ст.16 ЦК), спеціальному та окремому рівні. Способами захисту цивільних прав є передбачені законодавством та заявлені управненою особою вимоги до порушника щодо забезпечення суб'єктивних прав та охоронюваних інтересів потерпілого від порушення [3].

Захист цивільних прав та інтересів є наріжним каменем цивільного права. Від того, як захищаються суб'єктивні права і охоронювані законом інтереси судять про ефективність права та спрямування держави. Сутність способів захисту цивільних прав визначається їхнім цільовим призначенням, впливом на порушників прав, наслідками їх застосування [5, с.54].

Способи захисту цивільних прав можна поділити на декілька груп:

- загальні (передбачені ч.2 ст. 16 ЦК у подальшому деталізовані) ;
- підгалузеві (передбачені підгалуззями цивільного права);
- інституційні (містяться в окремих інститутах цивільного права);
- окремі (містяться в окремих нормах цивільного права).

За ст. 16 ЦК кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу.

Відповідно до її ч.2 способами захисту цивільних прав є:

- визнання права;
- визнання правочину недійсним;
- припинення дії, яка порушує право;
- відновлення становища, яке існувало до порушення;
- примусове виконання обов'язку в натурі;
- зміна правовідношення;
- припинення правовідношення;

- відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;
- відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
- визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб [6].

Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом. Суд може відмовити у захисті цивільного права та інтересу особи в разі порушення нею положень чинного законодавства (меж здійснення права, зловживання правом).

Тож вказані способи захисту цивільних прав не є вичерпними. Так, суд може захистити цивільне право чи інтерес іншими способами, які встановлені договором чи законом. До них відносяться такі, які передбачені інститутами права: відступне, мирова угода тощо [4].

Висновок. Отже, захист цивільних прав забезпечується визначеним способом, у визначеній процесуальній формі відповідними державними і громадськими організаціями. Але можлива і така ситуація, коли уповноважена особа змушена особисто, через сформованих обставин, вжити заходів до усунення порушень чи спроб порушень його права, тобто застосовувати міри самозахисту (у випадку крайньої необхідності і необхідної оборони).

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України : від 28 червня 1996 року // Відом. Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
2. Цивільний Кодекс України // Відомості Верховної Ради України від 16.01.2003.
3. Дзера О. В. Цивільне право України. Загальна частина: Підручник, 3-є вид., пероб. і доп. / О.В. Дзера, Н.С. Кузнецов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/72447-1-ponyattya-ta-vidi-osobistih-nemaynovih-prav-mej-h-zdysnennya.html>
4. Кузьмук В. С. Цивільний захист особистих немайнових прав / С. В. Кузьмук // Юридичний радник. – К.: 2014. – 8 с.

5. Панченко М. І. Цивільне право України: Навч. посіб. / М.І. Панченко. – К.: Знання, 2005. – С. 131

6. Цивільне право України, Том 1. – 2012/ Електронне джерело/ Інтернет ресурс / Режим доступу: <http://meگو.info/матеріал/№-4-способи-захисту-особистих-немайнових-прав>

Остроушко Роман Олегович,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр»,
Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Шаравара Роман Іванович,
к.е.н., доцент, професор кафедри правознавства,
Полтавський інститут економіки і права

ЕВОЛЮЦІЯ КОЛЕКТИВНИХ ДОГОВОРІВ В УКРАЇНІ

Розвиток колективного договору в Україні проходив у тісному зв'язку з політичним та економічним розвитком нашої держави. Як правова форма регулювання умов праці колективні договори виникли в період революційних подій 1905–1907 рр [1, с. 63].

Тодішнє законодавство не передбачало захисту зобов'язань за колективними договорами, і суди відмовляли працівникам в охороні прав трудящих на умовах, що в них містились. Однак у практичній діяльності колективні договори мали велике значення, оскільки на підприємствах, де договори уклалися, робітники отримували заробітну плату згідно з положенням цих договорів, а також працювали за нормами робочого часу, передбаченими в договорі. Дотримання підприємцем умов колективного договору не вважалося особливим кроком на зустріч працюючим, проте й невиконання ним положень колективного договору не тягло за собою ніяких негативних наслідків [1, с.64].

Уперше правова регламентація колективних договорів знайшла своє закріплення в Декреті Ради Народних Комісарів РРФСР від 2 липня 1918 року «Про порядок затвердження

колективних договорів (тарифів)», яким встановлювалися ставки заробітної плати та умови праці, який діяв і на території України.

Можна вважати, що почався справжній *перший етап* становлення колективного договірного права. Декрет поширювався на всі трудові колективи, що визначали оплату праці в усіх видах і формах. Він встановлював коло питань, які повинні були регулюватися колективним договором, зокрема прийняття і звільнення робітників і службовців, нормування робочого часу, оплата праці, правила користування квартирами, їдальнями та спецодягом, умови учнівства тощо. Декрет визначав також порядок укладення колективного договору.

Від початку колективні договори укладалися переважно на приватних підприємствах та в організаціях, проте, внаслідок націоналізації промисловості вони почали все ширше укладатися і на державних підприємствах, і в установах.

Слід зазначити, що договори на державних підприємствах відрізнялися від договорів на приватних підприємствах. Якщо перші укладалися на основі єдності інтересів трудящих з інтересами держави, то другі – на основі поєднання цих інтересів. На державних підприємствах колдоговори були перш за все формою регулювання трудових відносин працівників з адміністрацією, залучення трудящих до управління виробництвом та забезпечення їх матеріальних та культурних потреб. Колдоговори на приватних підприємствах закріплювали умови про підвищення заробітної плати, про встановлення робітничого контролю за доходами підприємців, за прийняттям на роботу та звільненням, про виплату компенсацій тощо [2, с.131].

Попри ці відмінності, що склалися в практиці застосування Декрету Раднаркому, колективні договори того часу все-таки мали універсальний характер. Аналіз Декрету дає можливість зробити висновок про те, що нормативна функція договорів була основною і домінуючою. Адже держава лише декретувала основні принципи і положення про працю, але не займалася її регулюванням. Тому локальне правове регулювання трудових відносин було головним для конкретного підприємства чи установи.

У зв'язку з переходом нашої держави до НЕПу (1922–1928 рр.), що зумовило відхід від методів воєнного комунізму в регулюванні умов праці, розпочинається *другий етап* в розвитку колективних договорів.

17 січня 1922 року Рада Народних Комісарів прийняла постанову «Про колективні договори і регулювання умов праці в приватних і громадських підприємствах, установах і організаціях». У постанові зазначалось, що в «усіх на території УСРР громадських і приватних (в тім числі і орендованих, концесійних і т.н.) підприємствах, установах і організаціях, які використовують найману працю не менш ніж 15 осіб без механічних двигунів і не менше 10 осіб при механічних двигунах, умови праці обов'язково повинні регламентуватися колективними (тарифними) договорами, які укладають відповідні профспілки за згодою з керівниками або власниками підприємств, установ, господарств і організацій, і які реєструються у губвідділах праці» (пункт 1) [2, с.132].

Передбачалося, що в разі не досягнення згоди між профспілкою і роботодавцями стосовно змісту колдоговору проект колдоговору, відпрацьований профспілкою, подавався на затвердження губвідділу праці [2, с.132].

2 грудня 1922 року сесія ВУЦВК прийняла Кодекс законів про працю. Глава четверта Кодексу була присвячена колективному договору. Затверджені Кодексом та іншими нормативними актами положення щодо регулювання умов праці містили лише мінімум правових гарантій по захисту прав та інтересів трудящих у галузі трудових відносин. Доповнювати та розвивати законодавчі норми стосовно конкретних підприємств і установ, підвищувати рівень правових гарантій працівників можливо було лише шляхом колективно-договірного регулювання. Правові та матеріальні умови робітників і службовців, встановлені Кодексом законів про працю 1922 р., являли лише обов'язковий мінімум, поліпшення цих умов порівняно з умовами, визначеними кодексом, проходило головним чином у порядку колективно-договірного регулювання [2, с.133].

Фактично, колективний договір згідно з Кодексом 1922 року також був угодою, що встановлювала правові норми в галузі праці, тобто локальним нормативним актом [3, с.74].

На *третьому етапі* посилюється господарсько-організаційна функція колективних договорів, яка виконувалася шляхом включення до договорів зобов'язання трудових колективів з виконання планових завдань. Колективний договір перетворюється з основної форми регулювання праці на двосторонні зобов'язання щодо виконання промфіплану. Постановою ЦК ВКП(б) від 20 жовтня 1929 року колективний договір визначався як важливий засіб мобілізації активності та ініціативи робітників і службовців у виконанні господарських планів. Нормативна роль і значення колективного договору були зведені до конкретизації нормативних актів, що видавалися державою на конкретному підприємстві, в установі, організації. Крім того, детальна регламентація колективних договорів різними інструкціями і вказівками призвела майже до повної їх формалізації [2, с.135].

Після прийняття Постанови Ради Міністрів СРСР від 4 лютого 1947 року «Про укладення колективних договорів на підприємствах» практика укладення колективних договорів була поновлена й ознаменувала *четвертий етап* у царині колективного договірного права. Не лише хронологічно, а й змістовно. Відповідно до цієї постанови колективні договори повинні були укладатися з метою виконання виробничих планів, підвищення продуктивності праці тощо. Колективні договори уклалися на підставі директив центральних органів [2, с.135]. Як бачимо головна мета – виконання державних планів, а не соціальний захист інтересів робітників.

Згідно з Постановою в колективному договорі повинні були міститися «основні положення з питань праці та заробітної плати, встановлені для даного підприємства відповідно до чинного законодавства, а також конкретні нормативні положення з питань заробітної плати та праці, розроблені адміністрацією та фабричними, заводськими, місцевими комітетами профспілки в межах наданих їм прав» (пункт 4). Таким чином, з'явилося більше

можливостей у працівників за допомогою колективного договору захищати свої інтереси. Змістовні відмінності цього документу від попередніх діючих норм дають змогу виокремити *п'ятий етап* у становленні колективної документації. Активне використання адміністрацією і профспілками можливостей колективних договорів сприяло поліпшенню умов праці та ефективності виробництва. Все більше стали вимальовуватися особливості конкретних колективних договорів і вони почали займати домінуюче положення стосовно інших локальних нормативних актів, що розроблялись на підприємствах [2, с.136].

Подальший розвиток, *шостий етап*, колективно-договірного регулювання трудових відносин проходив у період перебудовчих процесів. Він почався з прийняття Президією ВЦРПС та Держкомпраці СРСР (27 листопада 1987 року) Загального положення про порядок укладання колективних договорів. Зазначене положення дещо демократизувало порядок укладання колективних договорів. Була скасована обов'язкова реєстрація договорів, положення закріпило право самих трудових колективів визначати структуру і зміст колективних договорів. Використовуючи це право, трудові колективи та профспілки з 1988 року почали включати в договори додаткові трудові та соціально-побутові пільги.

Що ж стосується угод, то їх зміст ні законодавчими, ні нормативними актами раніше взагалі не регламентувався. Тому після проголошення незалежності України (*сьомий етап*) в державі розпочалася робота щодо створення національного законодавства, яке б регулювало колективно-договірні відносини. Це пояснюється насамперед тим, що ще чітко не вимальовувалась нова структура власності та пов'язана з нею система найму працівників, недоліками в діяльності профспілок у зв'язку з відсутністю на той час законів про профспілки, трудові колективи, соціальне партнерство тощо.

Правове регулювання колективного договору здійснювалося на підставі норм, які містилися в главі 2 Кодексу законів про працю України. Уряд пропонував внести відповідні зміни до Кодексу. Проте, враховуючи, що в державі не було єдиної системи

колективно-договірному регулюванню трудових відносин і рамки однієї глави Кодексу не дозволяли охопити весь спектр цього регулювання – більшість фахівців, а також профспілкові об'єднання дійшли висновку про необхідність прийняття окремого закону про колективні договори й угоди [2, с.138].

Термін дії Декрету в частині тарифних угод і договорів був нетривалим. Верховна Рада України 1 липня 1993 року прийняла Закон України «Про колективні договори і угоди». Закон визначав: загальні правові та організаційні засади розробки, укладення та виконання колективних договорів, ведення переговорів, що передують укладенню колективних договорів і угод, права, обов'язки та відповідальність сторін. У Законі були враховані Конвенції і Рекомендації Міжнародної організації праці щодо колективних договорів і угод. Дія Закону поширювалася на всі підприємства, установи та організації незалежно від форм власності та господарювання.

Як бачимо, складається багатосходинкова система колективних договорів і угод, що передбачає певну черговість їх укладення. Спочатку на основі чинного законодавства на державному рівні укладається Генеральна угода, що дає підставу й обов'язок укласти регіональні, галузеві угоди, а також колективні договори.

Список використаних джерел:

1. Беркассон Б. Роль рабочих представителей в изменении характера трудовой деятельности на рабочем месте: некоторые правовые аспекты / Б. Беркассон // Сравнительное трудовое право – М.: Институт государства и права АН СССР, 1987. – С. 63–67.
2. Бабаскін А.Ю. Трудове право України: Підручник / А.Ю. Бабаскін, Ю.В. Баранюк, С.В. Дріжчана та ін. – Київ: А.С.К., 2004. – 608 с.
3. Вильданов Р.Х. Рабочее движение в условиях капиталистической интеграции / Р.Х. Вильданов. – М.: Наука, 1974. – 352 с.
4. Депакс М. Трудовое право / М. Депакс. – М., 1995. – 125 с.

Передерій Сергій Віталійович,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр»,
Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Шаравара Роман Іванович,
к.е.н., доцент, професор кафедри правознавства,
Полтавський інститут економіки і права

ДОГОВІР СТРАХУВАННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИНИКНЕННЯ СТРАХОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Як ми вже зазначали, відносини між страховиком і страхувальником матимуть місце лише тоді, коли буде укладено договір страхування. Якщо договори з видів обов'язкового страхування затверджуються Кабінетом Міністрів України і є обов'язковими як для страховика, так і для страхувальника, то укладання договорів з добровільного страхування є правом учасників страхової діяльності. Звідси – умови та зміст цих договорів можуть визначатися за згодою сторін. Однак, незважаючи на це, мають місце норми, яких повинні дотриматись як страховик, так і страхувальник при укладенні договорів добровільного страхування, на які й буде звернута наша подальша увага.

Основоположним нормативно-правовим актом, що регулює порядок укладення договорів страхування, є безперечно Цивільний кодекс, пріоритет норм якого закріплений у ч.2 ст. 4. Однак, Цивільний кодекс України не містить визначень основних страхових понять, в зв'язку з чим необхідно звертатись до норм Закону України «Про страхування». До того ж, слід наголосити, що на сьогоднішній день норми зазначеного Закону приведено у відповідність з нормами Цивільного кодексу загалом та глави 67, зокрема, яка врегульовує відносини страхування[1].

Як зазначає С.С. Осадець, договір страхування – це угода двох або кількох осіб, яка спрямована на встановлення, зміну або розірвання між ними правових зв'язків (прав і обов'язків) [2]. Такий договір виконує дві основні функції. По-перше, це – юридичний факт, з яким норми права пов'язують виникнення,

зміну чи припинення зобов'язань. Відповідні зобов'язання, оскільки вони виникають на підставі договору, називаються *договірними*. Кожне зобов'язання відбиває певні правовідносини. Це означає, що договір як угода сторін є юридичним фактом, на підставі якого виникають договірні зобов'язання і правові відносини. По-друге, оскільки сторони договору не лише встановлюють між собою правовий зв'язок, а й тією чи іншою мірою визначають його зміст, то договір є ще й засобом регулювання відносин, формування умов, на яких будується правовий зв'язок його учасників.

У відповідності зі статтею 979 Цивільного кодексу України за договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору [1].

Стаття 16 Закону про страхування визначає договір страхування як письмову угоду між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування страхувальником, на користь якої укладено договір страхування (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору.

Страховики, які здійснюють страхування життя, зобов'язані вести персоналізований (індивідуальний) облік договорів страхування життя в порядку та на умовах, визначених Уповноваженим органом.

Стаття 982 Цивільного кодексу України та стаття 16 Закону про страхування встановлюють, що договір страхування повинен містити [1]:

- назву документа;
- назву та адресу страховика;

- прізвище, ім'я, по батькові або назву страхувальника та застрахованої особи, їх адреси та дати народження;
- прізвище, ім'я, по батькові, дату народження або назву вигодонабувача та його адресу;
- зазначення об'єкта страхування;
- розмір страхової суми за договором страхування іншим, ніж договір страхування життя;
- розмір страхової суми та (або) розміри страхових виплат за договором страхування життя;
- перелік страхових випадків;
- розміри страхових внесків (платежів, премій) і строки їх сплати;
- страховий тариф (страховий тариф не визначається для страхових випадків, для яких не встановлюється страхова сума);
- строк дії договору;
- порядок зміни і припинення дії договору;
- умови здійснення страхової виплати;
- причини відмови у страховій виплаті;
- права та обов'язки сторін і відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору;
- інші умови за згодою сторін;
- підписи сторін.

Договір страхування набирає чинності з моменту внесення першого страхового платежу, якщо інше не передбачено договором страхування.

Умовами договору страхування можуть бути передбачені також інші обов'язки страхувальника.

У разі визнання судом страхувальника-громадянина недієздатним, його права і обов'язки за договором страхування переходять до його опікуна, а дія договору страхування цивільної відповідальності припиняється з часу втрати ним дієздатності (стаття 24 Закону). У разі визнання судом страхувальника-громадянина обмежено дієздатним він здійснює свої права і обов'язки страхувальника за договором страхування лише за згодою піклувальника.

Порядок і умови здійснення страхових виплат регулюються статтями 990 – 991 Цивільного кодексу України та статтями 25 – 26 Закону про страхування. Так, здійснення страхових виплат і виплата страхового відшкодування проводиться страховиком згідно з договором страхування або законодавством на підставі заяви страхувальника (його правонаступника або третіх осіб, визначених умовами страхування) і страхового акта(аварійного сертифіката), який складається страховиком або уповноваженою ним особою (аварійним комісаром) у формі, що визначається страховиком.

Підставою для відмови страховика у здійсненні страхових виплат або страхового відшкодування є:

- навмисні дії страхувальника або особи, на користь якої укладено договір страхування, спрямовані на настання страхового випадку. Зазначена норма не поширюється на дії, пов'язані з виконанням ними громадянського чи службового обов'язку, у стані необхідної оборони (без перевищення її меж) або захисту майна, життя, здоров'я, честі, гідності та ділової репутації. Кваліфікація дій страхувальника або особи, на користь якої укладено договір страхування, встановлюється відповідно до чинного законодавства України;

- вчинення страхувальником-громадянином або іншою особою, на користь якої укладено договір страхування, умисного злочину, що призвів до страхового випадку;

- подання страхувальником свідомо неправдивих відомостей про об'єкт страхування або про факт настання страхового випадку;

- отримання страхувальником повного відшкодування збитків за майновим страхуванням від особи, винної у їх заподіянні;

- несвоєчасне повідомлення страхувальником про настання страхового випадку без поважних на це причин або створення страховиком перешкод у визначенні обставин, характеру та розміру збитків;

- інші випадки, передбачені законодавством України.

Умовами договору страхування можуть бути передбачені інші підстави для відмови у здійсненні страхових виплат, якщо це

не суперечить законодавству України. До таких підстав, зокрема, належать не вжиття заходів щодо спасіння чи збереження застрахованого об'єкта після настання страхового випадку без поважних на це причин, несвоєчасне повідомлення страховика про подвійне страхування об'єкта, відсутність документів, необхідних для проведення виплати страхового відшкодування, та інші.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, NN 40–44, ст.356
2. Страхування: Підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С.С.Осадець. – К.: КНЕУ, 2015. – 599 с.

Петров Андрій Андрійович,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр»,
Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Шаравара Роман Іванович,
к.е.н., доцент, професор кафедри правознавства,
Полтавський інститут економіки і права

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЕКСЕЛЬНОГО ОБІГУ

Сторонами операцій з простим векселем виступають дві особи:

- векседавець – особа, яка виписує вексель і є платником за векселем;
- векселедержатель – перший одержувач векселя, перед яким платник бере зобов'язання про платіж.

Сторонами операцій з переказним векселем виступають:

- векседавець (трасант) – особа, що виписує вексель, у якому міститься вимога до іншої особи сплатити суму, передбачену у векселі;
- платник (трасат) – особа, до якої трасант звертає свій наказ про платіж за векселем;
- ремітент – перший векселедержатель, на користь якого виставляється вексель.

До інших суб'єктів, які впливають на формування вексельних відносин на наступних етапах, можна віднести:

- акцептанта – особу, яка взяла на себе зобов'язання платника по пред'явленому векселю;
- індосанта – особу, яка передала право по векселю шляхом вчинення передавального напису;
- індосатора – особу, на користь якої здійснюється індосамент.

Отже, за переказним векселем, на відміну від простого, платником є не векселедавець, а інша особа, яка повинна письмово підтвердити свою згоду здійснити платіж за векселем у визначений строк. Ця спеціальна дія називається акцептом тратти. Тому переказний вексель має форму наказу трасанта платнику (який після акцепту стає акцептантом) здійснити платіж за векселем [1].

Усіх учасників операцій з векселями пов'язують правовідносини, кінцевим предметом яких є сплата вексельної суми.

Трасант, підписуючи вексель і видаючи його ремітенту, бере на себе перед ремітентом відповідальність за його оплату. Але трасант не є основним боржником за векселем. Його відповідальність має вторинний характер, тому що вона настає тільки у випадку несплати векселя платником.

Ремітенту (наступному держателю векселя) належить право вимагати від трасанта сплати за векселем у випадку відмови платника від акцепта або сплати векселя. Але це право може бути використане лише при дотриманні ремітентом (держателем) таких умов: своєчасного пред'явлення векселя акцепту або платежу та здійснення протесту у випадку неакцепту або неплатежу. Але якщо трасант зробить у векселі відмітку «без протесту» або «без витрат», то дотримання перелічених умов для пред'явлення вимоги про платіж до трасанта не обов'язкове.

Зобов'язання трасанта перед ремітентом (і наступним держателем векселя) підтверджується підписом трасанта на векселі і в силу цього має вексельний характер. Водночас трасант і ремітент пов'язані відносинами тієї угоди, яка була передумовою видачі векселя. Ці правовідносини між ними регулюються не нормами

вексельного права, а нормами цивільного права про зобов'язання, що впливають із договорів. Отже, видача векселя, створюючи нові вексельні відносини між трасантом і ремітентом, не зупиняє правовідносин, які існують між ними за основною угодою.

Платник, що не акцептував вексель, не є відповідальною за вексель особою, тому що він не підписував векселя (підпис породжує відповідальність). Але акцепт не є обов'язковою дією для того, щоб платник здійснив оплату виставленого на його адресу векселя. Тому ремітент (чи інший держатель векселя) має право передати вексель платнику у відповідний строк для оплати. Платіж, здійснений платником за таким векселем, звільняє платника від його зобов'язання за основним договором з трасантом, а також звільнить трасанта від його відповідальності перед ремітентом (чи іншим держателем) за цим векселем. З оплатою векселя платником вексель гаситься. Якщо платник відмовиться від оплати векселя, він буде нести відповідальність тільки перед трасантом, але відповідальність не вексельну, а таку, що виникає з укладеної між ними угоди, за якою і був виставлений вексель [1].

Акцептант – це особа, яка взяла на себе зобов'язання здійснити оплату за виставленим на неї переказним векселем. Завдяки акцепту платник стає головним боржником за векселем. Таким чином, акцепт є письмовим зобов'язанням на векселі платника сплатити його держателеві в строк. З того моменту, як акцептант повернув акцептований ним вексель, його зобов'язання по цьому векселю стає безвідзивним (навіть якщо він пізніше й закреслив свій підпис).

Акцепт здійснюється у вигляді напису на лицевому боці векселя. Акцепт має бути простим і нічим не обумовленим, але може бути як повним (на всю суму векселя), так і частковим (на частину суми векселя). У випадку відмови в акцепті векселедержатель повинен опротестувати вексель в неакцепті. У цьому випадку в останнього держателя векселя виникає право оплати в порядку регресу, тобто зворотної вимоги до попередніх зобов'язаних за векселем осіб.

Переуступка (дія передачі) векселя за допомогою передавальних написів називається індосуванням, або індосацією, векселя. Особа, що здійснює передавальний напис, тобто переуступає вексель за індосаментом, є індосантом, а особа, що отримує вексель за індосаментом, є індосатом або індосатором (векселедержателем).

Вручення векселя новому кредитору (індосатору) є також необхідним і важливим елементом процесу переуступки векселя по індосаменту. Індосатор для реалізації своїх прав, визначених векселем, повинен мати сам цінний папір (стати векселедержателем).

Переуступка векселя у власність нового кредитора тільки тоді може вважатися завершеною, коли після індосаменту вексель реально переходить до рук нового кредитора або знаходиться в його розпорядженні. Тобто вручення векселя є тим юридичним чинником, який означає момент виникнення в індосатора права власності на вексель. Тому до вручення векселя передавальний напис, зроблений індосантом, вважається відзивним і може бути ним анульований, а будь-який закреслений індосамент вважається ненаписаним[2].

Окремим видом індосаменту є передовірчий. У цьому випадку індосамент може містити ряд застережень: «на інкасо», «як довіреному», «валюта до отримання», які мають на увазі просте доручення провести операцію за векселем; «валюта в заставу», «валюта в забезпечення», які мають на увазі заставу векселя. Індосат у цих випадках може індосувати вексель наступній особі тільки в порядку передоручення, тобто з аналогічними застереженнями.

Нормальний процес обігу векселя завершується його оплатою у встановлений термін головним вексельним боржником – акцептантом. Необхідною передумовою виконання вексельного зобов'язання є пред'явлення документа для оплати боржникові. Пред'явлення має відбутися в місці, зазначеному у векселі як місце платежу, а за відсутності такого зазначення – у місці знаходження платника [2].

Держатель переказного векселя строком на визначену дату або в такий-то час від складання або пред'явлення має пред'явити переказний вексель до платежу або в день, коли він повинен бути оплачений, або в один із двох наступних робочих днів [1].

Під вексельним протестом розуміють офіційно засвідчену вимогу платежу та повідомлення про його неодержання. Існують такі види протесту:

- протест переказного векселя в неакцепті або відсутності дати акцепту. Мета протесту – створення умов для дострокового задоволення вимог кредитора;

- протест проти несплати векселя (простого, переказного).

Юридична мета протесту – збереження прав зворотних вимог (регресу) до зобов'язаних по векселю осіб – трасанта, індосантів та їх гарантів (авалістів) [1].

Протест засвідчується нотаріусом. Щодо строків здійснення протесту існують такі умови:

- у неакцепті протест необхідно здійснити у строки, встановлені для пред'явлення до акцепту;

- у разі несплати протест повинен бути здійснений протягом двох робочих днів, що наступають за днем, у який вексель підлягає оплаті (для векселя, по якому строком визначений день або такий-то час); для векселя зі строком по пред'явленні – протягом строку, встановленого для пред'явлення до акцепту, або наступного дня, якщо пред'явлення було здійснене в останній день цього строку.

У випадку нездійснення оплати вексель передається наступного дня нотаріусу для опротестування за місцем знаходження платника або за місцем платежу.

Протест в неакцепті здійснюється проти векसेледавця, в несплаті за простим векселем – теж проти векселедавця, за переказним – проти акцептанта.

Крім здійснення протесту, держатель має повідомити індосанта про відмову в акцепті або сплату протягом наступних за днем протесту 4 робочих днів.

Якщо протест здійснений своєчасно, то виникають такі наслідки:

- судові органи мають право виносити рішення за позовами, що базуються на опротестованих векселях;
- настає відповідальність за простим векселем тих юридичних осіб, що здійснили напис на такому векселі, а за переказним – трансата та всіх тих осіб, які залишили свої реквізити на векселі.

Векселедержатель має право пред'явити позов до всіх осіб, зобов'язаних за векселем, або до кожної окремо.

Таким чином, своєчасне опротестування векселя у разі відмови в акцепті або сплаті є умовою початку відповідальності трасантів, індосантів та авалістів. Акцептант і векселедавець простого векселя, як головні боржники по векселю, відповідальні протягом усього терміну позовної давності.

Векселедавець може вимагати з того, до кого він пред'явив позов, суму векселя, неакцептовану і несплачену, з відсотками, якщо вони були обумовлені; відсотки від дня терміну платежу; відшкодування збитків по протесту, здійсненню повідомлення; пеню від дня терміну платежу.

Право на пред'явлення позовів обмежується визначеним строком, який має назву «вексельна давність». Для позовних вимог проти акцептанта та векселедавця простого векселя встановлений трирічний термін давності. Держатель може встановити позов проти індосантів, трасантів та їх гарантів протягом одного року з дня протесту, а кожний індосант – проти іншого індосанта і трасанта протягом 6 місяців з дня, у який індосант сплатив вексель або з дня пред'явлення позову до нього.

Пред'явлення векселя до акцепту може бути проведене в будь-який час, починаючи з дня його видачі і закінчуючи моментом настання платежу.

До повернення векселя держателю платник може закреслити свій напис про акцепт (у цьому випадку вважається відмова в акцепті). Якщо вексель переданий векселедавцю після акцепту, то боржник не може анулювати свій акцепт. Акцепт має безвідзивний характер. Крім того, якщо платник письмово повідомив про свій акцепт векселедержателя або будь-кого з індосантів, а потім

закреслив свій акцепт і повернув вексель, він буде залишатися зобов'язаною особою згідно з умовами свого акцепту.

Таким чином, за допомогою акцепту акцептант стає головним вексельним боржником.

Список використаних джерел:

1. Бабич П.В. Цінні папери / П. В. Бабич. – К.: Юрінком, 2014. – 280 с.
2. Трофімова В.Р. Вексельний обіг в Україні / В. Р. Трофімова. – К.: Інтер, 2015. – 212 с.

Пилипенко Вікторія Віталіївна,
студентка 2 курсу спеціальності «Правознавство»
Полтавський коледж університету «Україна»
Науковий керівник: Аванесян Геннадій Миколайович,
доцент кафедри правознавство,
Полтавський інститут економіки і права
nikolaevich9103@ukr.net

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЧИННОГО ТА ПЕРСПЕКТИВНОГО ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Законодавство України перебуває в постійному оновленні і розвитку. Чинний Кодекс законів про працю (далі КЗпП) [1], прийнятий 10.12.1971, багаторазово змінювався. Законопроект Трудового кодексу (далі ТК) [2] № 1658 був зареєстрований у Верховній Раді України 27 грудня 2014 року. Головне завдання, поставлене перед новим Трудовим кодексом України, полягає у переході до трудового законодавства європейського зразка, тому знаковим у цьому контексті є сприяння фахівців Міжнародної організації праці у розробленні нового кодифікованого акта. Особливу цікавість у суспільства викликає інститут дисциплінарної відповідальності, який не обійшли нововведення. Актуальність вибраної проблематики не піддається сумнівам,

оскільки інститут дисциплінарної відповідальності займає важливе місце у трудовому праві.

У сучасній науковій літературі практично не досліджений інститут дисциплінарної відповідальності за проектом ТК, зокрема, не проаналізовано норми відповідного проекту у порівнянні зі статтями чинного КЗпП.

Дослідженням проблематики дисциплінарної відповідальності займалися О. Барабаш, Н. Вапнярчук, В. Венедіктов, В. Жернаков, В. Ковригін, Д. Кутومانов, С. Прилипко, В. Теліпко, Н. Хуторян та інші авторитетні вчені.

Дисциплінарна відповідальність – це обов’язок працівника понести покарання, передбачене нормами законодавства про працю, за протиправне невиконання чи неналежне виконання свої трудових обов’язків [3, с. 456].

Перша ж стаття § 1 «Дисциплінарна відповідальність» глави 1 «Відповідальність працівників» книги 8 «Відповідальність сторін трудових відносин» проекту ТК містить у собі новелу, оскільки закріплює визначення трудової дисципліни. Відповідно до ч. 1 ст. 348 зазначеного законопроекту «трудова дисципліна – це обов’язкове для всіх працівників дотримання правил поведінки, визначених цим Кодексом, трудовим законодавством, колективним договором, правилами внутрішнього трудового розпорядку, нормативним актом роботодавця і трудовим договором» [2]. У КЗпП визначення трудової дисципліни відсутнє. Ст. 140 КЗпП лише зазначає, що «трудова дисципліна на підприємствах, в установах, організаціях забезпечується створенням необхідних організаційних та економічних умов для нормальної високопродуктивної роботи, свідомим ставленням до праці, методами переконання, виховання, а також заохоченням за сумлінну працю» [1]. Таким чином, закріплення в рамках кодифікованого акта визначення трудової дисципліни сприятиме єдиному розумінню цієї категорії як роботодавцями, так і працівниками.

У чинному законодавстві не розкривається поняття дисциплінарного проступку. У теорії трудового права дисциплінарний проступок визначається як винне протиправне

невиконання чи неналежне виконання працівником своїх трудових обов'язків [3, с. 456]. О. І. Процевський зазначав, що дисциплінарний проступок – це винна протиправна дія (бездіяльність) особи, яка перебуває у трудових відносинах, порушуючи внутрішній трудовий розпорядок, трудові обов'язки, правила спільної праці [5, с. 231].

Ч. 2 ст. 348 проекту ТК нарешті дає визначення дисциплінарного проступку: «Дисциплінарним проступком є невиконання або неналежне виконання працівником трудових обов'язків, покладених на нього згідно з цим Кодексом, трудовим законодавством, колективним договором, правилами внутрішнього трудового розпорядку, нормативним актом роботодавця і трудовим договором» [2].

Ст. 349 проекту ТК визначає підстави та умови притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності. У ч. 1 цієї статті говориться, що порушення працівником трудової дисципліни є підставою для притягнення його до дисциплінарної відповідальності. Ч. 2 ст. 349 закріплює важливе положення, яке до цього часу впливало лише зі змісту правових норм та судової практики, передбачаючи відповідальність лише за наявності вини: «Працівник вважається невинним, якщо під час виконання трудових обов'язків він виявив такий рівень сумлінності, який вимагався від нього відповідно до трудового законодавства, колективного і трудового договорів, а також якщо він діяв за наявності обставин необхідної оборони або крайньої необхідності».

На думку Є. Промського і Н. Швець, звичним є визначення вини через психічні ознаки (психічне ставлення до протиправної дії або бездіяльності). У законодавстві про працю не розкривається зміст категорії «вина», не визначаються її форми. Остання теза стосується також цивільного й адміністративного права. Пряме визначення поняття вини та її форм закріплено лише у ст. 23 Кримінального кодексу України. Чинний Цивільний кодекс України уникає прямого визначення цивільно-правового поняття вини. Натомість законодавець використовує прийом визначення поняття вини в цивільному праві через встановлення ознак

відсутності вини. Науковці-цивілісти пропонують оціночну теорію вини, згідно з якою «категорія вини та її форм повинна залишатись нормативно невизначеною, а наявність вини у кожному конкретному випадку встановлює суд» [4, с.125].

У КЗпП прямо не зазначається, що вина є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони дисциплінарного проступку. Проте судова практика України виходить із того, що вина є обов'язковою умовою дисциплінарної відповідальності. Більш поширеною формою вини визнається необережність (недбалість і самовпевненість). Однак трапляється і непрямий умисел (порушення норм техніки безпеки працівником). Отже, юридичне закріплення вини як необхідної ознаки дисциплінарного проступку вважаємо позитивним зрушенням.

Розрізняють два види дисциплінарної відповідальності : а) загальну; б) спеціальну. Загальна дисциплінарна відповідальність настає на підставі норм КЗпП України і правил внутрішнього трудового розпорядку . Її суб'єктами є всі особи, окрім тих, на яких поширюється спеціальна дисциплінарна відповідальність. Спеціальна дисциплінарна відповідальність – відповідальність, передбачена для окремих категорій працівників спеціальним законодавством, а також статутами та положеннями про дисципліну.

КЗпП у ст. 147 встановлює види дисциплінарних стягнень: «За порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з таких заходів стягнення: 1) догана; 2) звільнення». Ст. 350 проекту ТК заслуговує на підвищену увагу, оскільки додає до вище зазначеного переліку ще одне стягнення – попередження. Є. Промський і Н. Швець вважають, що розширення переліку дисциплінарних стягнень не є доцільним, оскільки у нормах проекту ТК простежуються положення, що достатньою мірою здатні вплинути на недисциплінованого працівника й без розширення переліку дисциплінарних стягнень [4, с.127].

Особливу увагу звертає на себе та обставина, що проект ТК не містить положення, передбаченого ч. 3 ст. 151 КЗпП: протягом строку дії дисциплінарного стягнення заходи заохочення до

працівника не застосовуються. Відсутність такої норми однозначно на користь працівника. Проект ТК відрізняється від КЗпП суб'єктами, що можуть накладати дисциплінарні стягнення.

Відповідно до ст. 352 проекту такими суб'єктами є: 1) орган (особа), якому надано право укладення трудового договору; 2) орган, що обрав працівника, який займає виборну посаду, якщо інше не передбачено законом, статутом чи іншими установчими документами роботодавця. А ст. 147-1 КЗпП надає право застосовувати дисциплінарні стягнення: 1) органу, якому надано право прийняття на роботу (обрання, затвердження і призначення на посаду) даного працівника; 2) органу, вищестоящому щодо органу, вказаного у пункті 1 на працівників, які несуть дисциплінарну відповідальність за статутами, положеннями та іншими актами законодавства про дисципліну.

Висновки. Узагальнюючи, доходимо висновку, що проект ТК у частині, що регламентує питання дисциплінарної відповідальності, містить у собі суттєві зміни та нововведення. Не всі з них можна назвати позитивними. У цілому відчувається прагнення нормотворця відійти від положень, що втратили своє регулятивне значення у зв'язку зі зміною суспільних відносин. Більшість новел покращують становище роботодавця. Тому необхідно продовжити роботу над текстом законопроекту з метою посилення гарантій трудових прав працівників.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України : Закон УРСР від 10.12.1971 № 322 – VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – Дод. до № 50.
2. Проект Трудового кодексу України : законопроект № 1658 від 27.12.2014 (в редакції законопроекту до другого читання від 24.07.2017).
3. Промський Є. Дисциплінарна відповідальність працівника за проектом Трудового кодексу України / Є. Промський, Н. Швець // Підприємництво, госп-во і право. – 2017. – № 12. – С. 126–130.

4. Процевский А. И. Метод правового регулирования трудовых отношений / А. И. Процевский. – М.: Юридическая литература, 1972. – 287 с.
5. Трудове право : підручник / [О. М. Ярошенко, С. М. Прилипко, А.М. Слюсар та ін.]; за ред. О.М. Ярошенка. 2-ге вид., переробл. і допов.– Х.: Право, 2017.

Писаренко Світлана Валеріївна,
к.с.-г.н., доцент, доцент кафедри підприємництва і права
Полтавської державної аграрної академії
rudensvv@ukr.net

Свистун Максим Анатолійович,
здобувач вищої спеціальності «Підприємництво, торгівля та
біржова діяльність», СВО «Магістр,
Полтавська державна аграрна академія

ПРАВОВИЙ МЕТОД УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ СУСПІЛЬСТВА

Людина в системі суспільного виробництва та економічних відносин посідає центральне місце. Вона визначає цілі та напрями розвитку виробництва, організує його. Ефективність економіки будь-якого суспільства визначається насамперед якістю наявного трудового потенціалу та способом його включення в суспільне виробництво. Якісне відтворення трудового потенціалу, способи його поєднання із засобами виробництва, ефективність трудової діяльності – усе це залежить від якості управління трудовим потенціалом.

Одним із актуальних питань, що постали сьогодні перед Україною, є утвердження економіки, в основу розвитку якої поставлена людина. Конвенція МОП «Про основні цілі та норми соціальної політики» № 117 проголошує, що будь-яка політика повинна перш за все спрямовуватися на досягнення добробуту й розвитку населення. Підвищення життєвого рівня розглядається як

основна мета планування економічного розвитку, стрижневим елементом якого є забезпечення повної і продуктивної зайнятості [2].

Трудовий потенціал, як економічна категорія – характеризує трудові ресурси певного місця і в певний час, це сукупність різноманітних якостей, що визначають працездатність індивіда. Такими якостями, зокрема є: здатність і схильність працівника до праці, стан його здоров'я, витривалість, тип нервової системи, обсяг загальних і спеціальних знань, трудових навичок, рівень відповідальності, соціальної зрілості, моральних цінностей, інтересів і потреб. Трудовий потенціал не є постійною величиною – зростає із розвитком та удосконаленням знань і навичок, поліпшенням умов праці та життєдіяльності і знижується внаслідок погіршення умов, режиму праці і здоров'я працівника.

Процес управління трудовим потенціалом регулюється на трьох рівнях: державному, регіональному та на рівні підприємства. Щоб цей процес був ефективним, необхідна максимальна узгодженість дій на всіх рівнях. На рівні останнього відбувається безпосереднє використання потенціалу кожного працюючого. Таким чином основу трудового потенціалу суспільства становить саме трудовий потенціал організації, підприємства.

Враховуючи той факт, що управління трудовим потенціалом знаходиться на перетині інтересів суспільства, вимог профспілок, рішень на рівні держави, бажань особистостей та інших організаційних вимог, то, на нашу думку, управління необхідно розглядати через призму соціально-економічних аспектів тобто, як систему взаємовідносин організаційно-економічних, соціальних заходів щодо реалізації прав людини, шляхом створення умов для нормального функціонування, розвитку і ефективного використання потенціалу робочої сили, забезпечення його прав та свобод, а також їх соціального захисту. Права людини діють у всіх сферах її життя, в тому числі і в трудових відносинах, на робочих місцях. До основних прав найманого працівника відноситься:

згідно декларації прав людини:

– право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці,

– відсутність дискримінації щодо оплати праці за один і той же вид роботи,

– справедливе і задовільну винагороду, яка забезпечує необхідний життєвий рівень для існування як самого, так і його сім'ї,

– на такий життєвий рівень включаючи їжу, одяг, умови проживання, медичне обслуговування і соціальний захист, який необхідний для підтримки здоров'я, благополуччя як його особисто, так і його членів сім'ї,

– соціальний захист у випадку безробіття, старості, інвалідності, хвороби та від інших випадків,

– має право створювати професійні союзи і входити до їх складу для захисту своїх інтересів,

– на відпочинок і дозвілля, включаючи право на допустиме обмеження робочого дня, на оплачувану періодичну відпустку [1].

згідно КЗПП України:

– право на працю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується, та право на припинення трудових відносин;

– право на рівні можливості та рівне ставлення до нього при вирішенні питання щодо працевлаштування, оплати за працю рівної цінності, професійного зростання або звільнення;

– право на повагу до його гідності і честі, конфіденційність особистої інформації та їх захист;

– право на захист від безробіття, на професійну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації;

– право неповнолітніх на особливий захист від фізичного та морального ризику у зв'язку з трудовими відносинами;

– право працюючих жінок на особливий захист материнства;

– право інвалідів на трудову реабілітацію та професійну адаптацію;

– право працівників-мігрантів на захист їхніх трудових прав;

– право працівників із сімейними обов'язками на захист від дискримінації та узгодження в міру можливості їхніх трудових обов'язків із сімейними;

– право на належні, безпечні і здорові умови праці, включаючи право на отримання інформації щодо умов праці та

вимог охорони праці на робочому місці, а також право на відмову від виконання роботи в умовах, що не відповідають вимогам охорони праці;

– право на справедливу оплату праці, не нижчу за визначену законом мінімальну заробітну плату, та своєчасну її виплату в повному розмірі;

– право на належні виробничо-побутові умови, пов'язані з виконанням працівником обов'язків за трудовим договором;

– право на забезпечення державних гарантій і компенсацій, визначених КЗПП України, законами та іншими нормативно-правовими актами у сфері праці;

– право на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

– право на відпочинок;

– право вимагати від роботодавця дотримання умов трудового законодавства, колективного і трудового договорів;

– право на об'єднання у професійні спілки;

– право на участь у веденні колективних переговорів;

– право на страйк;

– право на відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю або майну у зв'язку з виконанням трудових обов'язків;

– право на захист від незаконного звільнення;

– право на захист своїх трудових прав, у тому числі в суді [3].

Правовий метод управління трудовим потенціалом базується на правовому і нормативному забезпеченні системи управління трудовим потенціалом, тобто на дії чинних законодавчих актів. Усі дії суб'єктів управління мають регулюватися лише правовими нормами. Жодне розпорядження, ухвала, інструкція тощо не будуть дійсними, якщо документ не відповідає чинному законодавству.

В Україні правове управління трудовим потенціалом базується на прийнятих МОП міжнародних трудових нормах. Метою взаємопов'язаних законів та інших нормотворчих актів є створення правової можливості всебічного впливу на формування й використання трудового потенціалу, та забезпечення управління

ним, а також створення єдиної законодавчої системи, якою повинні керуватись усі суб'єкти у системі державного управління ресурсами праці.

Список використаних джерел

1. Всеобщая декларация прав человека [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/ru/documents/udhr>)
2. Декларация МОТ о социальной справедливости в целях справедливой глобализации (97-я сессия Международной конференции труда) [Электронный документ]. – Режим доступа: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/documents/publication/wcms_100193.pdf
3. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

Прокопенко Євгеній Юрійович,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр,
Університет «Україна « Полтавський інститут економіки і права
Задоя Дмитро Валерійович,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр»,
ОС «Бакалавр», Університет «Україна «
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Аванесян Геннадій Миколайович,
доцент кафедри правознавства
Університет «Україна « Полтавський інститут економіки і права
nikolaevich9103@ukr.net

ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Постановка проблеми. Слід зазначити, що принципи виконавчого провадження в галузевому законодавстві чітко не визначені у відокремлених нормах, як це має місце в багатьох останніх проєктах нормативних актів. Теоретичні ж джерела навіть у той період, коли виконавче провадження було складовою

частиною цивільного процесу, не висвітлювали принципів здійснення виконання, хоча принципам цивільного процесу приділяли досить значну увагу. Ураховуючи тенденції сучасної правової науки, віднесення державних виконавців до державних службовців, принципи виконавчого провадження, слід викладати у взаємозв'язку із загальними положеннями щодо принципів, що характеризують державну службу, а також принципів, які властиві адміністративному праву взагалі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичне підґрунтя даної теми становлять праці українських і зарубіжних спеціалістів у галузі теорії та історії держави і права та адміністративного права і адміністративного процесу – В.Б. Авер'янова, М.Г. Авдюкова, О.Ф. Андрійко, Г.В. Атаманчука, Д.М. Бахраха, І.Л. Бачило, Ю.П. Битяка, Р.Х. Валєєва, І.П. Голосніченка, Ю.Г. Гринько, М.А. Гурвича, Є.В. Додіна, П.П. Заворотько, Н.Д. Зейдера, Ю.М. Козлова, Р.А. Калюжного, С.В. Ківалова, В.К. Колпакова, В.В. Копейчикова, Б.П. Курашвілі, Б.М. Лазарева, М.І. Матузова, В.Ф. Опришка, В.П. Пастухова, А.І. Перепелиці, В.С. Проніної, В.Ф. Сіренка, М.С. Студенікіної, Ю.О. Тихомирова, С.Я. Фурси, В.В. Цветкова, Н.А. Чечиної, В.М. Шерстюка, А.М. Ширшикова, В.К. Шкарупи, М.Й. Штефан, С.В. Щербак, Л.П. Юзькова, М.К. Юкова, Ц.А. Ямпольської.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статі є дослідження нормативних засад здійснення виконавчого провадження в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Демократичний зміст принципів виконавчого провадження полягає в тому, що для них характерні: підпорядкування закону діяльності органів державної виконавчої служби й інших учасників провадження; рівність громадян перед законом і органом державної виконавчої служби; недоторканність людини; недоторканність житла; гласність провадження; здійснення провадження державною мовою; диспозитивність у реалізації суб'єктивних прав особами, які беруть участь у виконавчому провадженні; об'єктивна істина, змагальність, доступність, безпосередність здійснення виконавчих дій і публічний характер провадження [3].

Виконавче провадження в Україні побудоване на демократичних принципах (засадах, основах). Вони закріплені в нормах права і в них відображені правові погляди українського народу на завдання і мету виконавчого провадження, його організаційну побудову і функціональну діяльність органів державної виконавчої служби, їх повноваження, порядок здійснення та правове становище учасників виконавчого провадження і осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій.

Отже, у принципах виконавчого провадження відображені найхарактерніші демократичні риси і загальна його спрямованість, у зв'язку з чим ці принципи дають можливість пізнати його суть і суспільне значення. Принципи сприяють правильному пізнанню і застосуванню норм законодавства про виконавче провадження, а також є основою для удосконалення його нормативного регулювання [4].

Систему принципів виконавчого провадження складають принципи:

Принцип законності. Принцип законності закріплений у Конституції України [1, ст.19], згідно з якою органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень, та у спосіб, передбачених Конституцією і законами України. У виконавчому провадженні принцип законності необхідно розглядати у двох аспектах. По-перше, всі дії державного виконавця повинні відповідати нормативно-правовим актам, і, по-друге, закону повинні дотримуватися й інші суб'єкти виконавчого провадження. Крім того, принцип законності виражається ще й у встановленні відповідальності (адміністративної, кримінальної), що застосовується у виконавчому провадженні як до сторін, так і до інших осіб [3].

У визначенні виконавчого провадження зазначається, що це сукупність дій органів і посадових осіб, «... які здійснюються на підставах, у спосіб, та в межах повноважень, визначених цим Законом, іншими нормативно-правовими актами, виданими відповідно до цього Закону та інших законів, а також рішеннями,

що відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню [2, ст.1].

Принцип законності виконавчого провадження вимагає, щоб законіві була підпорядкована не тільки діяльність державної виконавчої служби і її посадової особи – державного виконавця, але й усіх учасників виконавчого провадження та осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій.

У Конституції України проголошено, що громадяни зобов'язані неухильно додержуватися Конституції України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей [1, ст. 68].

Особи, які беруть участь у виконавчому провадженні, зобов'язані сумлінно використовувати всі надані їм права [2, ст. 12].

Гарантіями принципу законності у виконавчому провадженні є контроль за правильністю, повнотою і своєчасністю виконання рішень державним виконавцем, здійснений начальником відділу державної виконавчої служби, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, та керівником вищестоящего органу. Гарантією законності виконавчого провадження є нагляд, здійснюваний органами прокуратури у нормативне встановленому порядку, а також оскарження до суду дій і бездіяльності державного виконавця та інших посадових осіб державної виконавчої служби [2, ст.83].

Рівність громадян перед законом і органом державної виконавчої служби. Цей принцип виконавчого провадження має конституційну основу. Конституцією України закріплюється, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками [1, ст.24].

Цей принцип передбачає рівну можливість усіх громадян брати участь у виконавчому провадженні, перебувати у правовому становищі визначеної законом процесуальної особи сторони – стягувача і боржника, представника тощо і в рівній мірі

здійснювати закріплені Законом «Про виконавче провадження» за такими суб'єктами їх права і виконувати покладені на них обов'язки.

Самостійним відображенням цього принципу є рівність сторін, яка полягає у наданні законом стягувачу і боржнику не рівних (тотожних) прав, а рівних можливостей для реалізації ними суб'єктивних прав і виконання суб'єктивних обов'язків у виконавчому провадженні. Аналіз ч. і ст. 29 цього Закону свідчить про те, що численні права процесуального характеру не лише сторін, але й інших осіб, які беруть участь у виконавчому провадженні, співпадають. Разом з тим деякими правами наділений тільки стягувач: подати заяву про відкриття виконавчого провадження [2, ст.19], про видачу дубліката виконавчого документа, про поновлення строку пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, про відмову від стягнення і повернення виконавчого документа [2, ст.12]. Тільки боржник має право під час проведення опису зазначати ті види майна або предмети, на які слід звернути стягнення в першу чергу.

Висновки. На даний час вітчизняні та зарубіжні вчені в основному обмежуються дослідженням окремих аспектів виконавчого провадження, які не пов'язані з комплексним аналізом принципів функціонування суб'єктів виконавчого провадження.

Зазначені обставини, а також важливість і вагомість діяльності суб'єктів виконавчого провадження у сфері реалізації прав і свобод людини та зміцненні дисципліни, організованості та порядку у сфері виконавчого провадження, свідчать про актуальність обраної теми дослідження.

Сформувавши цілісну картину принципів виконавчого провадження, їх відображення в чинному законодавстві, можна зробити висновок, що при здійсненні виконавчого провадження застосовуються загальні принципи, які притаманні також і цивільному законодавству. Зокрема, це принципи: законності, рівності громадян перед законом і органом державної виконавчої служби, недоторканності людини, недоторканості житла, гласності, державної мови, диспозитивності, об'єктивної істини,

змагальності, доступності, безпосередності, публічності та оперативності.

Дані принципи чітко знаходять своє відображення в основоположному Законі України «Про виконавче провадження», в інших законах, які регулюють діяльність державної виконавчої служби, нормативно-правових актах, які регулюють порядок та окремі правовідносини, які виникають при здійсненні виконавчого провадження, а також в основному законі – Конституції України.

За роки незалежності в Україні сформувалась власна система принципів виконавчого провадження. Однак, практика свідчить, що її функціонування мало ефективне і повноцінне. В першу чергу, це зумовлено недостатнім досвідом правового регулювання системи суб'єктів виконавчого провадження. Цей чинник сприяв неналежному та несвоєчасному виконанню рішень судів та інших органів, що стало однією з головних причин падіння авторитету судової влади. Відсутність чіткого визначення правового статусу суб'єктів виконавчого провадження, розмаїття юридичних взаємозв'язків, що існували між ними, нормативно-правового забезпечення виконання рішень судів та інших органів призводило до ситуації, коли боржник знаходився в кращому становищі порівняно з кредитором. Це створює перешкоди для розвитку рівноправних ринкових відносин, підривало авторитет правової системи України.

Однією з причин такого стану виконавчого провадження можна визнати також недостатню увагу вчених до вивчення проблеми визначення концептуальних засад діяльності суб'єктів виконавчого провадження.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к_96-Вр. // Відомості Верховної Ради. 1996. – № 30. – с. 141
2. Про виконавче провадження: Закон України від 21.04.1999, № 606-XIV // Відомості Верховної Ради. 1999. – № 24. – С. 207.
3. Фіолевський Д.П. Державна виконавча служба в Україні : навч. посіб. / Д.П. Фіолевський, С.Ю. Лобанцев, Є.І. Мезенцев. – К. : Алерта, 2013. – 564 с.

4. Фурса С.Я. Виконачче провадження в Україні: навч. посіб. / С. Я. Фурса, С. В. Щербак. – К.: Атіка, 2012. – 480 с.

Романенко Юрій Андрійович,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр,
Університет «Україна « Полтавський інститут економіки і права
Шляхова Вікторія Віталіївна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр,
Університет «Україна « Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Аванесян Геннадій Миколайович
доцент кафедри правознавства
Університет «Україна « Полтавський інститут економіки і права
nikolaevich9103@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ

Постановка проблеми. Однією з ключових проблем сучасної цивілістики залишається проблема ефективного здійснення суб'єктивних прав та обов'язків. Категорія «здійснення суб'єктивних цивільних прав та обов'язків» у науці цивільного права завжди була центральною, адже здійснення права розкриває основну ідею права, його сутність. Дана тема актуалізується на тлі сталості норм права, що встановлюють межі належного здійснення цивільних прав та обов'язків, останні залишаються практично незмінними. При цьому суспільні відносини знаходяться в динамічному розвитку паралельно зі змінами в економічному, соціальному і правовому житті суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми правового регулювання суб'єктивних цивільних прав та обов'язків в Україні досліджували відомі науковці: С. С. Алексєєв, В. К. Андрєєв, Е. В. Вавилин, А.М. Гукасян, Я.М. Шевченко, О.В. Дзера, Н.С. Кузнєцова, В.В. Луць та ін.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є дослідження правової регламентації здійснення цивільних прав та обов'язків в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо суб'єктивні цивільні права та обов'язки в цивілістичній науці традиційно співставляли один із одним, встановлювали внутрішньо властиві їм ознаки, єдність і відмінність даних протилежних правових феноменів, то проблемі співвідношення «здійснення суб'єктивних цивільних прав – виконання суб'єктивних цивільних обов'язків» приділялася набагато менша увага. До сьогодні вона залишається однією з малодосліджених у правознавстві.

Нерозривність, діалектична єдність функціонування здійснення суб'єктивних цивільних прав і виконання суб'єктивних цивільних обов'язків характеризує їх як парні юридичні категорії. Це дозволяє використовувати в нашому дослідженні один із найважливіших сучасних методологічних підходів – порівняльно-правовий, заснований на порівнянні протилежних явищ юридичної дійсності, «... Із позиції цього підходу значно розширюються пізнавальні можливості при розгляді тих або інших взаємодіючих юридичних явищ і процесів, повніше фіксуються їх внутрішні зв'язки, чіткіше встановлюються як елементи єдності, так і елементи протилежності» [8]. Парні наукові категорії в якості спеціальної логічної форми спрямовані не тільки на констатацію факту взаємозв'язку між певними юридичними абстракціями, але й на пізнання дійсної взаємодії протилежних правових явищ, розкриття їхньої єдності та особливостей індивідуальної розвитку [9].

Парні категорії «суб'єктивні цивільні права – суб'єктивні цивільні обов'язки» і «здійснення суб'єктивних цивільних прав – виконання суб'єктивних цивільних обов'язків» генетично, детерміновано взаємопов'язані. На нашу думку, ці логічно утворені правові пари поєднує спільна фундаментальна інституційна основа, родовидовий характер змісту їх єдиного начала. Точніше, вони «відображають, взяті з точки зору єдиної основи, протилежні прояви її сутності, позитивні й негативні

сторони одного процесу» [7]. Звідси й подібність багатьох змістовних (описових) елементів» у більшій або меншій мірі – єдність характеристики.

Відмінність цих пар правових феноменів виявляється в їх функціональному призначенні. Суб'єктивні цивільні права й обов'язки відображають статику (певний стабільний стан) правового відношення. Це ідеальна модель стану суб'єктивних прав і обов'язків, правовідносини в цілому в певний зафіксований момент часу. Тоді як здійснення суб'єктивних прав і виконання суб'єктивних обов'язків – і є «рух» правовідношення, інакше кажучи, динаміка правового явища, яке врегульовує соціальні процеси, реальну поведінку суб'єктів, постійно та невпинно відбувається в часі й просторі.

Таким чином, формально-логічному й сутнісному порівнянню можуть піддаватися не тільки парні категорії права, але і декілька пар правових феноменів, якщо вони містять в собі основоположну, конститутивну, об'єднуючу властивість, яка дозволяє вважати їх єдиною основою більше абстрактного категоріального ряду чи поняття [6]. Зокрема, у якості таких пар будуть виступати пари «суб'єктивні цивільні права – суб'єктивні цивільні обов'язки» і «здійснення суб'єктивних цивільних прав – виконання суб'єктивних цивільних обов'язків».

Вони, як складні багатофункціональні правові явища, відображають статику й динаміку змісту більше широкої юридичної абстракції – цивільного правовідношення й далі по категоріальному ряді – механізму здійснення цивільних прав і виконання цивільних обов'язків.

Єдність і взаємодія здійснення цивільних прав і виконання обов'язків проявляється в діалектичному взаємозв'язку їх сутностей. Відштовхуючись від даної базової передумови, використовуючи дедуктивний метод, можна виявити конкретні прояви цього юридичного феномена.

По-перше, як суб'єктивні права, так і суб'єктивні обов'язки можуть відбутися, існувати й реалізовуватися лише в рамках певного правовідношення [10]. Інакше кажучи, цивільні правовідносини – не підстава виникнення вимоги до зобов'язаної

особи (особам), а спеціальна форма, та правова конструкція, у рамках якої здійснюється суб'єктивне цивільне право й відповідно виконується суб'єктивний цивільний обов'язок. Саме подібний підхід дозволяє найбільше ефективно вибудувати теоретичну модель правового механізму гарантованого здійснення прав і виконання обов'язків.

Існує й інша вагома, аргументована позиція, відповідно до якої суб'єктивне право може бути не тільки елементом правовідношення, якому кореспондується обов'язок, але й елементом складних правовідносин без відповідного йому обов'язку, вони можуть входити в правовий статус громадян, компетенцію юридичних осіб [5].

По-друге, суб'єктивне право й суб'єктивний обов'язок виступають не тільки поняттями одного категоріального ряду, вони ще й дефініційно взаємозалежні. «Уявлення про одне, – писав Г.Ф. Шершеневич, – нерозривно пов'язане з уявленням про інше» [13, с.56]. Суб'єктивне цивільне право й суб'єктивний цивільний обов'язок визначаються через основні характеристики один одного які їм властиві. Наприклад, « найбільш загальне розуміння суб'єктивного права може бути обмежено вказівкою на те, що особа наділена мірою можливої (дозволеної) поведінки, у правовідносинах, забезпеченою обов'язками інших осіб» [4, с.135].

По-третє, суб'єктивні права й обов'язки кореспондують (протистоять) один одному, тобто виступають як полярні категорії.

По-четверте, суб'єктивні права й обов'язки не тільки співвідносяться, але й неминуче детерміновано обумовлюють один одного. Так, якщо продавцеві належить певне право вимоги у правовідносинах купівлі-продажу, то в покупця відповідно є обов'язок вчинити (реалізувати) певну дію й навпаки. Наприклад, продавцеві належить право вимагати оплати товару в повному обсязі й у належний строк, відповідно на покупці лежить обов'язок здійснити ці дії та здійснити їх належним чином. «Установлення правовідношення має місце тоді, коли певний юридичний факт пов'язує право з певним суб'єктом, покладаючи одночасно обов'язок на інших» [13]. Залежність між правами й обов'язками є такою, що без юридичних обов'язків зникає й саме право [14].

По-п'яте, суб'єктивне цивільне право й відповідний йому суб'єктивний цивільний обов'язок відображають «пов'язаність» суб'єктів (кредитора й боржника) конкретних правовідносин [11].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, приходимо до висновку, що єдність і взаємодія здійснення цивільних прав і виконання обов'язків проявляється у наступному: 1) як суб'єктивні права, так і суб'єктивні обов'язки можуть відбутися, існувати й реалізовуватися лише в рамках певного правовідношення; 2) суб'єктивне право й суб'єктивний обов'язок є поняттями одного категоріального ряду, які дефініційно взаємозалежні; 3) суб'єктивні права й обов'язки кореспондують (протистоять) один одному, тобто виступають як полярні категорії; 4) суб'єктивні права й обов'язки не тільки співвідносяться, але й обумовлюють один одного; 5) суб'єктивне цивільне право та відповідний йому суб'єктивний цивільний обов'язок відображають «пов'язаність» суб'єктів (кредитора й боржника) конкретних правовідносин; 6) суб'єктивні права й обов'язки взаємозалежні: зміни в змісті суб'єктивного права одночасно призводять до зміни в змісті суб'єктивного обов'язку й навпаки; 7) сучасні дослідники відзначають таку властивість (форму єдності), як взаємопроникнення суб'єктивних прав і обов'язків.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. – від 28 червня 1996 № 254 к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – С. 461.
3. Господарський Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – С. 303.
4. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве / С. С. Алексеев. – С. 135.
5. Андреев В.К. К разработке новой редакции части. первой ПС РФ / В. К. Андреев // Хозяйство и право. – 2008. – № 10. – С. 51.
6. Вавилин Е.В. Осуществление прав и исполнение обязанностей в структуре игравданского правоотношения /

Е. В. Вавилин // Российский юридический журнал. – 2007. – № 5. – С. 100–104.

7. Васильев А.М. Правовые категории. Методологические аспекты разработки системы категорий теории права / А. М. Васильев. – С. 244.

8. Гукасян Р.Е. Концепция слияния прав и обязанностей и административно» командные методы управления / Р. Е. Гукасян // Избранные труды по гражданскому процессу. – М., 2009. – С. 390–402.

9. Еволюція цивільного законодавства України: проблеми теорії і практики / Кол. монографія; За ред. Я.М. Шевченко. – К.: Юридична думка, 2007. – 340 с.

10. Ем В.С. Осуществление гражданских прав и исполнение гражданско-правовых обязанностей // Гражданское право: Учебник / Отв. ред. Е.А. Суханов. Т. 1. – С. 384–389.

11. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. - 2-е вид., перероб и доп. / За ред. О.В.Дзери (кер. авт..кол.), Н.С.Кузнецової, В.В.Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – Т.1. – С.323.

12. Петражицкий Л.И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности / Л. И. Петражицкий. – СПб., 1909. – Т. I. – С. 172.

13. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.) / Вступ, ст.Е.А. Суханова, М.– 1995. – С. 56.

14. Явич Л.С. Общая теория права / Л. С. Явич. – Ленинград, 1976. – С.165.

Романюта Анастасія Олександрівна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Правознавство»,
ОС «Бакалавр», Полтавський інститут економіки і права
Пилявець Тетяна Сергіївна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Аванесян Геннадій Миколайович,
доцент кафедри правознавство,
Полтавський інститут економіки і права
nikolaevich9103@ukr.net

ДОЧІРНІ ПІДПРИЄМСТВА В ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ УКРАЇНИ

В юридичній літературі неодноразово порушувалось питання щодо правового становища дочірніх підприємств. У зв'язку з процесами концентрації капіталу кількість дочірніх підприємств постійно зростає. В Україні цьому сприяла структурна перебудова в економіці в умовах широкомасштабної приватизації об'єктів державної власності, розукрупнення в ході приватизації господарюючих суб'єктів і перехід від централізованої економіки до ринкових умов господарювання.

Ключові слова: Господарський кодекс України, господарське право, дочірні підприємства.

Постановка проблеми. Дочірні підприємства часто потерпають від зловживань з боку контролюючого підприємства, виведення активів дочірнього підприємства, укладання ними не вигідних угод за вказівками контролюючого підприємства тощо. Нагальною стала потреба законодавчого забезпечення захисту інтересів цих більш слабких учасників господарського обороту та учасників господарських відносин з ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проаналізувавши стан наукових досліджень з цієї тематики, можна виділити праці О.В. Белоусова, А.Г. Бобкова, І.П. Булеєва, А.В. Венедиктова, Е.П. Губіна, С.М. Грудницька, Б.В. Дерев'янка, С. Жамена, Т.М. Звездіна, А.В. Іванюка, Г.В. Ільющенка, А.І. Камінка,

Т.В. Кашаніна, Е.А. Кочергіна, В.Г. Крилова, М.І. Кулагіна, В.В. Лаптева, В.К. Мамутова, С.І. Мармазова, В.Е. Мотилева, Г.В. Пронської, О.Н. Сиродоева, В.А. Устименка, І.А. Храброва, О.В. Шаповалова, Г.Ф. Шершеневича, І.С. Шиткіната інших науковців. Незважаючи на таку кількість наукових публікацій деякі питання щодо дочірніх підприємств залишаються недостатньо вирішеними, а отже, виникають проблеми.

Формулювання цілей статті. Мета статті (завдання) полягає у **проведенні** аналізу правового статусу дочірніх підприємств та розробки пропозицій до законодавства, спрямованих на збалансування приватних і публічних інтересів у процесі діяльності таких підприємств.

Виклад основного матеріалу. Організаційно-правова форма дочірнього підприємства на сучасному етапі розвитку суспільного виробництва у зв'язку з процесами концентрації капіталу набула надзвичайного поширення. Закордонний досвід свідчить, що у сучасних умовах це – переважаюча форма економічної діяльності, що набула великого поширення також в Україні.

Історико-економічні передумови виникнення організацій дочірнього типу з'явилися приблизно у другій половині XIX століття. Цей історичний відрізок часу прийнято відносити до періоду виникнення й розвитку в світовій економіці монополістичного капіталізму [4, с.3–7]. Прогрес науки, техніки, технології виробництва в другій половині XIX ст. зумовив нову ступінь розвитку продуктивних сил капіталістичної промисловості, в результаті чого значно змінилася сама структура економіки. Змінилася роль важкої промисловості в порівнянні з легкою: вона стала провідною. Однак для розвитку важкої індустрії були потрібні значні капітали. У зв'язку з цим широкого поширення набувають акціонерні товариства, які акумулювали вільні кошти великих і дрібних капіталістів і посилили централізацію капіталу. Капітал в основному прямував на фінансування найбільших підприємств. Тому в останній чверті XIX століття відбувається безперервне зростання порівняно невеликої кількості великих і найбільших підприємств і одночасно спостерігається процес розорення тисячі дрібних підприємств.

Вперше термін дочірнього підприємства отримав законодавче закріплення на початку 1990-х років.

Ст. 7 Закону СРСР від 4 липня 1990 р. «Про підприємства в СРСР» надавала підприємствам право створювати дочірні підприємства з правом юридичних осіб. Згодом це поняття отримало відображення в Законі України «Про підприємства в Україні», Законі України «Про господарські товариства», Господарському кодексі України, Законі України «Про холдингові компанії», Законі України «Про акціонерні товариства» та інших нормативних актах.

Можливість створення дочірніх підприємств була закріплена ст. 4 Положення про акціонерні компанії 1927 року, яка дозволяла відкривати акціонерним товариствам підсобні підприємства, природу яких можна порівняти з унітарними підприємствами, що утворюються на підставі ст. 9 Закону України «Про господарські товариства». Вони відкривалися за рішенням власника (акціонерного товариства), але з дозволу відповідних державних органів для задоволення власних потреб товариства[8, с. 22–24].

На даний момент у правовому статусі дочірнього підприємства отримали певну законодавчу розробку лише питання відповідальності холдингової компанії за боргами дочірнього підприємства.

В Україні можливість створення дочірніх підприємств була передбачена п.2, ч.4 ст.2 Закону України «Про підприємства в Україні» від 27.03.1991 р., який на сьогодні втратив дію. Така можливість була передбачена також статтею 9 Закону України «Про господарські товариства» 19.09.1991 р. [7]. З прийняттям Закону України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. ця стаття втратила свою чинність щодо акціонерних товариств, але зберегла щодо інших видів господарських товариств. Визначення поняття такого підприємства було надане у Листі Вищого арбітражного суду України № 01-8/23 від 24.01.1997 р., де передбачалося, що дочірнє підприємство – це підприємство, засноване іншим («материнським») підприємством. Подібне визначення містилося також у пункті 2.24 чинної на той момент Класифікації організаційно-правових форм господарювання:

дочірнє підприємство – єдиним засновником і власником якого є інше підприємство [44]. Створення подібних дочірніх підприємств передбачалось спеціальними законами про спеціальній режим господарювання, зокрема, Законом України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків «Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка», «Інститут електрозварювання імені Є.О. Патона», «Інститут монокристалів».

Господарський кодекс України (далі – ГК України) розглядає дочірні підприємства як підприємства, які знаходяться у відносинах контролю-підпорядкування з іншим підприємством, а саме підпорядковані іншому підприємству за рахунок переважної участі контролюючого підприємства у статутному фонді та/або загальних зборах чи інших органах управління дочірніх підприємств, зокрема володіння контрольним пакетом акцій [2].

Крім того, ГК України у статтях 63, 113 передбачив можливість створення приватного підприємства суб'єктом господарювання (юридичною особою). У такому випадку його слід розглядати як дочірнє підприємство. Однак виникає запитання, якою є організаційно-правова форма підприємства у даному разі – це приватне підприємство, як це зазначено у ст.113 ГК України, чи дочірнє підприємство, як воно назване у ст.126 [2].

Державний класифікатор організаційно-правових форм господарювання, затверджений наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання і споживчої політики №97 від 28.05.2004, визначає дочірнє підприємство як підприємство, єдиним засновником якого є інше підприємство (підприємство, залежне від іншого).

Таким чином, у ст.126 ГК України залишилися не кодифікованими норми про унітарні дочірні підприємства, створені іншим підприємством, хоч їх відсутність у ст.126 не говорить про те, що вони відсутні у правовому полі взагалі. Вони передбачені іншими нормами ГК України, а також іншими законодавчими актами, отже мова може йти про необхідність завершення кодифікації законодавства про дочірні підприємства.

За чинним законодавством в Україні можуть створюватися різноманітні дочірні підприємства.

Дочірні підприємства можна класифікувати за різними критеріями: за галузями господарювання (виробництво, торгівля, фінансове посередництво, природокористування і т. ін.), за метою діяльності (створені комерційними або неприбутковими організаціями – для задоволення власних потреб), залежно від кількості працюючих та валового доходу від реалізації продукції за рік (великі, середні та малі) тощо.

Унітарні підприємства відповідно до статті 63 ГК України створюються одним засновником, який виділяє необхідне для цього майно, формує відповідно до закону статутний фонд, не розподілений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через призначеного ними керівника керує підприємством і формує його трудовий колектив на основі трудового найму, вирішує питання реорганізації і ліквідації підприємства. Унітарними згідно цієї статті є державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднань громадян, релігійних організацій, або на приватній власності засновника [2].

У наведеному формулюванні знайшли відображення лише унітарні дочірні підприємства, засновані на приватній власності суб'єкта господарювання – юридичної особи. Отже, не враховано існування унітарних дочірніх підприємств, заснованих підприємствами колективної власності.

Окрім того, унітарними є дочірні підприємства, створені одним господарським товариством на підставі статті 9 Закону України «Про господарські товариства», яка продовжує діяти. Такі підприємства слід визнати підприємствами господарських товариств, або підприємствами, заснованими на колективній власності.

Згідно ст.63 ГК України корпоративне підприємство утворюється, як правило [2], двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників) у розподілі доходів і ризиків підприємства.

Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, створені у формі господарського товариства, а також інші підприємства, у тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.

Розмежування унітарних та корпоративних підприємств викликає певні труднощі, пов'язані з тим, що основною відмінною ознакою у визначеннях вважається утворення одним, у першому випадку, або, як правило, двома або більше засновниками, у другому. Труднощі обумовлені саме тим, що корпоративне підприємство також може бути утворене одним засновником. Можливість створення товариств однієї особи в Україні була легалізована 1 січня 2004 року[6, с. 202–207].

За організаційно-правовою формою дочірні підприємства поділяються на акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, приватні підприємства, один із різновидів підприємства колективної власності тощо, тобто на підприємств будь-яких базових організаційно-правових форм, передбачених законодавством.

Потрібно виокремити також такий елемент правового статусу, як порядок управління, що особливо важливо у випадку з дочірніми підприємствами. Слід також зважувати на те, що права та обов'язки є змістом господарської компетенції, тобто вони відображаються в кожному з вищеназваних елементів, точніше сказати, сторін або аспектів правового статусу. Тобто права та обов'язки підприємства, що складають його господарську компетенцію, розглядаються з тієї чи іншої сторони. Тому такий аспект, як «характер прав та обов'язків або повноважень» доцільно уточнити як «характер інших прав і обов'язків або повноважень», адже вони стоять за кожним із аспектів[5, с.194–201].

Порядок управління дочірнім підприємством у законодавстві майже не визначено. Однак існує низка норм, якими можна керуватися при відповіді на питання щодо управління дочірнім підприємством.

Так, ч.1 ст. 59 Закон України «Про господарські товариства» передбачає, що затвердження річних результатів діяльності

товариства, включаючи його дочірні підприємства, належить до виключної компетенції зборів товариства з обмеженою відповідальністю. Визначення умов оплати праці посадових осіб його дочірніх підприємств здійснюється зборами товариства з обмеженою відповідальністю [7, с.246–250]. Аналізуючи положення Закону, можна зробити висновок, що господарське товариство бере активну участь у роботі своїх унітарних дочірніх підприємств. Безперечно, господарське товариство своїми діями суттєво може обмежувати діяльність таких підприємств. Наприклад, визначаючи умови праці, господарське товариство може впливати і навіть змінювати економічну та фінансову політику дочірнього підприємства, адже від оплати праці прямо залежить прибуток підприємств, оскільки вона є складовою так званої в економіці виробничої функції і прямо впливає на розмір прибутку [9, с.463]. Відповідні норми поширюються й на товариства з додатковою відповідальністю.

Принципи визначають управління через поняття контролю. Відносини між контролюючим та дочірнім підприємством також будуються на контролі. Відповідно контролююче підприємство є суб'єктом управлінських повноважень щодо дочірніх підприємств.

Окремої уваги потребує питання, чи завжди дочірнє підприємство має діяти в своїх інтересах, чи, навпаки, воно може діяти в інтересах контролюючого підприємства на шкоду своїм інтересам.

В Україні належить законодавчо закріпити, що, коли сторони не передбачили іншого, то контролююче підприємство може давати вказівки, що є збитковими для дочірнього, але за умови, що вони даються в інтересах першого. Через відсутність чітко визначених критеріїв оцінки того, чи дійсно збиткові для дочірнього підприємства вказівки даються в інтересах контролюючої особи, слід залишити виконавчому органу дочірнього підприємства право відмовитися виконувати вказівки підприємства контролюючого у випадку, коли вони безумовно не служать інтересам останнього. Також цю можливість дасть закріплене право оскарження таких вказівок у вищий орган контролюючого підприємства [5].

Більш виправданим є підхід, згідно якому дочірнє підприємство має діяти в своїх інтересах, адже згідно ГК України воно, як і будь-яке інше підприємство, є самостійним суб'єктом господарювання, отже має бути самостійним і в відносинах з контролюючим підприємством, що виражається у відстоюванні своїх інтересів.

З урахуванням цього досвіду доцільно закріпити у ГК України, що органи дочірнього підприємства не можуть виконувати вказівки контролюючого підприємства, які протирічать інтересам дочірнього, за винятком випадків, коли контролююче підприємство гарантує відшкодування збитків [2; 6].

Правовий режим майна дочірнього підприємства визначається у загальному порядку. Поряд з цим, існує низка питань, які вимагають додаткової уваги. Зокрема, у відносинах між контролюючим та дочірнім підприємством постає питання про забезпечення майнової відокремленості дочірнього підприємства. Це необхідно, оскільки майнова відокремленість є однією з ознак підприємства як юридичної особи. Окрім того, це має важливе значення не тільки з правової, а й з економічної точки зору, для попередження зловживань у цій сфері (ухилення від погашення заборгованості шляхом розосередження активів та фінансових потоків між різними суб'єктами, ухилення від сплати податків за допомогою трансферного шляху та ін.).

Часто недостатнє правове врегулювання діяльності дочірніх підприємств, неповноту визначеності їх правового статусу розцінюють як перевагу, вважаючи, що це робить таку організаційно-правову форму досить гнучкою й зручною для перерозподілу фінансових і матеріальних потоків. На практиці розроблено багато шляхів перерозподілу фінансових і матеріальних потоків. Наприклад, планування усередині групи компаній дозволяє розподіляти витрати між підконтрольними дочірніми утвореннями, забезпечуючи при цьому скорочення прибутку, який оподатковується. З такою метою компанія може використовувати механізм внутрішніх умовно-розрахункових цін, досить широко вони використовуються в бартерних правочинах. З метою зниження податку на додану вартість існує практика

відрахувань від продажу кінцевої продукції при постачанні комплектуючих за договорами промислової кооперації[8, с.22–24].

Функціонування дочірніх підприємств базового виду та автономних дочірніх підприємств на засадах господарського розрахунку та самофінансування передбачає обмеження можливості вільного переміщення активів від дочірнього до контролюючого підприємства. Виняток може скласти лише випадок з приєднаним дочірнім підприємством, відносини якого з контролюючим підприємством будуються на концепції дочірнього підприємства як відокремленого підрозділу з правами юридичної особи і виникають на договірній основі, а коли контролююче підприємство є власником 100 відсотків акцій (паїв) дочірнього підприємства або дочірнє підприємство засноване на похідному речовому праві – то за одноособовим рішенням контролюючого підприємства. Але у цьому випадку має передбачатися і обов'язок фінансування дочірнього підприємства з боку контролюючого.

Більшість проблем, які виникають в ході діяльності дочірніх підприємств можна буде врегулювати у випадку чіткого визначення найменування дочірнього підприємства, яке має містити повну інформацію про його організаційно-правову форму ще під час його створення. Звичайно, організаційно-правова форма підприємства є складною і може сполучати в собі ознаки дочірнього підприємства і приватного підприємства або товариства з обмеженою відповідальністю тощо. Тому, обґрунтованим, на нашу думку, є те, що автономні дочірні підприємства, окрім тих, з якими укладено договір підпорядкування, не повинні подавати контролюючому підприємству звітність про свою діяльність для включення її у консолідовану звітність.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996 р. – № 30. – Ст.141
2. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22 – ст.144.
3. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст.461.

4. Вінник О.М. Правове становище дочірніх підприємств / О.М. Вінник // Підприємництво, господарство і право. – 2000. – № 1. – С. 3–7.
5. Деревянко Б.В. Правове положення об'єднань підприємств та їх учасників: розвиток нормативних положень глави 12 Господарського кодексу України у світлі євроінтеграції / Б.В. Деревянко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2014. – № 3–4 (68). – С. 194–201.
6. Ільющенко Г.В. Проблемні питання правового становища дочірніх підприємств / Г.В. Ільющенко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2014. – № 3–4 (68). – С. 202–207.
7. Переверзева Л. О. Вдосконалення правового статусу дочірніх підприємств в Україні [Електронний ресурс] / Л. О. Переверзева // Форум права. – 2014. – № 4. – С. 246–250. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_4_44.pdf.
8. Песков В.Г. Правові аспекти організації дочірніх підприємств / В.Г. Песков // Право України. – 1999. – № 10. – С. 22–24.
9. Песков В.Г. Правове становище дочірніх підприємств за законодавством іноземних країн / В.Г. Песков // Правова держава: Щорічник наук. праць Ін-ту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К.: Юрид. книга, 2000. – Вип. 11. – С. 461–467.

Рябокінь Антон Вячеславович,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», ОС «Бакалавр»
Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна»
Науковий керівник: Аванесян Геннадій Миколайович,
доцент кафедри правознавства, Полтавського інституту економіки
і права Університету «Україна»
nwerbowa161@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМИ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ

Договір купівлі-продажу, як і будь-яка інша цивільно-правова угода, має певну форму. У Цивільному кодексі України відсутня стаття, якою б безпосередньо визначалася форма для усіх різновидів договору купівлі-продажу. Однак цей Кодекс та інші законодавчі акти містять норми, у яких обумовлюється особливий порядок оформлення окремих договорів купівлі-продажу. Якщо спеціальними правовими нормами не визначена форма того чи іншого різновиду договору купівлі-продажу, то необхідно керуватися загальними правилами цивільного законодавства про форму угод. Тобто договір купівлі-продажу може укладатися в усній чи письмовій (звичайній або нотаріальній) формі, а також шляхом здійснення так званих конклюдентних дій залежно від умов.

З укладенням договору купівлі-продажу, як і будь-якої іншої двосторонньої угоди, у кожної із сторін виникають права і обов'язки, які становлять його зміст. Важливо, що права однієї сторони співвідносяться з обов'язками іншої сторони таким чином, що відповідному обов'язку продавця кореспондується відповідне право покупця і навпаки. Так, одним із найважливіших обов'язків продавця є передача ним майна у власність (у повне господарське відання або оперативне управління) покупця, а останній набуває право вимагати передачі йому цього майна. У свою чергу покупець зобов'язаний прийняти від продавця придбане майно і сплатити за нього обумовлену ціну, а продавець відповідно вправі вимагати прийняття покупцем проданого майна (якщо він у цьому зацікавлений) і сплати за нього належної грошової суми. Тому

аналіз змісту обов'язків дає одночасно уявлення і про відповідний зміст прав сторін, що робить недоцільним детальний розгляд усіх прав сторін. Виконання зазначених обов'язків має здійснюватися обома сторонами одночасно, якщо інше не передбачено законом або договором [1].

Цивільним кодексом України безпосередньо визначено також ряд інших додаткових обов'язків продавця. Так, продавець зобов'язаний; попередити покупця про всі права третіх осіб на річ, яка продається; зберігати продану річ, якщо право власності переходить до покупця раніше передачі речі; повідомити про можливі наявні недоліки проданої продукції тощо.

Список використаних джерел:

1. Старцев О.В. Підприємницьке право: навч. посіб / О. В. Старцев. – К.: Істина, 2006. – 208 с.
2. Вавженчук С.Я. Договір купівлі-продажу: класична доктрина та проблеми українського цивільного права / С. Я. Вавженчук // Юридичний вісник. – № 4 (17). – 2010. – С.73–76.

Сіромаха Гліб Анатолійович,

здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр,
Університет «Україна « Полтавський інститут економіки і права

Колодяжна Валентина Дмитрівна,

здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр,
Університет «Україна « Полтавський інститут економіки і права

Науковий керівник: Аванесян Геннадій Миколайович,

доцент кафедри правознавства
Університет «Україна « Полтавський інститут економіки і права
nikolaevich9103@ukr.net

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РОЗУМІННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

Постановка проблеми. Зміни, що відбулися у формуванні принципів господарського права (зокрема, в їхніх назвах і змісті), зумовлені, передусім, трансформацією відносин власності в нашій

країні, зменшенням впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання, орієнтацією на побудову ринкової економіки і, відповідно, впровадженням ринкових інструментів, застосування яких в умовах планової соціалістичної економіки з її адміністративно-командною системою управління було просто неможливим. Незважаючи на те, що принципи господарського права, як загальні керівні засади, що визначають характер організації діяльності суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин, сприяють з'ясуванню суті і значення тих або інших норм господарського законодавства, їх правильному тлумаченню і застосуванню, вирішенню питань у разі відсутності відповідної норми [4], стан наукових досліджень принципів господарського права на сьогодні неможна визнати задовільним.

Проблема визначення переліку та змісту принципів тієї або іншої галузі права завжди знаходилася в центрі уваги вчених-юристів. Не були винятком і принципи господарського права, які історично склалися і неодноразово розглядалися в юридичній науці радянського періоду [1; 2]. Безумовно, що принципи, на яких ґрунтується господарське право України, докорінно відрізняються від принципів господарського права періоду соціалістичного господарювання, до яких відносили: єдність політичного і господарського керівництва, ведення господарської діяльності на основі соціалістичної власності, демократичний централізм, плановість, господарський розрахунок, постійне удосконалення форм і методів керівництва економікою, соціалістичну законність у господарських відносинах [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто згадати, що перші дослідження принципів права з'явилися у другій половині 40-х років ХХ ст. і цей процес триває до сьогодні, а інтерес науковців до цієї проблеми продовжує зростати. Перехід України до ринкової економіки, інтеграція її у світове товариство економічно розвинених країн вимагають приведення національного законодавства до рівня світових стандартів. Загальнотеоретичні аспекти поняття принципів права були предметом дослідження в працях С. С. Алексєєва, А. М. Васильєва,

Л. Я. Гінцбурга, М. І. Дембо, Р. З. Лівшиця, О. А. Лукашової, А. В. Міцкевича, П. М. Рабіновича, О. Ф. Скакун, К. П. Уржинського, Л. С. Явича та багато інших. Ґрунтовну розробку принципи права отримали у фундаментальній праці А. М. Колодія «Принципи права». Окрім цього, проведені дисертаційні дослідження Т. І. Фулей, О. Я. Лаврів, у яких автори вивчали як закономірності становлення й розвитку сучасних загальнолюдських принципів права, так і теоретичні проблеми системи принципів трудового права України та ін. Незважаючи на усю важливість внеску вчених у дослідження такої багатогранної проблеми, як принципи права, не можна не звернути увагу на те, що у цій сфері результати дослідження є спірними і зараз залишаються «відкритими» питання їхньої сутності. Вказана проблема зумовлює виняткову актуальність та необхідність комплексного дослідження також з позицій того, що вона є основоположною в розвитку всього права.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження проблем теоретичного визначення принципів вцілому та безпосередньо принципів господарського права

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія «принцип» походить від латинського слова «principium», яке означає начало, основа. Водночас, принцип – це те, що лежить в основі певної теорії науки, внутрішнє переконання людини, основне правило поведінки.

За В. І. Далем, слово «принцип» означає наукове чи моральне начало, основу, правило, від якого не відступають. У правовій доктрині під час визначення поняття принципів права науковці вживають такі категорії, як вихідні теоретичні положення, основні, керівні засади (ідеї), загальні нормативно-керівні положення, провідні засади, закономірність, сутність, система координат тощо. Багато категорій є однорідними. Тому принципи – це загальні, керівні (основні, головні, відправні, вихідні теоретичні, загальні нормативно-керівні, спрямовуючі) положення. Під час визначення поняття принципів права можна виділити дві концепції, які сформувались у правовій доктрині. Згідно з першою концепцією, що побудована на теорії

позитивізму, принципи права – це ідеї, теоретичні, нормативно-керівні положення того чи іншого виду людської діяльності, які конкретизуються в змісті правових норм та об'єктивно зумовлені матеріальними умовами існування суспільства. Прихильниками такої ідеї є Л. С. Явич, А. М. Васильєв, В. М. Ронжин та інші. Відповідно до другої концепції, яка бере початок від ідеї природного права, принципи права розуміють як керівні ідеї, об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставлять до учасників суспільних відносин із метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів та визначають зміст і спрямованість правового регулювання, відображають найважливіші закономірності соціально-економічної формації. Дотримуються такого розуміння принципів права О. Ф. Скакун, П. М. Рабінович, В. А. Козлов, К. Є. Ліванцев, Ю. А. Ведерніков, В. С. Грекул та інші. Враховуючи всі напрацювання в науковій літературі, принципи права А. І. Денисов, В. Л. Козлов, К. Є. Ліванцев розглядають як поняття, що виражають сутність історичного типу права; П. М. Рабінович, О. В. Смирнов, О. Ф. Скакун указують, що принципи – це категорія об'єктивна; С. С. Алексєєв, О. А. Лукашова, Р. З. Лівшиць, В. І. Нікітінський, М. С. Малєїн вважають, що це сфера правосвідомості, правової ідеології й науки; В. Ф. Тараненко вказує на те, що принципи права – це норми, які мають більш важливе значення; В. І. Прокопенко визначає принципи права як основні суб'єктивні права та обов'язки. Ми вважаємо, що, враховуючи природничі ідеї виникнення права, неприйнятне ототожнення принципів права й норм права та є недопустимим їх визначення через суб'єктивні права та обов'язки [11].

Привертає до себе увагу щодо принципів господарського права – це нічим не обґрунтоване ототожнення поняття «принципи господарського права» з схожими, проте не тотожними поняттями – «загальні принципи господарювання» та «принципи правового регулювання господарської діяльності» [5]. Іншими авторами також пропонується розглядати як принципи господарського права, закріплені у ст.6 ГК України основні принципи

господарювання [6]. Мають місце і без підставні ототожнення інших, подібних понять. Так, С.Й. Кравчук, досить довільно відтворюючи сформульовані в літературі ознаки господарського законодавства [7], відносить до принципів господарського законодавства: застосування комплексності нормативних актів; використання для вирішення господарських питань одно галузевих нормативних актів; регулювання діяльності множинності галузей економіки України; поєднання господарських питань із комерційним правом інших країн та міжнародними договорами [8]. В іншій своїй праці він ці ж «принципи», які насправді є ознаками господарського законодавства і принципами, на яких здійснюється поєднання господарського законодавства України з комерційним правом інших країн та міжнародними договорами з господарських питань [7], іменує вже принципами господарського права [9].

Ще один із зазначених аспектів – визначення переліку (кола) принципів господарського права – також є дискусійним. Так, ще до прийняття Господарського кодексу України. Г.Л. Знаменський відніс до основних принципів господарського права такі принципи, як:

- свобода підприємницької діяльності, ініціативи і підприємливості в рамках суспільного господарського порядку;
- свобода руху капіталу, товарів і послуг;
- рівний захист державою прав усіх суб'єктів господарювання;
- демонополізація економіки і розвиток добросовісної конкуренції;
- обмеження втручання державних органів у господарські відносини;
- забезпечення народно господарських (національних) інтересів шляхом державної підтримки науково-технічного прогресу;
- державний і суспільний захист інтересів споживача;
- декриміналізація і детінізація економіки;
- забезпечення правопорядку і законності в господарській діяльності.

Висновки. Викладені в цій статті судження щодо переліку основних галузевих принципів господарського права, їх найменування та змісту ґрунтуються на положеннях Конституції України та ГК України. Відповідні проблеми потребують поглибленого теоретичного дослідження з тим, щоб не лише сформулювати певні пропозиції законодавцеві стосовно закріплення принципів господарського права в ГК України та в інших актах господарського законодавства з урахуванням специфіки суспільних відносин, що ними регулюються. Ураховуючи вищевикладене також вважаємо, що неможна не погодитися з Г.Л. Знаменським, який зазначає, що формулювання принципів господарського права відображають основну суть, (ідею) господарського права, що слугує однією з підстав для відмінності його від інших галузей права.

Список використаних джерел:

1. Кравчук С.Й. Господарське законодавство України / С. Й. Кравчук.– Хмельницький: ТУП, 2003. – 222 с.
2. Кравчук С.Й. Господарське право України: навчальний посібник / С. Й. Кравчук.– К.: Кондор, 2007. – 264 с.
3. Мілаш В.С. Господарське право: курс лекцій: у 2ч. / В. С. Мілаш. – Х.: Право, 2014. – 496 с.
4. Скакун О. Ф. Теорія держави та права : посібник / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум; Ун-т внутр. справ, 2012. – 704 с.
5. Тадевосян В.С. Обосновных принципах социалистического хозяйствования / В. С. Тадевосян // Советское государство и право. – 1966. – №10. – С.89–92.
6. Хозяйственное право. Общие положения / Под. ред. В.В. Лаптева. – М.: Наука, 1983. – 287 с.
7. Хозяйственное право: ученик / Под. ред. В.В. Лаптева. – М.: Юрид.лит., 1983. – 528 с.
8. Хозяйственное право: ученик / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хахулинаи др.; под. ред. Мамутова В.К. – К.: Юринком Интер, 2002. – 912 с.
9. Советское хозяйственное право /под. общ. ред. И.Г. Побирченко. – К.: Вища школа, 1985. – 335с.

10. Хозяйственное право Украины: ученик / Под.ред. А.С. Васильева, О.П. Подцерковного. –Х.: ООО «Одиссей», 2011. – 464 с.

11. Щербина В.С. Господарське право України: навч. посібник, перероб. і доп. / В. С. Щербина. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 592 с.

Скрипай Анастасія Владиславівна,

студентка Полтавського юридичного інституту Національного
юридичного університету ім. Ярослава Мудрого
asia.skrypai@gmail.com

Науковий керівник: Божко Володимир Миколайович,

д.ю.н., доцент, в.о. завідувача кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового права Полтавського
юридичного інституту Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
volodya_bozhko@ukr.net

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК

У міжнародних відносинах Україна виступала однією із перших країн, яка ратифікувала норми щодо рівності жінок та посиленої їх охорони у сфері праці. Прикладами є ратифіковані Україною Конвенції МОП № 100 «Про рівну оплату чоловіків і жінок за рівноцінну працю», №103 «Про охорону материнства», №156 «Про рівне ставлення і рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками» та ін. Свою увагу питанням правового регулювання праці жінок приділяли такі науковці як М.М. Феськов, І.А. Вертухова, Н.Н. Шептуліна, Б.О. Лозан.

Хоча ст. 2 КЗпП та ст. 6 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» передбачає рівність чоловіків та жінок у реалізації своїх прав, у тому числі і трудових, проте спостерігається певна упередженість з боку власників підприємств при прийнятті на роботу саме жінок, оскільки вони наділені значними пільгами та гарантіями в

порівнянні з чоловіками. Одними з найголовніших рис правового регулювання саме праці жінок є нормативно закріплена заборона залучати жінок до шкідливої та важкої праці, наявність відпустки у зв'язку з вагітністю, пільги для жінок, що мають дітей віком до трьох років. Наявність зазначених особливостей аргументується тим, що жінки у фізичному плані є слабшими, ніж чоловіки і не можуть виконувати деякі види робіт. Проте на практиці це стає причиною відмови при прийомі на роботу. Крім того досить поширеними є випадки, коли при влаштуванні на роботу роботодавці цікавляться у жінок їх сімейним станом, планами та майбутнє та іншими питаннями, які не стосуються їх професійної діяльності, що не відповідає трудовому законодавству. Так, Слов'янський міськрайонний суд Донецької області виніс рішення по справі № 2/0544/3026/2012 за позовом ОСОБА_1 до директора Слов'янського професійного ліцею залізничного транспорту ім. П.Ф. Кривоноса ОСОБА_2, Слов'янського професійного ліцею залізничного транспорту ім. П.Ф. Кривоноса, про визнання відмови у прийнятті на роботу необґрунтованою, зобов'язання прийняти на роботу, стягнення моральної шкоди. Позивач є одинокою матір'ю, бо сама утримує та виховує дитину. Згідно ч. 2 ст. 22 КЗпП України, забороняється будь-яке пряме або непряме обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг при укладенні, зміні та припиненні трудового договору залежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, роду і характеру занять, місця проживання не допускається. Дії директора щодо відмови у прийнятті ОСОБА_1 на роботу на посаду майстра виробничого навчання було визнано незаконними і необґрунтованими.

Варто зазначити, що останнім часом існує тенденція до зменшення трудових пільг та гарантій для жінок у країнах Європи. Такі країни як Франція, Німеччина денонсували Конвенцію МОП №89 «Про нічну працю жінок у промисловості». Якщо говорити про Україну то конвенція №171 «Про нічну працю» так і залишається не ратифікованою.

У грудні 2017 року Верховна Рада України переглянула і скасувала наказ Міністерства охорони здоров'я №256, який забороняв українським жінкам працювати на роботах із важкими та шкідливими умовами праці. На мою думку цей крок має як позитивні, так і негативні риси. З одного боку це є одним із напрямів у політиці боротьби з дискримінацією жінок у сфері праці та подоланню сексизму на роботі, а з іншого боку дані зміни можуть підвищити відсоток порушень репродуктивного здоров'я у жінок та зростання професійної захворюваності. Саме тому на сьогодні дані зміни не будуть прогресивними без комплексного поліпшення праці жінок.

Іншим проблемним аспектом у правовому регулюванні праці жінок є оплата праці. В Україні діє принцип, щодо якого чоловіки та жінки є рівними в оплаті праці за однаковий вид роботи. Але, якщо звернутися до статистичних даних, то у середньому заробітна плата чоловіків є більшою на 32% ніж жінок [1].

Не менш важливим є різниця між відсотком жінок та чоловіків на керівних посадах. Частка жінок-керівників загалом (серед усіх активних суб'єктів економічної діяльності) становить 40%. Водночас серед юридичних осіб частка жінок-керівників є нижчою: вони очолюють 30% підприємств та організацій. Це означає, що в Україні жінки майже нарівні з чоловіками можуть вести власну справу як підприємець (ФОП), проте набагато менш імовірно, що жінка очолить підприємство чи організацію (включно з державними та різними громадськими формуваннями) [2].

Норми трудового законодавства надають і можливість відпусток у зв'язку з вагітністю та пологами, а також грошову та медичну допомогу в період відсутності її на роботі, право матері на годування дитини після повернення її на роботу, гарантування жінці права на повернення на колишнє місце роботи або на еквівалентне місце роботи з такою ж оплатою праці та інше.

Проте на практиці роботодавці досить обмежують та порушують надані жінкам гарантії. Наприклад, Трускавецький міський суд Львівської області розглянувши у судовому засіданні справу за позовом ОСОБА_2 до центру медичної реабілітації та санаторного лікування «Трускавецький» про визнання звільнення з

роботи незаконним та надання відпустки по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. Суд на підставі ч. 3 ст. 179 КЗпП визнав незаконними дії Центру медичної реабілітації та санаторного лікування «Трускавецький» та відповідно зобов'язав Центр медичної реабілітації та санаторного лікування «Трускавецький» прийняти рішення про надання позивачу відпустки по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Не менш важливим є дослідження цього питання враховуючи міжнародний досвід. Європейські країни встановлюють досить жорсткі санкції до роботодавців, які порушують трудові права жінок. Однією з країн, де гарантії жінок захищаються досить суворо є Іспанія. Якщо жінка доведе, що їй було відмовлено у прийнятті на роботу саме через наявність малолітньої дитини, то до такого роботодавця застосовуються штрафи та навіть обмеження волі.

Протилежною політикою щодо забезпечення трудових прав жінок до попереднього є приклад Скандинавських країн, де чинне законодавство характеризується майже повною відсутністю спеціальних норм з охорони праці жінок. Це зумовлено тим, що вони суперечать законам про заборону дискримінації за ознакою статі. Тому для найбільш ефективного правового регулювання праці жінок в Україні, потрібно поєднувати досвід та позитивні риси усіх країн.

Отже, у цілому законодавство України передбачає досить широке коло трудових гарантій для працюючих жінок, проте потребує вдосконалення. Можна зробити висновок, що для покращення даної ситуації в Україні потрібно вдосконалити механізм з працевлаштуванням враховуючи відмінності в потребах чоловіків та жінок. Оскільки жінкам досить часто доводиться брати відпустки по догляду за дитиною, у зв'язку з пологами, тому треба посилити механізм захисту від необґрунтованої відмови роботодавця при прийомі на роботу. Не менш важливим є врахування позицій зарубіжних країн в аспекті того, щоб гарантії надані жінкам не були надмірними, що буде слугувати перепорою у процесі працевлаштування.

Список використаних джерел:

1. Проблеми захисту прав жінок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://empower-ukraine.blogspot.com/2013/11/blog-post_9.html?m=1
2. Жінки та чоловіки на керівних посадах в Україні: відкриті дані ЄДРПОУ [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://socialdata.org.ua/edrrou-gender/>
3. Кодекс законів про працю України № 322-VIII від 10.12.71 // Відомості Верховної Ради. – 1971. – № 50. – Ст. 375
4. Ковалевич С. П. Основи правового регулювання праці жінок / С.П. Ковалевич. // Молодий вчений. – 2017. – №5. – С. 54–56.
5. Грекова М.М. Сучасні тенденції міжнародно-правового регулювання праці жінок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/e-journals/FP/2012-3/12gmmrpg.pdf

Зенцова Ірина Миколаївна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр»,
Полтавський інститут економіки і права
Козуб Тетяна Андріївна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Товста Світлана Петрівна,
адвокат, ст. викладач кафедри правознавство,
Полтавський інститут економіки і права
kalyna-sv@ukr.net

ІСТИНА ЯК СУСПІЛЬНА ЦІННІСТЬ ТА ВИЗНАЧАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО ПІЗНАННЯ

Стаття присвячена розгляду найбільш значущих теоретичних аспектів істини в правовій науці та практиці. Аналізується стан розробки теми істини в науках теорії і філософії права, дана критична оцінка характеристики істини як властивості права (правових норм). Підкреслюється об'єктивність істини; тільки адекватно і точно сформульоване знання про неї є істинним. У

соціально-правовій реальності істину потрібно встановити. Наголошується, що будь-яке спотворення знання про істину робить це знання неістинним, хибним, у тому числі знання про право і державу.

Ключові слова: істина, право, істинні правові норми, об'єктивність, дійсність, хибне, юридичний факт.

Постановка проблеми. В цивільному судочинстві проблема істини на протязі всієї історії розвитку процесуальної науки входила в предмет її дослідження і займала одне з важливих місць. Встановленням об'єктивної істини в цивільному судочинстві переймаються і останнім часом у зв'язку з входженням України у світовий правовий простір.

Формулювання цілей статті. Прогресивні зрушення у країні потребують утвердження як єдності правової держави, та к і громадянського суспільства. Тому виникає нагальна потреба перегляду правових основ соціального життя, глибокого осмислення світоглядних і методологічних основ юриспруденції, що неможливе без урахування як надбань світової юридичної та філософської культури, досягнень різних філософсько-правових теорій, що стосуються досліджуваного питання.

Виклад основного матеріалу. Людством у всі часи здійснюється послідовний і напружений пошук істини, прагнення пізнати її суть. У підході до розуміння істини історично склалося два аспекти: онтологічний і гносеологічний. У гносеології істина належить до особливої властивості знання. Загальновизнаною в теорії пізнання є класична концепція, згідно з якою істина розуміється як відповідність між знаннями і дійсністю. Ця концепція започаткована ще Арістотелем і розвивається у схоластичній філософії, зокрема у Фоми Аквінського, який визначає істину як інтернаціональне погодження інтелекту з реальною річчю або відповідність їй. Онтологічне розуміння істини, належачи до найбільш давніх, кваліфікує істину як незалежну від суб'єкта реальність, як саме буття, суще. Таке трактування цього поняття закладене в етимології слова: в українській мові слово істина, як і його аналоги в інших слов'янських мовах (наприклад, у російській, болгарській –

істина), походить від старослов'янського *исть*, *истовь* – «істинний, суцїй» [2, с. 218].

Істина – це властивість наших знань про об'єктивну дійсність, яка визначає їх відповідність подій, що реально в минулому мали місце.

Істина в кримінальному процесі матеріальна, а не формальна. Матеріальна істина існує незалежно від передбачених кримінально-процесуальним законом тих чи інших вимог. Матеріальна істина об'єктивна. У кримінальному процесі компетентні органи повинні прагнути до встановлення об'єктивної істини [3].

Якщо звернутися до книги Чезаре Беккарія «Про злочини і покарання» (1764), котра у країнах Західної цивілізації вважається одним із найважливіших джерел сучасного права, то статус істини як фундаментальної цінності навряд чи викликатиме будь-які сумніви. І це не дивно, оскільки Беккарія – видатний представник Просвітництва, ґрунтованого не тільки на безумовному твердженні пізнаваності істини, а й на вірі в результативне пізнання її важливих виявів силою розуму людини XVIII століття. «В наш час пізнані істинні відношення, котрі пов'язують як суверена та підданих, так і різні нації між собою; стосунки оживились під впливом філософських істин, які завдяки книгодрукуванню перетворились на загальне надбання; між націями точиться мовчазна війна трудолюбства, сама гуманна і найбільш достойна розумних людей. Ось плоди, принесені нашим просвіченим століттям», – наголошував автор з самого початку свого твору [4, с. 677]. Напевне, справедливим буде загальне твердження, що відкриття істини було здійснено на шляхах раціонального пошуку цінностей та способів їх реалізації.

Істина може бути абсолютною і відною. Відповідно до теорії доказів абсолютна істина є повною і всебічною відповідністю знань, якими володіє компетентний орган, обставинам об'єктивної дійсності, що охоплює всі властивості і характеристики пізнаваних предметів і явищ. Відносна істина – істина неповна, чи не вичерпна всіма властивостями і характеристиками пізнаваної дійсності [3].

Абсолютної істини в кримінально-процесуальному доведенні набагато менше, ніж відносної. Більш того, орган дізнання, слідчий, захисник і прокурор навіть з питань, за якими зазвичай повинна бути встановлена абсолютна істина, прагнуть до такої, але не завжди нею володіють.

Деякими дослідниками висловлюється думка про те, що «істина не є цінністю, бо вона не є «значенням для суб'єкта»; що «істина на відміну від добра і краси не є за своєю природою аксіологічною категорією» [2, с. 69]. Проте в історії культури істина виступає цінністю. Мислителі Стародавньої Греції започаткували таку традицію європейської культури, як прагнення до істини. Вони піднесли її статус до рівня найвизначніших людських цінностей [4, с. 134–135].

Такі уявлення в основному перейшли до середньовіччя. В основі світогляду людей цієї епохи лежить ідея творення: весь світ сприймається як прояв божественної мудрості, як символічний вираз певного ставлення бога до людини. Знання про навколишній світ і людину розглядаються як підтвердження мудрості творця, втіленої у них (якщо ці знання не суперечать релігійним догмам). Істина визнавалась високою цінністю, оскільки вона відкриває красу божого замислу. Таке ставлення до істини підтримали мислителі Відродження та Нового часу. Істина втратила характер божественного одкровення лише у XIX ст. Але виявилось, що вона варта того, щоб прагнути її осягнення самої по собі. Істина виражає те, що має місце незалежно від наших бажань. Істину не можна вигадати або створити, але її можна знайти шляхом наполегливих пошуків усе більш тривких підстав, усе більш точного знання.

Здатність людини досягти істини тепер є гарантом того, що вона зможе оптимально жити у природному і соціальному середовищі, причому завдяки своїм суто людським здібностям – насамперед інтелекту. Але класична наука віддала самоцінності наукової істини перше місце в ієрархії цінностей, вона поставила її навіть вище за самоцінність людини. Істина є цінністю не лише в межах пізнавального процесу, тобто теоретичного опанування світу, але й у практичному відношенні. Істину слід розглядати як

активне, творче відображення дійсності, котре в існуючому відкриває напрямки й тенденції його дальшого розвитку, можливих перетворень. Істина – це ідеальна форма розгортання всіх моментів дійсності за її власними законами в процесі перетворення людиною. Об'єктивно-істинний образ предмета вивчення складає безпосередній засновок ідеї про успішне перетворення природного матеріалу. Без цієї ідеї людина навіть не здатна адекватно висловити своє ставлення до нього і, відповідно, усвідомити свої власні цілі і потреби. Важливу роль тут відіграє правосвідомість, тобто відображення у суспільній, груповій та індивідуальній свідомості правозначущих явищ, чинного права, а також оцінка у правових поняттях і категоріях існуючих суспільних відносин, яка ґрунтується на розумінні правової реальності. Уявлення про належний правопорядок повинні відповідати природі людини, бути істинними в цьому плані. Тоді вони будуть значною світоглядною цінністю.

Отже, істина завжди є чимось об'єктивним. Звичайно, поняття об'єктивності потребує уточнення і необхідність такого уточнення породжує деякі недоліки концепції об'єктивної істини. Проте, у зазначеній концепції є і очевидна користь, яка полягає в тому, що вимога об'єктивності дозволяє уникнути багатьох помилок, пов'язаних зі схильністю людей відстоювати лише таку думку, що відповідає їхнім інтересам, уподобанням і особистим устремлінням [6].

Поряд з корисливими мотивами причиною помилок в процесі пізнання можуть стати і інші фактори: людина залежить від суспільних тенденцій і забобонів, від культури того суспільства, в якому вона живе, від стилю мислення даної історичної епохи; сильний вплив на неї чинять батьківське виховання, система освіти, ЗМІ. Навіть настрої того, що пізнає, його емоції можуть призвести до помилкових висновків, і подібні фактори можна перераховувати ще довго. І все ж, як вірно зауважує А.А. Івін, «універсальність суб'єктивності не означає, однак, відмови від вимоги максимальної об'єктивності в тих областях, де остання представляється (як, скажімо, в науці) основоположною цінністю».

Як бачимо, у співвідношенні категорій істини і закону, беззаперечний пріоритет Беккарія віддавав істині та її оточенню, хоча це відповідало скоріше належному стану справ, ніж наявному у XVIII столітті. Істотне значення у праві має також шлях до істини. О.В. Крушельницька зазначає, що «від якості методу, правильності його застосування залежить істинність отриманого знання. Істинні знання можна одержати лише у випадку застосування правильного методу (методів), а тому не лише результат дослідження, а й шлях, який веде до нього, повинен бути істинним [2, с. 78–79].

Звісно ж, що правосуддя є тією самою областю, де максимальна об'єктивність просто необхідна. Цю позицію розділяє величезна кількість вчених, при цьому більшість з них відстоює у зв'язку з цим необхідність встановлення в суді об'єктивної істини. Захищаючи свої погляди, вони критикують інших вчених, які стверджують, що сподіватися відкрити істину в судовому процесі не можна, а все, чого можна досягти – це так званої «судової достовірності» (її також називають процесуальною, судовою або юридичною істиною) [6].

В цивільному процесуальному законодавстві дане правило можна прослідкувати у принцип допустимості судових доказів, закріпленому в ст. 59 ЦПК України, відповідно до норм якої суд не бере до уваги докази, які одержані з порушенням порядку, встановленого законом, а обставини справи, які за законом мають бути підтвержені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватись іншими засобами доказування.

Звісно завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Керуючись логікою законодавця, все, що не вирішує суд, повинно бути законно, а тому і підстава для ухвалення законного та обґрунтованого рішення повинна відповідати законним джерелам встановлення певних обставин, що мали місце. Така позиція є абсолютно виправданою, оскільки, якщо всі справи будуть вирішуватися на підставі недобросовісних

дій осіб, які беруть участь у справі, то про яке правосуддя взагалі можна вести мову.

Істина є цінністю не лише у практичному, але й у практично-духовному, тобто світоглядному відношенні. Це одночасно форма свідомості і самосвідомості людини, орієнтир у її духовному житті. Формування духовного світу людини, вироблення ціннісних орієнтацій і його функціонування пов'язані не тільки з пізнанням істини, але й з перетворенням її на спосіб світобачення та світовідчуття, на переконання. Тут виявляється моральна цінність прагнення до істини. Можна стверджувати що саме дане почуття певною мірою є основоположними мотивом особи, яка вирішує звернутись до суду з позовом, адже метою позивача в більшості випадків є не лише захист своїх порушених, оспорюваних чи невизнаних прав, але і пошук справедливості, яка нерозривно пов'язана з філософсько-правовою категорією істини.

Дослідити питання надії на панування у полі права та сфері судочинства істини і підпорядкованого їй «мудрого закону» сьогодні можна за допомогою дослідження вмісту низки чинних законів України. В офіційному тексті Цивільного процесуального кодексу України не вдається знайти жодного вжитку терміна «істина» чи його похідних.

У Цивільному кодексі України термін «істина» вживається лише в тексті ч. 4 ст. 1176, яка закріплює імперативну норму щодо відсутності права на відшкодування шкоди у фізичної особи, яка у процесі досудового розслідування або судового провадження шляхом самообмови перешкоджала з'ясуванню істини і цим сприяла незаконному засудженню, незаконному притягненню до кримінальної відповідальності, незаконному застосуванню запобіжного заходу, незаконному затриманню, незаконному накладенню адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт [5]. Вищевказана норма, ймовірно, залишилась поза увагою законодавця, а словосполучення «з'ясуванню істини» було непомічене ним при внесенні змін у зв'язку з прийняттям 13.04.2012 р. нового КПК України. Справа в тому, що в діючому КПК України термін «істина» не вживається взагалі, на відміну від попереднього Кримінально-процесуального кодексу України, де

він мав місце. Так, у статті 48 Кримінально-процесуального кодексу України зазначалося: «Захисник зобов'язаний не перешкоджати встановленню істини в справі...». Відповідно, у ст. 61 вказувалося: «Не може бути захисником особа, яка, зловживаючи своїми правами, перешкоджає встановленню істини в справі...». Крім того, словосполучення «встановлення істини у справі» КПК України 1960 року містив також у ст.ст. 7-3, 142, 148, 155, 177, 184 та інших, чого не можна сказати про діючий ЦПК України, який не містив даного терміну в жодній із своїх редакцій. В судовій практиці стан справ з «термінологією» досліджуваного нами питання суттєво не відрізняється. Єдиною постановою пленуму Верховного Суду України, в тексті якої згадується слово «істина» є постанова «Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку» № 5 від 29.09.1990 року, п. 1 якої нагадує судам про необхідність «всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин справи, встановлення істини і прийняття по ній законного, обгрунтованого і справедливого рішення». Відсутність терміну «істина» у ЦПК України не виглядатиме цілковитим сюрпризом, коли переконатися, що він відсутній і в чинній Конституції України, перш за все у розділі «Правосуддя» та в окремих статтях. І потяг до його витіснення з правового вжитку на рівні офіційних документів останніми роками, щонайменше, не послабшав. Про це свідчить, наприклад, ще й одна зі змін до Цивільного кодексу України за Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України»; у частині п'ятій статті 306 слова «чи з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи» замінити словами «чи під час кримінального провадження». Тобто пряма згадка про істину, доречна у 2003 році, у 2012 році була видалена.

Висновки. Розглянуті вище аспекти поняття істини наводять на думку, що істина як цінність втрачає у полі права той пріоритетний статус, який обстоювали світові філософи, починаючи з античності. Співвідношенні кластерів цінностей,

центром яких є істина і закон, істотно змінюється. Зокрема, навіть мудро встановлювана процесуальна норма перестає, принаймні беззастережно, слугувати пошуку чи проголошенню істини, перепідпорядковуючись іншим цінностям як вагомішим.

Таким чином, побудувати правову державу без наявності відчуття істини як об'єктивної суспільної цінності, без правильної її оцінки та правильного визначення її місця в ієрархії цінностей неможливо. Саме істина має безпосереднє значення для цивільного судочинства, оскільки воно наряду із правом виступає основним регулятором суспільних відносин, які часто мають не лише матеріальну, але і моральну (ідеальну складову) буття особистості.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – NoNo 40-44. – ст. 356. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print1460021151285346>.
2. Бандура О. О. Єдність цінностей та істини у праві (філософський аналіз) [Електронний ресурс] : дис.. доктора. філософ. наук: 12.00.12 / Бандура Олег Олександрович. – К., 2003. – 403 с. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/content/33500.html>.
3. Жванія Л. В. Істина як філософська категорія у творчому доробку Тараса Шевченка і Лесі Українки / Л. В. Жванія // Шевченкознавчі студії. Зб. наук. праць. – Вип. 17. – К.: Київський університет, 2014. – С. 212–218.
4. Тягло О. В. Чи залишається істина цінністю поля права / О. В. Тягло // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 677–680.
5. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник / О. В. Крушельницька. – К.: Кондор, 2006. – 206 с.
6. Шавеко Н. Проблема істини в праві / Н. Шавеко // Новый юридический журнал. – № 3. – 2013. – с. 148–154.

Руденко Карина Тахірівна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Правознавство», ОС
«Бакалавр», Полтавський інститут економіки і права
Лобач Юлія Олександрівна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Аванесян Геннадій Миколайович,
доцент кафедри правознавство,
Полтавський інститут економіки і права
nikolaevich9103@ukr.net

УПРАВЛІННЯ АКЦІОНЕРНИМ ТОВАРИСТВОМ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Акціонерне товариство – одна з найпоширеніших в Україні організаційно-правових форм господарської діяльності. Акціонерні товариства, як різновид господарських товариств, являються на сьогодні одними з тих основ, на яких будується національна економіка. В Україні питання створення, функціонування і діяльності акціонерних товариств регламентовані Господарським кодексом України (далі – ГК України), Цивільним кодексом України (далі – ЦК України), Законом України «Про господарські товариства» та іншими. Все це свідчить про досить велику увагу, яку приділяє держава розвитку акціонерних товариств (далі – АТ) в Україні. Утворення саме акціонерного товариства дозволяє об'єднати майно та зусилля необмеженої кількості осіб для здійснення господарської діяльності, легко залучити додатковий капітал інших осіб для досягнення певної мети, рівномірно розподілити ризики від здійснення господарської діяльності.

Ключові слова: Господарський кодекс України, господарське право, акціонерні товариства.

Постановка проблеми. Існуюча нормативно-правова база не повністю відповідає характеру тих відносин, які склалися в АТ в Україні. Наявність окремих недоліків та недосконалості системи регулювання не забезпечує належного захисту прав власників цінних паперів і не врегульовує багато питань управління

підприємствами. Все це призводить до постійного прояву типових корпоративних конфліктів, що істотно зменшує інвестиційну привабливість і вартість вітчизняних об'єктів приватизації, знижує конкурентоспроможність українських АТ на ринках капіталів, призупиняє розвиток фондового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проаналізувавши стан наукових досліджень з цієї тематики, можна виділити праці І. Т. Балабанова, І. В. Бенедисюк, О. М. Вінника, А. К. Глушецького, В. В. Долінської, М. І. Зеленюк, М. І. Карлін, Т. В. Кашаниної, Є. Р. Кібенко, О. П. Кисельова, В. В. Лаптева, В. К. Мамутова, Л. І. Петражицького, Н. О. Санахметової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, І. Т. Тарасова, В. С. Щербина та інших науковців. Незважаючи на таку кількість наукових публікацій, деякі питання щодо акціонерних товариств залишаються недостатньо вирішеними. А, отже, з цього приводу виникають проблеми.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у здійсненні комплексного аналізу правового статусу акціонерних товариств та розкриття проблематики управління акціонерними товариствами.

Виклад основного матеріалу. АТ – одна з найпоширеніших в Україні організаційно-правових форм господарської діяльності.

АТ в Україні створювалися у специфічний спосіб – на базі державного майна (уже сформованого, існуючого). Тому чинне законодавство певною мірою відображає специфіку правового статусу АТ, створених у процесі приватизації державного майна, тоді як світовій практиці відомий протилежний спосіб утворення АТ – шляхом ініціативи знизу. Підписка на акції – це спосіб залучення капіталу [11].

У світовій практиці і згідно з чинним законодавством України відомі два способи утворення АТ : 1) шляхом публічної підписки на акції (публічні АТ); 2) шляхом розповсюдження акцій серед засновників або серед наперед визначеного кола осіб без елемента публічності (приватні АТ). Фактично лише за ознакою публічності в розміщенні акцій ПАТ відрізняються від ПрАТ. Статус ПАТ чи ПрАТ у рамках єдиної організаційно-правової

форми – акціонерне товариство – визначає специфіку реалізації акціонерами своїх прав. Власне правовий статус АТ визначається не стільки актами законодавства, скільки положеннями статутів окремих АТ. Статут є єдиним установчим документом АТ. Установчий договір відіграє лише допоміжну функцію, оскільки регулює взаємовідносини між засновниками на стадії утворення АТ. Тому багато питань діяльності АТ мають бути врегульовані саме у статуті. Статут – локальний нормативний акт, який приймається в порядку законодавчо визначеної процедури [11].

Особливості правового статусу ПрАТ, особливості обігу акцій, що належать самому товариству та його акціонерам, – це питання, які повинні регулюватися саме положеннями статуту.

Держава на основі Закону «Про акціонерні товариства» установлює структуру управління акціонерним товариством. Його органи спеціалізовані по виконуваних функціях і розведені за компетенцією. З урахуванням складності організаційного утворення і функціонування товариства держава вводить чотириланкову (триланкову) систему управління: представницький орган, наглядно-контрольний орган, виконавчо-розпорядчий орган і орган фінансового контролю [10, с.162].

Господарські функції і права АТ як суб'єкта права у правовідносинах реалізують його органи управління. АТ є підприємством з найбільш складною управлінською структурою, що обумовлено так званою акціонерною власністю, тобто тим, що акціонерне товариство є об'єктом і суб'єктом права приватної власності акціонерів, права на частки якої, за загальним правилом, є трансфертними, можуть вільно передаватися ними іншим особам.

З урахуванням такої особливості форми власності світова теорія акціонерного товариства (компанії, корпорації) виробила три основні принципи організації управління товариством, які традиційно застосовуються загальним і статутним акціонерним законодавством та практикою [9, с.46].

Перший принцип – це розмежування компетенційними правовими нормами (законодавчими, статутними) функцій колективного власника (акціонери) і функцій централізованого управління діяльністю товариства.

Другий принцип – централізація керівництва поточною (звичайною) діяльністю товариства в руках компетентного виконавчого органу на чолі з керівником, який без доручення діє від імені товариства.

Згідно зі ст. 48 Закону України «Про господарські товариства» головою та членами правління товариства можуть бути особи, які перебувають з товариством у трудових відносинах. Тобто, ці посадові особи можуть мати у товаристві правовий статус не тільки акціонерів (співвласників підприємства), а й найманих працівників [2].

Третій принцип – вищий і постійний поточний контроль акціонерів (як засновників і співвласників товариства) за управлінською та фінансово-господарською діяльністю правління. В організаційній структурі зазначені підконтрольні сфери традиційно розділені. Тому АТ, за загальним правилом, має два контрольні органи – вищий контрольний і контрольний. Вищий контроль управлінської діяльності правління товариства здійснює спостережна рада (рада) товариства. Це незалежна від правління контрольна влада, яка є однією з форм реалізації економічної влади приватної власності акціонерів.

Представницьким органом суспільства є загальні збори. Загальні збори є представником акціонерів по управлінню товариством. Виходячи з компетенції загальних зборів (ст. 33 Закону України «Про акціонерні товариства»), можна укласти, що воно займається питаннями організаційно-правових форм функціонування АТ й стратегічними питаннями його розвитку. Крім того, загальні збори не є постійнодіючим органом, а тому поточну діяльність повинні здійснювати інші органи товариства [8, с.134].

Контроль фінансово-господарської діяльності правління здійснює ревізійна комісія товариства.

Органом контролю та нагляду фінансово-господарчої діяльності акціонерного товариства є ревізійна комісія (ст. 73, 71 Закону України «Про акціонерні товариства»). Ревізійна комісія проводить перевірку фінансово-господарчої діяльності акціонерного товариства за результатами фінансового року,

підтверджуючи вірогідність і повноту фінансової звітності або факти порушення законодавства під час здійснення фінансово-господарчої діяльності, а також ведення бухгалтерського обліку і надання звітності.

Враховуючи, що ревізійна комісія є найбільш слабким елементом управління акціонерним товариством, держава зобов'язує його здійснювати щорічний обов'язковий незалежний аудит (ст. 75 Закону України «Про акціонерні товариства») [10, с.165].

Як функції, так і повноваження (компетенцію) названих органів у товаристві нормативно розмежовані компетенційними (законодавчими та статутними) нормами.

У законодавстві функції та компетенцію органів товариства врегульовано методом виключення. Так, діє відкритий перелік питань компетенції загальних зборів. Згідно зі статутом товариства їхнім рішенням виконання окремих функцій (з делегуванням відповідних повноважень) цього органу може бути покладено на спостережну раду та правління. До компетенції правління належать будь-які питання діяльності товариства, крім тих, що перебувають у віданні загальних зборів та спостережної ради.

Рішення щодо зміни статуту товариства, припинення діяльності товариства, створення та припинення діяльності дочірніх підприємств, філій та представництв правомочні за прийняття їх 3/4 голосів акціонерів, які беруть участь у зборах. З решти питань рішення приймаються простою більшістю голосів акціонерів, які беруть участь у зборах [6, с.171].

До фінансово-господарських функцій належать визначення найважливіших господарських питань і затвердження актів. Збори визначають: 1) основні напрями діяльності товариства; 2) порядок покриття його збитків.

Збори затверджують такі господарсько-правові акти: а) плани та звіти про їх виконання; б) звіти правління про річні результати діяльності товариства і дочірніх підприємств; в) звіти і висновки ревізійної комісії; г) порядок розподілу прибутку; д) договори (угоди), укладені на суму, що перевищує зазначену в статуті товариства. До компетенції зборів належить розв'язання

питання про придбання товариством акцій, що випускаються ним. Згідно зі статутом збори (як вищий орган) можуть віднести до своєї компетенції й інші питання [8, с.134].

Правління є органом управління товариства, який здійснює оперативне управління його діяльністю. Це орган, підзвітний зборам. Збори визначають персональний склад правління, стратегію його діяльності. Оперативне управління товариством передбачає, що правління вирішує усі питання діяльності товариства, у тому числі делеговані зборами, крім питань, що належать до виключної компетенції зборів.

Роботою правління керує голова правління, який призначається або обирається відповідно до статуту товариства. Голова правління акціонерного товариства має право без довіреності здійснювати дії від імені товариства. Статутом може бути надано право представництва без довіреності і членам правління. Голова правління організує ведення протоколів засідання правління. Книга протоколів має бути у будь-який час надана акціонерам. На їх вимогу видаються засвідчені витяги з книги протоколів.

Спостережна рада (рада акціонерного товариства) є органом, який представляє інтереси акціонерів у перерві між проведенням загальних зборів і в межах компетенції, визначеної статутом, контролює і регулює діяльність правління.

В акціонерному товаристві, яке налічує понад 50 акціонерів, створення ради акціонерного товариства (спостережної ради) є обов'язковим.

Статутом акціонерного товариства або за рішенням загальних зборів акціонерів на раду акціонерного товариства (спостережну раду) може бути покладено виконання деяких функцій, що належать до компетенції загальних зборів. Питання, віднесені статутом акціонерного товариства до виключної компетенції ради акціонерного товариства (спостережної ради), не можуть бути передані на вирішення виконавчих органів товариства.

Кабінетом Міністрів України 19 липня 1993 р. затверджено Положення про спостережну раду, яке поширюється на АТ,

створені у процесі корпоратизації державних підприємств та закритих акціонерних товариств. Цим актом, по-перше, визначено склад спостережних рад. Це представники засновника, акціонерів (крім членів правління), уповноважені представники обслуговуючих банківських установ, є представники трудових колективів, органів приватизації. Щодо інших суб'єктів (без участі держави) визначення складу спостережної ради належить до компетенції самих товариств. Якщо товариство віднесено до категорії монополістів, до спостережної ради може входити представник Антимонопольного комітету. По-друге, персональний склад ради в акціонерному товаристві, створеному шляхом корпоратизації, формується зверху: за пропозицією засновника (міністерства, іншого уповноваженого органу) його затверджують Мінфін, Мінекономіки, Фонд державного майна України (їх спільна постійна комісія). Призначена зверху рада діє до перших загальних зборів акціонерів, які скликаються після прийняття рішення про приватизацію майна товариства. Перші збори обирають нову спостережну раду товариства [5].

Для виконання контрольних функцій рада наділена правом отримувати інформацію про діяльність товариства; заслуховувати звіти правління та посадових осіб з окремих питань їхньої діяльності; припиняти повноваження тих членів правління, яких затверджує; залучати до аналізу окремих питань експертів [8, с.135].

Наглядно-контрольну функцію в акціонерному товаристві здійснює наглядова рада. Наглядова рада є органом, який здійснює захист прав акціонерів, і в межах своєї компетенції контролює та регулює діяльність виконавчого органу. Особливо важливим правом є безпосереднє керівництво нею виконавчого органу, тобто прийняття й звільнення з роботи його керівника. Таким чином, згідно з діючим законодавством, наглядова рада відіграє одну із ключових ролей в управлінні акціонерним товариством. З одного боку, не здійснюючи виконавчо-розпорядчу діяльність відносно господарської діяльності, вона є ключовою фігурою управління товариством [3].

Правове становище виконавчого органу регулюється ст. 9 Закону України «Про акціонерні товариства». Згідно зі ст. 58 Закону, він здійснює управління поточною діяльністю суспільства й до його компетенції відноситься рішення всіх питань, пов'язаних з діяльністю суспільства.

У цілому завданням виконавчого органу є ефективне господарське управління, що забезпечує стабільне функціонування суспільства і одержання прибутку для суспільства та дивідендів на акції. Виконавчий орган захищений у своїй діяльності від втручання в господарську діяльність загальних зборів і наглядової ради. Тому це положення кореспондується зі ст. 63 Закону України «Про акціонерні товариства», у якій вказується, що посадові особи органів акціонерного товариства несуть відповідальність перед суспільством за збитки, заподіяні суспільству своєю дією. Така форма відповідальності не передбачена законом відносно акціонерів і членів наглядової ради, оскільки ті та інші не виявляють безпосереднього впливу на поточну господарську діяльність акціонерного товариства [10, с.163].

Нормативно-правове регулювання державою господарської діяльності АТ здійснюється переважно ГК України, ЦК України, Законом України «Про акціонерні товариства» й іншими нормативно-правовими актами. У законодавчому відношенні для АТ важливе закріплення за ним статусу господарчого товариства, що дає йому можливість здійснити весь комплекс прав і обов'язків, характерних для нього. Це дає можливість функціонування в суспільно-правовому полі. Для практики це означає можливість створення виняткового законодавства для АТ і можливість користування загальним законодавством. Разом з тим, особливості окремих видів діяльності АТ вимагають спеціалізованого законодавства.

АТ, як господарче товариство, реалізує себе як повноцінний учасник ринкового господарства у відносинах з іншими суб'єктами ринку. Закріплені в законі за акціонерним товариством право власності й право брати участь у товарному обороті дають йому можливість будувати майнові й особисті немайнові права та обов'язки, мати відособлене майно, входити в зобов'язальні

відносини, приймаючи на себе зобов'язання в результаті дії інших осіб і передавати права та обов'язки іншим особам, нести майнову й іншу відповідальність за свою діяльність [7, с.39].

Важливим елементом державного регулювання діяльності акціонерних товариств за допомогою нормативно-правових актів є акції. З метою реалізації контрольно-наглядової функції за акціями та іншими видами цінних паперів державою створена Національна комісія із цінних паперів і фондового ринку. Як державний орган Національна комісія із цінних паперів і фондового ринку, згідно зі ст. 11 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», має право залучати акціонерні товариства до юридичної відповідальності за правопорушення на ринку цінних паперів.

Отже, господарські функції і права АТ як суб'єкта права у правовідносинах реалізують його органи управління. Виділяють три основні принципи організації управління товариством, які традиційно застосовуються загальним і статутним акціонерним законодавством та практикою. Як функції, так і повноваження (компетенцію) органів у товаристві нормативне розмежовані компетенційними (законодавчими та статутними) нормами. У законодавстві функції та компетенцію органів товариства врегульовано методом виключення.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Закон України «Про господарські товариства» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
3. Закон України «Про акціонерні товариства» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17>
4. Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-вр>
5. Постанова Кабінету міністрів України № 556 «Про затвердження Положення про спостережну раду» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/556-93-п>

6. Гейнц Р. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб – суб'єктів підприємництва / Р. М. Гейнц // Наукові вісті Галицької академії. Збірник наукових статей, 2014. – № 2(14). – С. 171–175.
7. Дяковський Д. А. Сучасне правове регулювання діяльності акціонерних товариств в Україні / А.Д. Дяковський // Наукові записки. Том 94. – 2013. – с. 37–41.
8. Кучеренко І.М. Організаційно правові форми юридичних осіб публічного права / І.М. Кучеренко // Університетські наукові записки. – 2017. – №2 (22) – с. 134–146.
9. Луць В.В. Корпоративне право України: підручник / В.В. Луць, В.А. Васильєва, О.Р. Кібенко, І.В. Спасибо-Фатєєва [та ін.]; за заг. ред. В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2014. – 384с.
10. Тихончук Р. Нормативно-правове регулювання акціонерної форми господарювання / Р. Тихончук // Наукові записки. – 2014. – с. 162–165.
11. Яровська О. Проблемні питання правового регулювання діяльності акціонерних товариств / О. Яровська – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radnuk.info/home/24744-----o.html>

Сивовол Тарас Ігорович,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр»,
Полтавський інститут економіки і права
Климко Юлія Олексіївна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Товста Світлана Петрівна,
адвокат, ст. викладач кафедри правознавство,
Полтавський інститут економіки і права
kalyna-sv@ukr.net

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті розкрито особливості правового регулювання ЗЕД в Україні, визначені основні засади та завдання правового

регулювання ЗЕД. Наголошено, що в сучасних умовах інтеграції України у світову і європейську економічну систему, удосконалення, узгодження нормативно-правового забезпечення ЗЕД та її регулювання державою набуває особливого значення.

Ключові слова: правове регулювання, зовнішньоекономічна діяльність, зовнішньоекономічні відносини, поняття, засади та завдання зовнішньоекономічної діяльності, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності.

Постановка проблеми. Актуальною є проблема внутрішньої гармонізації господарського законодавства, що регулює відносини у сфері зовнішньоекономічної діяльності. До уваги необхідно брати наявність Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року № 2709-IV. Необхідність гармонізації посилюється міжнародною інтеграцією України (СОТ, Євросоюз). Інституційною основою політики державного регулювання має бути система нормативно-правових джерел та сукупність органів, що виконують функції зі створення, реалізації та контролю виконання нормативно-правових актів.

Формулювання цілей статті. Інтеграція до Євросоюзу вимагає зміни принципів функціонування системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні та узгодження вітчизняної законодавчої бази зовнішньоекономічної діяльності з відповідними нормами законодавства інших країн.

Виклад основного матеріалу. На жаль, в Україні відсутнє належне нормативне підґрунтя для здійснення низки видів зовнішньоекономічної діяльності (торгівля об'єктами інтелектуальної власності, рух капіталу тощо). Під час запозичення закордонних правових інститутів слід забезпечити, щоб західні ідеї на українському національному ґрунті не виконували іншої, часом протилежної ролі, ніж це є у західному суспільстві [7, с. 5].

Принципи та засади здійснення зовнішньоекономічної діяльності слід закріпити у більш розгорнутому і деталізованому вигляді, ніж маємо нині у ГК України та Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [7, с. 12]. О. О. Ашурков зазначає, що найбільш сприятливим шляхом модернізації господарсько-правового регулювання зовнішньоекономічних

відносин може стати інкорпорація основних норм, що регулюють цю діяльність, у главу 37 ГК України з одночасним скасуванням Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [7, с. 5–12]. Як зазначають згаданий вище О. О. Ашурков та його співавтор по статті Р. В. Овчаренко у своїх дослідженнях стосовно цього питання [5, с. 52]:

У законодавстві, яке опосередковує зв'язок національної і світової економіки, можуть існувати особливості правового регулювання. Вони не повинні призводити до викривлення узгодженого правового регулювання господарської діяльності у цілому.

В Україні впродовж певного часу було порушено функціональний зв'язок між правовими нормами, які регламентують господарську діяльність на внутрішньому та зовнішньому ринках. На початку 1990-х років панувала концепція невтручання держави в економіку. Концепція активно підтримувалася представниками цивільного права.

Законодавство про зовнішньоекономічну діяльність зазнає і продовжує зазнавати наслідків недостатнього застосування можливостей програмно-цивільного підходу до його формування. Основний напрям розвитку законодавства про зовнішньоекономічну діяльність у першому десятилітті XXI століття – його гармонізація до відповідних правових актів Євросоюзу і СОТ. Така мета є хибною. Замість стратегії розвитку пропонується тактика короткострокових дій.

Інтеграція в Україні розглядається як самоціль. Інтеграційні процеси не сприймаються як додаткові можливості для досягнення бажаних результатів.

Для програмно-цільового підходу питання мети є ключовим. Слід приділяти окрему увагу визначенню загальних цілей господарського законодавства та його окремого розділу – зовнішньоекономічного законодавства. Господарське законодавство має на меті не лише правовий, але й економічний зміст. Загальна мета господарського законодавства – забезпечення ефективності суспільного виробництва, його соціальної спрямованості шляхом оптимального сполучення ринкового

саморегулювання економічних відносин та державного регулювання макроекономічних процесів.

Поряд із загальною метою господарське законодавство має локальні правові та економічні цілі. Вони встановлюються для підгалузей та інститутів цієї галузі. Мета законодавства про зовнішньоекономічну діяльність одночасно є й засобом досягнення загальної мети господарського законодавства.

Правовий аспект мети – забезпечення відповідності поведінки суб'єктів правовідносин ідеальній моделі, що встановлюється шляхом застосування форм впливу права (заборон, дозволів і приписів). Великий масив господарсько-правових актів, конгломератний і неузгоджений за своїм характером, неможливо трансформувати у систему господарського законодавства без правильного визначення та погодження між собою правових і економічних цілей.

Внутрішня організація складної системи зовнішньоекономічного законодавства повинна забезпечити її стійкість до впливу суперечностей, які є невід'ємною ознакою зовнішньоекономічних відносин. Відповідно до програмно-цільового підходу узгодження суперечностей можна розглядати як наступні основні під цілі або засоби досягнення загальної мети зовнішньоекономічного законодавства.

Принцип рівного підпорядкування усіх суб'єктів господарювання єдиному господарському порядку є ключовим. Цей принцип дозволяє організувати господарські зв'язки між суб'єктами зовнішньоекономічних відносин таким чином, щоб вони, незалежно від конфлікту економічних інтересів, розвивали свої відносини переважно на засадах економічного співробітництва. Мета зовнішньоекономічного законодавства – забезпечення сталого економічного розвитку економіки держави в умовах рівноваги інтересів держави, національних та іноземних суб'єктів господарювання. Структура будь-якої галузі чи інституту законодавства – упорядковане розташування відповідних нормативно-правових актів. Відповідно до програмно-цільового підходу визначальним критерієм для організації внутрішньої структури системи господарського законодавства є його мета.

Поширеною є також точка зору, що визначальним критерієм організації структури законодавства є предмет правового регулювання.

Досі відсутнє нормативне закріплення терміна «законодавство». Не прояснює цієї ситуації і Конституція України. Єдність поглядів відсутня й у науковому середовищі щодо питання про обсяг нормативно-правових актів, які охоплюються поняттям «законодавство». Це поняття розуміється у широкому та вузькому значеннях. Існує й універсальний (поміркований) підхід до цієї проблеми. Кількість джерел нормативно-правового регулювання господарської, зокрема зовнішньоекономічної, діяльності більш ніж значна та остаточно не визначена.

На час ухвалення Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» у ньому було закріплено дозвільну систему правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності. У статі 4 казуїстично перелічені різноманітні господарські операції. Диференціювання зовнішньоекономічної діяльності за окремими видами є важливим у контексті «типових схем» державного регулювання, а не для підміни ГК України або ЦК України в частині переліку видів договірних зобов'язань. У першій редакції Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» втілювався принцип «дозволено все, що передбачено законом». Закон детально врегулював напрями цієї діяльності.

До системи зовнішньоекономічного законодавства у подальшому додалося ще кілька законів, які регулюють окремі напрями зовнішньоекономічної діяльності. Вони певною мірою доповнили Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» і деталізували окремі напрями її правового регулювання.

Україна приєднувалася до інтегральних конвенцій, у яких уніфіковані норми входять до тексту самих конвенцій. Уніфіковані норми завжди є такими, що самоздійснюються та розраховані на пряме застосування. Найчастіше подібні конвенції стосуються не внутрішніх відносин, а лише відносин міжнародного характеру.

Гармонізацію зовнішньоекономічного законодавства відповідно до вимог ГАТТ/СОТ навряд чи можна вважати концептуальним підходом до питань гармонізації. Зміна

вітчизняного законодавства відбувається без урахування мети і предмета правового регулювання. Наприкінці першого десятиліття XXI ст. зовнішньоекономічна діяльність регулювалася близько 300 нормативно-правовими актами, зокрема щонайменше 70 законами України, майже 40 указами Президента України, 60 постановами Кабінету Міністрів України. Їхня кількість, різноманітність та неузгодженість свідчила про недосконалість структури системи зовнішньоекономічного законодавства.

Комплексний вид структури зовнішньоекономічного законодавства може бути наданий за рахунок її наближення до відповідної структури правових документів СОТ.

Під час аналізу подальших досліджень питання, що стосується проблематики господарсько-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні, не можна оминати публікації і наукові дослідження, які були проведені А. М. Сиротюком, який у своїй статті «Проблеми законодавчого регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні» [8, с. 309–312] дійшов таких висновків. Кількісно зовнішньоекономічна діяльність в Україні врегульована більш ніж достатньо. Невизначеність норм законів та наявність суперечностей створюють умови для зловживань із боку недобросовісних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

В Україні регулятивні важелі зміщені в бік ланки центральних органів влади. Це значно звужує можливості впливу більш низьких рівнів державного управління на розвиток зовнішньоекономічної діяльності.

Свобода зовнішньоекономічної діяльності де-факто має значно менший обсяг, ніж де-юре. Це зумовлено непрозорістю самого законодавства і діями органів влади з його реалізації. Корупція перешкоджає юридичній рівності і недискримінації.

Українській бізнесовій культурі притаманна недовіра до легальних механізмів вирішення суперечок. Економічні та соціально-політичні чинники створюють труднощі для становлення національного законодавства. Низка нормативних актів на час свого ухвалення була розрахована на регулювання ще не існуючих або малорозвинених суспільних відносин.

Припинення існування СРСР і визнання верховенства законодавства незалежних держав як одного з атрибутів державного суверенітету поставило завдання заповнення вакууму у національному господарському законодавстві. Принципово важливі акти радянських часів виявилися непродубльованими у національному законодавстві.

Виникла потреба, насамперед щодо «близького зарубіжжя», у створенні правової бази міждержавної господарської діяльності.

Повинна бути єдиною теоретична концепція формування розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Автор пропонував ухвалити закон про державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Новий закон про зовнішньоекономічну діяльність мав спрямовуватися на регулювання цивільно-правових відносин у сфері зовнішньої торгівлі, економічного, науково-технічного співробітництва у спеціалізації і кооперації.

Проаналізована ця проблематика й у науковому доробку Д. С. Мерзляка («Правовий механізм державного регулювання ЗЕД України») [6, с. 9]. Висновки, яких він доходить, є такими, що Закони України спрямовані на здійснення довгострокового регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а інші нормативні акти є, як правило, документами короткострокової дії. В Україні не забезпечено методичної основи для конструктивного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Загальне і спеціальне законодавство щодо ЗЕД регламентує тільки порядок укладання угод, оподаткування її суб'єктів, отримання ними податкових пільг, припинення цієї діяльності [6, с. 9]. На жаль, не існує конкретних механізмів контролю за зовнішньоекономічною діяльністю, які були б ефективними для всіх країн. Одним із основних завдань сталого розвитку економіки України є забезпечення ефективного функціонування механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [6, с. 9].

Актуальність аналізу наведених вище даних підтверджує у своїх дослідженнях і Є. О. Шкільний, який у своїй статті «Проблемні аспекти правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні» серед основної проблематики цього питання зазначає, що існує неузгодженість

правових норм основоположних нормативно-правових актів у сфері зовнішньоекономічної діяльності – ГК України та Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Норми Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» не узгоджені з нормами інших законів, що регулюють цю сферу діяльності. А надмірна деталізація змісту зовнішньоекономічного законодавства зосереджена у значній кількості підзаконних нормативно-правових актів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, де містяться норми, які за їхніми ознаками слід віднести до норм законів. Підзаконний нормативний акт повинен деталізувати та розширювати положення закону. Нерідко ж у підзаконному акті міститься те, що мало б бути у законі. Як зазначає Г. Л. Коршунова, необхідно змінювати принципи функціонування системи державного регулювання ЗЕД в Україні та узгоджувати вітчизняну законодавчу базу ЗЕД в Україні з відповідними нормами законодавства інших країн. В Україні відсутнє належне нормативне підґрунтя для здійснення низки видів ЗЕД.

Висновки. Реформи зовнішньоекономічної діяльності в Україні відбуваються за відсутності виваженої і послідовної стратегії. Національне законодавство має приводитися відповідно до норм та правил Світової організації торгівлі, Європейського Союзу. Автор виступав за конкретизацію принципів зовнішньоекономічної діяльності та нормативно-організаційного механізму її реалізації. Рекомендував виявляти суперечності у відповідній системі законодавства ще на рівні основоположних засад. Урахування визначних принципових вад законодавства про зовнішньоекономічну діяльність та практики його реалізації у подальшому законотворчому процесі має забезпечити підвищення ефективності системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к /96ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV //

- Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 19. – Ст. 144.
3. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. р. № 4495-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – №№ 44-48. – Ст. 552.
4. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 29. – Ст. 377.
6. Ашурков О. О. Проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності / О. О. Ашурков, Р. В. Овчаренко // Вестник ИЭПИ НАН Украины. – 2010. – № 1. – С. 44–52.
7. Кириченко О. А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності : підручник / О. А. Кириченко, Є. Г. Базовкін, С. А. Єрохін [та ін.] ; за ред. О. А. Кириченка. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К. : Знання, 2008. – 518 с.
8. Омельченко А. В. Місце та роль законодавства України про зовнішньоекономічну діяльність в системі законодавства України / А. В. Омельченко // Право України. – 2011. – № 6. – С. 5–12.
9. Сиротюк А. М. Проблеми законодавчого регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні / А. М. Сиротюк // Інноваційна економіка : науковий журнал. – 2011. – № 4. – С. 309–312.

Волошина Карина Віталіївна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Правознавство»,
ОКР «Молодший спеціаліст»

Науковий керівник: Коваленко Володимир Федорович,
викладач вищої категорії, циклової комісії правознавство
Полтавського коледжу Університету «Україна»

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИВЕРСІЙ

У нинішній час в Україні актуалізувалися проблеми кримінально-правової протидії диверсії. Підвищеної актуальності їм надають непоодинокі випадки вчинення у різних регіонах держави вибухів, підпалів та інших діянь, які кваліфікуються як диверсія. Наша країна не може не виявляти занепокоєння з приводу цього руйнівного явища, тому це зумовлює необхідність

вжити заходів щодо унеможливлення такого негативного явища, як диверсія.

За період 2014-2016 року Служба безпеки України зафіксувала 62 диверсії по всій території України.

Диверсія стали центральним об'єктом наукових досліджень Г. В. Епура, С. В. Коваленка, В. Ф. Антипенка. Вагомий внесок у вивчення даного питання зробили Б. Романюк, В. Ємельянов, Г. В. Андрусів, О. Ф. Бантишев та інші.

Диверсія передбачена Кримінальним Кодексом України як окремий склад злочину. Це свідчить про найбільш небезпечне посягання на суспільні відносини, які забезпечують національну безпеку, обороноздатність, незалежність держави, її конституційний лад.

Згідно з ст. 113 КК України диверсія – це вчинення з метою ослаблення держави вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю, на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, а також вчинення з тією самою метою дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій.

Основний безпосередній об'єкт диверсії – національна безпека в економічній, екологічній і військовій сферах відповідно до спрямованості конкретного акту диверсії. Крім того, для цього злочину характерним є обов'язковий додатковий об'єкт, який є альтернативним і має різний зміст у різних формах цього злочину: це життя та здоров'я особи, власність, довкілля.

Предметом диверсії можуть бути:

1) будівлі, споруди та інші об'єкти, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, від діяльності яких залежить життєдіяльність певних регіонів чи інших великих територій, належне функціонування певних галузей економіки, структур державного управління (електростанції, водо-, нафто-, газо-, нафтопродуктопроводи, мости, дамби, греблі, системи інформаційних комунікацій, вокзали, аеропорти, морські чи річкові порти, метрополітени, підприємства з виробництва грошових

знаків України чи інші важливі підприємства, незалежно від форми власності, військові частини тощо), у т. ч. підприємства, зруйнування чи пошкодження яких само по собі є фактором небезпеки (хімічні, біологічні підприємства, підприємства з виготовлення отруйних, вибухових матеріалів, речовин і виробів, пожежонебезпечні виробництва чи сховища, виробництва з безперервними технологічними процесами у хімічній, мікробіологічній промисловості тощо);

2) земельні угіддя, водойми, ліси тощо;

3) стада і колекції тварин, риба, що водиться у ставках та інших водоймищах, великі пасіки тощо;

4) посіви сільськогосподарських чи інших культур, лісові масиви тощо.

Об'єктивна сторона диверсії проявляється у вчиненні суспільно небезпечних дій (зокрема, вибухів і підпалів), спрямованих на:

1) масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їх здоров'ю;

2) зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення;

3) радіоактивне забруднення;

4) масове отруєння;

5) поширення: епідемії; епізоотії; епіфітотії.

Об'єктивна сторона диверсії проявляється в семи формах, кожна із яких передбачає вчинення суспільно небезпечних дій (зокрема, вибухів і підпалів), спрямованих на: 1) масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їх здоров'ю; 2) зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення; 3) радіоактивне забруднення; 4) масове отруєння; 5) поширення епідемії; 6) поширення епізоотії; 7) поширення епіфітотії.

Диверсія, вчинена у будь-якій із її форм, є закінченою з моменту вчинення вибуху, підпалу, затоплення, обвалу чи інших дій відповідної спрямованості, незалежно від того, чи фактично настали ті або інші наслідки.

Суб'єктом злочину є осудна особа, якій виповнилось 14 років.

Суб'єктивна сторона диверсії характеризується виною у виді прямого умислу і спеціальною метою. Характерною ознакою диверсії є те, що вчинення зазначених вище дій не є самоціллю, а використовується винним як засіб досягнення його головної мети – ослаблення держави.

Склад злочину побудований як формальний, а тому на перший план виступає не фактичний результат (ослаблення держави чи принаймні реальна загроза такого ослаблення), а саме вороже ставлення особи до держави.

Диверсійна діяльність, що загрожує життю та безпеці людей, стає проблемою не тільки для національних силових відомств і спецслужб, а й для світового співробітництва. Ситуація вимагає пошуку нових форм і методів боротьби з диверсією, а також вивчення, поширення і використання позитивного вітчизняного й закордонного досвіду.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / за ред.: В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 5-е вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2015. – 678 с.
3. Науково-практичний коментар до КК України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/>

Чубенко Володимир Іванович,
здобувач вищої освіти спеціальності «Правознавство», ОС
«Бакалавр», Полтавський інститут економіки і права

Куценко Євгеній Сергійович,
здобувач вищої освіти спеціальності «Правознавство», ОС
«Бакалавр», Полтавський інститут економіки і права

Науковий керівник: Товста Світлана Петрівна,
адвокат, ст. викладач кафедри правознавство,
Полтавський інститут економіки і права
kalyna-sv@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУДУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Належний і ефективний судовий захист порушених оспорюваних або невизнаних прав, законних інтересів і свобод осіб є бажаним і необхідним результатом розбудови незалежної демократичної держави та проведення останніх реформ у правовій і судовій системі нашої держави. Відповідно до ст. 32 Декларації прав та свобод людини і громадянина кожному гарантується судовий захист прав та свобод. Право людини та громадянина на судовий захист є також невід'ємним гарантованим Конституцією України правом, яке повинно забезпечуватися належним механізмом охорони та захисту. І тільки наявність досконалого цивільного процесуального законодавства, в порядку якого вирішуються щорічно більше мільйона справ, дозволить досягти того високого рівня розвитку суспільства і держави, який було поставлено за мету на шляху розбудови незалежної демократичної держави – учасника міжнародних відносин. З огляду на це, правовий статус та роль суду в цивільному процесі набирає важливого і актуального значення.

На нашу думку, судова влада і правосуддя є невід'ємним елементом суспільного буття, які забезпечують сталий та стабільний розвиток суспільства. Судова гілка влади характеризується самостійністю і незалежністю і правовий статус суду відповідно до таких підходів уособлює незалежний і самостійний орган судової влади, який здійснює правосуддя в

цивільних справах. Цивільне судочинство є одним із видів судової діяльності, в якому в повній мірі реалізується ідея захисту і охорони прав та законних інтересів

Характерними рисами правосуддя в цивільних справах, що відрізняють його від інших видів державної діяльності, а також інших видів судової юрисдикції і безпосередньо впливають на формування уявлень про правовий статус суду, є наступні:

- оскільки правосуддя в цивільних справах є основною і єдиною діяльністю органів судової влади із властивими їй функціями, визначеними законом, здійснюється воно виключно органами судової влади;

- порядок здійснення правосуддя в цивільних справах детально визначений процесуальним законодавством;

- перегляд судових рішень суду першої інстанції здійснюється у встановлених законом апеляційному і касаційному провадженнях, або в зв'язку із нововиявленими обставинами;

- судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими для всіх фізичних та юридичних осіб, держави і державних органів і підлягають виконанню на території України та за її межами у визначених законодавством випадках.

У зв'язку із цим правовий статус суду в цивільному судочинстві, зумовлений таким визначенням основного завдання та функцій судової влади, слід характеризувати наступними ознаками:

- самостійність суддів та незалежність суддів в ухваленні судових рішень;

- розмежування судової юрисдикції та спеціалізації судових органів, а також внутрішньої спеціалізації суддів із розгляду окремих категорій справ;

- виконання конституційної функції здійснення правосуддя покладено виключно на суди, в тому числі цивільної юрисдикції;

- судові рішення, що ухвалюються судами в цивільних справах, є обов'язковими для виконання, що забезпечується державою;

- інстанційністю та територіальністю здійснення правосуддя в цивільних справах.

Відповідно до міжнародно-правових стандартів статусу суддів принцип незалежності суддів забезпечується, коли дотримано таких положень: принцип незалежності закріплено на конституційному рівні; відсутній вплив як ззовні (з боку законодавчої чи виконавчої влади, засобів масової інформації та ін.), так і зсередини суду (з боку голови суду, його заступників); призначення на посаду судді проводить незалежний та компетентний орган, а президент, уряд чи парламент виконують суто церемоніальну функцію призначення; встановлено відповідну заробітну плату судді та гідне соціальне і матеріальне забезпечення; відсутність необґрунтованого звільнення чи відсторонення від займаної посади.

Процес призначення суддів є ключовим елементом статусу суддів, що ґрунтується на регламентованій процедурі професійного добору, який включає вимоги до кандидатів на посади суддів, вимоги до органу, який відповідає за формування суддівського корпусу та вимоги щодо порядку забезпечення об'єктивності, прозорості при відборі кандидатів на посади суддів, які передбачені міжнародно-правовими актами.

Враховуючи цінність міжнародно-правових стандартів статусу суддів правове регулювання статусу суддів на конституційному рівні повинно відповідати цим стандартам. У контексті цього, необхідним є внесення змін до Конституції України з метою запровадження збільшення вікового цензу та стажу роботи у галузі права, скасування тимчасово призначення суддів на 5 років та запровадження безстрокового призначення суддів на посади, усунення від процедури призначення парламенту; залишити президенту церемоніальну функцію призначення суддів на посади.

Внесення таких змін засвідчить свідоме прагнення України до гармонізації національного законодавства із нормами та принципами міжнародного права – міжнародно-правовими стандартами. Крім того, обов'язок України дотримуватись та виконувати чинні міжнародні договори, учасницею яких вона є, а також дотримуватись загально визнаних норм та принципів міжнародного права, закріпленій у низці рішень міжнародних та

європейських інституцій щодо України, наприклад, в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Реалізація міжнародно-правових стандартів статусу суддів в Україні у процесі реформування судочинства забезпечить вирішення проблемних питань щодо покращення доступності правосуддя, зміцнення незалежності, приведення системи правосуддя у відповідність до потреб суспільства, і, як результат, забезпечить здійснення правосуддя компетентним, справедливим та незалежним судом. Беручи до уваги необхідність докорінних змін судової системи та реформування окремих її інститутів, потрібно не лише ухвалити нове спеціальне законодавство, а й внести зміни до Конституції України з метою закладення фундаментальних основ незалежної та ефективної судової влади відповідно до міжнародно-правових стандартів статусу суддів.

Васільєва Катерина Сергіївна,

здобувач вищої освіти спеціальності «Правознавство», ОС
«Бакалавр», Полтавський інститут економіки і права

Мусієнко Галина Вікторівна,

здобувач вищої освіти спеціальності «Правознавство», ОС
«Бакалавр», Полтавський інститут економіки і права

Науковий керівник: Товста Світлана Петрівна,

адвокат, ст. викладач кафедри правознавство,

Полтавський інститут економіки і права

kalyna-sv@ukr.net

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

В Україні триває становлення ринкової економіки, яка, зокрема, ґрунтується на принципах економічного плюралізму та рівного захисту державою усіх суб'єктів господарювання. При цьому, саме гарантована державою можливість судового захисту покликана забезпечити впевненість всіх господарюючих суб'єктів у захищеності їх прав та охоронюваних законом інтересів від протиправних посягань інших учасників господарської діяльності, встановлюючи сприятливі умови для їх ділової активності.

Проблема зловживання процесуальними правами в господарському судочинстві та реагування на них є відносно новою у вітчизняному правовому полі, оскільки лише з переходом до ринкової економіки суб'єкти господарювання в повній мірі отримали можливість відчувати на собі всі негативні аспекти комерційного ризику, зокрема, необхідність виконання грошових зобов'язань в умовах відсутності прибутку або значного росту курсової різниці між вітчизняною та іноземною валютами. Наведені обставини зумовили необхідність пошуку альтернативних шляхів вирішення правових конфліктів, одним з яких стало нецільове використання процесуальних інститутів господарського судочинства його учасниками.

Відтак, в якості інструменту впливу на господарські правовідносини суб'єкти вдаються до зловживання певними процесуальними правами, внаслідок чого недобросовісна сторона безпідставно отримує переваги у юридичному конфлікті в цілому. Вищевикладене можна проілюструвати на прикладі звернення недобросовісних суб'єктів господарювання до суду з чисельними позовами про визнання недійсними правочинів з метою ухилення від сплати заборгованості або відстрочення її стягнення в судовому порядку, що має наслідком зростання правової невизначеності у господарських правовідносинах та призводить до збільшення навантаження судів за відсутності реальної необхідності у застосуванні судового захисту. Іншим прикладом недобросовісного використання процесуальних прав є розповсюджена практика перешкоджання розгляду судової справи по суті шляхом штучного створення підстав для зупинення провадження, що призводить до тривалого вирішення спору по суті та негативно впливає на оперативність судового захисту, нівелюючи таким чином його дієвість.

При цьому необхідно відзначити, що поширенню тенденції зловживання процесуальними правами в господарському судочинстві. Так, за даними аналізу роботи судів, проведеного Верховним Судом України, протягом 2017 р. збільшилась порівняно з 2016 р. на 15,9 % кількість окремих ухвал, постановлених господарськими судами з метою усунення

виявлених під час вирішення господарського спору порушень законності або недоліків у діяльності підприємства, установи, організації, держаного чи іншого органу, проте застосовані заходи не мали вирішального впливу на загальну тенденцію зростання кількості зловживань процесуальними правами учасниками господарського судочинства.

Існуючий стан речей має наслідком зниження ефективності діяльності господарських судів, спрямованої на відновлення та захист порушених прав суб'єктів господарювання; погіршення інвестиційного клімату через сумніви інвесторів у здатності судової влади належним чином гарантувати їх майнові права та захистити інтереси на території України, а також нівелювання правового принципу загальної рівності перед законом, що призводить до посилення правового нігілізму в сучасному суспільстві.

Сорока Єлизавета Сергіївна,
студентка III курсу Полтавського юридичного коледжу
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
Науковий керівник: Худолій Тетяна Ігорівна,
elizabetodyd@gmail.com

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

На сьогоднішній день є досить актуальною проблема захисту прав інтелектуальної власності в усьому світі, але особливо гостро постала ця проблема в Україні, адже з кожним роком відсоток порушень зростає. Тому виникає цілком логічне питання про необхідність створення дієвої системи захисту результатів інтелектуальної, творчої та наукової діяльності. Звичайно, для вирішення даної проблеми фахівці звертаються до національних надбань, але також вони беруть до уваги і досвід зарубіжних країн.

Згідно зі статтею 54 Конституції України, громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної

творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожен громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Держава всесторонньо сприяє розвитку науки, встановленню нових та підтриманню існуючих наукових зв'язків України зі світовим співтовариством, у тому числі, у контексті обговорюваного нами питання[1].

Відповідно до законодавства України, право на інтелектуальну власність включає в себе особисті немайнові та майнові права. Згідно з Цивільним Кодексом України (далі ЦК), а саме статтею 423, до особистих немайнових прав належать: право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності; право перешкоджати будь-якому посягання на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності та інші, а відповідно до статті 424 ЦК до майнових прав: право на використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, у тому числі забороняти таке використання та інші [2].

Порушення прав інтелектуальної власності можливе в різних формах: у формі дії (коли відбувається посягання на право інтелектуальної власності), бездіяльності (коли дане право не визнається органами, які, відповідно до закону, повинні проводити реєстрацію результатів творчої чи інтелектуальної діяльності) та у змішаній формі (відбувається поєднання двох, зазначених вище форм).

Існує дві форми захисту прав інтелектуальної власності в Україні:

- юрисдикційна;
- неюрисдикційна;

Зрозуміло, що юрисдикційна форма полягає у вирішенні всіх питань пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності за допомогою залучення державних органів. Що стосується

неюрисдикційної то вона полягає у тому, що особа, права якої було порушено, захист здійснює самостійно, тобто без залучення кваліфікованих спеціалістів державних органів, прикладом такого вирішення, є повідомлення порушника про скоєне ним правопорушення з пропозицією вирішення спору шляхом переговорів. Але, на практиці, даний спосіб є малоефективним і недостатньо дієвим [3].

В Україні захист прав інтелектуальної власності регулюється Конституцією України, Цивільним Кодексом України, законами України, серед яких Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав, Закон України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» та іншими міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України, такими як Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (підписана в Стокгольмі 14 червня 1967 року та змінена 2 жовтня 1979 року), особливу роль відіграє також Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності та інші.

Відповідно до норм законодавства, юрисдикційна форма передбачає крім кримінально-правового та адміністративного, ще й цивільно-правовий захист прав інтелектуальної власності. Під цивільно-правовим захистом розуміють передбачені законом певні матеріально-правові заходи впливу, які мають примусовий характер. Основною метою цивільно-правової відповідальності є не покарати за недотримання встановленого правопорядку, а відшкодувати заподіяну шкоду (у даному випадку головну роль відіграє право-відновлювальна функція, яка означає реституцію – поновлення порушених майнових прав, приведення їх до стану, що існував на момент вчинення дії, якою заподіяно шкоди). На сьогодні, спори, пов'язані з порушенням прав інтелектуальної власності в Україні розглядаються загальними окружними, господарськими та адміністративними судами. Справа в суді порушується на підставі позовної заяви, яка подається в письмовій формі особою, права якої порушено. Як правило, позови до

фізичної особи подаються в суд за місцем її проживання, а до юридичних осіб – за їх місцезнаходженням. Власнику прав інтелектуальної власності надається можливість вибору способу захисту порушених прав. Наприклад, він може на власний розсуд вимагати або відшкодування заподіяних збитків, або стягнення на свою користь доходу, одержаного правопорушником внаслідок правопорушення, або виплати компенсації. Якщо порушено немайнові права інтелектуальної власності, зокрема, принижено честь, гідність автора, творця, або завдано шкоди діловій репутації власника прав, то така моральна шкода відшкодовується грошми, іншим майном або в інший спосіб [5].

Досить цікавим є досвід Сполучених Штатів Америки у вирішенні справ про порушення прав інтелектуальної власності, а також, в загальному, у самій діяльності сфери інтелектуальної власності. Нормативною базою є Конституція США, закони, прийняті відповідно до Конституції і, звичайно, міжнародні договори, серед яких є і Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності та інші. На сьогоднішній день, цивільний позов у справах про порушення прав інтелектуальної власності, включаючи права на винаходи, об'єкти авторського права, торговельні марки та комерційну таємницю здійснюються в рамках цивільного судочинства, в порядку судового провадження. Найефективнішим серед можливих засобів захисту в рамках цивільного судочинства щодо несанкціонованого використання прав інтелектуальної власності є судова заборона на здійснення неправомірних дій разом із арештом і знищенням незаконно вироблених товарів. Але, звичайно, відшкодування збитків має місце у заходах впливу.

Головною особливістю політики Сполучених Штатів у сфері інтелектуальної власності та використання результатів цієї діяльності, майновою основою яких є бюджетні кошти, це створення механізму правової охорони та реалізації різних схем залучення цих результатів у господарський оборот, забезпечення насамперед державних інтересів[4].

Таким чином, дослідивши вітчизняний досвід та досвід зарубіжних країн, а саме Сполучених Штатів Америки у сфері

захисту прав інтелектуальної власності, ми дійшли висновку, що в Україні існує дієва система захисту порушених прав, яка розвивається, але, беручи до уваги на досвід США, розуміємо, що потрібно приділяти більше уваги рівню суворості покарань у сфері цивільно-правового захисту та контролю за реалізацією покарань за порушення прав інтелектуальної власності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 30.09.2016 № 254к/96-вр [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. – Заголовок з екрану.

2. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

3. Захист прав інтелектуальної власності [Електронний ресурс] // МИХАЙЛЮК СОРОКОЛАТ І ПАРТНЕРИ. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.msp-patent.com.ua>.

4. Горелов Н. Методология научных исследований / Н. Горелов, Д. Круглов. – Санкт-Петербург: ЮРАЙТ, 2016. – 292 с. – (Бакалавр и магистр. Академический курс). [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://stud.com.ua/>

5. Стефанчук Р. О. Цивільне право України / Р. О. Стефанчук. – К.: Прецедент, 2005. – 448 с. – (Навчальний посібник). [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ebk.net.ua>

Шерстюк Дмитро Миколайович,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право» СВО «Магістр»
Полтавський інститут економіки і права
Мельниченко Аліна Костянтинівна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право» СВО «Магістр»
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Пономаренко Вікторія Володимирівна,
кандидат псих. наук, доцент кафедри правознавство,
Полтавський інститут економіки і права
advokatponomar@ukr.net

ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ: НОВЕЛЛИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Відповідно до ст. 129 Конституції України однією з ключових засад судочинства є змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості [1]. На думку П. Карпечкіна, оцінка доказів пронизує всі стадії судового доказування та становить собою діяльність щодо визначення якостей (властивостей) доказів у процесі розгляду господарських справ [3].

Судова реформа поетапно реалізується, у результаті чого перед юристами як практиками так і науковцями постає чимало питань. Зокрема, із набранням чинності нових редакцій процесуальних кодексів на обговоренні юридичної спільноти продовжує перебувати регламентація порядку розгляду справ. Чи не найбільших змін, у порівнянні із іншими видами судочинства, зазнав господарський процес, адже загальновідомо, що розгляд справ господарськими судами був найменш формалізованим.

Новий порядок господарського судочинства запровадив нові інститути та містить багато деталей, кожне з яких потребує окремого дослідження. Розглянемо деякі з основних змін у господарському процесі, що запровадилися із набранням чинності новою редакцією Господарського процесуального кодексу України.

Зі зміною порядку розгляду справ змінилися також і форми процесуальних документів сторін в інституті доказів і доказування. Так передбачено подання відповіді на відзив і заперечень та чітко визначено порядок і терміни їх подання.

Такі документи фактично і подавались до суду і за старою редакцією кодексу, проте їх форма не була регламентована процесуальним законом, тому в будь-якому разі розцінювалась судом як пояснення, не залежно від стадії процесу, на якій вони подаються.

Відповідно частин 1 та 2 ст. 161 ГПК України при розгляді справи судом в порядку позовного провадження учасники справи викладають письмово свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення та міркування щодо предмета спору виключно у заявах по суті справи, визначених цим Кодексом [2]. Заявами по суті справи є: позовна заява; відзив на позовну заяву (відзив); відповідь на відзив; заперечення; пояснення третьої особи щодо позову або відзиву. Всі ці документи, подаються у строки, які на даний час визначає діючий ГПК України, і в той же час покладає тягар доказування, своєчасність і доступність та законність подання доказів на учасників господарського судочинства, а суд виключає як учасника судового процесу по збору доказів, та покладає на останнього лише витребування доказів на підставі клопотання сторони.

У новій редакції Господарського процесуального кодексу розширено коло можливих доказів та змінено також процес доказування. Так, визначено статут свідка в господарському процесі та поняття електронних доказів. Дані поняття потребує додаткового дослідження, особливо питання електронних доказів, зокрема частина 4 статті 74 ГПК України визначає, що відповідність таких доказів критеріям належності, допустимості, достатності та достовірності, або коли суд має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів, він може з власної ініціативи витребувати відповідні докази. Зокрема, приписами частини 2 ст. 42 ГПК України передбачено, якщо суд знає, що наявність певної обставини підтверджується певними

доказами, а учасник справи їх не надає, тобто не сприяє своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи, відповідно може бути застосовано принагідно в будь-якому випадку, але на розсуд суду при наявності сумніву.

На нашу думку, нестандартним нововведенням стала можливість надання до матеріалів справи висновку експерта в галузі права. Згідно ст. 108 ГПК України такий висновок може надаватись щодо застосування аналогії закону, аналогії права; змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування, доктриною у відповідній іноземній державі [2]. Приписами статті 98 ГПК України визначено, що висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень, винесені в результаті їх проведення висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством. З метою забезпечення належного та якісного розгляду справи, а також можливості учасникам процесу належним чином реалізовувати свої права, законодавець передбачає правило швидкого та повного подання наявних доказів у справі (разом з позовом чи відзивом на позов), встановлюючи наслідки порушення такого правила та встановлених строків подання доказів у вигляді їх неприйняття [2].

Дана норма є достатньо суперечливою, адже суддя також фактично являється експертом у галузі права. Разом із тим, варто зауважити, що такий висновок не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду.

Таким чином, узагальнюючи можна сказати, що процес розгляду справ у порядку господарського судочинства став більш деталізованим та впорядкованим, адже до 15.12.2017 р. регулювання більшості процесуальних питань або взагалі відсутнє, або ж здійснюється виключно на рівні роз'яснень пленумів Вищого господарського суду України та Верховного Суду України. Новою редакцією Господарського процесуального кодексу України започатковано в господарському процесі багато нових інститутів для оптимізації самого процесу та економії

процесуальних строків, економії судових витрат, встановлення процесуальної дисципліни. Але в той же час за рік практиків багато питань потребують роз'яснень та уточнень, що відповідно буде здійснювати новий Верховний Суд. Проте чи ефективними будуть такі норми – покаже в подальшому лише практика їх застосування.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996 р. – № 30. – Ст.141.
2. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21-22 – ст.144.
3. Карпечкін П.Ф. Функції судів загальної юрисдикції: поняття та види / П. Ф. Карпечкін // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 04/2005. – № 4. – С.66–78.
4. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» Законодавство [Електронний ресурс України] Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

Христіченко Юлія Вячеславівна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право» СВО «Магістр»
Полтавського інституту економіки і права
Науковий керівник: **Аванесян Геннадій Миколайович**,
доцент кафедри правознавства
Полтавського інституту економіки і права
nikolaevich9103@ukr.net

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВІРНОГО ПРАВА

Вступ. Господарсько-договірна тематика є однією з найпопулярніших та найбільш актуальних завдяки широкому залученню договору до впорядкування (організації) різноманітних форм участі у господарському обороті. Набуття господарським

договором якості галузевого правового засобу, який ґрунтується на галузевих господарсько-правових принципах, та слугує загальній меті господарського права, є проявом спеціалізації правового регулювання господарсько-договірних відносин.

Метою даного наукового дослідження є розкриття сутності господарського договору. Проблематика господарських договорів традиційно посідає важливе місце в господарсько-правових дослідженнях. За часів адміністративно-розподільчої економіки господарський договір як правова форма господарських зв'язків здебільшого підпорядкувався актам централізованого планування і через це являвляла собою досить «жорстку», загалом імперативно врегульовану конструкцію. В умовах ринкового господарювання законодавець має вирішувати набагато складнішу задачу регламентації господарських договірних відносин, основу якої складає загальнодозвільний тип правового регулювання у поєднанні з елементами імперативності, необхідної, насамперед, для підтримання правопорядку у сфері економіки, забезпечення публічних потреб в певних товарах, роботах, послугах, захисту економічно слабкішої сторони в договорі. Для цього законодавчо повинні визначитися загальні принципи регулювання договірних відносин у сфері економіки, які склали б цілісну і внутрішньо несуперечливу основу правил щодо порядку укладення, змісту господарських договорів окремих видів, забезпечення їх виконання, зміни та розірвання тощо. В умовах реформування економічної системи України, створення повноцінного національного ринкового середовища, що має здатність до саморегуляції, зміни акцентів у державному регулюванні економікою одним із завдань господарсько-правової науки є створення сучасної концепції господарського договірного права, яка могла би бути покладена в основу розв'язання нагальних проблем правового регулювання господарських договірних відносин [1].

Поняття «господарський договір» законодавством України не визначене. Стаття 173 Господарського кодексу України лише дає загальне визначення господарського зобов'язання – ним визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом

господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених ГК України, у силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управнена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку. Також у ст. 179 ГК України міститься визначення господарсько-договірних зобов'язань як майново-господарських зобов'язань, що виникають між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання і не господарюючими суб'єктами – юридичними особами на підставі господарських договорів. Таким чином, у правознавстві категорія господарського договору є спірною [2].

У господарському договірному праві як комплексному інституті в системі права можна виділити пов'язані між собою функціональними зв'язками різногалузеві групи норм, дія яких поширюється на господарські договори, а саме:

- норми ГК загального характеру, які регулюють господарські зобов'язання та господарські договори за відсутності інших спеціальних законодавчих приписів;
- спеціальні норми господарського законодавства, які регулюють договірні відносини певного виду із врахуванням їх особливостей;
- спеціалізовані норми ГК, які не є самостійною нормативною основою для виникнення правовідносин, а утворюють єдиний регулятор лише у сукупності із регулятивними та охоронними нормами (норми-дефініції, декларативні норми або норми-принципи, оперативні норми)[2].

Комплексний характер господарського договірного права визначає й те, що загальні норми ЦК про правочини, зобов'язання та про договори поширюють свою дію на господарські договори за відсутності спеціальних приписів ГК та інших законодавчих актів.

Основний масив господарського договірного права складають норми-правила поведінки, тобто безпосередні

регулятори суспільних відносин. Такі норми виступають передумовою виникнення конкретного регулятивного правовідношення, в якому сторони персоніфіковані, а їх права та обов'язки конкретизовані. З точки зору спеціалізації права регулятивні норми господарського договірної права як складного інституту поділяються на загальні і спеціальні. Під спеціальною нормою розуміється державний припис – результат правової спеціалізації, що встановлюється з метою конкретизації та деталізації, врахування своєрідності та особливостей певного виду (підвиду) суспільних відносин, рід яких регулюється загальною нормою права.

Спеціалізація норм господарського договірної права виявляється в двох аспектах: міжгалузевому (в контексті існування загальних норм ЦК та спеціальних господарсько-правових) і внутрішньогалузевому (спеціалізація господарсько-правових норм в рамках галузі господарського права). Разом з тим питання про співвідношення загальних та спеціальних норм може і повинно бути поставлено також в рамках виділення в певній галузі права загальної та особливої частини.

Зважаючи на це, у господарському договірному праві як інституті господарського права може бути **виділена загальна частина та особлива частина**. До загальної частини мають входити загальні норми ГК, що встановлюють уніфіковані правила про господарські договори незалежно від їх виду. Такі норми, які можуть бути названі основними або генеральними, доповнюються у передбачених ГК випадках загальними нормами цивільного права про зобов'язання та договори. Для формування цілісної концепції загальної частини господарського договірної права, яка на цей час не тільки повністю не сформована і не упорядкована, але й залишається однією з найменш розроблених тем в теорії господарського права, необхідним є переосмислення, обґрунтування та подальший розвиток, насамперед, теорії організаційного господарського договору та теорії господарських договорів за участю держави (договорів у сфері державного господарювання), важливим видом яких залишаються планові господарські договори [1].

Особливу частину господарського договірнього права складають спеціальні деталізовані норми ГК про окремі види договорів, наприклад норми статей 264 – 271 ГК про поставку, та спеціальні варіантні норми, наприклад, ЗУ «Про поставки продукції для державних потреб».

Висновок. Одже, дедалі більшого поширення набуває договірний порядок створення нових підприємницьких структур: господарських товариств, спільних підприємств з участю зарубіжних партнерів, господарських асоціацій та ін. Правовою основою створення таких організацій стає установчий договір. У ньому засновники зобов'язуються утворити юридичну особу, визначають порядок спільної діяльності з її створення, умови передачі в її володіння, користування і розпорядження свого майна та участі в її діяльності. Договором визначаються також умови і порядок розподілу між засновниками прибутку та збитків, управління діяльністю юридичної особи, виходу засновників з її складу

Список використаних джерел:

1. Вінник О.М. Господарське право: курс лекцій (загальна частина) / О. М. Винник. – К.: Видавництво Ліра, 2017. – 240 с.
2. Замрига А. Господарське договірне право як правовий інститут / А. Замрига// Підприємницьке господарство і право. – 2017. – №12. – с. 94–97.

Чорна Анна Вячеславівна,

здобувач вищої освіти спеціальності «Право», ОС «Бакалавр»
Полтавської державної аграрної академії
annchnr2743@gmail.com

Науковий керівник: Козаченко Юлія Анатоліївна

к.ю.н., доцент кафедри підприємництва і права
Полтавської державної аграрної академії

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Пріоритетним завданням правової демократичної держави є забезпечення прав і свобод громадян. Стаття 3 Конституції

України визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини і громадянина є змістом і спрямованістю діяльності держави. Держава згідно з Основним Законом України відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

У світлі цих конституційних положень науковці наголошують, що захист прав та свобод людини і громадянина, є не просто окремим завданням правової держави, а її цільовою метою, генеральним напрямом діяльності, який має втілюватись в усіх сферах державного управління, зокрема щодо забезпечення прав і законних інтересів громадян [2, с. 118].

Наразі в Україні іде процес реформування правоохоронної системи, міжнародні правозахисні організації вимагають від держави захищати права, свободи і законні інтереси їх громадян, сприяти їх відновленню у випадку порушення. Права людини перебувають у площині взаємин людини і держави та можуть бути обмежені тільки спеціально уповноваженими на те органами держави та лише у випадках відповідності до закону [3, с. 106]. Це свідчить про актуальність обраної тематики та необхідність дослідження правових засад діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Окремі аспекти діяльності правоохоронних органів щодо забезпечення прав людини досліджували провідні вітчизняні вчені В. Б. Авер'янов, А. В. Андрушко, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, О. В. Гіда, А. Т. Комзюк, О. В. Негодченко, М. В. Панов, П. М. Рабінович, В. П. Тихий, О. Н. Ярмиш та інші.

Серед державних органів, на які покладено обов'язок здійснення заходів щодо забезпечення конституційних прав громадян, важливе місце відводиться Національній поліції України. Згідно статті 1 Закону України «Про Національну поліцію» Національна поліція України (поліція) – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [4].

Стаття 2 Закону України «Про Національну поліцію» чітко встановлює, що основними завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [4].

Діяльність поліції в правовому механізмі забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина складно переоцінити. Саме поліцейські є гарантами використання особою своїх прав і свобод.

Важливою частиною вітчизняного поліцейського законодавства України, за допомогою якої провадиться цілеспрямований вплив на суспільні відносини у сфері реалізації, охорони та захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина є чітко виражена система принципів організації та діяльності поліції – головних, значущих, керівних засад, на яких повинна ґрунтуватися робота поліції. Законом України «Про Національну поліцію» вказані такі принципи діяльності поліції (статті 6–12): дотримання та повага до прав і свобод людини і громадянина; законність; неупередженість; відкритість і публічність; громадська довіра і підтримка громадян; взаємодія і співробітництво; використання досягнень науки і техніки, сучасних технологій та інформаційних систем [4].

Національна поліція в Україні має діяти виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України. Тільки на їх основі допускається застосування конкретних заходів впливу і визначається їх міра та зміст. Обмеження щодо прав і свобод громадян мають виступати в якості необхідних умов діяльності поліції саме для забезпечення дотримання прав і свобод людини і відповідно несуть загрозу їх обмеження з боку поліцейських [2, с. 17–23]. Отже, що поряд із тим, що працівники поліції захищають права й законні інтереси громадян, вони водночас є потенційними

порушниками цих прав, адже вони наділені повноваженнями застосовувати заходи примусу [5].

У статті 7 Закону України «Про Національну поліцію» закріплено, що «конституційні права і свободи людини і громадянина можуть бути обмежені поліцейськими лише у випадках відповідності до закону». Поліцейський захід – це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону про забезпечення використання покладених на поліцію повноважень (стаття 29 Закону України «Про національну поліцію») [4].

Згідно з чинним законодавством поліція для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення також застосовує в межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу, визначені законом [4]. Отже, видами поліцейських заходів є превентивні поліцейські заходи та поліцейські заходи примусу.

Превентивними поліцейськими заходами згідно статті 31 Закону України «Про Національну поліцію» є: 1) перевірка документів особи; 2) опитування особи; 3) поверхнева перевірка і огляд; 4) зупинення транспортного засобу; 5) вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території; 6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю; 7) проникнення до житла чи іншого володіння особи; 8) перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ; 9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; 10) перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб; 11) поліцейське піклування.

Поліцейськими заходами примусу відповідно до статті 42 Закону України «Про Національну поліцію» є: 1) фізичний вплив (сила); 2) застосування спеціальних засобів; 3) застосування вогнепальної зброї [4].

Важливо звернути увагу на те, що будь-який поліцейський захід застосовується виключно для виконання повноважень поліції і має бути законним, необхідним, пропорційним і ефективним. Поліцейський захід використовується у публічному управлінні для охорони суспільних відносин, конституційних прав і свобод людини і громадянина. Механізм правового регулювання застосування поліцейських заходів встановлює підстави й порядок застосування відповідних превентивних або примусових заходів (Розділ V Закону України «Про національну поліцію»).

При застосуванні поліцейських заходів важливо розуміти, що права людини представляють собою імперативний стандарт, адже отримуючи закріплення у правових нормах, що чітко прописують можливі варіанти поведінки поліцейських, права людини стають правилом, формально визначеним, обов'язковим для всіх, гарантованим відповідними механізмами забезпечення і процедурами захисту.

Підсумовуючи, зазначимо, що ефективне функціонування Національної поліції України, як одного із основних державних інститутів, що забезпечує примус в Україні, є необхідною умовою забезпечення прав і свобод людини. Законність, обґрунтованість та виваженість застосування поліцейських заходів є запорукою функціонування правової системи держави.

Список використаних джерел

1. Загуменна Ю. О. / Органи внутрішніх справ як суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави (монографія) / Ю. О. Загуменна; ред.: О. М. Бандурка; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : Ніка Нова, 2012. – 264 с.
2. Комзюк М. А. Обмеження особистої свободи громадян за адміністративним правом // Актуальні проблеми адміністративно-правового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 квіт. 2015 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2015. – С. 106–112.
3. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. –

1996. – № 30. – Ст. 141.

4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.

5. Соколенко О. Л. Захист прав громадян як основна функція правової держави / О. Л. Соколенко // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 118–122.

Шабельник Сергій Сергійович,

здобувач вищої освіти спеціальності «Менеджмент»,
ОС «Бакалавр» Полтавської державної аграрної академії
sergo.shabelnik@gmail.com

Науковий керівник: Кальян Олександр Сергійович,
к.ю.н., доцент, професор кафедри підприємництва і права
Полтавської державної аграрної академії

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ТЕЛЕБАЧЕННЯ ТА РАДІОМОВЛЕННЯ

Постановка питання. Дослідження проблеми негативного впливу ЗМІ на свідомість суспільства є надвичай актуальним оскільки сьогодні за допомогою радіомовлення та телебачення звичайна людина отримує близько 85% інформації про навколишній світ. Зацікавлені особи мають можливість за допомогою засобів масової інформації здійснювати маніпуляцію свідомістю громадян, тобто пропонувати їм не тільки інформацію про ті, чи інші явища, які відбуваються в країні та у світі, а й спеціально підготовлені суб'єктивні висновки, які формують свідомість людей, лише через сприйняття друкованої, аудіо- та відеоінформації, яка подається в засобах масової інформації.

Сьогодні більшість громадян не усвідомлює, що ЗМІ відображають не реальне життя, а лише віртуальне суб'єктивне

відображення явищ та подій, які відбуваються в навколишньому світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми правового регулювання суспільних відносин у сфері телебачення та радіомовлення досліджували відомі науковці: В.С. Щербина, В.М. Гайворонський, В.П. Жушман, Н.В. Погорецька та ін.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є дослідження особливостей сучасних підходів до регулювання суспільних відносин у сфері телебачення та радіомовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Право на заснування телерадіокомпаній, як суб'єктів господарювання в Україні належить юридичним особам України та громадянам України, не обмеженим у цивільній дієздатності.

Державні телерадіоорганізації можуть створюватися органами державної влади відповідно до їх функцій та повноважень.

Основними завданнями телерадіоорганізацій є: оперативне інформування телеглядачів і радіослухачів про суспільно-політичні та інші події в Україні і за кордоном, про надзвичайні події, роз'яснення рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, створення та розповсюдження економічних, публіцистичних, культурно-освітніх, навчальних, розважальних програм, а також програм для дітей та юнацтва.

Не допускається використання телерадіоорганізацій для:

– закликів до насильницької зміни конституційного ладу України;

– закликів до розв'язування війни, агресивних дій або їх пропаганди;

– пропаганди винятковості, зверхності або неповноцінності осіб за ознаками їх релігійних переконань, ідеології, належності до тієї чи іншої нації або раси, фізичного або майнового стану, соціального походження та інших чинників, які вирізняють людину у соціумі [2].

На початку 30-х років минулого століття свідомість, що завжди відстає від думки, як і раніше прагнула лише бачити реальність, ще не розуміючи, який потужний засіб вже отримала

людина, щоб цю реальність створювати (або спотворювати). Створення різноманітних технологій, які випереджали свідомість більшості людей, призвело в двадцятому столітті переважно до створення нових видів озброєнь. Тому і новонароджене телебачення спіткала ця ж доля – перетворення на потужне знаряддя пропаганди у державі, чия військова машина набирала обертів з безпрецедентною у світовій історії швидкістю – у фашистській Німеччині. Третій рейх, що бадьоро виношував розробку найновіших військових технологій, несподівано породив «мирну» концепцію, цілу індустрію новинного, спортивного, культурно-розважального телебачення, яке чітко вписувалося у плани нацистських вождів.

Тобто ще на початку ХХ ст., влада фашистської Німеччини визнала телебачення, як інструмент самого потужного маніпулювання свідомістю населення країни. Саме телебачення Третього рейху разом з іншими засобами масової інформації фашистської Німеччини здійснило мрію Адольфа Гітлера та його прибічників – створення масової підтримки населенням країни «арійських» ідей [3].

За інформацією, наведеною на офіційному сайті Державного комітету телебачення та радіомовлення (www.comin.kmu.gov.ua) частка недержавного сектора телебачення і радіомовлення в телерадіоінформаційному просторі України перевищує 96% і тільки 4% належать державним мовникам. Аналізуючи наведені статистичні дані, можна дійти висновку, що 96% інформації, яка поширюється за допомогою телебачення, відображає інтереси лише певних осіб, суспільних та фінансово-економічних груп, олігархів.

В Україні існує розгалужене законодавство, що регулює функціонування сфери телебачення і радіомовлення, затверджує основні принципи державної політики та визначає певні державні інституції, завданнями яких є впровадження державної регуляторної політики у цій сфері. Але чинні нормативно-правові акти не завжди адекватно і повною мірою відповідають сучасним реаліям життя. Для встановлення правових норм щодо забезпечення свободи слова, реалізації права на інформацію, її

поширення, з одного боку, та захисту інформаційних ресурсів в інтересах гарантування інформаційної безпеки держави, з другого, потрібно доопрацювати та узгодити між собою більшу частину таких документів. Крім того, інформаційна діяльність має бути спрямована не тільки на подолання нинішніх проблем, а й наперспективний розвиток суспільства загалом у напрямі демократії.

Необхідно зазначити, що відповідно до Плану розвитку національного телерадіоінформаційного простору України, затвердженого рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 9 листопада 2006 року № 904, телерадіоінформаційний простір України пройшов кілька етапів свого розвитку.

Перший етап становлення та кількісного зростання телерадіоорганізацій України (1993–1999 рр.). За цей час кількість телерадіоорганізацій зросла з 25 (головним чином державних) до 791. Паралельно розгортався процес форматування мовлення кожної з телерадіоорганізацій, здебільшого хаотичний.

Другий етап (2000–2004 рр.) ознаменувався якісними змінами в національному телерадіопросторі. Хоча домінуючою тенденцією залишалось кількісне зростання, зокрема кількість телерадіоорганізацій сягнула 1100, а загальний обсяг мовлення – майже 9 тисяч годин щодоби. Після характерного для першого етапу засилля в українському телерадіоефірі зарубіжної відео- і аудіоінформації почала збільшуватися кількість програм вітчизняного виробництва, спроможних успішніше конкурувати із зарубіжними аналогами.

Третій етап (2004 рік і триває донині) характеризується передусім масовим переходом телерадіоорганізацій на цифрове мовлення та поширення власного продукту у мережі Інтернет [4].

Враховуючи те, що для створення приватної телерадіокомпанії необхідні значні фінансові вкладання, можна дійти до висновку, що абсолютна більшість засобів масової інформації належить бізнесменам та олігархам, політикам, які зацікавлені в просуванні своїх інтересів, поглядів.

Однак з метою забезпечення прозорості власності щодо ЗМІ, Україна потребує налагодження взаємодії національних органів, що здійснюють регулювання і контроль за дотриманням законодавства щодо забезпечення прозорості ЗМІ, з відповідними органами регулювання в інших країнах. Водночас можливість здійснення такої взаємодії ускладнюється (а то і взагалі унеможлиблюється) тим, що Україна не є учасницею Європейської Конвенції про захист осіб під час автоматичної обробки особистих даних та Європейської Конвенції про отримання за кордоном інформації та доказів у адміністративних справах. У зв'язку з цим Україна має приєднатись до цих Конвенцій. Це особливо актуально сьогодні, коли формується система демократичного врядування та повна структурна перебудова телерадіоінформаційного простору України [5].

Чинним законодавством України встановлені правила, згідно з якими компанії, кандидати з метою запобігання концентрації ЗМІ у своїй заяві на видачу ліцензії повинні надати інформацію щодо розподілу свого капіталу, осіб засновників і власників компанії. Крім того, після надання ліцензії та реєстрації компанії вступає в силу антимонопольне законодавство та статті Закону України «Про телебачення і радіомовлення», що захищають економічну конкуренцію у сфері телерадіомовлення та встановлюють правила заснування телерадіокомпаній. Однак тенденції монополізації електронних аудіовізуальних ЗМІ в Україні повною мірою вони стримати не можуть [6].

Телебачення серед усіх інших засобів інформації є засобом масової комунікації, який найлегше сприймається людиною, бо, порівняно з читанням газет, або ж прослуховуванням радіо, тут людина докладає найменше розумових зусиль. Отже, інформація, яку воно поширює, має бути зрозумілою для якомога більших верств населення. Тому події роз'яснюються, інтерпретуються, за глядача роблять висновки, йому нав'язуються думки - про що знати, а про що ні.

Сучасна експериментальна психологія провела низку досліджень, які розкривають механізми впливу телебачення на людину, а також доводять негативний вплив телебачення на

людину, особливо на дітей. Спробуємо класифікувати вплив телебачення на психічні процеси, стани та властивості людини.

Психомоторика. Після тривалого сидіння біля телевізора у відносно нерухомому стані в людини може розвинутися стан неприродного збудження як компенсація попереднього стану гіподинамії. Вона деякий час не може зосередити свою увагу, не знає «куди себе подіти».

Сприйняття. Зображення на екрані телевізора сприяють несконцентрованому та несамовільному сприйняттю інформації.

Пам'ять. Той, хто робить новини на телебаченні, добре знає, як треба подавати інформацію. Яскраві емоційні образи витісняють із пам'яті людини словесну інформацію, яка подавалася до цього, а ось будь-яка наступна інформація після показу вражаючих сцен запам'ятовується так само добре, як і самі образи. Ці закономірності також виявлені експериментально.

Увага. Після перегляду телевізора люди протягом певного часу погано концентрують увагу та можуть почуватися не зовсім добре. Особливо сильно впливає на увагу телереклама. Під час її показу посилюється звук, а динаміка її подачі інша. Крім того, розробники реклами можуть використовувати спеціальні психологічні методи, які посилюють у людини тривогу, актуалізують потребу бути в безпеці (за А. Маслоу – це одна із базових потреб людини), викликають емоційне напруження, відчуття власної самотності та потребу зняти це відчуття. Часто задіяні в рекламі значущі для людини афіліативні потреби – тобто потреби бути у групі людей, у тісній і дружній компанії, а також гендерні стереотипи («тільки справжні чоловіки п'ють горілку», «романтичні та красиві жінки курять» тощо). Отже, реклама володіє широким спектром методів психологічного впливу на глядачів-споживачів. Ясна річ, що людина жваво відгукується на такий спрямований вплив.

Мислення. Часті нарікання викликає у психологів апеляція до стереотипів повсякденного мислення, поверхове висвітлення подій на телеекрані. Соціально-психологічними дослідженнями встановлена зворотна залежність між культурним рівнем людини й тим, якому способу отримання інформації людина віддає перевагу:

чим вищий цей рівень, тим менше вона дивиться телевізор, тим більше слухає радіо і ще більше читає газети.[7]

Наведемо ще кілька психологічних фактів. Реклама підштовхує людину робити передчасні висновки та йти на необдумані вчинки.

Емоційно та драматизовано на екрані подаються новини. Часом складається враження, що деяким телеведучим, особливо політичним коментаторам, притаманна істеричність як риса характеру. Добре відомо, що істероїдні особи мають чудову властивість навіювати іншим будь-які істини. Можна так інтерпретувати, так перекрутити події, що істерик сам починає вірити в те, що вигадав, не кажучи вже про глядачів, які мало що знають про справжній стан речей. Цей приклад стосується політичних ток-шоу, в яких гості можуть розповідати відверту неправду, а самі телеглядачі не можуть відрізнити істину від брехні.

Аналогічний спосіб спілкування з глядачами обирає й телевізійна реклама. Можна без перебільшень назвати цей вплив із боку телебачення психотероризмом, а ті емоційні стани, від яких потерпають люди, «емоційними інфекціями». Після етапу такої емоційної обробки у людини настає етап неусвідомленого наслідування нею запропонованого рекламою стилю поведінки. Переривання змістовних телепередач або високохудожніх драматичних чи трагічних кінофільмів нудною, поверхневою, нецікавою, нахабною рекламою викликає у глядача розчарування, роздратування, почуття ошукання.

Але, з іншого боку, телебачення – це дуже потужний інструмент завдяки якому можна позитивно вплинути на суспільство, просто потрібно направити його дію у правильне русло. Треба зменшити кількість різних безглузвих шоу і збільшити число пізнавальних і освітніх програм, завдяки чьому можна допомогти багатьом людям розширити світогляд.

Цікавою і корисною є програма «Орел та Решка». Ведучі подорожують до певної країни і показують її з різних боків. Один із них має прожити на 100 доларів, а інший користується безлімітною банківською картою. Тобто ми можемо побачити, що місто може

запропонувати туристу, який не має багато коштів і тому, хто може дозволити собі все без виключення.

Психологи із США створили спеціальну програму «грамотної поведінки» зі ЗМІ для громадян. Розроблені спеціальні заняття, на яких дітей та молодьнавчають критично ставитися до телебачення, розрізняти фантазію та реальність на екрані. Дітям також розповідають про економічний базис телевізійної індустрії. Як свідчить досвід, такі програми досить ефективні. Запобігати негативному впливу телебачення можна і в колі сім'ї. Добре, коли вся сім'я обговорює побачене на телеекрані, коли батьки висловлюють ставлення до того, що відбувається у фільмі. Отже, протидіяти негативному впливу телебачення можна й потрібно, і робити це необхідно різними способами й на кількох рівнях: суспільства, сім'ї, окремої людини. Якщо ми й не можемо відмовитися від цього продукту людської творчості у своєму повсякденному житті, то хоча б спробуймо не перетворювати його на головну життєву цінність [8].

Висновки. Враховуючи досвід зарубіжних партнерів України, вважаємо за доцільне реалізувати спеціальні програми, які будуть висвітлювати актуальне питання – фільтрування інформації з телевізійного та радіоефірного простору.

Отже, сказати виключно про негативний або позитивний вплив телебачення важко, кожна людина повинна сама усвідомлювати, що вся інформація, яка подається з екранів телевізора, ефіру радіомовлення є суб'єктивною.

Список використаних джерел

1. Тарасенко Р.В. Інформаційне право: Навчально-методичний посібник / Р. В. Тарасенко // МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка, 2010. – 512 с.
2. Правове регулювання у сфері телевізійного та радіомовлення на території України: Навчально-методичний посібник / Київський Національний торгово-економічний університет, Київ. 2016. – ст. 60.
3. Телевидение для Гитлера. Неудавшийся эксперимент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mystic->

news.com/culture-and-arts-news/video-clips/140-televidenie-dlya-gitlera-neudavshiy-sya-eksperiment.html

4. План розвитку національного телерадіоінформаційного простору України, затверджений рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 9 листопада 2006 року № 904 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nrada.gov.ua

5. Запобігання концентрації ЗМІ та забезпечення прозорості відносин власності щодо ЗМІ: досвід країн Європи та пропозиції для України. Підготовлено Інститутом прикладних правових досліджень "Право" в рамках проекту «Розробка пропозицій щодо адаптації інформаційного права України до вимог права ЄС» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.telekritika.kiev.ua/analiz/2007-05-04/8816>

6. Серж Робилар. Телевидение в Европе: регулятивные органы [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.medialaw.ru/laws/other_laws/european/tv-europe.html

7. Вплив сучасного телебачення на внутрішній світ і поведінку людини: Психолого-педагогічний семінар / Загальноосвітня школа І-ІІІ ст., с. Селище, Тиврівський район, Вінницька область. 2018.

8. Вплив телебачення на життя і світогляд людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.universe.zp.ua/?p=3988

Юшкевич Денис Васильович,

здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр»,
Університет «Україна» Полтавський інститут економіки і права

Науковий керівник: Шаравара Роман Іванович,

к.е.н., доцент, професор кафедри правознавства,
Полтавський інститут економіки і права

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У часи НЕПу джерелами в галузі кримінального права стали великі систематизовані акти – кримінальні кодекси союзних республік, а також і законодавство Союзу РСР (Основи кримінального законодавства СРСР і союзних республік 1924р., Положення про військові злочини 1924 р., Положення про

державні злочини 1927 р.) [1]. Водночас кримінальні закони приймали і по окремих приватних питаннях. У результаті утворилася система кримінального права, яка прослужила потім кілька десятиліть, хоча і неодноразово зазнавала змін.

У кримінальному законодавстві склався чіткий поділ на Загальну і Особливу частини кримінального права. У дореволюційних кодексах, в тому числі навіть у Кримінальному уложенні 1903 р., були розділи, в яких розглядалися питання загального вчення про злочин, проте спеціальна Загальна частина не існувала. Вперше чіткий поділ на Загальну і Особливу частини з'явився у Кримінальному кодексі РРФСР 1922 р. [1].

У КК насамперед було розкрито загальне поняття злочину. Вказувалася його головна характерна риса – суспільна небезпека (ст. 6). З неї випливала й інша особливість – протиправність, тобто злочинними визнаються тільки ті діяння, які заборонені кримінальним законом, перш за все самим КК [2]. Отже, тепер вже не можна було використовувати в якості безпосереднього джерела права революційну правосвідомість, що означало серйозний крок у зміцненні законності.

У той же час Кодекс вводив нове для вітчизняного законодавства поняття аналогії: «У разі відсутності в Кримінальному Кодексі прямих вказівок на окремі види злочинів, покарання або заходи соціального захисту застосовуються відповідно до статей Кримінального Кодексу, що передбачає найбільш схожі за важливістю роду злочини, з дотриманням правил Загальної частини цього Кодексу» (ст. 10) [3]. Звичайно, аналогія дозволяла суду певні вольності в застосуванні репресій, проте це був великий крок вперед у порівнянні з використанням революційної правосвідомості, оскільки ставилися певні рамки, в яких міг діяти суд.

Злочинними за законом визнаються лише винні дії, тобто умисні або необережні. Щоправда, у КК робиться одне невелике виключення: ст. 49 дозволяє висилати на строк до трьох років осіб, не винних у злочині, але лише пов'язаних із злочинним середовищем, причому тільки за вироком суду.

У КК РРФСР 1922 р. внесли деяке термінологічне нововведення, поряд з терміном «покарання» ввели поняття «заходи соціального захисту», причому покарання розглядалося як різновид таких заходів [3]. Це нововведення виходить з вчення соціологічної школи права, за яким суспільство, застосовуючи репресію, захищається від злочинності і злочинця. Підкреслюється, отже, оборонний, а не каральний характер кримінальної репресії, але Кодекс не відмовляється і від традиційного терміну «покарання».

КК містив широкий перелік цих заходів, що давало змогу суду диференційовано підходити до вибору форми покарання. Як вища міра покарання передбачалася смертна кара у формі розстрілу, яку застосовували, однак, тільки у справах, підсудних революційним трибуналам. При цьому закон передбачав у перспективі повне скасування смертної кари.

Наступним за тяжкістю покарання КК передбачалося вигнання за межі РРФСР на строк або безстроково. Далі йшли традиційні покарання: позбавлення волі, примусові роботи, конфіскація майна тощо. Слід відзначити таку гуманну міру, як умовне позбавлення волі.

КК 1922 р. передбачає в якості міри покарання обмеження прав. Цей захід розкривався ще Декретом РНК від 5 травня 1921р. [4]. Він включав позбавлення виборчих прав при виборах не тільки до Рад, але і в професійні організації, позбавлення права займати відповідальні посади, бути засідателем у народному суді і захисником, поручителем тощо. Покаранням вважався і громадський осуд.

Основи кримінального законодавства СРСР і союзних республік відмовилися зовсім від терміну «покарання», але підрозділяючи заходи соціального захисту на три категорії, перша з яких, іменована заходами судово-виправного характеру, по суті збігається з поняттям покарання. Крім того, передбачаються заходи медичного характеру та медико-педагогічного характеру. У цьому загальносоюзному законі містилися і деякі нові види репресій, вищою з яких вважалося оголошення ворогом трудящих

з позбавленням громадянства Союзу РСР і вигнання з меж Союзу РСР назавжди.

У КК РРФСР 1926 р. перелік форм впливу на злочинця закінчувався таким заходом соціального захисту, як застереження, яку застосовували, коли суд, оголошуючи виправдальний вирок, в той же час зазначав, що «поведінка виправданого дає все ж таки підстави побоюватися здійснення ним злочину в майбутньому» [4, с. 199].

Проте підкреслимо, що кримінальне законодавство відверто підкреслювало класовий підхід до злочинця. Так, «Основи» вимагали, щоб суд при винесенні покарання враховував, чи не відноситься злочинець до осіб, які експлуатували в минулому чужу працю. Тож виходить, що класове походження назавжди обтяжувало відповідальність людини і розплачувалася вона за власне походження усе життя.

Система злочинів мала деяку схожість з тією, яка існувала в Росії до революції. Звичайно, в ній були відсутні злочини проти церкви, що стояли раніше на першому місці, зате наступні види злочинів розташовувалися приблизно за традиційною схемою, тобто найбільш тяжкими вважалися діяння, що зачіпають державний чи громадський інтерес, а злочини проти особи стояли ближче до кінця і запропонованій Кодексом ієрархії. Так, у КК РРФСР 1922 р. схема видів злочинів виглядала наступним чином:

- державні злочини,
- посадові,
- порушення правил про відокремлення церкви від держави,
- господарські,
- проти особи,
- майнові,
- військові [4, с. 197].

Базове кримінальне законодавство СРСР відкривається розділом про контрреволюційні злочини. У КК Росії 1926 р. аналогічний розділ знаменує відома стаття 58. Рік по тому було видано загальносоюзне спеціальне Положення про злочини державних (контрреволюційних і особливо для Союзу РСР небезпечних злочинів проти порядку управління) [4]. Воно

передбачало конкретні склади таких злочинів і серед них – збройне повстання, шпигунство, шкідництво, диверсії та ін. У ст. 8 говорилося про відповідальність за терористичний акт, під яким розумілося вбивство тільки «представників радянської влади або діячів революційних робітничих і селянських організацій», і до того ж лише в контрреволюційних цілях. Особливо слід відзначити ст. 10 – антирадянська пропаганда, від застосування якої згодом постраждали багато радянські громадяни [4, с. 114].

У кримінальному праві відбулися, звичайно, і умови НЕПу. У цьому відношенні досить цікавою є ст. 107 КК р. 1926 Вона, в принципі, захищає покупців від зловмисних дій продавців, а саме старань завищити ціни шляхом приховування товару або організації змови продавців для встановлення єдиних, природно, завищених цін. Так можна вважати, що були закладені основи антимонопольного законодавства. Первісна дуже корисна для громадян ідея цієї статті була використана, однак, у кінці 20-х рр. для боротьби з так званими «зажимщиками» (приховувачами) хліба, тобто селянами, які не хотіли продавати свою продукцію державі по твердих (однак занижених) цінах. Такі дії стали розглядатися як спекуляція, тобто порушення ст. 107 КК з усіма випливаючимизвідси наслідками. Суди зазвичай призначали мінімальне основне покарання, але зате повністю використали додаткове – конфіскацію майна, причому і вона проводилася своєрідно: вилучався лише хліб, який надходив на зсипні пункти. Таким чином, давно відома продрозверстка почала проводитися настільки оригінальним шляхом.

Злочини проти особи традиційні: вбивства, тілесні ушкодження, образи тощо. Характерне трактування кваліфікуючих ознак навмисного вбивства, що обумовлюють застосування найвищої для цього виду міри покарання (10 років позбавлення волі з суворою ізоляцією). Серед них на першому місці стоять низинні спонування, головними з яких вважаються зиск і ревнощі. Дійсно, ревнощі як власницьке почуття різко суперечило соціалістичному відношенню до особи, прирівнювалося до всякої користі.

Список використаних джерел:

1. Збірник документів з історії кримінального законодавства СРСР і РРФСР (1917–1952). – М., 1953. – С. 180–182.
2. Євтушенко О. Н. Державна влада і місцеве самоврядування в політичній системі суспільства: [монографія] / Олександр Никифорович Євтушенко. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2010. – 516 с.
3. Яковлева Л.М. Документальні джерела про діяльність Раднаркому України в період непу (1921-1927) / Л. М. Яковлева. – К., 1994. – 204 с.
4. Декрети Радянської влади. Т. XIV. С. 113 – 122; Т. XV. – М., 1999. – С. 30, 36, 38, 95, 223.
5. Курицын В.М. История государства и права России / В.М. Курицын 1929 – 1940. – М., 1998.

Палкіна Карина Ігорівна,

здобувач вищої освіти спеціальності «Право» СВО «Магістр»
Полтавський інститут економіки і права

Медяник Анастасія Сергіївна,

здобувач вищої освіти спеціальності «Право» СВО «Магістр»
Полтавський інститут економіки і права

Науковий керівник: Пономаренко Вікторія Володимирівна,

кандидат псих. наук, доцент кафедри правознавство,
Полтавський інститут економіки і права
advokatponomar@ukr.net

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ПОТЕРПІЛОМУ ВНАСЛІДОК ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Відповідно до ст. ст. 3, 27, 41, 68 Конституції України закріплено право кожної людини на відшкодування будь-якої завданої їй шкоди [1]. Також питання щодо відшкодування шкоди врегульовані у Цивільному кодексі України (далі – ЦКУ), зокрема у ст. 22, у якій визначено, що особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх

відшкодування. Окрім того, приписами вказаної статті визначаються види збитків, якими є: втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода) [2].

Стаття 1187 ЦКУ закріплює положення щодо відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, відповідно до приписів якої така шкода відшкодовується особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку [2].

Питання про відшкодування шкоди, завданої внаслідок дорожньо-транспортної пригоди регулюють також Закони України «Про дорожній рух», «Про страхування», «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів».

Не дивлячись на тривалу дію вказаних нормативних актів, роз'яснення щодо розгляду та вирішення відповідних справ наводяться у Постановах Пленуму Верховного Суду України (далі – ВСУ) «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди» від 27 березня 1992 № 6, «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31 березня 1995 №4 та Постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ (далі – ВССУ) «Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки» від 1 березня 2013 №4. Новостворений Верховний Суд, який діє майже рік, на даний час ще не змінив судову практику яка існувала, та не виклав своїх категоричних правових позицій з даного питання.

Отже, на практиці застосовуються правові позиції, які висловлював Верховний Суд України, що діяв до новоствореного

Верховного Суду. Зокрема, правова позиція ВСУ, яка була висловлена у 2016 році в постанові від 20 січня 2016 року у справі № 6-2808цс15ВСУ, є відмінною від тієї, що відображена у п.16 Постанови Пленуму ВССУ від 1 березня 2013 № 4[5]. Так, відповідно до цієї постанови право потерпілого на відшкодування шкоди за рахунок особи, яка завдала шкоди, є абсолютним і не може бути обмежено або припинено наявністю у останнього полісу обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Тобто винуватець ДТП у подальшому несе повну майнову відповідальність за шкоду, завдану потерпілому своїми неправомірними діями. Право потерпілого на відшкодування шкоди її заподіювачем є абсолютним і судне вправі відмовити у такому позові з тих підстав, що цивільно-правова відповідальність заподіювача шкоди застрахована.

Висновок ВСУ пов'язаний з тим, що внаслідок ДТП може виникати два види зобов'язань, які не виключають одне-одне: деліктне зобов'язання – первісне, основне зобов'язання, в якому діє загальний принцип відшкодування шкоди у повному обсязі, підставою його виникнення є заподіяння шкоди; договірне зобов'язання (страхове відшкодування), у межах якого має здійснюватися виплата страховиком відповідно до умов Договору, виключно в межах страхової суми та у разі, якщо подія, у результаті якої завдана шкода, буде кваліфікована як страховий випадок.

На нашу думку, така позиція, яку ВСУ сформував у своїй постанові від 20 січня 2016 р., є більш прийнятною і виправданою з практичної точки зору.

Окремим є питання відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок ДТП. Так, розглядаючи позови про відшкодування моральної шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, слід урахувати, що згідно з ч.2 ст.23 ЦКУ право на це мають лише фізичні особи. Частиною 3 ст.23 ЦКУ передбачено, що «моральна шкода відшкодовується грішми, іншим майном або в інший спосіб. Розмір грошового відшкодування визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних і душевних

страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності та справедливості» [2].

Під час оцінки моральної (немайнової) шкоди, завданої потерпілим, суд повинен належним чином оцінювати ступінь їх немайнових витрат, а також у випадках пред'явлення таких вимог до страховиків ураховувати положення ст.611 ЦКУ про те, що таке відшкодування може бути застосовано лише у передбачених законом або договором випадках порушення страховою компанією зобов'язань, і виходити з того, чи передбачено укладеним договором можливість такого відшкодування страховиком. Необхідно звернути увагу на те, що п.22.3 ст.22 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» і п.3 ч.2 ст. 23 ЦК України обов'язок відшкодування моральної шкоди, завданої пошкодженням майна, покладено на особу, яка несе відповідальність за заподіяння шкоди, якщо така шкода не викликана фізичними ушкодженнями чи смертю [2; 4].

При визначенні розміру відшкодування шкоди, завданої здоров'ю потерпілої особи (розміру відшкодування заробітку (доходу), втраченого нею внаслідок втрати чи зменшення професійної або загальної працездатності, додаткових витрат, стороннього догляду тощо), суд повинен звертати увагу на виплати, без урахування яких згідно з ч.3 ст.1195 ЦКУ визначається шкода, завдана каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я. Статтею 1198 ЦК України передбачено, що у випадках, коли середньомісячний заробіток потерпілого, виходячи з якого встановлюється розмір втраченого фізичною особою внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я заробітку (доходу), є меншим від 5-кратного розміру мінімальної заробітної плати, розмір втраченого заробітку згідно з вимогами ст.1197 ЦКУ обчислюється, саме виходячи з 5-кратного розміру мінімальної зарплати, а не фактичного за місцем роботи, а розмір втраченого

доходу від підприємництва – на підставі даних органу доходів і зборів [6,с.44].

Відповідно до статті 27 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» страховик відшкодовує моральну шкоду, заподіяну смертю фізичної особи: її чоловіку (дружині), батькам (усиновлювачам) і дітям(усиновленим), при цьому загальний розмір такого страхового відшкодування (регламентної виплати) цим особам стосовно одного померлого становить 12 мінімальних заробітних плат у місячному розмірі, установлених законодавством на день настання страхового випадку, і виплачується рівними частинами[5].

Разом з тим п. 27.3 ст. 27 зазначеного Закону не визначає у якому розмірі повинен отримати відшкодування один близький родич чи утриманець померлого, у випадку якщо інші особи, які мають право на страхове відшкодування, не звернулися до страховика із заявою про страхове відшкодування. Страховик зацікавлений у тому, щоб з'ясувати якомога більше коло осіб, які мають право на відшкодування, щоб зменшити розмір виплати. Відповідне питання має бути врегульоване у п.27.3 ст.27 зазначеного Закону.

Таким чином, під час вирішення судами справ щодо відшкодування шкоди, завданої внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, слід враховувати, що право на відшкодування шкоди, завданої внаслідок ДТП, не може бути обумовлене обов'язком потерпілого заявити таку вимогу до страховика. Право потерпілого на відшкодування шкоди за рахунок особи, яка завдала шкоди, є абсолютним і не може бути обмежено або припинено наявністю у останнього полісу обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996 р. – № 30. – Ст.141
2. Цивільний кодекс України. Офіційне видання (станом на 12 червня 2013року). – К.: Алерта, 2013. – 326 с.
3. Постанова від 20 січня 2016 року у справі № 6-2808цс15

[Електронний ресурс] / Верховний Суд України//Офіційний веб-сайт ВСУ. Режим доступу :

[http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/4ABBDFB94A8702DAC2257F45002B0717](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/4ABBDFB94A8702DAC2257F45002B0717).

4. Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 4 від 01.03.2013 р.[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0004740-13>.

5. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 01.07.2004р.№1961-IV [Електронний ресурс].– Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1961-15/page>.

6. Кушнір Б. Ціна необережності водія/ Б. Кушнір // Закон і Бізнес.–2015.– № 3 (1197).– С.41–47.

Собко Віта Володимирівна,
здобувач вищої освіти, спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування», СВО «Магістр»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Гапчич Дмитро Миколайович,
к.е.н. доц. кафедри управління та адміністрування,
Полтавський інститут економіки і права

СЛУЖБИ КОНТРОЛІНГУ В ОРГАНІЗАЦІЙНІЙ СТРУКТУРІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ВАЖІЛІ ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВА

Вступ. Однією з причин виникнення кризової ситуації на більшості українських підприємств є низький рівень менеджменту. Саме некваліфіковані та помилкові дії керівництва довели багатьох суб'єктів господарювання до межі банкрутства. Істотним фактором, який зумовлює прийняття неправильних управлінських рішень, є відсутність на вітчизняних підприємствах системи контролінгу. А саме

фахівців у даній області.

Результати дослідження. У системі контролінгу вагоме місце займає контролер, який виконує координаційні функції, функцію планування та бюджетування, здійснює бюджетний контроль, внутрішній консалтинг.

Для ефективної роботи і чіткого визначення відповідальності контролерів на підприємстві необхідно створити спеціальний структурний підрозділ – службу контролінгу.

При створенні служби контролінгу на підприємстві необхідно враховувати такі основні повноваження служби: 1) одержувати необхідну інформацію з бухгалтерії, фінансового відділу, планово-економічного відділу, відділу збуту й служби матеріально-технічного постачання; 2) організувати за допомогою інших економічних служб збір додаткової інформації, необхідної для аналізу; 3) впроваджувати нові процедури збору аналітичної інформації на постійній основі; 4) видко доводити інформацію до вищого керівництва підприємства [1].

На першому етапі існування служба контролінгу може бути групою з 3-4 чоловік, що виконує роль аналітичної служби й забезпечує керівників оперативною інформацією про стан витрат на підприємстві, періодично складає розгорнуті аналітичні звіти, прогнозує показники фінансово-економічного стану підприємства, проводить економічну експертизу управлінських рішень пов'язаних з витратами й прибутком, налагоджує методика планування в планово-економічному відділі.

Принципова відмінність служби контролінгу від інших фінансово-економічних служб полягає у вирішенні стратегічних завдань поліпшення економічної роботи [2].

У службі контролінгу, що складається з 3-4 співробітників (контролерів), у кожного є свої посадові обов'язки, але в той же час кожен повинен дотримуватися командного принципу роботи: значне аналітичне завдання співробітники служби контролінгу виконують всі разом, допомагаючи один одному.

Досвід впровадження контролінгу на великих підприємствах показує, що раціональним є такий склад служби контролінгу: керівник служби контролінгу; контролер-куратор цехів(підрозділів); контролер-

спеціаліст із управлінського обліку; контролер-спеціаліст з інформаційних систем [3].

Керівник служби контролінгу – найбільш кваліфікований фахівець із достатнім досвідом роботи на підприємстві, ознайомлений з роботою бухгалтерії й планового відділу на підприємстві. Керівник служби контролінгу несе відповідальність за вихідні документа, аналітичні розрахунки й прогнози перед своїм безпосереднім керівником – заступником директора з економіки (фінансовим директором).

Контролер – куратор цехів (підрозділів) – кваліфікований спеціаліст, знайомий з організацією роботи й проблемами всіх цехів підприємства, що розуміє суть роботи й технологічні аспекти роботи кожного цеху (підрозділу).

Обов'язки контролера-куратора цехів (підрозділів): розробка форм і збір аналітичної інформації; обробка й аналіз отриманих даних, розробка нормативів витрат по підрозділам; прогнозування виручки, витрат і прибутку за допомогою методик контролінгу; експертиза управлінських рішень, пов'язаних з витратами підрозділів.

Контролер-спеціаліст із управлінського обліку – фахівець, здатний до аналітичного мислення, що володіє інструментами контролінгу.

В обов'язки входить робота з бухгалтерією з метою одержання аналітичних даних з облікових реєстрів. Основною вимогою, пропонованою до такого фахівця, є теоретичне й практичне знання бухгалтерського обліку на підприємстві.

Обов'язки контролера-спеціаліста з управлінського обліку: розробка процедур передачі даних з бухгалтерії в службу контролінгу; контроль за збором і аналізом фактичної облікової інформації в службі контролінгу; розробка пропозицій по оптимізації облікового процесу в бухгалтерії з позиції аналітичної служби; економічна експертиза управлінських рішень.

Контролер – спеціаліст по інформаційним системам – кваліфікований фахівець із відділу автоматизації, детально знаючий документообіг на підприємстві й здатний поставити завдання автоматизації контролінгової роботи.

Збір аналітичної інформації повинен бути максимально

автоматизований, щоб уникнути перекручувань, помилок зловживань.

Обов'язки контролера-спеціаліста з інформаційних систем: оцінка доцільності автоматизації контролінгової роботи на окремих етапах; розрахунки й обґрунтування витрат на автоматизацію контролінгової роботи; розробка форм для автоматизованого збору інформації; оптимізація документообігу на підприємстві; оцінка якості функціонування існуючих систем автоматизації фінансово-господарської діяльності й вироблення пропозицій щодо поліпшення роботи цих систем.

Висновки. В найближчому майбутньому контролінг має зайняти пріоритетне місце у системі управління підприємствами України. За таких обставин можна стверджувати, що служба контролінгу буде на одному з перших місць в системі управління підприємством, а контролери будуть реально затребуваними фахівцями. Контролінг – концепція економічного управління підприємством, спрямована на виявлення всіх шансів і ризиків, пов'язаних з отриманням прибутку в умовах ринку. Метою постановки системи контролінгу є побудова на підприємстві ефективної системи прийняття, реалізації, контролю та аналізу управлінських рішень. У цьому питанні необхідною умовою і стане саме створення контролінгової служби, яка забезпечить безперервний процес управління підприємством.

Список використаних джерел :

1. Вандорен В. Вибір правильної стратегії реалізації проекту / В. Вандорен, П. Новічки // Мир компьютерной автоматизации [Текст]. – 2010. – № 1. – С. 14–16.
2. Сторожик М. Контролінг [Текст] / М. Сторожик, Н. Голубятнікова. – Львів: [б. в.], 2012. – С. 210.
3. Черкас А. В. Місце і роль контролінгу в управлінні підприємством / А.В. Черкас // Молодий вчений. – 2014. – №3 (06). – С. 67–72.

Кузуб Вікторія Вікторівна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр»
Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна»
Науковий керівник: Яковенко Віра Сергіївна
Старший викладач кафедри правознавства,
Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна»

ПОНЯТТЯ, ПРИНЦИПИ ТА ОЗНАКИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Постановка проблеми. Права людини в сучасному світі – це не просто актуальна тема, це проблема. Людство, що пройшло крізь бійню двох світових воєн, безлічі кривавих локальних конфліктів, пережило жорстокі диктатури, дійшло висновку, що не може бути миру і злагоди на Землі, не може бути організованого цивільного життя без поваги до людини, її прав, свобод і потреб. Взагалі-то у статусі особи в кожному суспільстві і в кожній державі відображається її гуманізм та демократизм.

Проблему правової держави розглядали такі вчені: О. М. Костенко, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, Ж. Ж. Руссо, І. Кант, М. Драгоманов, С. Котляревський, М. Палієнко, О. Ф. Скакун.

Виклад основного матеріалу. Для правової держави необхідні не лише панування права і правових законів (нормативно-правовий аспект), а й відповідна правова організація самої системи державної влади, створення різних державних органів, чітке означення міри їх компетенції, місця в системі, співвідношення між собою (владно-конституційний (організаційний) аспект). Без належної організації державної влади, розмежування завдань, певного порядку взаємовідносин її гілок на принципах права неможливе панування ні права, ні правових законів, а тим паче їх верховенств [3, с. 377].

Правова держава – держава, в якій панує право, метою якої є утвердження правової форми і правового характеру взаємовідносин (взаємних прав і обов'язків) між публічною владою та підвладними структурами як суб'єктами права, визнання

і надійне гарантування формальної рівності та свободи всіх індивідів, прав і свобод людини і громадянина[5].

Водночас правова держава як і всяка держава має загальні риси, що зводяться до таких:

1. Їй властива державна влада як засіб проведення внутрішньої і зовнішньої політики.
2. Вона являє собою політичну організацію суспільства, засновану на відповідному соціально-економічному базисі суспільства .
3. Має у своєму розпорядженні спеціальний державний механізм.
4. Має визначену адміністративно-територіальну організацію на своїй території.
5. Існує завдяки податкам і іншим зборам.
6. Має державний суверенітет [2, с. 198].

Правова держава є концентроване вираження цивільного суспільства. У силу цього його етапи розвитку в цілому і загальному збігаються з етапами розвитку цивільного суспільства. Водночас, оскільки всяка держава має відому самостійність по відношенню до суспільства, то етапам розвитку правової держави властиві визначені особливості, що відбивають його політичний характер. Перший етап розвитку правового цивільного суспільства – це становлення ринкової економіки, підприємництва, гласності, свободи засобів масової інформації, соціальної захищеності громадян; другий етап – утвердження ринкової економіки різноманітних форм підприємництва, забезпечення соціальної захищеності громадян, наявність гласності, вільної діяльності засобів масової інформації [4].

Державна влада в правовій державі не є абсолютною. Це обумовлено не тільки пануванням права, обмеженістю державної влади правом, але і тим, як організована державна влада, у яких формах і якими органами вона здійснюється. Тут необхідно звернутися до теорії поділу влади.

Поділ влад – це політико-правова доктрина і конституційний принцип, що лежить в основі організації влади демократичної правової держави [1].

У сучасній правовій науці принцип поділу влади прийнято відносити до основ демократичного конституційного ладу. Це означає, що він має основне значення при рішенні конкретних питань побудови державного механізму. Конституційні положення, що відносяться до вищих державних органів і визначального порядку їхнього формування, повноважень і сфери ведення, взаємовідносини між ними, повинні відповідати головному конституційному принципу. За допомогою поділу влади правова держава організується і функціонує правовим засобом: державні органи діють у рамках своєї компетенції, не підміняючи один одного; установлюється взаємний контроль, збалансованість, рівновага у взаємовідносинах державних органів, що здійснюють законодавчу, виконавчу і судову владу.

Принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову означає, що кожна з влад діє самостійно і не втручається в повноваження іншої. При його послідовному проведенні в життя виключається всяка можливість присвоєння тією або іншою владою повноважень іншої. Принцип поділу влади стає життєздатним, якщо він ще й обставляється системою «стримань і противаг» влади. Подібна система «стримань і противаг» усуває всякий ґрунт для узурпації повноважень однієї влади іншою і забезпечує нормальне функціонування органів держави [4].

Основний принцип правової держави полягає в тому, щоб усі його вертикальні й горизонтальні рівні, всі складові були пронизані правом. Це дає підстави для універсального трактування феномену правової держави.

Висновки. Правова держава – держава, у якій панує право, метою якої є утвердження правової форми і правового характеру взаємовідносин (взаємних прав і обов'язків) між публічною владою та підвладними структурами як суб'єктами права, визнання і надійне гарантування формальної рівності та свободи всіх індивідів, прав і свобод людини і громадянина.

Правова держава є концентроване вираження цивільного суспільства. У силу цього його етапи розвитку в цілому і загальному збігаються з етапами розвитку цивільного суспільства. Водночас, оскільки всяка держава має відому самостійність по відношенню до суспільства, то етапам розвитку правової держави властиві визначені особливості, що відбивають його політичний характер.

Поділ влад – це політико-правова доктрина і конституційний принцип, що лежить в основі організації влади демократичної правової держави.

Ідея поділу влади, висунута ще античними мислителями (Арістотель), була розвинута в епоху буржуазних революцій (зокрема, французьким правителем Монтеск'є) у протигагу абсолютизму і феодалній сваволі.

Список використаних джерел:

1. Копейчикова В. В. Правознавство: Навч. пос. / За ред. В. В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 480 с.
2. Костенко О. Соціальний натуралізм – методологічна основа прогресивної юриспруденції / О. Костенко // Електронне джерело. Сайт «Мега-Інфо-Юридична бібліотека №1» // Режим доступу: <http://meگو.info/матеріал/соціальний-натуралізм-методологічна-основа-прогресивної-юриспруденції-о-костенко?page=2>
3. Лисенков С. Л. Теорія держави і права: підручник / С. Л. Лисенков. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 477 с.
4. Причепій Є. М. Філософія: Підручник / Є. М. Причепій, А. М. Черній, Л. А. Чекаль // Електронне джерело. – Режим доступу: <http://books.br.com.ua/themes/341/375>
5. Політологія. Навчальний посібник // Електронне джерело. – Сайт «Навчальні матеріали онлайн» // Режим доступу: http://pidruchniki.com/15060913/politologiya/pravova_derzhava_gromadyanske_suspilstvo

Христіченко Юлія Вячеславівна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр»
Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна»
Науковий керівник: Яковенко Віра Сергіївна,
старший викладач кафедри правознавства,
Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна»

РОЗВИТОК НАУКИ В УКРАЇНІ

Вступ. Визначальним чинником прогресу суспільства є розвиток науки і техніки, підвищення добробуту його членів, їхнього духовного та інтелектуального зростання. Цим зумовлена необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання і невід'ємної складової національної культури та освіти. Наукова діяльність в Україні законодавчо закріплена у Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність», який був прийнятий 18 грудня 1991 р. . Цей закон визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку науково-технічної сфери, створює умови для наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення потреб суспільства і держави у технологічному розвитку.

Мета. Сутність науки полягає у тому, що вона є відображенням буття. Тому все, що гідне існування, гідне також пізнання; найнижчі і мерзенні речі можуть з таким же правом бути предметом науки, як найдорогоцінніші й найвеличніші, бо низьке і вульгарне існує так само, як і величне. На сьогоднішній день ми з впевненістю можемо стверджувати, що наука, яка вже давно стала продуктивною силою, відіграє важливу роль у найрізноманітніших галузях і сферах життя людей, а рівень її розвитку є показником економічного, соціального і культурного розвитку суспільства.

Наука – це складова частина культури суспільства, спосіб формування у свідомості людини уявлень про все те, що нас оточує. Таким чином, наука впливає на світогляд людини через наукову картину світу, в якій у концентрованому вигляді виражені загальні принципи побудови світу реального. У широкому розумінні слова наука – це особлива сфера людської діяльності,

функцією якої є побудова і систематизація знань про дійсність, що дають змогу описувати, пояснювати та прогнозувати найрізноманітніші її фрагменти [1].

В Україні існує державна система організації і управління науковими дослідженнями. Вона дає можливість концентрувати й спрямовувати науку на виконання найбільш важливих завдань, виходячи з потреб соціально-економічного розвитку держави.

Організацією науки в Україні займається Державний комітет у справах науки і технологій України, який визначає разом з науковими установами напрям розвитку наукових досліджень та використання їх у народному господарстві. Державний комітет подає плани розвитку науки Уряду або Верховній Раді України на затвердження та забезпечення фінансування із державного бюджету або інших джерел.

Державна система організації і управління науковими дослідженнями в Україні дає можливість концентрувати та орієнтувати науку на виконання найбільш важливих завдань. Управління науковою діяльністю будується за територіально-галузевим принципом.

Вищим державним науковим центром є Національна академія наук України (НАН). Вона очолює і координує разом з Державним комітетом у справах науки та технологій України фундаментальні і прикладні дослідження у різних галузях науки. НАН є державною науковою установою, яка об'єднує всі напрями науки та підтримує міжнародні зв'язки з науковими центрами інших країн. При Національній академії наук України створена міжвідомча рада з координації фундаментальних дослід-Очолує НАН України Президент, який обирається загальними зборами вчених. Вони ж обирають трьох віце-президентів, вченого секретаря, Президію і ревізійну комісію. НАН України має в своєму складі відділення з відповідних галузей науки, зокрема, математики, інформатики, механіки, фізики і астрономії; наук про землю; хімії, загальної біології, економіки, історії, філософії, літератури, мови та мистецтва тощо [1].

Найважливіші напрямки досліджень Національної Академії наук України пов'язані з проблемами математики, кібернетики,

ядерної фізики, фізики твердого тіла, комплексу проблем матеріалознавства, радіоастрономії, розробки основ зварювальних процесів, хімії, фізіології і біохімії живих організмів, зоології, ботаніки, біофізики, економіки, історії, української літератури і мови.

Відповідно до діючого Статуту Національна Академія наук об'єднує у своєму складі видатних вчених України. Обирають членів академії її загальні збори. Члени академії мають академічні звання – член-кореспондент і дійсний член (академік).

Офіційно вважається, що членами-кореспондентами академії обираються вчені, які збагатили науку видатними науковими працями, а дійсними членами – вчені, завдяки яким наука збагатилася працями першочергового наукового значення. До складу Національної Академії наук України входить біля 200 академіків і понад 350 членів-кореспондентів. Найвищий керівний орган Академії наук – Загальні збори.[1]

З метою зміцнення зв'язків науки з виробництвом, посилення координації наукової роботи в установах Академії наук, міністерствах і відомствах України та вищих навчальних закладах, в Україні створено наукові центри. Вони об'єднують всі наукові установи Академії наук за територіальним принципом. Таких центрів шість: Донецький, Північно-Східний (Харків), Західний (Львів), Північно-Західний (Київ), Південний (Одеса), Придніпровський (Дніпропетровськ).

Одним з головних нормативних документів, що регулює систему взаємовідносин у науковій сфері, є вже згаданий вище Закон «Про наукову і науково-технічну діяльність», положення якого, зокрема, визначають: правовий статус суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності, матеріальних та моральних стимулів забезпечення престижності та зумовленої суспільними потребами пріоритетності цієї сфери людської діяльності, залучення до неї інтелектуального потенціалу нації; економічні, соціальні та правові гарантії наукової і науково-технічної діяльності, свободу наукової творчості; основні цілі, напрями та принципи державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності; повноваження

органів державної влади щодо здійснення державного регулювання наукової і науково-технічної діяльності.

Дослідження наукових проблем або окремих питань у тій чи іншій галузі знань проводять спеціалісти, яких називають науковими працівниками. До наукових працівників відносять осіб, які мають вищу освіту і здійснюють науково-дослідну (у науково-дослідних установах) або науково-педагогічну (у вищих закладах освіти) діяльність.

Рівень кваліфікації наукових працівників визначається науковими ступенями та вченими званнями. Наукові ступені присуджуються, а вчені звання присвоюються за визначеним урядом порядком.

Вчені мають право на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора наук та присвоєння вчених звань старшого наукового співробітника, доцента і професора. В Україні встановлено два наукових ступені: кандидат наук і доктор наук.

Кандидат наук (від латинського «candidatus» – «одягнений у біле») – перший науковий ступінь. Здобути науковий ступінь кандидата наук може особа з вищою освітою. Для цього потрібно скласти кандидатський мінімум (іспити з філософії, іноземної мови та за обраною науковою спеціальністю) і прилюдно (публічно) захистити кандидатську дисертацію [1].

Доктор наук (від латинського «doctor» – «учитель, наставник») – другий науковий ступінь. Для здобуття наукового ступеня доктора наук потрібно вже мати науковий ступінь кандидата наук і захистити докторську дисертацію. За діючим в Україні Порядком присудження наукових ступенів докторську дисертацію може захищати і здобувач, який не має наукового ступеня кандидата наук.

Питання про присудження наукових ступенів кандидата і доктора наук розглядаються спеціалізованими вченими радами вищих закладів освіти, наукових установ та організацій у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (Постанова Кабінету Міністрів України №644 від 28 червня 1997 року).

Наукові ступені присуджуються в Україні у таких галузях наук: фізико-математичні (математика, механіка, астрономія,

фізика, інформатика та кібернетика), хімічні, біологічні, геологічні, технічні, сільськогосподарські, історичні, економічні, філософські, філологічні, географічні, юридичні, педагогічні, медичні, фармацевтичні, ветеринарні, психологічні, соціологічні, політичні, а також по мистецтвознавству, архітектурі та фізичному вихованні і спорту.

Висновок. Отже, необхідність забезпечення розвитку українського суспільства ставить перед наукою завдання постійного удосконалення методології наукових досліджень з метою отримання нових знань та їх практичного застосування у найрізноманітніших сферах життя людини. Наука – це сфера безперервної творчості, основним мотивом якої виступає прагнення людини до нового. Творячи науку, людина розширює межі пізнаного, проникає в глибини матеріального і духовного світу, забезпечуючи тим самим свій власний розвиток. На відміну від матеріального продукту, який внаслідок споживання знищується, науковий доробок постійно поповнюється внаслідок збереження старих та створення нових знань. У статті розглянуто низку питань щодо сучасного стану організації наукової діяльності у нашій країні та шляхів її якісного оновлення.

Список використаних джерел:

1. Petrushina T., Soboleva N., Chepurko G. Public opinion on the role of science in Ukrainian society. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*. – 2016. (2): 81. [Петрушина Т., Соболева Н., Чепурко Г. Громадська думка щодо ролі науки в українському суспільстві. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. – 2016. – № 2. С. 81–101.]

2. В. М. Пітерська Проектно-орієнтований підхід в управлінні науковою діяльністю в Україні // *Вісник Одеського національного університету*. – № 2 (44), 2015.

Григоренко Аліна Русланівна,
здобувач вищої освіти спеціальності «Право», СВО «Магістр»,
Полтавський інститут економіки і права Університету «Україна»
Науковий керівник: Яковенко Віра Сергіївна,
старший викладач кафедри правознавства,
Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна»

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО СПІВІДНОШЕННЯ ПРАВА І ЗАКОНУ

Термін «право» вживають у різних значеннях (право першості в черзі; право на подяку за безкорисну допомогу; право співзасновника комерційної корпорації вимагати здійснення його корпоративних прав; право зажадати повернення свого майна із незаконного володіння та ін.). В усіх випадках термін «право» походить від кореня «прав», що означає правда, справедливість. Але не у всіх наведених прикладах термін «право» має юридичне значення. Право першості в черзі – це норма, що стала звичкою, норма – звичай, а не право в юридичному значенні слова.

Проблеми реалізації права завжди були в центрі уваги юридичної науки, але це не робило їх простішими. Навпаки, проникнення в цей процес, його всебічний аналіз ставили перед науковцями дедалі важчі завдання.

Реалізація норм права – це втілення положень правових норм у фактичній поведінці (діяльності) суб'єктів права. Інакше кажучи, реалізація норм права – це втілення виключно правомірної поведінки, різноманітний процес практичного здійснення правових вимог у діяльності тих або інших суб'єктів. Саме через реалізацію норм права досягається результату, зміст якого був закладений законодавцями при виданні норми права. Тому своєчасна і точна реалізація правових норм – це найважливіша передумова додержання та зміцнення правопорядку.

Актуальність теми наукової роботи пов'язана з тим, що формування правової держави передбачає повагу до закону, права, суворе додержання юридичних норм. У цьому зв'язку теоретичні проблеми реалізації права набувають особливого практичного

значення. Необхідний аналіз право реалізаційної діяльності в різних аспектах, адже шлях від створення закону до втілення його приписів у фактичну поведінку людей є дуже складним, він залежить від багатьох чинників. Ці різні умови й чинники стали предметом дослідження в моїй науковій роботі. При її написанні було поставлено зокрема завдання виявити, що являють собою різні форми реалізації права.

Теоретичні основи дослідження проблеми реалізації права були закладені у працях правників Ю. І. Гревцова, В. О. Котюка, В. Н. Кудрявцева, В. В. Лазарева, П. Є. Недбайла, В. В. Оксамитного, П. М. Рабиновича.

Мета дослідження: розкриття змісту таких форм реалізації юридичних норм, як використання, дотримання й виховання. Особлива увага приділяється такій формі реалізації права, як його застосування.

Ставиться завдання з'ясувати, які основні вимоги забезпечують правильне застосування норм права, у чому виявляється законність і обґрунтованість цього процесу, які його активні стадії.

Об'єкт дослідження: реалізація норм права як втілення положень правових норм у фактичній діяльності суб'єктів права.

Предмет дослідження: норми права, форми реалізації норм права, стадії реалізації норм права.

Методологічними основами дослідження є застосовані в ній сучасні методи пізнання. У роботі використовуються як загальнонаукові, так і спеціальні юридичні методи наукового пізнання. До загальних методів належать діалектичний метод, метод системного аналізу, формально-логічний, емпіричний, функціональний та комплексний методи, а до спеціальних методів дослідження – метод тлумачення правових норм.

Нормативна та емпірична база дослідження. Нормативною базою написання наукової роботи стала Конституція України та нормативно-правові акти різних галузей законодавства України.

Емпірична база дослідження – вироки, рішення та ухвали суду, що набрали законної сили.

Юридичне, «законодавче право» нерідко визначають як «позитивне право». Це є штучне право, що виходить від держави і суспільства, виражено в писаних нормах, міститься в нормативно-правових документах: законах, судових прецедентах, актах виконавчої влади. «Позитивне право» як система норм, що містять права та обов'язки, офіційно закріплені державою, начебто то протиставляється «природному праву», яке має глибший, обфунтованіший, вихідний у житті людей норматив поведінки, джерелом якого є сама природа людини. Джерело прав людини – вона сама, її потреби та інтереси, її спосіб існування та розвитку. Вона же виступає їх носієм.

Закон має соціальну цінність тоді, коли він відповідає праву, адже право і закон – не те саме. Правовий закон відповідає вимогам права, втілює справедливість. Проте будь-який закон – правовий чи неправовий – належним чином прийнятий, підлягає виконанню, доки він не скасований. У країнах із демократичним режимом (а такою теоретично є Україна) ця вимога не поширюється на явно злочинні розпорядження і накази (ст. 60 Конституції України).

Конституція – це наближення до ідеалу, яке на даному етапі розвитку країни відповідає рівню політичної, правової, нарешті, загальнонародської культури суспільства. Іншої вищої точки відліку для визначення правового або неправового змісту закону, крім конституції, немає. У питаннях про права людини такою точкою відліку є міжнародні акти про права людини. Кожний підготовлений парламентом закон має бути перевірений на предмет його відповідності цим актам.

Отже, право і закон – не одне й теж. Проте було б неправильним протиставляти їх одне одному, вважати, що юридичні норми можуть існувати без вираження їх у законі та інших санкціонованих державою формах, говорити про їх несумісність або про те, що право взагалі незалежно від держави. Право завжди має форму вираження: основною з цих форм є закон.

У теорії держави і права не існує єдиної точки зору щодо розуміння права, його соціальної сутності, а також щодо співвідношення таких категорій як «право» і «закон». Погляди на

таке співвідношення суттєво відрізняються у прихильників різних теорій розуміння права (природно-правового, юридичного позитивізму тощо). Метою роботи є дослідження співвідношення права і закону.

Існуючі в юридичній науці чисельні підходи до з'ясування природи права припускають їх узагальнююче зведення до:

1) *вузького праворозуміння*, яке може бути юридичним (нормативістським): право є сукупністю норм [1, с. 852]. Позитивісти видають за право примусові рішення з боку держави. Згідно формули Т. Гоббса, сила закону полягає в наказі суверена. По суті, такої ж думки притримувались і радянські позитивісти, які таким чином уявляли механізм детермінації права і держави: «... держава, яка є джерелом права, очевидно, не може бути сама обумовлена правом. Державна влада знаходиться над правом, а не під правом. Держава - це явище первинне, право - вторинне. В цьому суть теорії первинності держави, на якій будується визначення права за ознакою примусу [2, с. 22]. Вузьке праворозуміння може бути також соціологічним - право є сукупністю судових і адміністративних рішень;

2) *широкого (непозитивістського) праворозуміння* (у вигляді «філософського розуміння права» або «теорії природного права».

Одні з основних категорій широкого праворозуміння «правовий закон» і «неправовий закон». Неправовий закон як такий традиційно в загальнотеоретичній юриспруденції вважається формою закріплення сваволі, тобто того, що є прямою протилежністю права [1, с. 852]. Правовий закон - це право, що набуло офіційного, формального вираження, конкретизації і забезпечення, тобто легалізованої, законної сили завдяки суспільному визнанню [2, с. 22].

Загально-соціальні ознаки правового закону:

1) втілює справедливість, розуміння якої властиве певному суспільству (поняття справедливості історичне);

2) є формалізованою мірою свободи, що сформувалася в суспільстві, слугує формою закріплення права;

3) виражає потреби, інтереси, солідарну волю народу;

4) проголошує і забезпечує права і свободи, честь і гідність людини і громадянина;

5) відповідає нормам конституції і має в своєму складі розумне співвідношення дозволів, обов'язків, заборон, без переваги останніх;

6) відповідає міжнародним актам про права людини, враховує також рішення Європейського Суду з прав людини [4].

Правовий закон як вираз сутності права, а саме правди, істини життя, є певною системою суб'єктивних прав, що ґрунтується на реальних соціальних потребах і інтересах, виконує в суспільстві, зокрема, роль міри свободи поведінки людини, яка (свобода) не тотожна всюдозволеності, протилежна свавіллю. Тільки дотримуючись ідей свободи і справедливості та орієнтуючись на правове начало в організації будь-якої форми соціальної взаємодії, можна уникнути безладу, хаосу, дисгармонії як в самому собі, так і в стосунках з іншими людьми. На жаль, й досі в післярадянських країнах, серед них і в Україні, доводиться часто стикуватися з неправовими законами, які ухвалюються скоріше на основі політичної доцільності, ніж об'єктивної обумовленості соціального порядку і слугують тим самим в суспільстві лише політичною мірою оцінки людської поведінки лише певної категорії індивідів, що робить ці закони далекими від правового, людського виміру [3, с. 56].

Тому слід погодитися з думкою О. Скакун, про те, що співвідношення права і закону полягає в такому:

1) лише праву має надаватися законна сила, оскільки закон може бути правовим явищем лише як форма вираження права;

2) закон зобов'язаний бути завжди правовим, щоб стати обов'язковим – «дух закону» і «буква закону» не повинні мати розбіжностей [4].

Змістом закону може бути як позитивне, так і природне право, але більшою мірою законодавча система представляє собою форму позитивного права, природне ж право втілене в основному у Конституції, конституційних законах та інших актах, які регулюють найбільш важливі відносини у суспільстві [5, с. 20].

Як зазначав Конституційний Суд України в рішенні від 2 листопада 2004 р. за № 15-рп/2004 у справі про призначення судом більш м'якого покарання, верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо [6].

Отже, поняття права не повинно зводитися до сукупності правових норм, що виражають волю держави та втілені у нормативно-правових актах (законах). Закон повинен відображати ідеї природного права, такі як соціальна справедливість, свобода, рівність та ін.

На даний час Україна перебуває на своєрідному роздоріжжі, де право, закон і влада, на жаль, знаходяться не завжди в одній площині. Тому вивчення сучасного стану права, закону та влади в Україні є вкрай цікавим і потрібним.

Підсумовуючи все написане зазначу, що якісне правове забезпечення є надійним фундаментом розвитку будь-якої держави. Тому в Україні, яка стала незалежною, необхідно створювати та постійно вдосконалювати законодавство, що забезпечить ефективне регулювання відносин у різних сферах. Особливо важливе значення у цьому процесі має реформування Конституції як Основного закону України. КУ має закріпити в собі принципи та механізми, що потрібні для побудови демократичної, правової держави. Таким чином, поглиблення конституційної реформи є на даний момент, мабуть, найважливішим питанням законотворчості в Україні.

Список використаних джерел:

1. Корнієнко В. В. Співвідношення права і закону у правотворчій та правозастосовчій діяльності органів внутрішніх справ [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / В. В. Корнієнко; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х.: 2009. – 20 с.
2. Рішення КСУ від 02.11.2004 № 15-рп/2004. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>

3. Романов А. К. Право и правовая система Великобритании : учеб. пособие / А. К. Романов. – М. : Форум, 2017. – 288 с.
4. Синюков В. Н. Российская правовая система. Введение в общую теорию / В. Н. Синюков. – М. : Норма, 2018. – 672 с.
5. Ситар І. М. Правові системи сучасності (західна традиція права) : навч. посіб. / І. М. Ситар. – Л., 2017. – 408 с.
6. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. http://pidruchniki.com/1200022743094/pravo/spivvidnoshennya_prava_zakonu
7. Шульга А. М. Концепція розрізнення права і закону, її світоглядна цінність, прикладне значення / А. М. Шульга // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 852–855. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2011_4_139.pdf
8. Яремчук С. В. До проблеми співвідношення права і закону / С. В. Яремчук // Митна справа. – 2013. – № 4(2). – С. 20–26. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ms_2013_4\(2\)__6.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ms_2013_4(2)__6.pdf)

Зміст

1.	Божко Володимир Михайлович	Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів в органах публічної влади	2
2.	Коросд Сергій Олександрович Аванесян Геннадій Миколайович	Договір найму (оренди) земельної ділянки в правовій доктрині України	6
3.	Кальян Олександр Сергійович Кальян Сергій Євгенійович	Окремі правові та політичні питання захисту прав національних меншин в Україні	10
4.	Махмудов Ханлар Зейналович Козаченко Юлія Анатоліївна	Верховенство права як принцип господарського судочинства в Україні	17
5.	Гула Руслан Володимирович Вітринська Олена Володимирівна	До питання визначення змісту та сутності поняття «Інформаційна безпека»	23
6.	Гнатюк Андрій Юрійович	Щодо реалізації прокурором функції процесуального керівництва на початку досудового розслідування	27
7.	Заїка Віталій Миколайович Чернов Артем Анатолійович	Психологічні передумови формування правової компетентності дітей старшого дошкільного віку	30
8.	Пономаренко Вікторія Володимирівна	Доказова діяльність адвоката у цивільному процесі через призму повноважень представника	37
9.	Коломієць Павло Віталійович	Сучасна проблема правового регулювання збору податків і зборів в Україні	41
10.	Кравченко Алла Петрівна	Людина у медіа-просторі	44

11.	Данилюк Людмила Всеволодівна Рябокін Наталія Олександрівна	Політична промова як жанр політичного дискурсу	47
12.	Шаравара Роман Іванович	Права та обов'язки сторін за договором франчайзингу	51
13.	Рябокін Наталія Олександрівна	Специфічні властивості текстів юридичного типу дискурсу	58
14.	Рябокін Наталія Олександрівна Чеботарьова Анастасія Миколаївна	Загальний перекладацький підхід до перекладу ділової та юридичної документації	62
15.	Шведенко Павло Юрійович	Порівняльно-правовий досвід кредитування сільського господарства в країнах ЄС	66
16.	Сарана Сергій Володимирович Оголь Віталій Андрійович	Податковий процес як прояв адміністрування податків, зборів, платежів	71
17.	Лопата Вікторія Олександрівна	Проблема розмежування дієслів з повною і неповною особою парадигмою	74
18.	Крайник Карина Володимирівна	Особливості контракту купівлі-продажу	77
19.	Нєвєдрова Наталія Вікторівна	Правове регулювання банківської діяльності в Україні	81
20.	Гурій Тетяна Анатоліївна Матвієнко Анастасія Сергіївна	Особливості оплати праці: сучасний стан та перспективи розвитку	86
21.	Рябуха Анна Юріївна	Інформаційні технології у правовому регулюванні суспільних відносин	90
22.	Товста Світлана Петрівна	Правова природа реституції як наслідку визнання правочину недійсним та співвідношення її із відшкодуванням завданих збитків	93

23.	Шахова Валерія Володимирівна	Особливості юридичної терміно-системи англійської мови	102
24.	Черкас Віра Володимирівна	Податкове регулювання в системі інструментів соціально - економічного розвитку: питання методології	104
25.	Якименко Яна Вадимівна	Адекватність перекладу та його прагматична і стильова відповідність тексту оригіналу	107
26.	Гурій Тетяна Анатоліївна Скорик Світлана Василівна	Національного архівного фонду України: особливості формування на підставі експертизи документів	111
27.	Коваленко Володимир Федорович Іващенко Роман Володимирович	Особливості здійснення захисту цивільних прав та обов'язків	116
28.	Пазушан Анна Василівна	Особливості податкового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств України	124
29.	Коваленко Володимир Федорович Мельник Віктор Миколайович	Конституційні гарантії трудових прав в Україні	128
30.	Пивоварська Каріна Борисівна	Інформаційна безпека України як складова національної безпеки	139
31.	Артюх-Пасюта Олена Василівна	Нормативно-правове регулювання аудиторської діяльності	143
32.	Гапчич Дмитро Миколайович	Особливості фінансового планування, як гарантії забезпечення фінансової стабільності підприємства	147
33.	Кравецька Вікторія Сергіївна Захарін Сергій Володимирович	Досягнення підприємствами конкурентних переваг, їх концепція впровадження	151

34.	Джамалутдінов Шаміль Магомедмінович Черкас Віра Володимирівна	Проблематика та прогнатик фінансування малого бізнесу	155
35.	Александрова Єлизавета Юрійвна Кльопова І.Г.	Мирова угода, як судова процедура у справі про банкрутство	160
36.	Аношкіна Валерія Григорівна Сарана Сергій Володимирович	Сучасний погляд на матеріальну відповідальність у трудовому праві	163
37.	Артеменко Роман Вікторович Аванесян Геннадій Миколайович	Застава, як спосіб забезпечення виконання зобов'язань	165
38.	Баган Марта Валеріївна Козаченко Юлія Анатоліївна	Правові аспекти подвійного громадянства	168
39.	Бойко Ігор Миколайович Білоусова Ірина Михайлівна Сарана Сергій Володимирович	Сучасний підхід до поняття трудового спору	172
40.	Бунча Ганна Василівна Аванесян Геннадій Миколайович	Проблеми правого регулювання інституту опіки і піклування за цивільним і сімейним законодавством	175
41.	Голубцов Сергій Сергійович Настішина Альбіна Степанівна Терещенко Андрій Леонідович	Окремі теоретико – правові положення щодо юридичної відповідальності	179

42.	Григоренко Аліна Русланівна Заїчка Володимир Олександрович Аванесян Геннадій Миколайович	Адміністративно - господарські санкції: актуальні правові питання	184
43.	Загорулько Марія Іванівна Сарана Сергій Володимирович	До питання сфери охоплення адміністративних правовідносин адміністративно-процесуальними нормами	191
44.	Кібальник Яна Михайлівна Козаченко Юлія Анатоліївна	Неупередженість суддів як принцип судочинства в Україні	194
45.	Кабалей Дмитро Андрійович Іванов Олександр Віталійович Короєд Сергій Олександрович	Особливості нормативного регулювання питання захисту фірмового найменування в Україні	197
46.	Калашник Олена Володимирівна Мороз Світлана Едуардівна Дяківнич Тетяна Віталіївна	Ливості нормативних вимог щодо якості та безпечності олії соняшникової	203
47.	Канюка Володимир Андрійович Ступник Сергій Володимирович Аванесян Геннадій Миколайович	Деякі питання теоретичного визначення поняття адміністративного позову	208
48.	Коба Ірина Володимирівна Божко Володимир Миколайович	Позитивні та негативні аспекти проекту виборчого кодексу України	214

49.	Коваленко Діана Сергіївна Козаченко Юлія Анатоліївна	Проблемні аспекти правового забезпечення лікарської таємниці	218
50.	Костюк Світлана Анатоліївна	Незалежність суддів в Україні: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення	222
51.	Криштифор Анастасія В'ячеславівна Войтенко Дмитро Вікторович Аванесян Геннадій Миколайович	Окремі питання концептуальних засад щодо регулювання діяльності судової влади	229
52.	Кузуб Вікторія Вікторівна Коросд Сергій Олександрович	Поняття, види та засади функціонування господарських товариств	239
53.	Литвиненко Олег Іванович Шаравара Роман Іванович	Правове регулювання цивільно – правової відповідальності за завдання майнової шкоди	246
54.	Лукаш Тетяна Ігорівна Тімошук Каріна Юріївна Аванесян Геннадій Миколайович	Окремі аспекти тенденцій розвитку органів місцевого самоврядування в Україні	251
55.	Міняйло Катерина Іванівна Козаченко Юлія Анатоліївна	Забезпечення прав іноземців та осіб без громадянства у випадку їх примусового повернення або витворення з України	257
56.	Мостепанюк Євгенія Миколаївна Аванесян Геннадій Миколайович	Способи захисту цивільних прав та інтересів	261

57.	Остроушко Роман Олегович Шаравара Роман Іванович	Еволюція колективних договорів в Україні	265
58.	Передерій Сергій Віталійович Шаравара Роман Іванович	Договір страхування як передумова виникнення страхових правовідносин	271
59.	Петров Андрій Андрійович Шаравара Роман Іванович	Правове регулювання вексельного обігу	275
60.	Пилипенко Вікторія Віталіївна Аванесян Геннадій Миколайович	Дисциплінарна відповідальність працівника: порівняльний аналіз чинного та перспективного трудового законодавства	281
61.	Писаренко Світлана Валеріївна Свистун Максим Анатолійович	Правовий метод управління трудовим потенціалом суспільства	286
62.	Прокопенко Євгеній Юрійович Задоя Дмитро Валерійович Аванесян Геннадій Миколайович	Принципи здійснення виконавчого провадження	290
63.	Романенко Юрій Андрійович Шляхова Вікторія Віталіївна Аванесян Геннадій Миколайович	Особливості правової реалізації цивільних прав та обов'язків	296
64.	Романюта Анастасія Олександрівна Пілявець Тетяна Сергіївна Аванесян Геннадій Миколайович	Дочірні підприємства в правовій доктрині України	302

65.	Рябокін Антон Вячеславович Аванесян Геннадій Миколайович	Особливості форми договору купівлі-продажу	312
66.	Сіромаха Гліб Анатолійович Колодяжна Валентина Дмитріївна Аванесян Геннадій Миколайович	Окремі питання розуміння концептуальних засад господарського права	313
67.	Скрипай Анастасія Владиславівна Божко Володимир Миколайович	Проблеми правового регулювання праці жінок	319
68.	Зенцова Ірина Миколаївна Козуб Тетяна Андріївна Товста Світлана Петрівна	Істина як суспільна цінність та визначальна характеристика правового пізнання	323
69.	Руденко Карина Тахірівна Лобач Юлія Олександрівна Аванесян Геннадій Миколайович	Управління акціонерним товариством: проблеми правового регулювання	332
70.	Сивовол Тарас Ігорович Климко Юлія Олексіївна Товста Світлана Петрівна	Проблеми та перспективи удосконалення процесу правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання	341
71.	Волошина Карина Віталіївна Коваленко Володимир Федорович	Кримінально-правова характеристика диверсій	349

72.	Чубенко Володимир Іванович Куценко Євгеній Сергійович Товста Світлана Петрівна	Особливості правового статусу суду в цивільному процесі	353
73.	Васильєва Катерина Сергіївна Мусянко Галина Вікторівна Товста Світлана Петрівна	Зловживання процесуальними правами в господарському судочинстві	356
74.	Сорока Єлизавета Сергіївна Худолій Тетяна Ігорівна	Способи захисту прав інтелектуальної власності: вітчизняний та зарубіжний досвід	358
75.	Шерстюк Дмитро Миколайович Мельниченко Аліна Костянтинівна Пономаренко Вікторія Володимирівна	Докази і доказування в господарському процесі: новелли процесуального законодавства	363
76.	Христіченко Юлія Вячеславівна Аванесян Геннадій Миколайович	Поняття та сутність господарського договірної права	366
77.	Чорна Анна Вячеславівна Козаченко Юлія Анатоліївна	Правові засади діяльності національної поліції України у сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина	370
78.	Шабельник Сергій Сергійович Кальян Олександр Сергійович	Актуальні проблеми та перспективи удосконалення правового регулювання суспільних відносин у сфері телебачення та радіомовлення	375

79.	Юшкевич Денис Васильович Шаравара Роман Іванович	Формування основ кримінального законодавства	383
80.	Палкіна Карина Ігорівна Медяник Анастасія Сергіївна Пономаренко Вікторія Володимирівна	Відшкодування шкоди, завданої потерпілому внаслідок дорожньо-транспортної пригоди в кримінальному судочинстві: правовий аспект	388
81.	Собко Віта Володимирівна Гапчич Дмитро Миколайович	Служби контролінгу в організаційній структурі підприємства, як важеля запобігання банкрутства	393
82.	Кузуб Вікторія Вікторівна Яковенко Віра Сергіївна	Поняття, принципи та ознаки правової держави	397
83.	Христіченко Юлія Вячеславівна Яковенко Віра Сергіївна	Розвиток науки в Україні	401
84.	Григоренко Аліна Русланівна, Яковенко Віра Сергіївна	Наукові підходи до співвідношення права і закону	406

Наукове видання

**Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та
перспективи удосконалення
Збірник матеріалів
Регіональної науково-практичної конференції**

м. Полтава, 6 грудня 2018 року

**Верстка Човнова В.І.
Редагування Лопата Н. О.
Дизайн обкладинки Глоба А. С.**

**Матеріали подано в авторській редакції
Редакційна колегія не несе відповідальність за зміст матеріалів**

Формат 60x84/16. Умовн. Друк. арк.25.11.

**Полтавський інститут економіки і права
вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний
університет розвитку людини «Україна»:
36000, м. Полтава, вул. Монатсирська, 6
Тел. (0532) 50-02-70
E-mail: piel-admin@ukr.net**